Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

De nieuwe, synodale bijbelvertaling: inzonderheid van de vijf historische boeken des Nieuwen Testaments, onderzocht

https://hdl.handle.net/1874/261957

DE NIEUWE, SYNODALE BIJBELVERTALING,

INZONDERHEID VAN DE

VIJF HISTORISCHE BOEKEN DES NIEUWEN TESTAMENTS,

ONDERZOCHT.

ACADEMISCH PROEFSCHRIFT,

NA MACHTIGING VAN DEN RECTOR MAGNIFICUS

Dr. F. A. W. MIQUEL,

GEWOON HOOGLEERAAR IN DE WIS- EN NATUURKUNDE,

MET TOESTEMMING VAN DEN ACADEMISCHEN SENAAT

EN

VOLGENS BESLUIT DER GODGELEERDE FACULTEIT,

TER VERKRIJGING VAN DEN GRAAD VAN

DOCTOR IN DE GODGELEERDHEID

AAN DE HOOGESCHOOL TE UTRECHT,

IN 'T OPENBAAR TE VERDEDIGEN

op Maandag 25 April 1870, des namiddags ten 2 ure,

DOOR

GERRIT JAN VOS Adriaanszoon,

geboren te Harderwijk.

PREDIKANT TE GOES.

Utrecht. — KEMINK EN ZOON. — 1870.

„.... wo es sich um Christliche Kernwahrheit, wo es sich um die authentischen Worte unseres Herrn, wo es sich um Offenbarungs- und Heilsgeschichte handelt, da ist nichts als Kleinigkeit zu achten"...

Dr. PALMER.

AAN

OUDERS

EN

ECHTGENOOT.

EEN WOORD VOORAF.

„Wie ben ik, Heere Heere! en wat is mijn huis, dat Gij mij tot hiertoe gebracht hebt"? — Zoo sprak de groote Koning Israëls, in een oogenblik van ootmoedige dankbaarheid, toen de Heer hem rust gegeven had van al zijne vijanden rondom, en hem de schoone toekomst van zijn huis ontsluijerd had. En zou het mij niet betamen, in gelijken geest te spreken bij de aanbieding van dit proefschrift? Eene schoone toekomst durf ik er niet van voorspellen; gedeeltelijk opengesneden, hier en daar ingezien, en spoedig vergeten, — dat is het gewone lot der kostbare dissertatie's, ook dán wanneer zij, gelijk deze, krachtens de lofwaardige vergunning der Hoog Achtbare Heeren Curatoren, in Nederlandsch gewaad verschijnen. Toch mag ik de verzekering geven, dat zij de vrucht is van een langdurig en lastig onderzoek, bovendien herhaaldelijk afgebroken door anderen arbeid van verschillenden aard, en niet het minst door eene verandering van standplaats die, behalve de gewone drukten, bijzondere moeijelijkheden, om mijn plan te verwezenlijken, voortbracht.

Verzachtende omstandigheden zou ik dus kunnen aanvoeren voor de gestrenge rechtbank der Kritiek. Ik wensch echter mijn eigen pleitbezorger niet te zijn. Veel liever gedenk ik ook hier met warme toegenegenheid aan mijne tweede gemeente,

het rustige Edens en Spannum, een stipje in Friesland, waar ik met een goed gewoten de bouwstoffen grootendeels verzamelde en samenvoegde. Hier toch vond ik nauwelijks den tijd voor het nazien der drukproeven, eene omstandigheid die ook van eene enkele onregelmatigheid [1]) in spelling en schrijfwijs de treurige oorzaak geworden is. Fouten van dézen aard heb ik niet opgenomen in het beschamend getuigenis van eigen feilbaarheid. En zoo de veelvuldig voorkomende Grieksche woorden een schoon gelaat vertoonen, dan schrijve men dit gunstig verschijnsel, voor een niet gering gedeelte, toe aan de nauwkeurigheid van mijnen welwillenden eersten Leermeester voor de Oude Talen, wiens onderwijs mij tot veel nuttig was, den Heer J. H. Schuurmans Stekhoven, Litt. Hum. Dr. en Conrector aan het Gymnasium te Harderwijk, die mij den last der correctie in dezen bereidvaardig verlicht heeft.

Met de *Aan- en Opmerkingen* [2]) van den emeritus-predikant van Dugteren heb ik geene winst kunnen doen. Wel staat bij ZEerw., even als bij mij, de Staten-vertaling „nog altijd zeer hoog aangeschreven", maar, behalve dat mijn geschrift ter perse was toen ik het zijne zag, is zijne exegetische methode zoo gansch-anders dan de mijne, dat beider oordeel meestal tegenstrijdig uitvallen moest. Hd. 13 : 48 bijv. zou ZEerw. vertalen willen: „en er geloofden zoovelen ten eeuwigen leven, als daar geschaard stonden", — even als koeijen aan de marktlijn? — En nu, waarom zulk eene overzetting en omzetting? „Ik houde

1) Bijv. Statenvertaling voor Staten-vertaling; Vertaling voor vertaling, en omgekeerd.

2) *Aan- en Opmerkingen* bij het lezen van de nieuwe Bijbelvertaling van 't Nieuwe Testament. -- Voor rekening van den Schrijver, — te 's Hertogenbosch, bij G. H. VAN DER SCHUYT, 1869. — Prijs *f* 1. — Vgl. bl. 83 hier achter.

het daarvoor, luidt zijn antwoord, dat nergens in het N. V. of elders, het Grieksche woord, *verordend*, of, *voorbeschikt* beteekent. De uitdrukking, *geschaard stonden*, is hier ook zeer eigenaardig, nademaal Paulus de vergadering niet in de Synagoge, maar op eene openbare plaats toesprak; gelijk genoegzaam blijkt uit vs: 44, waar gezegd wordt; dat bijna de gehcele stad zich verzamelde, hetgeen in eene beperkte Synagoge niet kon plaats hebben.... De gewijde schrijvers kenden daarenboven de leer der voorbeschikking nog niet. Deze is ongelukkig in lateren tijd eerst ingevoerd. Zij gebruikten de uitdrukkingen, die hierop betrekking schijnen te hebben, alleen om de grootheid van Gods macht aan te duiden tegen hen die hem weerstonden, en der hulpe aan hen die hem dienden, of zijne uitnemende goedheid jegens hen die hem vreesden en liefhadden. Zij waren te praktisch, te godsdienstig, om zich met deze spitsvondigheden bezig te houden". Zulk eene redenecring ontvangt hare waardige plaats in het museum van exegetische antiquiteiten, maar geene opzettelijke weêrlegging in deze bladen.

Meerdere voorgangers op dit gebied zijn mij niet bekend. Mocht ik echter dwalen, — men bedenke dat mijne standplaats verwisseling mij een geruimen tijd buiten de tijdschriften-wereld gesloten heeft. Gelijk men ook bij het lezen van dit geschrift, waarin ik Winer, Meyer, Harting enz. als meer met de nieuwe dan met de oude vertaling verwant, met een enkel aanhalingsteeken heb gekenmerkt [1]), de voorschriften der billijkheid niet zal willen overtreden. Van welke beginselen ik bij de samenstelling uitgegaan ben, verhaalt het laatste Hoofdstuk der *Inleiding*, die gewijd is aan het kenschetsen van mijn onderwerp, en dus ook van mijn onderzoek. Daarover oordeele men, ge-

1) Vgl. bl. 98.

lijk men meent te moeten doen; bij het licht der ware Hermeneutiek heb ik getracht, onpartijdig en voorzichtig de Synodale Vertaling te beschouwen. En zoo een belangstellende vriend soms klaagt over dorheid mijner uitkomsten, hij vergunne mij dan hem een woord van denzelfden Palmer te herinneren, aan wien ik het motto ontleende: ... „Der Vorwurf der Sterilität aber .... beruht auf der wenigstens dem Theologen unziemlichen Verwechslung des Erbaulichen mit dem Wissenschaftlichen" [1]). Vergeten wij echter niet, dat de ware wetenschap stichtelijk van aard is!

Eenige *Aanteekeningen* [2]) besluiten dit werk. Tot staving en toelichting van sommige opmerkingen in de *Inleiding* mocht ik ze niet achterwege houden, te minder, omdat ze, zoover ik weet, nog niet medegedeeld werden. De heer J. van der Baan, Lid van het Historisch Genootschap, te Wolfaartsdijk, en de WelEerw. I. J. Dermout, predikant te Vlissingen, ontvangen, gelijk zoo menige andere vriend, bij dezen mijnen dank voor de hulp, mij daartoe bereidvaardig verleend.

Gelijk zoo menige andere vriend. Wilde en mocht ik dit beknopte woord maken tot een *gratiarum actio* jegens allen, wier ondersteuning ik genoot — 't allerminst zou ik twee namen verzwijgen, zóó gelieíd en geëerd, dat ik mij te vergeefs zou vermoeijen met het zoeken naar een passend epitheton. Ik bedoel Dr. A. Capadose en Mr. G. Groen van Prinsterer. Evenwel, mijn oude Academie-vrienden moet ik mijne groete zenden, al is het van over de Zeeuwsche stroomen. Wel gingen zij reeds

---

1) *Ueber Objectivität der Exegese.* Jahrb. für Deutsche Theologie, Erstes Heft, 1870.

2) In plaats van *Varia* (vgl. bl. 91) en *Algemeene Slotsom*, die ik om licht-verklaarbare redenen terughield.

tot hunnen bestemden werkkring in op verschillende punten der Vaderlandsche Kerk, waar zij met eer en zegen, schoon niet altijd met ongestoorde blijdschap, arbeiden. Maar wij bleven toch, zonder uitzondering, door den zelfden geest bezield en door den band des geloofs en der liefde vereenigd. „Ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου"! — blijf voortgaan met het werk, dat aan deze bede beantwoordt, wier verhooring 't allereerst door ons zelven wordt genoten. En hoe zou ik U vergeten kunnen, זכר־דבר, dat in de 25 jaren van uw bestaan meer dan 100 leden opgenomen hebt in uwen gezelligen en heilzamen kring? De werkende leden van September '58 tot ongeveer het begin van '62, waartoe ik de eer had te behooren, — zij hebben ook in een hoogeren zin, dan waarin Gij 't in het voor het publiek terecht niet bestemde *Gedenkschrift* op die gezelschapsjaren toepasselijk gemaakt hebt, de waarheid van Geibel's woord ervaren:

„Ja, drängten die Nebel noch so dicht
„Sich vor den Blick der Sonne,
„Sie wecket doch mit ihrem Licht
„Einmal die Welt zur Wonne."

Want evenmin als voor U, was of werd voor hen uwe zinrijke spreuk eene ijdele leuze, die, naar ik hoop, ook tegen dit geschrift niet getuige, en steeds meer ons Schibboleth worde!

En aldus verplaatst in eene wereld, die wel reeds voorbijging maar wier idealen toch niet gansch-en-al vervlogen, gedenk ik tevens aan de Faculteit, die mij toeliet tot de eigenlijke Theologische studie. Helaas, dat dit zijn moet met weemoedige dankbaarheid. Bijna alle leden lieten hunne leerstoelen voor anderen achter. Slechts bij hun grafgesteente kan ik thans mijne hulde brengen aan de verdiensten van de Hoogleeraars Visscher,

Ackersdijck, Karsten en Millies. Echter, het is mij nog vergund den Hoogleeraars Rovers en Opzoomer mijn dank aan te bieden voor het goede, dat ik onder hunne leiding leerde kennen. Verschil van richting mag toch nooit den plicht der dankbaarheid doen vergeten. En „de Wijsbegeerte der ervaring" heeft bij mij gestrekt, om de Empyrie des geloofs des te hooger te waardeeren als een krachtig getuigenis voor den Christus van Bethlehem. En aangenaam is het mij, thans als *Rector Magnificus* erkentelijk te begroeten, die mijn onbaatzuchtige en toegeeflijke Leeraar was in de *Landhuishoudkunde*, met een *Doctoraal Examen in de Theologie* even nauw verbonden als de mossen van Groenland met de bosschen van de *steenkolen-formatie*.

Ja, ook de Theologische Faculteit zelve leed gevoelige verliezen! De geleerdheid van prof. Bouman kon ik één jaar genieten. De hartelijkheid van prof. Vinke mocht ik de volle drie jaren ondervinden. Maar zij zijn ingegaan tot hunne rust. Ontnomen aan Wetenschap, Hoogeschool en Kerk, die zij zóó langdurig, met zóóveel roem, met zóóveel zegen, als weinigen ten deel valt, hebben gediend, zal hunne nagedachtenis, ook bij mij, in zegening blijven. Neen, ik wensch deze Faculteit niet meer te laudeeren, dan ik er van geprofiteerd heb [1]). Maar, zoo het profijt gering was, 't is ongetwijfeld niet aan haar zelve te wijten, en zeker niet aan U, Hooggeleerde ter Haar, die met vurigen ijver en met uwe vele talenten en gaven de opleiding uwer leerlingen ter harte naamt en wiens hooge ingenomenheid met het Evangelie menigeen bewaarde voor de treurige slotsommen der Straussiaansche twijfelzucht.

Neem Gij vooral den dank mijns harten aan, Hooggeleerde Doedes! Uwe hoogstbelangrijke lessen, heb ik gedurende de

---

1) Vgl Prof. PRINS, *Geloof en Vrijheid*, 3de Afl. 2de Jaarg.

twee kostelijkste jaren van mijn verblijf aan de Academie bijgewoond, die mij, even als uwe belangstellende raadgevingen en de uren van een bijzonder-opscherpend *Privatissimum*, in uwe woning doorgebracht, niet weinig licht hebben verspreid over het veld en de methode van onderzoek, waaraan de volgende bladen gewijd zijn. Ging uwe ziel onder zwaren rouw gebogen toen ik de school van het werkelijke leven en het strijdperk der gemeente zou binnentreden, — God heeft de ledige plaats op eene voor mij zóó gedachtenis-volle wijze vervuld, dat het mij bijzonder opmerkelijk is, U mijn hooggeschatten Promotor te mogen noemen, wiens scherpe blik, al wat hij goeds in deze opstellen ontdekt, als de toepassing uwer hermeneutische beginselen, als de vrucht van uw onderwijs, beschouwen mag.

Heeft mij iets ontbroken, dan, gewis, uw mondeling onderricht, Hooggeleerde van Oosterzee! Maar uw schat van geschriften heb ik toch op hoogen prijs leeren stellen. Tegenover kwaadwillige beoordeeling van een uwer belangrijkste werken werd door U geschreven [1]): „Liever geef ik mij over aan de streelende hoop dat er zijn, die ik ken en nimmer op aarde zal kennen, en die echter aan mijn onderzoek iets goeds te danken hebben voor de uitbreiding hunner Christelijke kennis en de versterking van hun allerheiligst geloof". Tot die velen behoort ook hij, die thans tot U spreekt, U persoonlijk volstrekt-onbekend, maar aan uwe geschriften niet weinig verschuldigd en bij toeneming dankbaar aan God, dat Gij de opvolger werdt van mijnen onvergetelijken Leermeester in de Theologia Dogmatica.

De zon der gerechtigheid blijve schijnen op deze Faculteit, die de waarheid des Evangelie's én de waardigheid der Weten-

---

1) *Leven van Jezus, voorbericht*, 2de druk; Utrecht, KEMINK EN ZOON.

schap met groote eer en met veel vrucht handhaaft, opdat de fel bestredene gemeente des Heeren steeds meer voorzien worde van leidslieden die mannen in het verstand, kinderen des ootmoeds, en helden des geloofs mogen heeten, tot prijs en lof van den Vader aller lichten en krachten, wien, ook voor dit geschrift, de dank en eere zij tot in eeuwigheid!

Goes, 6 April 1870. G. J. Vos Az.

INHOUDSOPGAVE.

I. Inleiding. *De Synodale arbeid — gekenschetst.*

Overzicht . . . . . bl. 1 en 2.

Eerste Hoofdstuk: *Het gewicht eener nieuwe Bijbel-vertaling in de volkstaal.* . . . . . bl. 3—16.

Elke Bijbel-uitgave een merkwaardig verschijnsel. Overzettingen in vreemde talen. — De Synagoge en de Bijbel in het Hollandsch. Eene zeldzame beweging in de Roomsche Kerk. Vernieuwing van het Trentsche *decretum horribile.* Aanklacht van Bijbel-vervalsching. Begrippen kan men nooit dooden. Groote nauwgezetheid noodig. Een heilzame verwoesting. Bittere tegenwerking. Het verbod van lezing gerechtvaardigd. De blijmare dat het Protestantisme zich zelf vernietigd heeft. — Eene nieuwe vertaling, volksspraak en schrijfstijl; mededeelingen van Pierson en Schlegel. — Rechtmatige eischen. Gevoel van behoefte en mogelijkheid van invloed. Een moeitevol werk. Doornen en distelen overgebleven. Drie regels in vier dagen. — Godsdienstige richtingen — *legio.* Toch belangstellend. Onder elk vaandel onverschilligen. Geene groote ontrouw in het overzetten. Veel onkruid misschien gezaaid door *Inleidingen* en *Verklaringen.* Een vlag, die aller saluutschoten ontvangt. Een Remonstranten-commissie voor censuur. Eene gelijke gedachte van da Costa. Stofwolken, geene beletsels om de nieuwe vertaling te beschouwen.

Tweede Hoofdstuk: *De oorsprong, dien de vertaling heeft, welke het licht ziet „van wege de Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk."* . . . . . bl. 16—44.

Herleving der Uitlegkunde. De Staten-vertaling voldoet niet langer. Groote moed. Een onsterfelijke arbeid met onderscheidene

gebroken. — Een voorzichtig initiatief: van der Palm en Frizius. Groote vooruitgang en Dr. Fockens. Zijne belooning. Nog meer vertalingen. De oude verbeteren of eene nieuwe leveren? — De vrucht van Vissering's veeljarige studie. Op vele plaatsen tot de Staten-vertaling teruggekeerd. — De Synodale voorbereid. De Synoden van '48, '50, '54. „De hedendaagsche stand der uitlegkunde." „Honderde plaatsen" beter verstaan! Synodale waakzaamheid tegen Bijbel-vervalsching. Een beleefdheidskaartje en een zonderling werk. — De afgekeurde vertaling — *leiddraad*. Het oordeel van Dr. Doedes, veroordeeld door van Campen. Prof. van Hengel's *Grondslagen*. — De Textus Receptus — *grondslag:* Het oordeel van Dr. Doedes. Eene goede tekst-kritiek onmisbaar. De waarde van den T. Rec. Eene doorgaande handelwijze? Geene aanmerking op de zedelijkheid. — Wat de voorzichtigheid voorschrijft? Volgzaamheid zonder gebondenheid. De kritische beginselen van den T. R., niet goedgekeurd. *Wie* zijn de bouwlieden? — *Hinc lacrymae!* De Codex Vaticanus — grondslag. — Een zeer teeder onderwerp. Leerstellige overtuiging. Geen officiëel licht. Licht van elders: geen „bekrompen" geest. *Inspiratio realis* en *verbalis*. Wie uitgesloten werden? De „Algemeene Inleiding tot het Nieuwe Testament". Eene *machine de guerre*. — De edeler oorsprong der Staten-vertaling: ridderlijkheid, zuiverheid van beginsel, onpartijdigheid. Het schoonste getuigenis. Het gebed verhoord.

DERDE HOOFDSTUK: *Het zegel, waarmede de vertaling des Bijbels „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk" gestempeld worde* . . . . . bl. 44—64.

Het Kerkelijk Zegel. Eene officieële verklaring. *Welke* Synode? Geen *vast* collegie. De arbeider is goed, dus ook de arbeid. De openhartigheid der Staten. De Synode niet aansprakelijk? Hare recommandatie. Art. XI van het *Algemeen Reglement*. — De eerzucht der Politicken ging te ver. De *Staten*-vertaling is Kerkelijk. — De nieuwe vertaling niet geboden door eenig Artikel, niet verlangd door de Kerk, niet op kerkgenootschappelijke wijze tot stand gekomen. — De kerkelijke invoering een kerkelijk despotisme. Eigendunkelijk goedvinden. — *Hoe de Staten-overzetting ingevoerd en beschouwd werd*. Geen individueel goedvinden. De hulp der staatsmacht. Het voorschrift der goede orde. De Staten-vertaling niet authentiek. Het individualisme van Coccejus. Kerkontbinding. Vrije vertaling. Wat de Voetianen wilden. „De gemeene man" moet de grondtalen bestudeeren. De nieuwe vertaling is eene *particuliere*

onderneming van enkele Synoden. — Zulk eene vertaling onraadzaam? Onbekendheid met de gezindheid der gemeenten. De Theol. Fac. van Utrecht zag juist.

VIERDE HOOFDSTUK: *De ontvangst die het voornemen tot en de uitvoering van dit werk vond en vindt . . .* bl. 64—82.

De bewandelde weg geeft reden tot dankbaarheid. Niet veel goeds voorspeld. — De bezwaren gerubriceerd door de Syn. Commissie. Eene groote verandering. Merkwaardige onzekerheid. Tegenstand in de Synodale vergadering. Verandering. — *De Theol. Fac. te Utrecht.* Hare afkeuring. Een vurige wensch. Gewichtige en gebleven bezwaren. — Het oordeel van een drietal theologen. — Mr J. da Costa en *Ernst en Vrede.* — Hartstochtelijke bestrijding. Een vurig pleitbezorger. De adressen-regen. Hun inhoud en ontvangst. — Eene krachtige oproeping. — De voornaamste drijfveer. — Wapenen ter verdediging. De verdediging onbestemd, en slechts aan enkelen overgelaten. Vier edele adressen. Een thermometer. Honoraria. Sporen van gebruik. Het stilzwijgen van des bevoegden verklaard. Na droogte komt regen.

VIJFDE HOOFDSTUK: *Doel en omvang van het voorgenomen onderzoek.* . . . . . bl. 83—94.

Een alledaagsche term. „*Wat dunkt u van de nieuwe Bijbelvertaling*"? Een vroeger gekozen onderwerp. Een prikkel te meer. Antwoord aan prof. Prins. Afgeweken van het oorspronkelijke plan. Waarin het onderzoek bestaat? — De Rec. niet als leidsman gevolgd. Geen besliste toon. Waarschijnlijkheid. De kritische gronden. Afwijkingen van den Rec. — De eischen der vertaling. — De gang van het onderzoek aangeduid. — Bezwaren. Een *crimen nefandum.* Partijzucht. — Het eenig-ware standpunt. Aanwijzing van fouten, 't vruchtbaarst, en vaak gedaan. — Een wensch en een voornemen.

II. DE VERTALING ZELVE — ONDERZOCHT.

EERSTE HOOFDSTUK: *De Staten-vertaling — leiddraad.* bl. 97—126.

De voegzame belofte. De licht- en schaduwzijde. — ἀνάκειμαι. καθίζω. ἄφθη. τηρῶ. ἀφίημι. ἀθετῆσαι. ἀγγαρεύω. πορευόμενοι, ἀναλύω. καταργεῖ. διαπορῶ. συγκατεψηφίσθη. δεινῶς βασανιζόμενος. Oud-Holland

sche en vreemde woorden. κόκκος σινάπεως. τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ. αἰών. Voorbeelden van eene betere overzetting van het lidwoord en van voorzetsels. Sleepende uitdrukkingen. Juistere invoegsels. — De spelling van eigennamen. „Gewinnen" en ‚verwekken'. τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς. τέκνα. Adderen-gebroedsel. *Tot* of *de derden naamval.* Eene Marcus-eigenaardigheid en eene geheimzinnige verdwijning. Onoplettendheid en dubbelzinnigheid. ἐκβάλλειν. παῖς. Benamingen van muntstukken. πατήρ — ὁ ἐν — οὐρανοῖς. ‚Portierster' en „deurwachter". ‚Moeten' voor „zullen". Noodelooze veranderingen. ἀπολύειν. ἄξιος. Spreekmanieren. Hebreeuwsche eigenaardigheden. ἵνα met den Conjunctivus voor den Imperativus. De eisch der welluidendheid overtreden. Onwelvoegelijke uitdrukkingen. Gebrek aan fijne taalkundige onderscheiding. 't Zelfde Hollandsche woord voor verschillende Grieksche woorden. Andere Hollandsche woorden voor 't zelfde Grieksche woord. *Slotsom.*

TWEEDE HOOFDSTUK: *Interpretamenta.* . . bl. 127—150.

Explicatieve teekens. Wat *interpretamenta* zijn. Aanvangletters. Klemtoonteeken. Verkeerde interpunctie. Invloed der Dogmatiek op de vertaling: Rehabilitatie van Bekker's *Betooverde Wereld.* Afwijkende meening in de *Aanteekeningen.* Toch eene juiste vertaling. — παραγίνεσθαι. μὴ δόξητε λέγειν. ἁπλοῦς en πονηρὸς ὀφθαλμός. τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Meerdere voorbeelden van eene verklarende overzetting. ἔσται. ἐν τοῖς τοῦ πατρὸς μου. ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ. ἐγράφη. Onverschoonlijke afwijkingen. ὁ Δόγος. Verklarende invoegsels. Omzetting van woorden. *Zeitloses praesens.* ἄνωθεν. ἐκ θεοῦ. Ten tweeden male. γεννηθῇ ἐξ.... Blijkbare interpretamenta. — κτάομαι. γλώσσαις. ἀστεῖος τῷ θεῷ. Eenige andere sporen van explicatie in de overzetting van Lucas' tweede boek. Eene zonderlinge verandering. ἠξίου. Eene noodelooze omzetting. Nog meer exegetische verschijnselen. Benamingen van partijen en richtingen. *Slotsom.*

DERDE HOOFDSTUK: *Ellipsen.* . . . . . bl. 151—166.

Het ontstaan van ellipsen. Wat ze zijn: Bos en Winer, 9391 „nieuwe menschelicke woorden" in de Staten-vertaling. Hare tusschenvoegsels en het leerstuk der *Inspiratio verbalis.* De *haakjes.* *De* drijfveer tot getrouwe vertaling. De Synodale en Luthersche overzetting. Zelfstandige verbetering van de in de Staten-vertaling door de HH. Harting en Vissering aangewezene fouten.

ὅτι οὐκ εἰσί. Noodelooze inlassching van ‚*zijn*' ‚*hunne*'. „*Schlagworte*" niet goed vertaald. Onbehoorlijke invoegsels. δαρήσεται. ‚*goed*'!

Eene niet bijzonder-geestige opmerking. De zin stroever. προσαπειλη σάμενοι. Praegnante constructie — onduidelijk. Misbruik van de *licentia hermeneutica*. Overtollige invoegsels. Nog enkele aanmerkingen. Sporen van leerstelligen invloed: ἵνα met eene voorafgaande ellipse, en ἐγὼ εἰμί, Jh. 8 : 58. *Slotsom.*

VIERDE HOOFDSTUK: *Het Artikel.* . . . bl. 167—187.

De tegenwoordige stand der uitlegkunde. Voorbeelden van verbetering. Al te vrij. Onbeslist. Eene onjuiste opvatting. Onregelmatigheid. Sporen van verwaarloozing. Iets dat men nauwgezet overwege. Eene kleine *g* en eene groote *G*. ὕδωρ en Πνεῦμα zonder het artikel. Of zijne aan- of afwezigheid de beteekenis van het zelfst. N.W. verandert? 't Gevoelen van Vissering medegedeeld en besproken. Welke meening de Synodale Vertaling volgde. βαπτίζειν ἐν ὕδατι. — βαπτ. ἐν Πν. ἁγ. — Eene bespottelijke opvatting. Geen vrees voor misverstand door het weglaten van het artikel. Wat zou het *Doopen met heilige gezindheid* beteekenen? *Doopen* niet gelijk *Vervullen*. — *Vervuld van* of *met*... Het onderscheid tusschen *van* en *met*. 't Zelfde verschijnsel ook elders. Eene ongerijmde gedachte. Een blijk van standvastigheid en eene zonderlinge verklaring. Eenige waarheid in de bestredene stelling. De ‚partitieve Bedeutung'. Een voorbeeld ter opheldering. ὅ πληρῶν. De Dativus (met of zonder ἐν) teeken der ‚Antheilnahme'. De beslissing aan ons taalgebruik overgelaten. De uitdrukking omschreven. De *Slotsom* van het vermoeijende hoofdstuk.

VIJFDE HOOFDSTUK: *Voorzetsels.* . . . . . bl. 188—208.

Eene indrukwekkende klacht. Geen gebrek aan taalkundige wetenschap. Een niet onbelangrijk onderscheid verdonkerd. — De beteekenis van ἀπὸ. Niet gelijk ons *uit*. Geen willekeurig gebruik van ἐκ en ἀπὸ. De levensleus van Jezus. Meerdere voorbeelden van oneerbiedigheid jegens de voorzetsels. Eene min-juiste opvatting. — De beteekenis van ἐκ. Eene onregelmatigheid. Een verbazend verschijnsel. Verband tusschen de bewerking van het 4de Ev., en het desbetreffende werk van prof. Scholten. Eene zonderlinge behandeling. Een dogmatisme van gevaarlijken aard. — Eenige aanmerkingen omtrent ἐν. — Één vraag betrekkelijk ἐπὶ c. dat. — ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν. VóórDortsche vertalingen. — εἰς. Overmaat van letterlijkheid. Eene overzetting die doet glimlagchen. Misverstand omtrent ons *in*. — ἐπὶ c. acc. Voor meerdere verbetering vatbaar. Een misslag omtrent ἐπὶ c. dat. Eene oude kwestie herinnerd. —

Een vermoeden betrekkelijk σὺν in verband met Maria's afkomst. — Een woord over voorzetsels in de vertaling, waar het oorspronkelijke hen mist. — διά in samenstellingen soms verwaarloosd. — Een staaltje van verschillende overzetting van ἀπὸ in samenstelling. — Slotsom.

ZESDE HOOFDSTUK: *Naamwoorden*. . . . bl. 209—238.

ἐξουσία. verbonden met ἔχειν, διδόναι, εἶναι, ποιεῖν. Soortgelijke uitdrukkingen in 't vierde Evangelie. — ψυχή. Verschillende vertaling — te veroordeelen. Wat de ψ. is in de Evangeliën. — κρίσις. — ὄνομα. De beteekenis van dit woord. Niet *pleonastisch*. Zonder voorzetsels, niet behoorlijk toegelicht. — ἐπικαλ τὸ ὄν. κ. — τὸ ὄν. Ἰησ. — διὰ τὸ ὄν. μου. — ἕνεκα τοῦ ὄν. μου, enz. — διὰ τοῦ ὀν. — εἰς (τὸ) ὄν. — De beteekenis van Mtth. 28 : 19 onderzocht. Het gebruik van de Doopsformule, in verband met de *Handelingen*. Een blik op de Paulinische brieven in dezen. Eene nalatigheid der nieuwe vertaling. — ὄνομα in den dat. met ἐπὶ. — met ἐν. — Slotsom van 't splinterige onderzoek.

ZEVENDE HOOFDSTUK: *Deelwoorden* . . . bl. 239—251.

Historisch overzicht. Goede verwachting. Niet altijd gelukkig geslaagd. *De omstandigheden waaronder. De redenen waarom. De wijzen waarop. De tijden waarin of waarna. De middelen waardoor.* Inzonderheid de vertaling van het partic. λέγων (-οντες) beschouwd. Op drieërlei wijze. Voorbeelden[1]). — Slotsom.

ACHTSTE HOOFDSTUK: *Werkwoorden* . . . bl. 252—265.

Beperking van het onderzoek. παραλαμβάνειν. ἀποκαλύπτειν en φανεροῦν. Methode van vertaling. De translatio *variata* van προσκυνεῖν. Onderzoek naar de beteekenis van ἐλέγχειν. De vertaling van συνάγω.

AANTEEKENINGEN EN OPGAVE VAN SCHRIFT-PLAATSEN. bl. 267—283.

---

1) De hierbij behoorende plaatsen, meende ik, dat geene opgave behoefden.

DE SYNODALE ARBEID — GEKENSCHETST.

INLEIDING.

NIEUWE BIJBELVERTALING.

HET NIEUWE TESTAMENT,

VAN WEGE DE ALGEMEENE SYNODE DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK OP NIEUW UIT DEN GRONDTEKST OVERGEZET, EN MET INLEIDINGEN, INHOUDSOPGAVEN, GELIJKLUIDENDE PLAATSEN EN AANTEEKENINGEN VOORZIEN.

Zóó luidt de titel van het werk, waarvan ik een belangrijk gedeelte onderwierp aan een belangstellend onderzoek, welks uitkomsten in de volgende bladzijden welwillende en bevoegde mannen ter beoordeeling aangeboden worden.

Vóórdat ik echter hiertoe overga, geef ik, mede ter rechtvaardiging van het gekozen onderwerp, antwoord op een zestal vragen die bij de lezing van den boven afgeschreven titel als-van-zelf opkomen.

De titel zegt het niet, maar het vermoeden ligt toch voor de hand, dat de aangeduide Vertaling, allermeest ten behoeve van de Nederlandsche Hervormde Kerk, van de Volkskerk in Nederland, ondernomen en dus ook in de Volkstaal geschreven werd. De eerste vraag dan, die ik beantwoorde, betreft het *gewicht*, dat eene Nieuwe Bijbelvertaling in de Volkstaal heeft.

De titel zegt, dat deze vertaling het licht ziet „*van wege de Algemeene Synode* der Ned. Herv. Kerk". Zij heeft eene geschiedenis, een bepaalden *oorsprong;* maar de vraag is vooral: *wélk* eene geschiedenis, *hoedanig* een oorsprong? Beantwoord ik deze

vraag, dan zal het tevens blijken, of de bedoelde vertaling *noodzakelijk* was.

Overweegt men de aangehaalde uitdrukking nog nader, dan schijnt zij te kennen te geven, dat die vertaling *kerkelijk* is; zij is immers uitgegaan, voortgezet, en volcindigd *„van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk"!* Wat daarvan te denken? Met andere woorden: Is zij wezenlijk voorzien van het Kerkelijke *Zegel?* Bij de beantwoording van deze vraag, blijke het tevens, of zij *raadzaam* was?

Van niet minder belang is de vraag: Welk eene *ontvangst* vond, in den boezem der Ned. Herv. Kerk, het plan en de uitvoering van het werk zelf? Moest het strekken tot bevordering van hare waarachtige belangen, 't is duidelijk, dat eene vriendelijke ontvangst daarvan het eerste vereischte is. Heerscht er integendeel wantrouwen, afkeerigheid, vijandschap, geen wonder, zoo die bedoeling, althans grootendeels, verijdeld wordt.

Maar, met het oog op het antwoord, dat deze vraag wacht, mag ik niet zwijgen over het *doel* van mijn onderzoek, maar moet ik daaromtrent eenige inlichtingen geven, waarbij ik ook in de gelegenheid zal zijn, om den *omvang* van dit werk aan te duiden. De titel spreekt toch van de vertaling van het Nieuwe Testament, van inleidingen, inhoudsopgaven, gelijkluidende plaatsen, en aanteekeningen. Zal ik nu al den arbeid, waarop die benamingen wijzen, beoordeelen, of slechts een gedeelte?

Ter inleiding spreek ik dus:

1. *Over het gewicht eener Nieuwe Bijbelvertaling in de Volkstaal.*
2. *Over den oorsprong van de Vertaling die het licht ziet „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk".*
3. *Over het zegel, waarmee zij gestempeld worde.*
4. *Over de ontvangst, die het voornemen tot en de uitvoering van dit werk vond en vindt.*
5. *Over het doel,* en *den omvang van mijn voorgenomen onderzoek.*

EERSTE HOOFDSTUK.

HET GEWICHT EENER NIEUWE BIJBEL-VERTALING IN DE VOLKSTAAL.

't Behoeft, voorzeker, geene opzettelijke aanwijzing, dat eene nieuwe vertaling van den Bijbel in de taal van ons volk een gewichtig werk is. Bij élke overzetting toch der H. S., welke in ons vaderland het licht ziet, heeft onze Natie, en inzonderheid de Nationale Kerk, een eigenaardig belang. Mag men, volgens den aard der liefde die God van ons eischt, nooit van eenige zaak zeggen: „Wat gaat het mij aan"? — hoeveel te minder van eene onderneming, die „het Boek aller boeken" vertolkt ten behoeve van onsterfelijke zielen? Bovendien, reeds de overzetting van den Bijbel, 't zij in zijn geheel 't zij gedeeltelijk, in eene *vreemde* taal, welke in ons land plaats had of verscheen, maakt een niet onbelangrijk deel uit van de geschiedenis onzer Kerk en onzer Natie.

Ik spreek nu niet van de vertalingen in vreemde talen, welke geschiedden op last van het Nederlandsche Bijbelgenootschap, ofschoon ook daarin een maatstaf gevonden kan worden ter beoordeeling van het godsdienstig leven en wetenschappelijk streven in de Ned. Herv. Kerk. Inzonderheid heb ik het oog op de *negentien* verschillende uitgaven, in even

zooveel vreemde talen, van den geheelen Bijbel of van eenige gedeelten, welke vóór het begin dezer eeuw en na het einde der zestiende, in Nederland of zijne koloniën het licht zagen. Wij vinden [1]) o. a. vermeld: Eene vertaling van den Bijbel in het *Spaansch*, in 1602 verschenen, ook in 1622. Eene vertaling in het *Arabisch*, van het N. T. in 1616, en van het O. T. in 1622 verschenen. Eene vertaling in het *Maleisch*, van het geheele N. T. in 1668, van den geheelen Bijbel in 1733, op kosten der O. I. Compagnie, gedrukt. Eene vertaling in het *Armenisch*, van het N. T. in 1668, van den Bijbel in 1671. Eene vertaling van het O. T. in het *Joodsch-Hoogduitsch* in 1679, en in het *Joodsch-Spaansch* in 1726. Eene vertaling van den Bijbel in het *Moskovisch*, op last van Czaar Peter I, in 1722. Eene vertaling in het *Cingaleesch* van het N. T., in de jaren tusschen 1739—1776. Eene vertaling van den geheelen Bijbel in het *Hongaarsch*, 1765, en eveneens in het *Portugeesch*, 1773 voor protestanten, de eerste welke in die taal het licht zag. Ook in het *Formosaansch* zag het Evangelie van Mtth. en van Joh. het licht [2]). Al die namen staan met hoogstbelangrijke gebeurtenissen in het nauwste verband, en elke uitgave, bovengenoemd, was een merkwaardig verschijnsel op het gebied der boekdrukkunst, der taalkunde, der internationale betrekkingen, der zending, der liefde tot het Woord van God, en blijft alzoo van groot gewicht voor de staatkundige en kerkelijke geschiedvorsching.

Maar — dat alles behoort tot het verleden. Welk gewicht heeft in dit heden en in de toekomst eene nieuwe Bijbelvertaling in de taal van ons volk? Zie daar de vraag, die ons thans bezig houdt. Ter beantwoording zullen we moeten letten

---

1) Vergelijk het belangrijk geschrift: *Hoe wij aan den Bijbel zijn gekomen. Het Boek der boeken, zijne geschiedenis en zijn loop door de wereld.* Naar aanleiding van den 87ᵉⁿ druk van *The Book and its Story*, door T. M. LOOMAN. Amsterdam, W. H. KIRBERGER, 1866.

2) Vgl. Prof. J. I. DOEDES: *Godgel. Bijdr. N°.* 5, 1869, in zijne belangrijke serie: *Merkwaardigheden uit den oude-Boeken-schat.*

op onderscheidene kerkgenootschappen, wetenschappelijke belangen, verschillende richtingen.

De Synagoge laat ik in dezen buiten bespreking. De Evangelie-prediking onder de Joden in Nederland is, helaas! nog zoo gering, dat, even daarom reeds, eene nieuwe Bijbelvertaling — ik zal voortaan de bepaling: *in de taal van ons volk* weglaten, maar verzoek den lezer, er haar bestendig bij te denken — geen noemenswaardigen invloed op dat werk, en ook niet op hunne verhouding tegenover de Christelijke Kerk, hebben zal.

De Roomsche Kerk mag ik echter niet stilzwijgend voorbijgaan, ofschoon voor haar het gewicht van zulk een werk niet bijzonder groot is. Zij heeft een tijd gekend, waarin het anders was. 't Was het begin dezer eeuw. Ik herinner aan de beweging, onder leden dier kerk verwekt door de Bijbelverspreiding van Wittmann, opperste van het priesterseminarie te Regensburg, van Goszner, als Roomsch priester te Durlewang in Beijeren, van prof. Sailer, en andere goedgezinde geestelijken. Inzonderheid wijs ik op het liefdewerk van de gebroeders van Esz, Leander, priester en hoogleeraar te Marburg, en Karel, prior van eene abdij te Halberstad. Zij ondernamen het moeijelijke werk der vertaling van het N. T. in het Duitsch, dat zoo goed geslaagd scheen, dat hun de hoogste goedkeuring ten deel viel, en het zelfs ook dringend aanbevolen werd. Het werd in 1807 gedrukt, beleefde reeds in 1830 den twintigsten druk, en werd allerwege onder de Duitschsprekende Roomschen verspreid. Maar toen zich hunne kerk begon te herstellen van de slagen, die haar de Revolutie der achttiende eeuw toegebracht had, hernieuwde zij haar verbod van Bijbel-lezing. Leo XII richtte in 1824 „aan alle patriarchen, prelaten, aartsbisschoppen en bisschoppen eene circulaire, waarin hij met alle kracht opkomt tegen de Bijbelgenootschappen en het door dezen verspreiden van den Bijbel in de volkstalen, en hen vermaant, „op alle wijzen hunne gemeenten van deze vergiftigde weiden af te voeren, in de overtuiging dat wanneer de Heilige Schrift, zonder meer, overal verspreid wordt, daaruit meer kwaad en schade, dan

voordeel groeijen zal"" [1]). De Roomsche Kerk werd aldus terug gebracht onder de heerschappij van het Trentsche *decretum horribile*, dat, wie den Bijbel wilde lezen, daartoe verlof van den bisschop vragen moest, en wie het zonder diens verlof deed, geen absolutie van zonden erlangen kon. Het bepaalde bovendien, „dat bij alle lessen, beraadslagingen, predikatiën en openbare uitleggingen, deze oude vertaling — namelijk de *Vulgaat* — als echt beschouwd moet worden, en dat niemand zich mag verstouten of zelfs den wensch uitdrukken om dezelve te verwerpen, *onder welk voorwendsel het ook mogt zijn*" [2]). Van die authentiek-verklaarde vertaling bestaat, voor de Roomschen in Nederland slechts één gewettigde overzetting. Ik bedoel de uitgave van Jan Moerentorf te Antwerpen. Nikolaas van Winghe had zich vroeger met het werk belast eener nieuwe Bijbel-uitgave, en de Leuvensche Doctores hebben zijn arbeid goedgekeurd. Het verscheen voor het eerst in 1548 te Leuven. De vervaardiger heeft de volgende motieven gepubliceerd: „De eerste Duytsche Bijbele t' Antwerpen gedrukt bij Jacob Liesveldt, was overghestelt niet uten Latyn, maar ut een Overlandsche Bijbele, welke in Duytschlandt was overghesedt door Marten Luther en sommige andere sijne meedepleegers; die welke gelijk zij versmaders zijn der Heyligen Kerken, hebben die Bijbele verduytscht uyt verscheyden nieuwe Translatien, niet volgende die oude ghemeyn Latijnsche Bijbele (Vulgata) der H. Ghemeynschap der Roomsche kerken; en aldus hebben zij veel plaatsen veel anders ghestelt dan die Bijbele in haar heeft en somtijds ook die H. Schriftuere verkeert, alsoo die best dienen moechte tot stercksel van sommighe haren quaden opiniën" [3]).

Wij mogen aannemen, dat dezelfde geest nóg heerscht over

---

1) LOOMAN, t. a. p., bl. 328 en vv.

2) L. F. BUNGENER, *Geschiedenis van het Concilie van Trente*, Zutphen, 1848, bl. 130, dl. I.

3) LOOMAN, t. a. p. bl. 184. Vgl. vooral J. LE LONG, *Boekzaal der Ned. Bijbels*, bl. 613 vv.

de Roomsche Kerk, maar zoo blijkt dan ook uit het medegedeelde gevoelen van Nikolaas van Winghe, dat zij niet volstrekt onverschillig is jegens het overzetten van Gods Woord, dat van de zijde der Protestanten geschiedt. Hoe zorgvuldig ook afgesloten, als omringd door een Chineeschen Muur, kan zij toch niet geheel en al onbewogen blijven bij de strooming des tijds. Menschen kan men dooden, maar begrippen nooit, en de werking van het Protestantisme is gelijk aan de lucht, die overal doordringt. Eenigen invloed ondervindt zij allicht van de godsdienstige en verstandelijke bewegingen in de Protestantsche kerkgenootschappen. Inzonderheid die vereenigingen, welke zich de Evangelieverkondiging onder de Roomschen ten doel stellen, bedreigen hare doodelijke en schijnbare eenheid, en zullen zich met groote nauwgezetheid, uit liefde tot hun geestelijk welzijn, rekenschap geven moeten, waarom zij deze of gene Bijbelvertaling ten behoeve van dien arbeid gebruiken.

Rome verbiedt het lezen van de H. Schriften (tenzij onder bepaalde voorwaarden), omdat zij haren invloed vreest, en daarom is die nauwgezetheid des te noodzakelijker, ten einde, zoo mogelijk, alle voorwendsel tot tegenwerking te ontnemen. En het behoeft wel geen breedvoerig betoog, welk eene heilzame verwoesting het ernstig onderzoek van die Boeken sints eeuwen teweeggebracht heeft op het grondgebied dier kerk. 't Ligt, natuurlijk, niet in mijn plan, daarvan eene schets te geven. Ik moet volstaan met te verwijzen bijv. naar de berichten, welke van de Evangelieverkondiging uit Spanje tot ons komen, en naar het uitgesproken gevoelen van een man, als Garribaldi, die den Bijbel hoogelijk waardeert als het kanon, dat Italië zal vrijmaken. Klimmen wij hooger op, dan vinden wij, in den tijd der Reformatie, eene menigte van onloochenbare bewijzen, in weinige woorden ons aangeduid door Dr. Merle d'Aubigné, als hij ons de uitwerking, die de beroemde vertaling van Luther had, schildert [1]). En gaan wij

---

1) *Geschiedenis der Hervorming in de zestiende eeuw*, Rotterdam, 1858, 2de druk, 3de deel, bl. 61—65.

nog verder terug, dan valt ons oog op de Waldenzen, die Protestanten vóór het Protestantisme, en aanschouwen wij in hen de zegenrijke vruchten van eene Bijbelvertaling, die met belangstelling gebruikt wordt. Volgens de mededeelingen van Boxhorn [1]), zouden eenigen van hen, herwaarts gevlucht, den Bijbel uit het Waalsch in Nederduitsch rijm hebben overgezet, waarvan ten zijnen tijde nog afschriften bestaan zouden hebben. Hoe dit overigens ook zij, de *Rijmbijbel* van Jacob van Maerlant (1235—1300), dien Boxhorn wellicht bedoelt, ontving veel zegen, en was een wegbereider te meer voor de Reformatie, maar deelde dan ook in de bittere tegenwerking der geestelijkheid van Rome in niet gewone mate. De Schrijver was zich dat wel bewust, en reeds bij voorbaat sprak hij haar, in de *Voorrede*, aldus aan:

„Ghi, nidighe, meret ende hoert!
„Ghine sult mi niet ghederen connen;
„Ghi hebbes altespade begonnen!
„Hets dompheit, dat ghi u verteert.
„U nijt dunct mi, dat niemen en deert
„Dan u selven in uwen zin,
„Ghi hebter meer suerheit in,
„Ghi sijts te maghere ende te bleker."

Eene gelijke afkeerigheid openbaarde zich ook bij gelegenheid van de verschijning der Statenvertaling. Er kwam een lasterschrift tegen in het licht [2]): „*Arnout van Geluwe, vlaamsche boer. Afgetrocken Mascker van het vermomdt Ghereformeerdt louter woordt Gods, waaronder gevonden sijn* 188 *trouwelooze misslagen der Staeten Bijbeloverzetters, en hoe sij daer* 9391 *nieuwe menschelicke woorden tusschen inghesaeyt hebben. Antwerpen* 1652". De Schrijver van de „*Historie* [3]) *van de Nederlandsche Overzet-*

1) *Nederlandtsche Historie*, bl. 35. Met de bovenstaande conjectuur stemt LE LONG in, t. a. p. bl. 155 vv.

2) Zie YPEY EN DERMOUT, *Geschiedenis der Ned. Herv. Kerk*, 11de dl., Aant. bl. 268.

3) Bl. 180, Leyden, bij JOANNES LE MAIR, MDCCCLXXVII. Namelijk VAN HINLOPEN.

tinge des Bijbels" houdt dat pamphlet voor een uitvloeisel van Roomsche antipathie tegen het lezen van den Bijbel.

Deze weinige voorbeelden, welke met duizende andere vermeerderd kunnen worden, zijn voldoende ter aanduiding van Rome's gezindheid omtrent eene nieuwe vertaling van den Bijbel. Niet alleen dus met het oog op de Evangelie-verkondiging aan hare leden, maar ook met het oog op hare verhouding in 't algemeen betrekkelijk het vertalen en verspreiden van dat Boek, is eene nieuwe overzetting van gewicht. Zoo er aanmerkelijk verschil bestaat tusschen de eene en de andere, zal zij niet nalaten, er partij van te trekken voor hare denkbeelden over dat punt. De Vulgata is in hare schatting de authentieke vertaling, en hoe meer de Protestantsche Overzettingen nu van elk ander verschillen, hoe juister het haar voorkomt, dat die vertaling voor authentiek is verklaard. Zal zij er bovendien niet een wapen uit smeden, om het verbod van lezing te rechtvaardigen? Nog altoos vereenigt zij zich met het gevoelen van den abt Prompsault, uitgesproken in het concilie van Trente [1]): „Indien de eene leeraar den Griekschen, een ander den Hebreeuwschen tekst, een derde de Syrische vertaling, en weder een ander de overzetting van Luther en Servetos had aangehaald, zou de verwarring nog erger geweest zijn, dan bij den Babelschen torenbouw".

De Roomsche Kerk wordt wel eens voorgesteld als onbewegelijk. Het tegendeel is waar. Ook zij is onderworpen aan de onverbiddelijke Logika, die haar voortdrijft op het eenmaal ingeslagen spoor. Maar betrekkelijk de Protestanten acht zij alle ontwikkeling een bewijs van achteruitgang. Maria mag als onbevlekt ontvangen, en ten Hemel gevaren, gedecreteerd en den Paus voor onfeilbaar verklaard worden. Maar zelfs de geringste verandering mag de Protestantsche Kerk niet aanbrengen in de vertaling van de H. S., of.....! Hoeveel te minder dan is het haar geoorloofd, eene nieuwe in het licht te geven, welke in belangrijke opzichten afwijkt van de oude,

---

1) BUNGENER, t. a. p.

gelijk immers allicht het geval is! En, wee het Protestantisme, bijaldien het Rome blijken mocht dat de eene de andere, zijdelings of rechtstreeks, bestrijdt! Geen wonder, zoo dan, inzonderheid als zulks het geval is met de Staten- en de Synodale vertaling, met groote stem de blijmare verkondigd wordt, dat het Protestantisme zich zelf vernietigd heeft.

Kan dus de Roomsche Kerk eene nieuwe Bijbelvertaling niet met onverschillige oogen aanzien, nog veel minder de Protestant. Uit meer dan één oogpunt behoort hij haar te beschouwen, zoo als uit het oogpunt der taal, der uitlegkundige wetenschap, der verschillende richtingen op godsdienstig gebied.

Der *taal*. Elke nieuwe overzetting toch kan van grooten invloed zijn op de volksspraak en op den schrijfstijl. Wat de oude vertalingen in dezen hebben uitgewerkt, is ook, althans tot op eene zekere hoogte, mogelijk voor eene nieuwe. Ik weet niet, of ergens een taalkenner nagespeurd heeft, welk eene heerschappij de Statenvertaling gevoerd heeft over onze taal, maar dat zij zéér belangrijk is geweest, zal ieder bekennen, die met aandacht het spreken en het schrijven van ons volk vergeleken heeft met die overzetting. Wil men voorbeelden aan naburige landen ontleend? Welnu, dan wijs ik op hetgeen Dr. A. Pierson [1]) zegt van den grooten Macaulay: „Ook de stijl van Macaulay heeft zich in één opzigt onder den indruk van zijne opvoeding gevormd. Zijn stijl draagt onmiskenbaar een bijbelschen tint, of, juister nog, zijn stijl is vervuld met herinneringen van de Engelsche bijbelvertaling. Die vertaling, even als onze eigene Statenoverzetting, draagt, uit een litterarisch oogpunt, een zeer eigenaardigen stempel. Er is in Engeland en ten onzent een bijbelstijl, die ieder terstond her-

---

1) *Historische en letterkundige schetsen door Lord* MACAULY. *In het Hollandsch overgebragt door Dr.* A. PIERSON. Tweede deel. Met eene inleiding over het leven en de geschriften van Lord MACAULAY, door Dr. A. PIERSON, Haarlem, A. C. KRUSEMAN, 1865, bl. 17 en 18 dier inleiding.

kent ..... Al de eigenschappen van den bijbelstijl zijn in den stijl van Macaulay overgegaan ... Men kan het zijn stijl aanzien dat de schrijver zich in den Bijbel volkomen tehuis gevoelt" — Dan wijs ik op deze uitspraak van Friedrich Schlegel [1]): „Es is bekannt, dasz alle gründlichen Sprachforscher die Bibelübersetzung Luthers als die Norm und den Grundtext eines in hochdeutscher Sprache klassisschen Ausdrucks ansehn, und nicht blosz Klopstock, sondern nach viele andere Schriftsteller von des ersten Grösze haben ihren stil vorzüglich nach dieser Norm gebildet und aus dieser Quelle geschöpft. Es ist bemerkenswert, dasz in keiner (?) neueren Sprache so viele biblische Wendungen und Ausdrücke aufgenommen und ganz ins Leben übergegangen sind wie in der Deutschen." Maar, gelijk wel van zelf spreekt, zulk eenen invloed zal geene vertaling hebben, tenzij ze veel gebruikt wordt. Evenwel, eene nieuwe vertaling kan dit erlangen, in 't afgetrokken beschouwd. En in dezen opzichte alleen bedoel ik, dat een vriend onzer taal, dat een Protestant die een hart heeft voor ons spraakgebruik, zich de vraag behoort te stellen: Welk een invloed kan eene nieuwe vertaling hebben op deze hemelsche gave?

Der *uitlegkundige wetenschap*. Er is waarschijnlijk geen moeitevoller werk dan de overzetting van de H. Schriften in de volkstaal. Het vereischt eene bijzonder groote mate van kennis der taal, waarin vertolkt wordt, die hare eigenaardigheid behouden moet en zich toch somwijlen niet gemakkelijk laat gebruiken om een voertuig der in het oorspronkelijke uitgedrukte denkbeelden te worden. Bovendien, zij is aan wijziging onderhevig en verschilt niet zelden bij verschillende geletterde personen, in onderscheidene provincien ja in steden van hetzelfde gewest. Oordeelkunde, uitlegkunde, fijn gevoel van de beteekenis der woorden die men vertolkt, dikwijls gewijzigd naar 't verband, waarin zij voorkomen, achting voor 't geen wat vertaald wordt,

---

1) Ontleend aan: *Der Christliche Glaube. Andachtsbuch für gebildete evangelische Christen.* Herausgegeben von Dr. FERDINAND SEINECKE. Hannover. CARL MEIJER. 1859, S. 225 u. 226.

een *translatorisch instinct*, d. i. eene eigenaardige gave om over te zetten, en wat al niet meer, is noodig om te voldoen aan de rechtmatige eischen eener Bijbelvertaling voor het volk. Voeg hieraan toe, dat zij, even als die van elk geschrift, getrouw en duidelijk behoort te zijn, „getrouw, zoodat zij niet minder, niet meer, niet iets anders dan het oorspronkelijke zegt; duidelijk, zoodat zij noch tegen de woordschikking, noch tegen de beteekenis der woorden, noch tegen het spraakgebruik zondigt. Zeer juist heeft men gezegd, dat zij niet een daguerréotype van den oorspronkelijken tekst zijn mag, maar een sprekend gelijkend portret daarvan zijn moet. De vertaler heeft zich den eisch te stellen, door Erasmus te regt ook aan eene omschrijving (paraphrase) gedaan: hetgeen in het oorspronkelijke uitgedrukt is, zoo anders zeggen, dat gij toch niet iets anders zegt (sic aliter dicere, ut non dicas alia.) Niet omschrijven, niet verklaren, maar zoo het oorspronkelijke in de andere taal reproduceren, dat zij het geheel reflecteert, dit heeft de overzetter te doen" [1]).

Men ga nu zelf na, uit hoeveel oogpunten de wetenschap, en inzonderheid de exegetiek, eene nieuwe Bijbelvertaling al niet beschouwen kan. Voorts bedenke men, dat zij meestal eene krachtige overtuiging omtrent de gebrekkigheid der oudere veronderstelt, dat zij terugwijst op een uitlegkundig proces, waarvan zij de vrucht is, en dat zij ook op de verklaring der H. Schriften een beduidenden invloed uitoefenen kan. Is toch de overzetting onjuist, dan ontstaat er allicht bij den lezer eene daaruit voortvloeijende misvatting, die de moeder zou kunnen worden van leerstellige en zedekundige dwalingen. En omgekeerd, is zij goed, heeft zij voldaan aan de natuurlijke voorwaarden, dan werkt zij zéér gunstig terug op de beoefening der uitlegkunde en op de juiste opvatting van den zin

---

1) *Hermeneutiek voor de schriften des Nieuwen Verbonds, door Dr.* J. I. DOEDES, *Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te Utrecht.* Utrecht, KEMINK EN ZOON. 1866, § 44. Een tweede vermeerderde druk verscheen in 1869.

der H. S., terwijl het ook gebeuren kan, dat eene slechte vertaling menigeen opwekt, om zijne talenten en krachten te wijden aan de vervaardiging van eene betere.

Zulk een werk is ook gewichtig, als blijk van wat de menschelijke geest vermag, als vrucht van zijne bewonderenswaardige inspanning. Welk een arbeid, stalen vlijt, taai geduld, er noodig zijn om eene eenigermate deugdelijke vertaling te leveren, ook al is aan al de wetenschappelijke voorwaarden voldaan, leert het onderstaande voorbeeld. Ik stem toe, dat eene tweede vertaling niet zoo bezwaarlijk is als de eerste, eene derde niet zoo moeijelijk als de tweede; er is hier eene afdalende reeks, daar de opvolgster gebruik maken kan van hare voorgangster. Desniettemin blijven er nog genoeg doornen en distelen, strikken en kuilen over. De nieuwste overzetting, welke wij ontvingen, heeft een zwaar kruis moeten dragen, en voor de volgende, gelijk men gerustelijk veronderstellen kan, niet alle hindernissen uit den weg geruimd. Aan al dien afmattenden arbeid denkt men veel te weinig, als men zich geplaatst ziet voor eene vertaling, en inzonderheid voor eene overzetting des Bijbels. Onze Staten-overzetters hebben daarover weinig schriftelijks nagelaten. Luther echter, die „zijn hart op zijne tong" had, schreef in 1523: „Ach God, welk een zwaar en verdrietelijk werk is het, de hebreeuwsche schrijvers te dwingen duitsch te spreken! Hoe verzetten zij zich en willen van hunnen hebreeuwschen aard maar in het geheel niet afgaan, en het plompe duitsch volgen! Het is als of een nachtegaal zijne liefelijke melodie vaarwel moest zeggen, en den koekoek nazingen." Toen hij aan de offerwetten in Leviticus gekomen was, ging hij naar een slachter, liet voor zijne oogen een dier slachten, vroeg naar alle namen en uitdrukkingen voor de afzonderlijke deelen van het dier en voor de verrichtingen van elk hunner, om daarvan voor zijne overzetting gebruik te maken. „Ik heb mij", schreef hij een andermaal, in het vertalen er op toegelegd, om zuiver en duidelijk duitsch te geven. Het is ons dikmaals gebeurd, dat wij veertien dagen, drie, vier weken naar een enkel woord hebben gezocht en gevraagd,

en het somwijlen toch niet gevonden hebben. In Job arbeiden wij, Meester Filip, Aurogallus en ik zóó, dat wij in vier dagen nauwelijks drie regels konden klaar krijgen".

Der *verschillende richtingen op godsdienstig gebied.* Men weet, haar getal is legio; de Protestantsche kerkgenootschappen hebben in dat opzicht veel van een doolhof. Evenwel, hoe verschillend de dogmatische beschouwing over dat Boek ook zij, elke richting, die zijne verspreiding nuttig acht, stelt er belang in, om te weten of de vertolking al dan niet hare bijzondere zienswijze in de hand werkt, en een geschikt middel is om de vruchten, die zij van de lezing verwacht, te bevorderen. Is eene nieuwe vertaling geschikter dan de voorafgaande, om de godsdienstige vorming te vermeerderen? Om de verlichtende, vertroostende, en heiligende werking der goddelijke openbaring uit te breiden? Om den weg der bekeering en der zaligheid beter te doen kennen en bewandelen? Ik zonder de onverschilligen uit. Zij worden in naam onder elk vaandel gevonden. De linker vleugel heeft er velen die zich niet het minste bekommeren om eene nieuwe vertaling van den Bijbel. En het centrum?! Maar ook de rechter vleugel heeft nog altijd te kampen met eene schare die de betrekkelijkware opmerking van een ouden schrijver [1]) toestemt en misbruikt. „Een geloovige ziele, die nooit van sijn leven de grondtalen geleerd heeft, of leeren kan, mach evenwel vast gaan op de Oversettinge . . . alsoo hij in alle Oversettingen, ten minsten in de nodigste, wesentlijkste en fondamenteele stukken der Religie, eene en hetselfde vind uitgedrukt. En alsoo geen van de minste reden van twijffelinge kan hebben, dat er van iemand soo een valscheid in het Oversetten zoude zijn gepleegt, dat m' er geheel geen staat op zoude kunnen maken. Gelijk ook de voorstanderen van verschillende Gezind-

---

1) *Toetsteen der Waarheid en der Meyningen, ofte klaare en beknopte Verhandelinge van seekere Cartesiaansche en Cocceaansche Vraagstukken*, enz., door H. BRINCK, Dienaar der Gemeente Jesu Christi tot Uitrecht, 1691, bl. 21.

heeden, malkand'ren soo eene valscheid niet eens te laste leggen".

Evenwel, zulk een gevoelen mag toch nimmer leiden tot onverschilligheid jegens eene nieuwe vertaling. Ook dan nog blijft de vraag van groot gewicht, of zij al dan niet de juiste kennis van het Woord der behoudenis bevordert, en, naarmate zijne waarde hooger geschat wordt, naar die mate klimmende belangstelling in zulk een werk. En zij bereike haar toppunt, bijaldien het, gelijk met de vertaling die wij aan een onderzoek wenschen te onderwerpen het geval is, verschijnt met *Inleidingen*, waarin over de grondslagen der historische geloofwaardigheid gesproken wordt en met *Verklaringen* waarin duistere uitspraken toegelicht worden. Daardoor toch kan zooveel onkruid gezaaid worden, dat 't opwassen van het goede zaad des Woords belemmert; daarin kunnen zoovele beginselen neêrgelegd zijn, die in strijd zijn met de Waarheid!

Geen geschikter voertuig bestaat er voor hen, dan juist eene Vertaling van den Bijbel. Zij bezitten in haar eene geheel eenige autoriteit; onder of naast den tekst der gewijde Boeken geplaatst, verkrijgen zij daarom reeds, in veler oog, eene zekere achtbaarheid. De vlag, die deze lading dekt, ontvangt aller saluutschoten. Dat begrepen ook de vier geleerden, welke door de Remonstranten aangewezen waren, om hunne kritiek toe te passen op de Staten-overzetting. De overzetting-zelve keurden zij goed, maar de kantteekeningen verwierpen zij voor een deel, blijkens eene wederlegging die in 1649 verscheen [1]). Eene soortgelijke Commissie voor de Vertaling, die van wege de Algemeene Synode der Ned Herv. Kerk ondernomen was, heeft men ook nu gewenscht. 't Spreekt toch wel van zelf, dat men hoogstongaarne de voorstellingen, die men in schadelijke tegenspraak met de Waarheid acht te zijn, gedekt ziet met „het gezag" der Waarheid. Mr. Is. da Costa [2]) heeft die gedachte geopperd, maar het is mij niet

---

1) Vgl. v. HINLOPEN, t. a. p.

2) *Bedenkingen tegen het synodale Plan eener nieuwe Nederduitsche*

bekend, dat zij veel weêrklank gevonden heeft, en hare verwezenlijking laat nog bestendig op zich wachten. Dit is te bejammeren, ofschoon vooral met het oog op den geweldigen strijd, die kerk, school en staat, ontzettend beroert, niet onverklaarbaar. De stofwolken, die de strijd der partijen doet opstijgen, mogen ons echter niet verhinderen, om de bedoelde Vertaling, als van groot gewicht, nader te beschouwen; wij moeten, integendeel, daaraan eene bijzondere opmerkzaamheid wijden. Welnu, gaan wij dan voorwaarts, en overwegen we in het

TWEEDE HOOFDSTUK

DEN OORSPRONG, DIEN DE VERTALING HEEFT, WELKE HET LICHT ZIET „VAN WEGE DE ALGEMEENE SYNODE DER NED. HERV. KERK".

Met de herleving onzer Nationaliteit, door de bevrijding van het dwangjuk der Napoleontische overheersching, herleefde ook de Theologie, en inzonderheid de Uitlegkunde, die een diepen en langdurigen winterslaap geslapen had. Op het voetspoor van beroemde Duitsche Exegeten, ving zij met verjongde krachten het onderzoek van de Schriften aan, en bevond zij, dat de Statenvertaling niet onverbeterlijk was. De overzetting bijv. van van Vloten in 1789 en van van Hamelsveld in 1798 werden ook de wegbereiders voor het algemeen uitspreken van de stelling, dat de Statenvertaling niet langer voldeed aan de eischen der wetenschap, die met reuzenschreden vooruitgegaan was.

En er behoorde groote moed toe, om de deugdelijkheid dier

Vertaling van het Nieuwe Testament, — Amsterdam, H. HÖVEKER, 1855, bl. 31.

vertaling openlijk in twijfel te trekken. De groote massa der Hervormde Kerk was er innig aan gehecht. Schier overal werd zij gevonden, naar de uitgave van Keur of van Elzevier. Geene opofferingen waren te groot geweest, om dat Boek zich aan te schaffen; geen hooger roem was er voor de kunst, dan het in waardigen dos te doen verschijnen; geen heiliger bewaarplaats voor de gedachtenis van huiselijke zegeningen en beproevingen. In prachtigen band prijkte de Bijbel op het sierlijkste huisraad, als het sieraad aller sieraden. Dit Boek ging als een kostelijk erfgoed van het eene geslacht tot het andere over, en de vader wist zijn kind geen getrouwer gids op den weg des levens mede te geven... Zoo sprak, eenigen tijd geleden, Prof. Muller [1]), en wie onzer, die leeft in het midden zijns volks, zal ontkennen, dat „Bijbel" en „Staten-overzetting" soms niet onderscheiden werden, en dat men juist de Staten-overzetting des Bijbels in de grootste eere hield? De wetenschap van vorige dagen was daarin voorgegaan. Met het oordeel van den beroemden Valckenaer stemde de geleerde wereld der zeventiende en achttiende eeuw in, die haar beschreef als „een uitstekend werk dat schaars zijne weêrga heeft." Jodocus Heringa Eliza's zoon [2]) wijst onderscheidene geschriften aan, die de sententie's van oudere geleerden op dit punt bevatten. En had bovendien de Nationale Synode van Dordrecht haar niet verordineerd? Hadden de Staten, welke de zuiverheid der leer voorstonden, haar niet aangeprezen en ingevoerd? Waren de Vertalers en Nazieners niet mannen geweest van groote geleerdheid en erkende vroomheid? Was zij niet een onafscheidelijk bestanddeel geworden van het volksleven?

Ja, zelfs die geleerden in onzen tijd, welke eene nieuwe vertaling voorstonden of daartoe medegewerkt hebben, spraken de voortreffelijkheid der afgekeurde Staten-vertaling luide uit. Dr. Harting noemde haar een „onsterfelijken arbeid." En Dr.

---

1) Bij LOOMAN, t. a. p. bl. 189—190.

2) *Gebruik en Misbruik der Kritiek*, bl. 55 (r). Vgl. inzonderheid LE LONG, t. a. p. bl. 846 vv.

G. Vissering gaf haar den lof van bewerkt te zijn met groote vlijt en zorgvuldigheid, met grondige en gezonde kennis der taal, zonder het inleggen van eene eigene zienswijze des vertolkers, in groote getrouwheid, en met eene buitengewone kennis van de Hollandsche taal [1]). Maar toch meende diezelfde geleerde, dat zij onderscheidene gebreken had. Zij bevatte, behalve het gebrekkige van den tekst dien zij tot grondslag had, eigenlijk gezegde fouten, onnauwkeurigheden, feilen door een verkeerd streven naar onnauwkeurigheid ontstaan, inconsequentie's, te veel dezelfde Hollandsche woorden voor onderscheidene Grieksche, en stroeve, slepende uitdrukkingen. Ds. H. M. C. van Oosterzee, pred. te Oirschot, noemde haar, in vereeniging met „bestrijders zoowel als verdedigers van de goddelijke waardij der Heilige Schriften" — „een kostbaar gedenkstuk van de kunde, de vlijt en het oordeel onzer vaderen (?), een meesterstuk van (?) die dagen" [2]). En de hoogleeraar van Hengel, de algemeene adviseur der Synodale: „een werk van meesterlijke handen, hetwelk meer dan twee eeuwen verduurd heeft," terwijl hij ingenomen zich betoont met de lofspraken, „welke aan deze vertaling door duizend tongen zijn toegezwaaid" [3]).

Van de waarheid dier stelling overtuigd, sloeg men, onder gestadige lofredenen op de oude vertaling, handen aan het werk, edoch met groote voorzichtigheid bij het begin. De Hoogleeraar van der Palm nam het iniatief. In 1825 was compleet verschenen, bij D. du Mortier en Zoon te Leyden de „*Bijbel, bevattende alle de boeken des Ouden en Nieuwen Verbonds, uitgegeven door J. H. van der Palm*". Aan den titel kon men dus niet merken, dat de genoemde Hoogleeraar

---

1) *Jaarboeken v. Wet. Theologie*, X dl. bl. 258 vv. Dr. VISSERING spreekt wel uitsluitend van het Nieuwe Testament, maar hetzelfde gold ook van het Oude.

2) *De Synode en de Bijbelvertaling*, 's Hertogenbosch, bij Gebr. MULLER, 1854.

3) *Het wenschelijke eener Nieuwe Nederduitsche Bijbelvertaling*, Amsterdam, bij JOHS. VAN DER HEY EN ZOON, 1855.

eigenlijk eene herziening en doorgaande verbetering van de Staten-overzetting wilde leveren. Maar men behoefde slechts het eerste hoofdstuk in te zien om tot andere gedachten te komen. Vs. 2 bijv. luidt er: „De aarde nu was nog woest en ongevormd, een zee met duisternis bedekt; maar de Geest Gods zweefde over dat water". Eigenlijk was het eene nieuwe Vertaling, gelijk dan ook de *Aanteekeningen*, volgens de uitgave in 1831, door hem genoemd werden: *Volledige Aanteekeningen tot de Vertaling*[1]) *des Bijbels door J. H. van der Palm.* Frizius[2]) noemde haar terecht eene „Bijbel-*vertaling*", en prees haar in buitengewone mate. Wel ontsierden verschillende gebreken dit werk, het vertoonde o. a. „sporen van *overhaasting*", maar verdiende toch over het geheel „den lof van nauwkeurigheid", en hij besloot zijne belangrijke kritiek in het benedengenoemde deel met deze woorden: „Niets schict ons over, dan het uiten van den hartelijken wensch, dat dit voortreffelijke werk van eenen schrijver, op wien ons Vaderland en onze leeftijd roem draagt, een gezegend hulpmiddel, in Gods hand, moge zijn, om echte Bijbelkennis te bevorderen, bij het tegenwoordige en volgende geslacht; en dat de alomberoemde Hoogleeraar, nog zeer veel jaren, getuige en aanschouwer moge blijven van het nut, dat hij door zijnen arbeid gesticht heeft".

Nauwelijks echter waren de volgende vijf en twintig jaren vervlogen, of „de sporen van overhaasting" waren zoo menigvuldig bevonden, dat ook die hooggeroemde arbeid niet langer voldeed. Een van 's hoogleeraars bewonderaars, de wetenschappelijke voltooijer van zijn *Salomo*, de WelEerw. ZeerGel.

---

1) Ik onderstreepte.

2) *Bijdragen tot de beoefening en geschiedenis der Godgeleerde Wetenschappen.* Amsterdam. Zie bijv. het *Dertiende Deel*, tweede stuk, MDCCCXXV. Men weet, dat de geleerde, die onder dat pseudoniem verborgen is, later, tengevolge van die recensie, de beroemde hoogleeraar BOUMAN was, toentertijd herder en leeraar der Ned. Herv. Gemeente te *Oostermeer en Eestrum* in Friesland, ook mijne eerste, onvergetelijke gemeente.

Heer H. F. T. Fockens, predikant te Twijzel en Koten achtte, in 1851, „de Bijbelsche uitlegkunde weêr zulke schreden voorwaarts en zoo aanmerkelijke ontdekkingen, op het veld der taalvorsching vooral, gedaan te hebben, dat eene gansche reeks der bij van der Palm voorkomende opvattingen van woorden of zaken thans onbruikbaar of althans min aannemelijk bevonden wordt". Daarom ook, daarom niet het minst, begon Dr. Fockens de uitgave van een „*Bijbel voor het Christelijk gezin, uit de oorspronkelijke talen op nieuw overgezet en ingerigt naar de behoeften des tegenwoordigen tijds*", en dat wel met „*De vijf boeken van Mozes, op nieuw uit het Hebreeuwsch vertaald, met korte Aanteekeningen ten behoeve van het Christelijk gezin*", te Franeker bij E. Ippius Fockens, 1853. Bovenstaande woorden werden ontleend aan zijne *Voorrede*, ook in de *Jaarb. v. Wet. Theol.* IX, bl. 611 vv., geplaatst. Gen. 1 : 2 was aldus vertaald: „De aarde nu was woest en ledig geworden, en duisternis (was) op den afgrond, maar de Geest Gods zweefde over de wateren". Zijn arbeid werd gunstig beoordeeld, o. a. door Dr. J. J. van Oosterzee, in de *Jaarb. v. Wet. Theol.* XII, bl. 187 vv.; — maar werd niet voltooid — uit achting voor het, van wege de Algemeene Synode der Ned. Herv. Kerk ontworpen, werk, die hem echter, ofschoon hij aanspraak had op erkentelijkheid en op erkenning zijner wetenschappelijke verdiensten, tot veler bevreemding, voorbijging bij de benoeming van de bewerkers. En niet onopgemerkt blijve, dat Ds. Steenhof te Oudewater *Het Ev. v. Johannes* vertaalde.

Maar reeds eenige jaren vroeger was er eene uitmuntende vertaling van de *Kleine Profeten* verschenen bij Kemink en Zoon te Utrecht, en een weinig later eene nieuwe bewerking van de Staten-Vertaling bij van der Scheer te Koevorden, terwijl onderscheidene artikelen in Godgeleerde Tijdschriften, waarvan ik er boven heb aangeduid, de wenschelijkheid of noodzakelijkheid van herziening der oude of van de vervaardiging eener nieuwe vertaling uitgesproken hadden, wijl men in de Staten-overzetting gebreken van onderscheiden' aard ontdekt meende te hebben. Wij mogen zelfs eene schrede

verder gaan. Lettende op de verschillende theologische zienswijzen der mannen, die de bovenaangeduide werken ondernomen hadden, moeten wij constateeren, dat bij de leidslieden der publieke meening op godsdienstig gebied althans de onovertreffbaarheid van den „*onsterfelijken arbeid*" der Staten-overzetters eene doodelijke wonde ontvangen had. Die hierin eenstemmig dachten, waren echter niet eenstemmig in het beantwoorden van de vraag, wat er gedaan worden moest: *De oude verbeteren, of eene nieuwe leveren?* De een [1]) vergeleek de Statenoverzetting bij een fraai en stevig gebouwd lustslot met voortreffelijke tuinen, lanen en grachten, doch dat eenige jaren ledig heeft gestaan, en nu, om weer bewoonbaar gemaakt te worden, slechts eene opknappende hand behoefde. Een ander was integendeel van meening, dat het oude slot niet ingericht kon worden naar de eischen van den tegenwoordigen bouwtrant, smaak, en snellen vooruitgang, zoo dat hij, als een ware radikaal, alles sloopen en een nieuw gebouw, van de fundamenten tot den nok, stichten wilde.

Inmiddels voegde Dr. Vissering, predikant van de Doopsgezinde gemeente te Wormer en Jisp, de daad bij het woord. In 1854 verscheen de vrucht zijner veeljarige studie, getiteld: *Al de boeken des N. V. uit het Grieksch op nieuw vertaald, en*

---

1) Bijv. de ongenoemde schrijver van de *Verhandeling over het wenschelijke eener verbeterde Statenoverzetting des Bijbels; bijzonder met opzigt tot het Nieuwe Testament.* Te Koevorden bij D. H. VAN DER SCHEER, 1847. In de *Voorrede* zegt hij o. a.: „Dewijl wij namelijk die bewerking des N. T. volgens de Stat. Overzett. op ons genomen hadden, welke reeds afgedrukt is en binnen kort bij den Uitgever dezes in het licht zal verschijnen; en dewijl wij wisten dat"... velen „onbekend waren met de geschiedenis van den tekst en van den vooruitgang der uitlegkundige wetenschappen; zoo hebben wij gemeend het noodige en wenschelijke der zaak, in eene vooraan geplaatste Verhandeling te moeten aantoonen..... Zoo, hoopten wij, zoude de behoefte aan eene herziene en *verbeterde* (*) Stat. Overz. des Bijbels, elken onbevooroordeelde van zelf overtuigend in het oog vallen....."

(*) Ik onderschrapte.

met opschriften, gelijkluidende plaatsen en eenige aanteekeningen voorzien", verschenen bij Frederik Muller te Amsterdam. Hij kondigde dus eene nieuwe vertaling aan, maar wilde niet „eene *geheel (?)* nieuwe vertaling" leveren; dus wel eene *half*-nieuwe? Zooveel mogelijk toch had hij zich aangesloten aan de Staten-vertaling als aan duizenden lief en dierbaar geworden en de moeder van vele zegswijzen en woorden in de taal van het dagelijksche leven. Zijn arbeid werd gunstig beoordeeld o. a. in de *Jaarb. v. Wet. Theol.* XIII, bl. 837 vv. door den Eerw. van Gelder, en zóó gretig ontvangen dat „de aanzienlijke oplage" binnen 5 jaren uitverkocht, en in 1859 een tweede druk aangeboden werd. Bij den eersten had Dr. Vissering den tekst van Dr. Tischendorf van 1849 ten grondslag gelegd. Voor den tweeden echter had de geleerde vertaler zelf een tekst vastgesteld, en zich nog nauwer aan de Statenoverzetting gehouden. Alzoo verscheen die tweede druk als een „verbeterde", en in het *Voorbericht* meldde ZEerw.: „Immers terwijl ik op enkele plaatsen van haar (de Staten-overzetting) afgeweken ben, waar ik mij vroeger aan haar gehouden had, ben ik op vele plaatsen tot haar teruggekeerd, waar ik, na vernieuwd onderzoek, begreep te onregt haar te hebben verlaten, of waar althans afwijking van haar mij niet genoegzaam gerechtvaardigd scheen". Deze openhartige bekentenis doet zijne nagedachtenis in nog grootere eer blijven, maar is tevens een bewijs dat gebrek aan onderzoek ook wel eens „gebreken" der Staten-vertaling had ontdekt waar hare deugden geprezen hadden moeten worden.

Al die werkzaamheden nu waren, zoo niet rechtstreeksche, dan toch zijdelingsche voorbereidingen voor de Nieuwe Bijbelvertaling, van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk. Het plan was ontworpen, vastgesteld, tot een begin van uitvoering gekomen. De Synode van 1848, een stormachtig jaar op staatkundig gebied, was de eerste die hare aandacht wijdde aan dat hoogstgewichtige onderwerp, een onderwerp voor de kerkelijke wereld van groote gevolgen en groote beroeringen wellicht. Aanleiding daartoe gaf haar een

drietal bij haar ingekomene adressen, waarin eenige leeraren en lidmaten der kerk het verlangen te kennen gaven, „dat zij de hand mocht leggen aan eene nieuwe Bijbelvertaling, volgens den hedendaagschen stand der uitlegkunde". En reeds in 1850 werd de Synodale Commissie gemachtigd, om te doen, wat zij tot voorbereiding van dit werk zou mogen dienstig rekenen. Maar ook de Synodale Commissie had geene trage handen. Vier jaren later ontwierpen eenige geleerden daarvoor de grondslagen en regelen. 't Waren de HH. Dr. W. A. van Hengel, Dr. N. C. Kist, Dr. J. H. Scholten, Dr. A. Niermeijer, Dr. P. Hofstede de Groot, Dr. L. G. Pareau, Dr. W. Muurling, Dr. C. H. van Herwerden CHz., Dr. H. J. Spijker, Dr. J. J. Prins, Dr. A. H. Blom, Dr. A. des Amorie van der Hoeven, Dr. D. Harting en Ds. G. Vissering, door de Synode van 1853 tot de vertaling van het Nieuwe Testament geroepen, terwijl die van 1854, dus nog in hetzelfde jaar als waarin zij de grondslagen en regelen ontworpen hadden, dit werk met hare goedkeuring bekrachtigde [1]). Had deze Synode daaraan haar zegel gehecht, in 1850 reeds had de Synodale Commissie op den voorgrond geplaatst en, onder goedkeuring eener Synode, aan de kerk, ter geruststelling van vele geschokte gemoederen, medegedeeld: „dat de oude Staten-vertaling bij deze nieuwe ten grondslag liggen zou en daarvan niet zou worden afgeweken dan waar het noodig zou zijn; voorts dat de nieuwe vertaling voorzien zou worden, vooral voor huiselijk gebruik, van Inleidingen, Aanwijzing der gelijkluidende plaatsen en korte Aanteekeningen van taal-, geschied- en oudheidkundigen, niet van leerstelligen aard; eindelijk, dat de invoering zou worden vrijgelaten"; terwijl later nog vastgesteld werd, dat de vertalers den gewonen Griekschen tekst zouden volgen.

De Synodale Vertaling hebben wij dus, allereerst, te dan-

---

1) Vgl. de Voorrede voor de *Synodale* Vertaling van het N. T., welken naam ik kortheidshalve gebruik. Voortaan enkel sprekende van *de Synodale Vertaling*, versta ik uitsluitend die van *het Nieuwe Testament*.

ken aan het streven om te voldoen aan eene diepgevoelde wetenschappelijke behoefte, aan de levendige zucht om een Nederlandschen vorm der Heilige Schriften te bezitten die in overeenstemming was „met den hedendaagschen stand der uitlegkunde". Die stand was echter niet standvastig. Denk aan de aanmerkingen van Dr. Fockens op den arbeid van Prof. v. d. Palm. Denk ook aan de veranderingen, die Dr. Vissering in zijn eigen arbeid maakte. Denk verder aan de groote verscheidenheid van gevoelens, die zich bij dezen arbeid openbaarde. De *Voorrede* deelt dit zelve mede. De verscheidenheid was zoo groot, dat het geene geringe moeite gekost heeft om de verschillende inzichten af te slijpen tot eene zekere gelijkmatigheid. Bovendien, de mannen die de zware taak, hun door de Synode van 1853 opgedragen, aanvaard hadden, waren, blijkens hunne geschriften, alles behalve eensdenkend op vele kardinale punten van de leer des N. T., een verschijnsel, dat, nauw samenhangende met hunne exegese, zijn invloed ook bij de vertaling krachtig deed gevoelen. Zelfs van meer dan één bewerker ondergingen zijne begrippen, tijdens den arbeid, eene merkbare en belangrijke wijziging. Bedenken wij dat alles, dan moge ja de uitlegkunde als wetenschap in hare grondbeginselen eene zekere stabiliteit bezeten hebben, de uitlegging zelve was gansch niet onveranderlijk, en dus ook niet de overzetting. Wel beschouwd was „de behoefte van den tegenwoordigen tijd", „de hedendaagsche stand der uitlegkunde", en welke andere norma van dien aard ook aangegeven wierd, niet veelmeer dan het inzicht van den bewerker op elk oogenblik van zijne bewerking. Hoe dit ook zij, dit is vast en duidelijk, dat de oorsprong der Synodale Vertaling vooral te zoeken is in het streven om eene overzetting te bezitten welke, meer dan die der Staten, aan de vorderingen, op exegetisch (en dus ook kritisch) gebied gemaakt, beantwoorden zou.

Bovendien heb ik nog twee redenen voor den ondernomen' arbeid aangevoerd gevonden. De eerste is *officiëel*, de tweede *officieus*. Men gelieve echter op te merken, dat zij in álle gevalle niet bewijzen, dat eene *nieuwe Vertaling* noodzakelijk was.

In de *Synodale Handelingen* vond ik dit — het eenige duidelijke — argument, dat daardoor „het beter verstand van honderde plaatsen der Heilige Schrift zou bevorderd worden". — Van *honderde* plaatsen! En de Staten-vertaling was zoo uitstekend goed? Zoo goed althans, dat niemand zooveel gebreken zag in de oude vertaling, dat dientengevolge de kerkelijke invoering van de nieuwe plichtmatig geacht werd.

En dezelfde kampioen voor haar, die dit verrassende bericht schreef, Ds. H. M. C. van Oosterzee [1]), deelt mede:... „En waren er nu in de laatste jaren ondernemingen aangekondigd en ten deele uitgegeven, bij welke het de toeleg heette ons de gewijde oorkonden in verstaanbaarder gewaad (?) en volgens de behoefte van den tegenwoordigen tijd den volke in handen te geven, maar waarbij geen de minste kerkelijke waarborg was voor getrouwheid en nauwkeurigheid, — de Synode heeft dan met wijsheid en in het ware belang van de gemeente gehandeld, toen zij oordeelde, zelve de hand te moeten slaan aan 't geen zonder dat gevaar liep van te geschieden op eene wijze, weinig in overeenstemming met behoorlijke nauwgezetheid voor het letterlijk teruggeven van de gewijde Schriften in onze taal. En men moet ... niet uit het oog verliezen, dat het besluit om eene nieuwe Bijbel-vertaling van de kerk zelve te doen uitgaan, onder meer beweegredenen ook daarin vooral haren grond heeft, dat de Synode juist tegen Bijbel-vervalsching heeft willen waken op eene wijze die harer waardig was en binnen haar bereik lag ..."

Omtrent de waarheid dezer mededeelingen, en de oprechtheid der beschrevene bedoelingen behoeft geen twijfel te bestaan. Op de *vereenzelving* van Synode en Kerk hopen wij later te wijzen. Nu is het streven naar eene nieuwe vertaling nog aan de orde.

Dat streven nu ging gepaard met een zonderling huldebetoon aan de Staten-vertaling, die, gelijk wij boven zagen, het volste vertrouwen en de grootste achting des volks bezat.

---

1) T. a. p. bl. 23 vv. en bl. 56 voor het aangehaalde bericht.

Had men, bij het aanwijzen van hare gebreken, steeds gezorgd eerst een beleefdheidskaartje voor haar af te geven: men hield hiermede vol, ook toen zij daadwerkelijk voor *onverbeterlijk* verklaard en het werk eener *nieuwe* vertaling aangevangen was. Dr. Glasius drukte in 1861 vrij-getrouw het gevoelen zijner geestverwanten uit, schrijvende [1]): „De arbeid (der Statenvertaling) werd... volbragt en aan hen, die dezen op zich namen, komt in volle waarheid de lof toe van een voor hunnen tijd hoogstvoortreffelijk werk geleverd te hebben, in welks voorbereiding de Synode van Dordrecht zich eene eerzuil gesticht heeft, op welke de nakomeling, al gevoelt zijn tijd ook behoefte aan eene andere en met den vóóruitgang der wetenschap overeenstemmende vertaling, en al heeft hij ook veel, wat hij in de handelingen dier kerkvergadering anders wenschen zou, met eerbied, bewondering en dankbaarheid blijft staren." De oprechtheid van dat huldebetoon worde niet, zonder ontegensprekelijk bewijs van het tegendeel, in twijfel getrokken, maar zonderling blijft het toch, dat men de hooggeprezene oude door eene *nieuwe vertaling vervangen*, haar dus niet *herzien* en *verbeteren* wilde. Des te zonderlinger zijn dan ook de Synodale bepalingen, dat voor de nieuwe vertaling genomen zouden worden:

Die Staten-vertaling tot leiddraad, en
Haren Griekschen tekst, den Textus Receptus, tot grondslag.

Die Statenvertaling — leiddraad! Men wilde haar vervangen [2])

---

1) *Geschiedenis der Nationale Synode*, Leiden 1861. *Tweede deel.* bl. 268.

2) Misschien vindt men nu, gelijk vroeger, deze of dergelijke uitdrukking te sterk. Mij dunkt, de vervanging van de oude ligt reeds in het denkbeeld van eene nieuwe vertaling. Maar de Synode van 1854 bewijst geheel de waarheid mijner stelling. De heer P. A. C. Hugenholtz had voorgesteld, dat zij „openlijk en duidelijk zou verklaren, *nimmer het voornemen gehad te hebben en nog niet te hebben*, om de zoogenaamde Staten-vertaling *af te schaffen*, en daarvoor *eene andere*

en tevens volgen? Heeft die bepaling een goeden zin, als men eene nieuwe vertaling onderneemt? Daaromtrent heeft Dr. Doedes [1]) zéér juist aangemerkt: „Men wil eene *nieuwe* Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament, en wil men dan tevens, dat de vertaler zich werkelijk naar de vertaling van den Staten-bijbel als leiddraad zal rigten? Waartoe dit? Verwijdert men al wat men in de Staten-vertaling afkeurt, dan beteekent het niets, haar *leiddraad* te noemen; en houdt men zich werkelijk aan haar als aan een leiddraad, dan verkrijgt men geen *nieuwe* Nederduitsche maar eene veranderde, naar de meening der vertalers verbeterde Staten-vertaling."

Bevenbedoelde kritiek van Prof. van Hengel's *Proeve van grondslagen* enz., door Dr. Doedes geleverd, lokte eene hatelijke recensie, vol gal en bitterheid, uit, van den toenmaligen Predikant van Opperdoes, den Heer A. W. van Campen, in de *Nieuwe Boekzaal* van 1853, bl. 49 vv. ZEerw. schreef bijv. of het, zelfs als „Prof. van Hengel geheel had misgezien", aan Dr. Doedes betaamd had, „den man der wetenschap, den man van beschaving, om den grijzen Hoogleeraar, wien hij toch ook wel niet alle verdienste omtrent de godgeleerde wetenschap en de vaderlandsche Kerk zal ontzeggen te behandelen, als ware hij niets meer dan een schooljongen, hem te bespotten en te beproeven, om hem bij anderen bespottelijk te maken?" — Dr. Doedes heeft niet geantwoord op dat stuk. Zulke dingen weêrlegt men niet; zij weêrleggen zichzelven. Dr. Doedes liet aan den tijd zijne verdediging over, te meer omdat, ondanks de groote prikkelbaarheid op het punt eener nieuwe Bijbel-vertaling bij hare voorstanders, de Heer van Campen niet bewees wat ZEerw. bewijzen wilde, nam. dat de door Prof. van Hengel gelegde fundamenten het gebouw eener goede vertaling dragen konden. De Hooggeleerde bedoelde waarschijnlijk, gelijk Ds. van Campen aanduidt, dat men daar

---

in de plaats te stellen..." Het voorstel werd *verworpen* (*Hd.* Zie Bijv. bl. 205).

1) *Jaarb. v. Wet. Theol.* X, bl. 726, 727.

de *woorden* der Staten-vertaling zou moeten behouden waar men niet met vaste overtuiging beter zoude kunnen vertalen. Maar dat had dan wel veel duidelijker en eenvoudiger gezegd kunnen worden; bovendien het woord *„zich rigten naar den Staten-bijbel,"* of hem *„als leiddraad"* gebruiken, beteekent toch iets meer. En, de voorbeelden die de Heer van Campen opgeeft ter verdediging van de regelen zijns leermeesters houden geen steek. Zoo zou, om ten minste iets te noemen, Mtth. 10 : 22 behouden kunnen worden: *zalig*, in plaats van de *juiste* vertaling: *behouden!*

Waarschijnlijk bedoelde de Hoogleeraar, schreef ik boven. Immers, dat schijnt de slotsom te zijn der toelichting, die de Hooggeleerde van zijne Stellingen zelf gaf in zijne brochure over het *Wenschelijke eener Nieuwe Nederduitsche Bijbelvertaling* [1]). Zijne twee algemeene regels herinner ik hier. Voor de kennismaking met de Zeven bijzondere verwijs ik naar de aangehaalde geschriften. Zij luiden dan:

„Houd u geheel en alleen aan het Oorspronkelijke, waar de Staten-Bijbel daarvan afwijkt".

„Rigt u naar den Staten-Bijbel, waar hij met het Oorspronkelijke overeenkomt".

Ter verdediging nu, dat die regels „geen bedriegelijk woordenspel" zijn, merkte de Hoogleeraar aan, bl. 68 vv.:

De Staten-vertaling wordt gekozen of behouden, als de synodale overzetter „in verlegenheid is" „om aan den eisch van het oorspronkelijke te voldoen". Alzoo — men zou zich aan haar in dat geval houden uit *nooddwang*.

De Staten-vertaling wordt overgenomen, waar „voor het Grieksch, zonder dat de zin er door lijdt, wel tweederlei of meerderlei Nederduitsch kan gezet worden".

Alzoo — ook in dit geval zou de Overzetter niet weten, wat het beste woord zij.

Even verbindend is zij, „waar, met de letterlijke overbrenging van het Grieksch, zekere matheid der uitdrukking schijnt

---

1) Boven reeds vermeld.

gepaard te gaan". Alzoo — zou de welluidendheid hier de uitdrukking der oude verkiezen boven de getrouwheid der nieuwe. Maar is dát wel een *goede* regel? Getrouwheid is de hoofdeisch.

Hetzelfde kon gebeuren, als men bijv. 2 Kor. V: 15 even goed *ten nutte van allen* of *in de plaats van allen* zou kunnen vertalen, maar omdat hier een leerstuk in aanmerking kwam, zou men alleen *voor allen* mogen schrijven. Echter, men gevoelt als *dit* taalkundig *onjuist* was, dan zou de Hoogleeraar dat voorschrift niet gegeven hebben.

Ten slotte. Dat zou ook noodig zijn, als de Vertalers onderling in gevoelen verschilden. Dus, ook in dit geval zou men met beslistheid niet iets beters weten te geven.

Voordat ik van dit punt afstap, teeken ik nog aan, dat de Hoogleeraar die Kritiek zijner *Proeve* slechts beschouwde als eene *niet billijking van den vorm waarin* zijne regels voorgedragen waren.

De Textus Receptus — grondslag! Voor dat ik dit punt eenigermate breedvoeriger bespreek, haal ik de daarop volgende woorden van Dr. Doedes ook nog aan: „Maar bovendien zal de vertaler den gewonen Griekschen tekst moeten volgen, een tekst die bij geen deskundige van eenige kritische waarde wordt geacht. Moet men dezen receptus volgen, dan volgt men een tekst, die op een groot aantal plaatsen afwijkt van den echten tekst; en heeft de vertaler de vrijheid, om overal waar hij meent hem te mogen verbeteren ook van hem af te wijken, wat beteekent het dan al weer, hem op het hart te drukken, dat hij den gewonen Griekschen tekst volgen moet?

„Maar men heeft zeker bijzondere redenen gehad om het alzoo te willen."

Dit punt moet ik nader beschouwen, en wel *hier*. Vraagt men naar den oorsprong eener vertaling, dan vraagt men tevens naar den oorspronkelijken tekst, die vertolkt werd. Deze is de grondslag van het geheele gebouw. Is hij slecht, zelfs de getrouwste vertaling geeft in dat geval geen juist afdruksel van hetgeen de schrijvers aan hunne eerste lezers

te denken gaven. Is hij zuiver, dan bestaat er de mogelijkheid, dat de overzetting een heldere spiegel van de gedachten der auteurs wordt. Heeft de wetenschap des geloofs en het geloof der Christelijke gemeente een voortdurend belang bij de kennis van 't geen zij werkelijk geschreven hebben, zoo is eene goede tekst-kritiek onmisbaar en zéér hoog te waardeeren, maar zoo is zij even daardoor reeds geroepen, om met de grootste nauwgezetheid en reinste waarheidsliefde hare verhevene taak te beoefenen, zonder vrees voor bekrompenheid en zonder onderworpenheid aan eigene dogmatische meeningen of kerkelijke leerstellingen. Als de ridder zonder schroom, en als de rechter zonder aanzien des persoons, moet zij haar onderzoek ten einde toe voortzetten; maar tevens ook met de behoedzaamheid die aan elke ware Kritiek als van nature eigen is, en met die voorzichtigheid die steeds voor oogen houdt, welke belangen bevorderd moeten worden en welke teedere snaren hare hand aanroert, als zij een veel gebruikten en diepgeëerbiedigden Tekst verbetert en den oorspronkelijken tracht weêr te vinden.

Aan den eisch der voorzichtigheid heeft de Synodale vertaling waarschijnlijk willen voldoen door den Receptus te volgen. „Eenparig besloot men, zoo luidt de officiëele verklaring in de *Voorrede*, eenparig besloot men den gewonen Grieksehen tekst te volgen".

Waarlijk, eene groote eer voor Beza, den Corrector, voor Robertus Stephanus, den Ontwerper, voor Erasmus, den Grondlegger! En inzonderheid de uitgave van 1624 nog zoo verdienstelijk in dezen tijd, waarin de tekstkritiek verbazende en schoone vorderingen gemaakt heeft?

Dit loffelijk getuischrift is echter slechts schijnbaar. Immers, er wordt eveneens officieël verzekerd[1]):

dat de Textus Receptes „niet onvoorwaardelijk gevolgd kan worden";

dat „zijn oorsprong in het donker ligt en er reeds lang

---

1) *Algemeene Inleiding*, bl. 3.

gewichtige bedenkingen tegen zijne deugdelijkheid bestonden";

dat er sints zijne geboorte „een groote voorraad van oude Grieksche Handschriften en andere oorkonden ontdekt werd en deze met de vereischte nauwkeurigheid onderling vergeleken werden";

en dat men thans door zijne opgemerkte gebreken hersteld te hebben, „een veel beteren tekst bezit" dan de Staten-vertalers zelfs „zich bij mogelijkheid verschaffen konden".

De *Textus Receptus* is slecht, 't wordt door iederen deskundige toegestemd. Dr. Doedes bijv., in zijne *Bekroonde prijsverhandeling over de tekstkritiek des N. V.* [1]), noemt hem een *Augias-Stal*. Maar, waarom hem dan toch nog genomen als grondslag van vertaling? Waarom niet den oorspronkelijken tekst, zoo zorgvuldig mogelijk, opgespoord? Waarom niet den „veel beteren tekst", dien men bezit, wellicht denzelfden als dien van Tischendorf, waarvan de *Inleiding* spreekt, gevolgd? Zou het antwoord op die vragen ook te vinden zijn in deze woorden der *Inleiding?* „Men legt desniettemin bij de vertaling doorgaans den gewonen tekst nog altijd ten grondslag en wijkt daarvan niet af, dan waar het uitwendig gezag der oorkonden, door inwendige gronden ondersteund, dit vordert; terwijl men elke voor den bijbellezer eenigzins belangrijke, afwijking van dien tekst zorgvuldig vermeldt".

„*Doorgaans*" — is dus de kracht der gewoonte de oorzaak dier bepaling, of is het eene al te groote vrees voor het volksgevoelen? Een stellig antwoord blijft achterwege, 't valt hier zoo moeijelijk beslist te spreken, te meer omdat er aan de zijde der HH. bewerkers plechtig verzekerd is, dat er op hunne *zedelijkheid* niets valt aan te merken [2]). Maar, laat ons aan-

---

1) Zie de gronden dier uitspraak bl. 77—83; vgl. ook het ongunstige oordeel van Prof. KUENEN, *Crit. et Herm. libr. N. T. Lineamenta*, MDCCCLIX, Lugduni-Batavorum, pg. 12—14.

2) Dr. J. J. PRINS, die een zeer voornaam aandeel in dien arbeid

nemen, dat de voorzichtigheid de moeder dier bepaling is, zoo baart toch een ander verschijnsel groote verwondering. Evenwel, vooraf moet ik nog mededeelen het eenige argument dat ik bijgebracht vond ter rechtvaardiging van die bepaling. Prof. van Hengel schreef [1]), dat eene vertaling, „diet niet door dezen of genen geleerde op eigene verantwoordelijkheid, maar *van wege de Kerk* en *op openbaar gezag* ondernomen wordt, geenen anderen tekst behoort te volgen, dan *die door geheel de Christenheid als de gewone erkend wordt*". „*De Christenheid*" — en dan de Roomsche en Grieksche Kerken? Bovendien, kan men in dezen wel afgaan op het oordeel der *Christenheid?* Wie bepaalt het, met goed recht, dan de door haar vertrouwde beoefenaars der Tekstkritriek? Dus, „de wetenschap" is hier de bevoegde rechtbank.

De verwerpelijkheid van den *Textus Receptus* stemt ook de Synodale Vertaling toe, blijkens de boven aangehaalde woorden. Had echter de voorzichtigheid niet moeten voorschrijven, aan de gemeente mede te deelen dat, ondanks de 50 à 60000 varianten die men verzameld heeft, de inhoud, de zin zelf, van den gewonen tekst slechts uiterst weinig verschilt van den veel beteren tekst dien men thans bezit? Waarom niet een woord als van Valckenaer [2]): „Varietas lectionum ipsam Religionem corroborabit, nunquam suis fundamentis emovendam. Dissident codices N. T., sed et conspirant, dissident in rebus (fas sit ita dixisse) minutis, in magnis conspirant; dissident in apicibus litterarum, in litteris, in vocibus, in verborum structura, conspirant, quod veri admatores laeti semper depraedicabimus; conspirant in iis omnibus tradendis, quae homini Christiano, ad vitam benc informandam et ad aeternam animae

---

had, in *Geloof en Vrijheid*, Afl. van Mei, 1868. Buitengewoon-groot is ook elders die lof, hun in 't openbaar, reeds bij hun leven, gegeven; zie bijv. H. M. C. VAN OOSTERZEE, t. a. p. bl. 25. Ik deel dit *enkel* ter kenschetsing meê.

1) T. a. p. bl. 70.

2) *Oratio de Sacra N. T. critica* etsp. p. 17.

salutem, scitu sunt necessaria"? — Of van Michaëlis [1]): „'t Is eene zeer ongegronde vrees, dat uit de menigte der *Varianten*, welke reeds verzameld zijn, ... eenig nadeel voor den Christelijken Godsdienst ontstaan, en denzelven onzeker zou kunnen maken. Dan, juist het tegendeel vindt plaats!..."? — Of van Heringa [2]), volgens wien de uitslag van het kritisch onderzoek geen ander is geweest „dan die den hervormden Christen moet versterken in het geloof aan zijne aangenomene leere"? — Echter, niets van dien aard vindt men in de vertaling eener Synode die, op het voorbeeld van voorgangsters, ontroerde gemoederen een woord van geruststelling wist toe te spreken. Of meende men deze gewenschte stemming te verwekken door op de verklaring, dat de gewone Grieksche Tekst nog al gebrekkig is, de verzekering te laten volgen, dat hij bij het werk der vertaling ten grondslag gelegd was?

't Is waar, men kan iemand volgen zonder aan hem gebonden te zijn. Maar, zal dit iets beteekenen, dan behoort de volgeling in de voetstappen van zijnen leidsman te treden, in zijne richting zich te bewegen, d. w. z. zijne *beginselen* over te nemen, te verwerken, te zuiveren van wat er niet uit volgt, en ze vollediger toe te passen. Wilde men dus, bij het onmisbare kritische onderzoek, den Textus Receptus *inderdaad* gevolgd hebben, zoo moest men de kritische regelen, die er aan ten grondslag liggen, toegepast en, waar het noodig bleek, beter en getrouwer opgevolgd hebben. Maar dien weg kon de Synodale Vertaling niet bewandelen. Tusschen de Kritici der Hervorming en tusschen de Kritici onzer dagen is een zeer aanmerkelijk verschil. Het heeft zijne oorzaak niet zoozeer in den grooteren rijkdom van den *Apparatus Criticus*, in uitgebreidere onderzoekingen op dit gebied, in juistere kennis van de oude Gr. HSS. en in den rijken voorraad daarvan, maar vooral in de veel betere *beginselen* van tekstkritiek, die men, door al dien arbeid tevens, gevonden en aangenomen heeft.

---

1) *Inleid.* I. Dl. bl. 493 vv.

2) *Gebruik en Misbruik der Kritiek*, bl. 65.

Hiervan spreekt de Synodale Vertaling met niet een enkel woord, en wij mogen toch niet veronderstellen, dat zij de kritische handelwijze van Erasmus, Stephanus, Beza, of van de Staten-vertaling goedgekeurd heeft. Over *hunne* handelwijze ligt nog veel donkers verspreid, over de *hare*, die van de eerstbedoelde niet ver afgeweken zal zijn, geven plaatsen als de navolgende eenig licht: Matth. 1:11, 2:17, 6:1, 8:15, 10:25, 26:26: Luc. 2:14, 9:3 en 15, 11:41, 18:31, 22:42; Joh. 18:20; Hand. 1:23, 3:20, 4:36, 16:17, 20:4—8, Rom. 12:11, 1 Cor. 15:31, Gal. 4:4—17. Met deze plaatsen in de Staten-vertaling vergelijke men de Noten van Tischendorf (*Ed. Septima*). Dat onderzoek zouden wij dan kunnen herleiden tot de volgende opmerkingen: In de Kritiek, die de Staten-vertaling volgde, was de Dogmatiek niet de leidsvrouw, maar de Harmonistiek bekleedde eene voorname plaats; de vrees voor verwarring bij de lezers, tusschen twee verschillende personen voorkomende in den tekst, besliste wel eens over eene Variant; geen onderscheid werd gemaakt tusschen Vertalingen en Vertalingen, tusschen Handschriften en Handschriften, tusschen Minusculi en Majusculi; de Itala, Vulgata en Syra hadden veel crediet, maar werden niet onvoorwaardelijk gevolgd; het „uitwendig gezag" schijnt op de eene plaats de uitspraak gedaan en op eene andere voor een enkel Minuskel HS. of voor een paar Vertalingen geheel gezwegen te hebben; „inwendige gronden" zijn diep verborgen gehouden, eene Variant uit enkele codices van de Itala en Vulgata is soms vermeld als ware zij aan D. ontleend; deze eer genoot zelfs een kerkvader; ja, eene kritische gissing deelde niet onwaarschijnlijk in datzelfde voorrecht.

't Is mogelijk, dat de kritische arbeid, aan den *Textus Receptus* en de *Staten-vertaling* besteed, van veel betere beginselen uitgegaan is, maar, voor zooverre bekend, hebben zij toch nooit de goedkeuring der Synodale Vertalers verworven. Zij in tegendeel, naar luid der officiëele mededeeling, hebben als de twee hoofdregelen van hunne Kritiek aangenomen: het uitwendig gezag der oorkonden en inwendige gronden. Zij zijn zelfs van

den aangenomen Griekschen Tekst niet afgeweken, „dan waar het uitwendig gezag der oorkonden, door inwendige gronden ondersteund", dit vorderde. Althans, zij bericht dat men doorgaans dezen weg bewandelde. Men moet dus aannemen, dat de Synodale Vertaling denzelfden weg bewandeld heeft, tenzij ze van de gewoonte is afgeweken.

Ik onderzoek niet, of deze gewoonte in de werkelijkheid of slechts in de verbeelding bestaat. Veeleer komt het mij voor, dat de kritische mannen zulks „doorgaans" niet doen, en dat ook de Exegeeten „doorgaans" iets anders doen. Bijbel-vertalers zijn er zoo weinige, dat men zich op hunne doorgaande handelwijze hoogst-bezwaarlijk beroepen kan; althans Dr. Vissering had voor den tweeden verbeterden druk zijner vertaling zelf een tekst samengesteld, en voor den eersten den tekst van Dr. Tischendorf gebruikt. Neen, dat uitwendig gezag, ondersteund door inwendige gronden, behoort veeleer tot eene reeds verouderde Kritiek. Prof. Heringa, wiens verdiensten groot waren op dit gebied, heeft zulke regelen ontwikkeld in zijne reeds genoemde *Prijsverhandeling*, bl. 202 vv. Zijne voornaamste leerlingen hebben zijn voetspoor gevolgd, maar Dr. Tischendorf, Dr. Doedes, Dr. Kuenen hebben betere denkbeelden verspreid. Evenwel, voor de rechtbank der gemeente heeft de door Heringa gevolgde methode nog veel waarde.

Doch ik vraag, wat kan de gemeente toch oordeelen over al 't geen in de Synodale Vertaling den oorsprong van haren grondtekst aanduidt? Zij moet haar in vertrouwen aannemen, of verwerpen uit wantrouwen. Daartoe behoeft zij antwoord op vragen als deze: *Wie* heeft „het uitwendig gezag der oorkonden" bepaald? *Wie* heeft de „inwendige gronden" gelegd? *Wie* zijn de bouwlieden? Bestaan er voldoende waarborgen, dat de bouwlieden niets dan kostelijke steenen en goeden kalk gebruikt hebben? De gemeente moet vertrouwen krijgen in de Synodale Vertaling door het zegel van goedkeuring, dat deskundigen, welke zij vertrouwt, aan dat werk hechten. De meesten van hen zullen echter door het geboortebericht, dat de *Algemeene Inleiding* geeft, niet gewonnen worden voor

de erkenning, dat de vertaalde tekst een zuiveren oorsprong heeft.

De Synodale Vertaling heeft „de zwakken" niet willen ergeren, en tegelijkertijd de rechten der kritische wetenschap willen handhaven. *Hinc lacrymae!* Voorzichtig te zijn als de slangen en oprecht als de duiven, 't is eene schoone en zinrijke les, maar tevens hoogstmoeijelijk te betrachten. Ik zou zeggen, dat de Synodale Vertaling den eisch der oprechtheid niet genoeg voor oogen gehouden heeft, althans dat zij, om ergernis te vermijden, geweld gepleegd heeft aan hare wetenschappelijke conscientie. De tekst van Vissering laat in haar oog nog al iets te wenschen over; want zij heeft hem als grondslag van vertaling verworpen. De samenstelling van een nieuwen tekst uit de bouwstoffen, die de kritische Apparaat aanbiedt, was, als een schier eindeloos werk, reeds om deze reden onraadzaam. 't Best had men gehandeld, zoo men den Codex Vaticanus (later, als blijk van hooge waardeering, te Leyden uitgegeven en bezorgd door de Hoogleeraars Kuenen en Cobet in 1860) tot grondslag had genomen, en waar hij ons verlaat, den Alexandrinus of een ander oud HS. Dan had men zich eenvoudiger, vrijer en waardiger bewogen, en geene halfheid vertoont, welke, op zich zelve verwerpelijk, eene groote mate van wantrouwen in dezen verwekt. En, zoo men ook meende dezen weg niet te mogen bewandelen, waarom dan niet den „veel beteren tekst" genomen tot grondslag van vertaling, den veel beteren tekst dien men „thans bezit", dan „onze Statenvertalers zich bij mogelijkheid verschaffen konden"? Heeft men dit wel durven doen, maar niet durven zeggen, men had die handeling toch ook kunnen verzwijgen. In allen gevalle, het nemen van den Textus Receptus tot leiddraad en het voorschrift, om er niet van af te wijken dan waar de kritische wetenschap afwijkingen vordert, het brengt ons eene uitspraak van den hoogsten Leeraar in de gedachten, *cum grano salis* ook hier toepasselijk: *„Niemand kan twee heeren dienen!"*

Wij hebben gelet op de historische aanleiding tot de Synodale Vertaling, op de wetenschappelijke zucht die daartoe

dreef, op den oorsprong van den tekst die er aan ten grondslag gelegd werd, en op de oorzaken tegelijk waarom men dien tekst verkoos. Maar er valt nog meer op te merken omtrent de redenen, waarom de Synodale Vertaling het licht ziet.

Wat ik in de laatste plaats bedoel, is een zeer teeder onderwerp. In een klein land, als Nederland is, waar de voornaamste personen elkander meestal, zijdelings of rechtstreeks, kennen, verkrijgt de beoordeeling van een belangrijk geschrift, ja van elken letterkundigen arbeid, allicht iets „personeels". Vooral wordt dat het geval, wanneer men te doen heeft met het werk van leidslieden eener bepaalde richting, niet zelden aprioristisch verworpen om den partijnaam dien zij dragen. Dit is afkeurenswaardig. Toch ligt er een element van waarheid aan ten grondslag. Immers, men kan billijkerwijze niet veronderstellen, dat zij tegen hunne overtuiging in werken, zoodat hun arbeid als-van-zelf de partij, waartoe zij behooren, ondersteunt, en hare tegenpartij niet bevordert. Evenwel, het laat zich denken dat eene Vertaling zonder meer, die getrouw bewerkt werd naar de zuivere hermeneutische regelen, welke voor elke overzetting van welk geschrift ook gelden, verheven is boven de bedoelingen van eene zienswijze op leerstellig of kerkelijk of ook maatschappelijk gebied, m. é. w. boven partijbedoeling. Maar van eene Vertaling des Bijbels, als de Synodale is, immers voorzien met verklarende Aanteekeningen en Inleidingen, laat zich niet verwachten dat de dogmatische overtuiging der auteurs geheel en al buiten gesloten is geworden. Wel mochten er geene aanteekeningen „van leerstelligen aard" in voorkomen. Maar, kon men deze wéren? En hoeveel aanteekeningen van uitlegkundigen aard, welke niet verboden zijn geworden, staan niet in onafscheidelijk verband met de leerstellige overtuiging van den auteur-exegeet? Waar deze bijv. gelooft, dat de Bijbelschrijvers zichzelven of elkander niet konden tegenspreken, daar zal men ook in de opheldering en van *geschiedkundigen* aard eene oplossing van schijnstrijdigheden trachten te geven. Gelooft hij daarentegen, dat zij gedwaald hebben, althans dat zij konden dwalen, zal hij dan in die

opheldering niet op de eene of andere wijze zijn geloof uitdrukken? Wij zijn dus wel verplicht om te vragen, welk leerstellig belang men door de Synodale Vertaling wenschte te bevorderen. Beantwoorden wij die vraag met terzijdestelling van elke personaliteit.

Omtrent de Synoden, van wie de Synodale Vertaling uitging, werd officiëel verklaard, dat zij dat werk ondernomen hadden, „alleen gedreven door het besef van haren plicht om, zooveel van hare bevoegdheid is, in de tegenwoordige godsdienstige behoeften der gemeenten te helpen voorzien." Aan deze verklaring schenken wij geloof, maar de daarin voorkomende uitdrukking: „tegenwoordige godsdienstige behoeften der gemeenten" heeft groote behoefte aan toelichtende verklaring. Welke toch zijn die behoeften? Is de Staten-vertaling niet langer geschikt, om de gemeenten op te bouwen in haar allerheiligst geloof? Bevordert zij thans de kennis van den Zaligmaker niet genoegzaam? Is de belangstellende Bijbellezer niet meer in staat, om door de Staten-overzetting alles te leeren uit Gods Woord, wat noodig is ter bevrediging van alle godsdienstige behoeften? Of zijn deze in den tegenwoordigen tijd anders dan in den verleden tijd? Zijn er in de Staten-vertaling woorden, die den kieschen smaak der ontwikkelden ergeren, en hermeneutische gebreken welke de wetenschap heeft aangewezen, of stroeve, slepende uitdrukkingen; verhinderen die de voldoening der godsdienstige behoeften, en, zoo ja, was er dan eene nieuwe vertaling noodig?

Maar laat ons de vragen van dezen aard niet vermenigvuldigen. Boven heb ik medegedeeld, welke redenen bijgebracht werden ter verdediging van plan en werk. Daaruit blijkt het, dat men slechts aan ééne godsdienstige behoefte voldoening geven wilde, aan die, namelijk, om „het beter verstand van honderde plaatsen der H. S." te bevorderen; terwijl ik herinner, wat Ds. H. M. C. van Oosterzee schreef: De kerkelijke invoering der nieuwe Bijbel-vertaling „zou eerst dan noodzakelijk, ja plichtmatig zijn, wanneer de Statenvertaling zoo gebrekkig ware, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk eene nieuwe

Bijbeloverzetting niet kon ontberen. *Doch dit wordt door niemand beweerd en men zal te vergeefs naar het allergeringste blijk zoeken, dat de Synode er van is uitgegaan of om die reden de Heilige Schrift laat vertalen ten einde den Staten-Bijbel te verdringen..*" [1]) Overigens, die Synodale uitdrukking is zóó onbestemd dat ieder haar overnemen kan, — tenzij ze hetzelfde beteekent als 't geen, volgens Art. XI van het *Algemeen Reglement voor de Hervormde Kerk*, ook der Synoden zorg moet zijn. Maar dan rijst al wederom de vraag op: Was daartoe eene nieuwe vertaling en wel „van wege de Algemeene Synode dier Kerk" onmisbaar? Kan men niet langer zorgen voor de belangen der Christelijke en inzonderheid der Hervormde Kerk, voor de handhaving der leer, voor de vermeerdering der godsdienstige kennis, voor de bevordering van Christelijke zeden enz., dan door zulk eene vertaling?

Laat ons dus omzien naar licht van elders!

Dr. Harting, een der bewerkers, liet zich in 1847 aldus uit [2]): „dat, zoo de eerstvolgende jaren ons eene Bijbelvertaling mogten leveren, die van eene gezuiverde en meer verlichte schriftbeschouwing getuigenis geeft, die vertaling zich ook daardoor van de Statenoverzetting kennelijk zal onderscheiden, dat de vrije geest, die den arbeid bestuurde, er zich niet op nieuw in heeft laten kluisteren tusschen de () van het inlasschingssysteem." Deze haakjes waren, volgens dien geleerde, kenteekenen en bewijzen van den „bekrompen" geest, die de Staten-overzetting had bezield, van het geloof aan de *Inspiratio verbalis* die haar had beheerscht. Ik begrijp niet, hoe het geloof aan de *Inspiratio verbalis* der H. Schriften een beletsel zijn kan voor hare richtig-kritische of -exegetische bearbeiding. Integendeel. Hoe grooter de eerbied is dien men koestert voor de woorden, voor de letters van 't geen men bewerkt, zooveel te zorgvuldiger zal men bij dat werken zijn. Acht men de letters van het *autografum* geïnspireerd van God

1) t. a. p. bl. 56. Ik onderstreepte.

2) Jaarb. v. Wet. Theol. V. bl. 646.

op onmiddelijke wijze, men zal het hoogste belang stellen in het wedervinden van den oorspronkelijken tekst der gewijde auteurs. Meent men dat elke letter het werk is des H. Geestes, men zal den waren zin, des noodig met veel opoffering en moeite, zoeken te verstaan. Zoo men overigens maar voor Kritiek en Exegese beide de ware regelen toepast, zal het geloof aan de *Inspiratio verbalis* op zichzelf niet de minste schade aanbrengen. Keurt men het *inlasschings*-systeem af, men behoeft het volstrekt niet te beschouwen als eene vrucht dier overtuiging, die immers ook zou hebben kunnen voorschrijven niet het *minste* „menschelijke" woord naast en te midden van het „Goddelijke" Woord te dulden, zelfs indien het door () aangeduid wordt. In de Staten-vertaling zijn deze teekens geplaatst, om niet de bestanddeelen der geïnspireerde Schrift en der niet geïnspireerde bijvoegselen in de vertaling dooreen te mengen. Ik hoop over het haakjes-beginsel nader te spreken, en hoe dit dan ook blijke te zijn, Dr. Harting, en velen met hem, zagen daarin een bewijs van „dogmatische bekrompenheid". De leerstellige overtuiging der Staten-overzetters, die ik hier geenszins goed- of afkeur, laat ik zelfs buiten alle beoordeeling. Maar de partij, welke in onze Vaderlandsche Kerk eene nieuwe vertaling van wege „de Synode" begeerde, vond ook het exegetisch standpunt der Staten-overzetting in strijd met hare denkwijze, er moest eene Synodale overzetting komen, welke getuigenis gaf van eene „meer verlichte Schriftbeschouwing", van eenen „vrijen geest". *Sic!*

Aan dien „vrijen geest" heeft men wellicht ook te danken dat er van al de Protestantsche godgeleerden in Nederland, welke niet klaagden over die ongelukkige vooroordeelen der Staten-overzetters, niet één werd uitgenoodigd om deel te nemen aan den voorgenomen reuzen-arbeid, „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk" waartoe toch ook, ik zeg niet eenmaal de zoogenaamde „bekrompene luidjes", maar ook de oud-liberalen gerekend werden. Allen die men verstoken achtte van den onschatbaren „vrijen geest", werden uitgesloten. Men verwierp de aanhangers van het dogma

der *Inspiratio verbalis*, aangenomen dat zij nog gevonden worden; koos men wellicht ook bepaalde tegenstanders van het leerstuk der *Inspiratio realis?* Zou het dus ook kunnen zijn, dat de Synodale Vertaling mede ten doel had om den „vrijen geest" te bevorderen? Beteekent wellicht de uitdrukking, „te helpen voorzien in de tegenwoordige godsdienstige behoeften der gemeenten" ook hetzelfde als om haar te helpen deelen in de zegeningen van eene „meer verlichte Schriftbeschouwing"?

Ik spreek nu niet van de uitlegkundige aanmerkingen en opheldcringen aan den voet der Synodale Vertaling. Ik heb thans het oog op hare „Algemeene Inleiding tot het Nieuwe Testament". Daarin wordt de lezer uitdrukkelijk gewaarschuwd voor het gevoelen dat „hetgeen men in deze Schriften leest, niet te beschouwen is als het woord van God in eigenlijken zin, rechtstreeks tot ons, die thans leven, gesproken". Van welke menschen zij met die woorden de Schrift-beschouwing, die zij voorstaan, bestrijdt, behoeft geene nadere aanduiding. Maar ik geloof toch, dat niemand hunner de dwaasheid, hun toegedicht, zal erkennen als zijne meening; die geheele volzin is onzin; want wie gelooft dat God zijn woord *heeft* gesproken, dus in den verleden tijd, tot ons, en dat rechtstreeks, die *thans*, in den tegenwoordigen tijd, leven?! Maar dit daargelaten! De op die liefderijke waarschuwing volgende verzekering stelt de bedoeling in nog helderder licht. Steeds toch houde men voor oogen, „dat deze Schriften bovenal moeten dienen, om ons de genade en waarheid Gods, in Jezus Christus geopenbaard, te doen kennen, en de eenvoudige, reine en redelijke godsdienst, door Jezus zelven beoefend en aanbevolen, tot het eigendom van ieder mensch en van geheel het menschdom te doen worden".

Let op de beschouwing van Jezus' persoon en werk, die uit de aangehaalde woorden spreekt. „De genade en waarheid Gods" is „in Jezus Christus geopenbaard", — *eerste dogma.* „De eenvoudige, reine en redelijke godsdienst" is „door Jezus zelven beoefend en aanbevolen", *tweede dogma.* Maar hoe onbeduidend is inzonderheid dit tweede niet! *In* Jezus slechts

geopenbaard de genade en waarheid God! Door Jezus de ware godsdienst, niet: *gesticht*, niet: *tot volkomenheid gebracht*, niet: *volkomen betracht;* maar slechts: „*beoefend en aanbevolen*". Die geheele omhaal van woorden komt dus hierop neêr: De Schriften des N. V. moeten dienen tot ontwikkeling van de, in iederen mensch potentieel aanwezige, ware godsdienst, waarvan Jezus slechts een uitstekende leeraar en een uitmuntend voorbeeld was. Indien nu de Schriften des N. V. zulk een doel hebben, in de schating der Synodale vertalers, bedoelen zij dan ook met hunne vertaling niet hetzelfde? Trachten zij dan niet, onder groote eerbiedsbetuiging voor de Staten-vertaling, de belijdenis der Staten-overzetters te bestrijden? Zoeken zij dan niet met hun werk de dogmatische zienswijze, die zij toegedaan zijn, meerderen ingang te verschaffen? Kan hunne tegenpartij de Synodale vertaling van de Schriften des Nieuwen Testaments niet aanzien voor eene *machine de guerre* tegen haar gevoelen, dat aan die Schriften de grootste waarde toekent? Is er geene aanleiding (ik zeg niet: gegronde) om te beweren: *Die Bijbel-vertaling is Bijbel-bestrijding?*

Hoe dit ook zij, de Staten-vertaling is van edeler oorsprong. Men heeft haar nooit beschuldigd van onbruikbaarheid, althans niet van Protestantsche zijde. Altoos ontving zij den lof van uitstekend best te zijn; alleen — zij kon verbeterd worden. Algemeen zelfs was ook in deze eeuw die lof, en men stelt eene *nieuwe vertaling* voor haar in de plaats. De overzettingen echter, die de Staten-vertaling vooraf gingen, waren op den duur onbruikbaar. Niettegenstaande veler gehechtheid aan de vóór-Dortsche vertalingen, spraken de leidslieden der kerk de onbruikbaarheid er van luide uit. Ridderlijk besloot de Dortsche Synode, in de achtste zitting, tot een nieuwe vertaling, en niet tot verbetering van eene oude, daar er niet zoovele dingen in gevonden werden, *die verbetering waardig waren* [1]).

Om alle noodelooze ergernissen te vermijden, zou de Commissie tot overzetting, wel, voo zooverre het de waarheid, zui-

---

1) v. HINLOPEN, t. a. p. bl. 65.

verheid en aard onzer taal toeliet, vooral in de Historische boeken van O. en N. T., de oude behouden; maar, schoon zij, tot voorlichting, van de beste vertalingen als anderszins gebruik maken zou, zich niet eene enkele tot leiddraad nemen, integendeel onafhankelijk uit den grondtekst zelven vertalen, niettegenstaande velen tegen zulk een werk „zeer sterk gepleit" hadden [1]). Terecht werd begrepen dat het dwaas is, goede uitdrukkingen van eene oude vertaling opzettelijk door nieuwe te willen vervangen, maar tevens, dat eene vertaling, die men verwerpt, niet eene leidsvrouw voor hare plaatsvervangster kan zijn [2]). En hoe zouden die mannen, zoo „dogmatisch bekrompen" gehandeld hebben, als ze geweten hadden dat de Textus Receptus zoo vol gebreken was, als hij nu blijkt te zijn? Zouden ze hem dan toch nog bij de vertaling ten grondslag gelegd hebben?

Eindelijk, de Staten-overzetting is niet voortgevloeid uit partijzucht, noch tegen de Roomsche Kerk, noch tegen eenige richting, secte of kerk onder de Protestanten, allerminst uit de zucht om het „gezag des Bijbels" te verminderen. Er werd in hun midden geen strijd gevoerd over de waardij der H. S., maar ook zelfs tegen het Remonstrantisme was de Staten-vertaling geen tendenz-schrift. Ofschoon de Remonstranten, gelijk wel van zelf sprak, niet met sommige meeningen, voorkomende in de Kantteekeningen, waren ingenomen, hebben zij toch aan den arbeid van hunne zoo heftig door henzelven veroordeelde tegenstanders en stoutmoedige rechters het schoonste getuigenis gegeven door de Staten-vertaling in te voeren [3]) voor huiselijk én kerkelijk gebruik. In é. w. Het grootsche werk was ondernomen, gelijk de Staten zelve verklaarden, „*opdat daerdoor de saligheyt der zielen, ende het eeuwigh welvaren meer ende meer gevordert soude worden*". En God de Heer, die mildelijk geeft en niet verwijt, en geen lust heeft in den dood

---

1) V. HINLOPEN, t. a. p. bl. 57 vv.
2) V. HINLOPEN, t. a. p. bl. 66.
3) V. HINLOPEN, t. a. p. bl. 79.

des goddeloozen maar daarin dat hij kome tot de waarachtige kennis van den eenigen Zaligmaker, bekroonde die bedoeling met een rijken zegen, verhoorende het schoone, den geheelen arbeid kenmerkende en wijdende gebed van den kinderlijk-vromen en toch zoo krachtigen voorzitter:

„O Heer, ofschoon wij in ons zelven tot alle dingen enkel duisternis zijn, en de volslagenste onbekwaamheid zelve, om iets goeds of heilzaams te denken, te willen, te volbrengen, zoo wijs Gij ons, o Heer, in dezen moeijelijken maar hemelschen arbeid den weg, dien wij veilig mogen intreden, waarop wij recht mogen voortgaan, langs welken wij het werk gelukkig, en met eene zuivere conscientie mogen uitvoeren. Geef ons, die in den naam uws Zoons zijn vergaderd, uwen Geest, naar uwe beloftenis, den Geest der waarheid, der wijsheid, der voorzichtigheid, der bescheidenheid, des vredes en der liefde, als leidsman en leeraar. Open de oogen onzes verstands, ontsteek in ons gemoed den fakkel uwer zaligmakende kennis, en leid ons in uwe waarheid, opdat wij aanschouwen mogen de wonderen uwer wet".

DERDE HOOFDSTUK.

OVER HET ZEGEL, WAARMEDE DE VERTALING DES BIJBELS „VAN WEGE DE ALGEMEENE SYNODE DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK" GESTEMPELD WORDE.

De historische oorsprong der nieuwe Vertaling werd in het licht gesteld. Thans zijn wij genaderd tot de overweging van de derde hoofd-vraag: *Met hoedanig een zegel werd zij*

gestempeld? Wij deden deze vraag met het oog op de bepaling in den titel „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk", en dachten bij de lezing daarvan onwillekeurig aan het Kerkelijke Zegel, dat zij gebruikt ter waarmerking van stukken die zij bezit of die van haar uitgaan als van het erkende hoogste bestuur der „Nederlandsche Hervormde Kerk".

„Het vertoont — gelijk men weet — de christelijke godsdienst, verbeeld door eene vrouw, kennelijk aan het teeken des geloofs, het kruis, en den voor elk geopenden Bijbel, als de bron van al hare kennis, in rust gezeten op den vasten hoeksteen, tegen welken ook het anker harer hope rust, de oogen verheffende tot haren hemelschen Vader, wiens verlichtenden invloed zij ontwaart en aan wien zij het hart der liefde offert op den voor haar staanden altaar, welke het opschrift voert 1 Cor. XIV : 40, terwijl in den bovensten rand het Nederlandsche wapen der kerk *dezer* landen onderscheidend aanduidt". Dat zegel ontving de Nederlandsche Kerk, door de kerkorde van 1816 op nieuw georganiseerd, van staatswege [1]).

't Zou niet onbelangrijk zijn te onderzoeken, of het geleverde werk beantwoordt aan de beteekenis van dat zegel. Echter, zoo iets ligt buiten mijn bestek; ik wensch enkel te onderzoeken, of de nieuwe vertaling zulk een kerkelijk karakter vertoont, dat zij inderdaad en in der waarheid met het Kerkelijke Zegel voorzien had kunnen worden. Ik moet hier verschillende zaken in 't oog houden. Oogenblikkelijk stem ik toe, dat 't geen ik in dit hoofdstuk wensch te zeggen, ook in het vorige gezegd had kunnen worden; maar, om de evenredigheid der deelen, en hoofdzakelijk omdat ik de waarheid der bewering, dat de genoemde vertaling geschied is *van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk*, toetsen wil, heb ik

---

1) De Nederlandsche Hervormde Kerk, in hare inrigting en bestuur. *Handboek van het Kerkregt*, enz., door M. M. C. VAN OOSTERZEE, predikant te Oirschot. Schiedam, H. A. M. ROELANTS, 1861, bl. 198.

gemeend een nieuw hoofdstuk te moeten beginnen onder het toegelichte opschrift. Hebben wij dus dat werk te houden voor iets, dat voor rekening *„der Synode"* komt? Of is er het *Kerkgenootschap*, van staatswege in 1816 gesticht, voor aansprakelijk? Of misschien de Nederlandsche Hervormde Kerk, gelijk zij, binnen het Kerkgenootschap, de voortzetting is van de Martelaarskerk die de Staten-vertaling in het leven riep?

Lezen en beoordeelen wij dan allereerst de volgende officieële verklaring, gedrukt op de binnenzijde van het titelblad.

„De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde „Kerk, uitvoering gevende aan de besluiten van hare „voorgangsters ter zake van de door hare zorg ondernomen „nieuwe Bijbelvertaling .... legt hierbij de hernieuwde „verklaring af, dat zij zich van alle beoordeeling van „dezen arbeid onthouden heeft en daarvoor derhalve niet „aansprakelijk gesteld kan worden. In hare bemoeijingen „met opzigt tot de nieuwe Bijbelvertaling alleen gedreven „door het besef van haren pligt om, zooveel van hare „bevoegdheid is, in de tegenwoordige godsdienstige be„hoeften der gemeente te helpen voorzien, en afkeerig „van allen dwang of aanmatiging van gezag, koestert de „Synode de verwachting, dat deze Bijbelvertaling zich „door hare eigene deugdelijkheid boven elke andere zal „aanbevelen voor huiselijk en kerkelijk gebruik".

„De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk ...." Welke? — De dagteekening dier verklaring is: „den 9den Julij 1866". 't Is dus de Synode van 1866, die daar spreekt. Zij zelve onderscheidt zich van hare „voorgangsters". Hierin ligt de erkentenis, dat *„de Synode"* niet is een *corpus perpetuum*, zonder verandering van personeel of zienswijze. Maar dan was het ook noodig geweest, dat het genoemde jaartal in de verklaring zelve was opgenomen geworden. 't Was noodig geweest om de duidelijkheid, en om der waarheids wille.

Wat dit laatste betreft, bedenke men, dat er voor ieder jaar in elke maand Mei de leden der Synode van dat jaar door de Prov. kerkbesturen benoemd worden. Zij is geen

vast collegie. Elk jaar treedt het oude af, elk jaar wordt een nieuw verkozen, ofschoon de aftredende leden voor herkiezing vatbaar zijn. Met het oog op de verschillende denkbeelden, zoo er, gelijk wij later zullen zien, geene *algemeen*-geldende wettelijke bepalingen betrekkelijk den ondernomen arbeid bestaan of bestonden of bestaan zullen, met het oog, zeg ik, op de verschillende denkbeelden die daaromtrent heerschen, had de Synode van 1866 ook besluiten kunnen, *geene* uitvoering te geven aan de besluiten van hare voorgangsters, en zal eene opvolgster die verklaring kunnen repudiceren. In den titel moet dus eene wijziging aangebracht worden. Er worde aangeduid, van *welke* Synoden die arbeid uitging.

De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk [1]) heeft zich „*van alle beoordeeling van dezen arbeid onthouden*". Van alle?

De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk „*koestert de verwachting, dat deze Bijbelvertaling zich door hare eigene deugdelijkheid boven elke andere zal aanbevelen*" .....

„Zij koestert de verwachting".... dat is meer dan *wenschen*, dan *hopen*, dat berust op een *oordeel*, *eene overtuiging*, een *geloof* ten minste. Maar ook het geloof heeft zijne motieven, zijne redenen, zijne gronden.

De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk spreekt geene onwaarheid; maar zou het ook kunnen zijn, dat zij die verwachting van den *arbeid* koestert, omdat zij over de *arbeiders*, door eene voorgangster aangesteld, een gunstig oordeel velde? Koesterde zij niet eene alles overtreffende verwachting van de HH. bewerkers, dan zeker ook niet van hun werk, dat immers beschouwd wordt als de deugdelijkste van alle vertalingen!

De arbeider is goed, dus ook de arbeid — aan de voortreffelijkheid dezer conclusie ontstaat te recht twijfel. In dat opzicht althans is het causaal-verband niet noodwendig.

't Is ontegensprekelijk: de Algemeene Synode der Neder-

1) Wel te verstaan, van 1866.

landsche Hervormde Kerk, hoe bekwaam ook, kon het geleverde werk niet beoordeelen naar eisch. Maar komt het met hare achtbaarheid overeen, enkel uit vertrouwen, een werk als het bedoelde, zoo boven mate te prijzen? De Staten hebben ook niet zelve hunne vertaling beoordeeld; dat lag buiten hun bereik en hunne bevoegdheid. Zij bekennen echter, openhartig, dat hunne goedkeuring steunt op het getuigenis van geleerde theologanten, en begaan evenmin de dwaasheid van dat werk te stellen boven elk ander, als dat zij de verantwoordelijkheid van de *approbatie* en van het *geapprobeerde* van zich afwerpen.

Dit doet de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk. Zij verheft de vertaling, die wij beoordeelen, boven elke andere; zij is „ondernomen door hare zorg" mede; of, zoo „hare" doelt op hare voorgangsters, dan heeft zij toch uitvoering gegeven aan de besluiten van deze. Zij meent evenwel, dat zij voor de vertaling niet aansprakelijk gesteld kan worden.

Ja, zij kan er niet voor aansprakelijk gesteld worden, omdat zij zich van alle beoordeeling onthouden heeft!

Hoe? Toen zij uitvoering gaf aan de bedoelde besluiten, deed zij dat met of zonder instemming? Te denken, dat zij slechts *machinaal* werkte, verbiedt het aanzien der Synode. Stemde zij met die besluiten in, dan is zij er ook voor aansprakelijk; stemde zij er niet meê in, des te erger!

In allen gevalle is de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk aansprakelijk voor hare recommandatie. Zij koestert de verwachting, dat de nieuwe vertaling een alles overtreffend-deugdelijk brood „voor de tegenwoordige godsdienstige behoeften" zal zijn. Deze aanprijzing is groot, maar tevens gevaarlijk. Indien de nieuwe vertaling nu eens beschouwd wordt, in den boezem onzer kerk, als een steen, in plaats van brood, als verderfelijk, in plaats van heilzaam? Zou dan werkelijk de Synode van 1866 niet aangesproken kunnen worden over hare begunstiging en dus ook over hare ondersteuning van de verspreiding dezer vertaling? Had zij bovendien niet eene bepaalde roeping, ook in dezen door Art. XI van het *Algemeen Reglement* ontvangen?

Het luidt: „De zorg voor de belangen, zoo van de Christelijke Kerk in het algemeen als van de Hervormde in het bijzonder, de handhaving harer leer, de vermeerdering der godsdienstige kennis, de bevordering van Christelijke zeden, de bewaring van orde en eendragt, en de aankweeking van liefde voor Koning en Nederland, moeten steeds het hoofddoel zijn van allen, die, in onderscheidene betrekkingen, met het kerkelijk bestuur belast zijn".

Hoe nu weet de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk dat zij aan dat artikel voldoet door de aanprijzing van een werk, dat zij in geenen deele beoordeeld heeft? En indien het nu eens duidelijk, in aard en werking, met den zin van dat artikel strijdt? — Antwoord:

De Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk heeft op de binnenzijde van het titelblad der nieuwe Bijbelvertaling de hernieuwde verklaring afgelegd, dat zij zich van alle beoordeeling van dezen arbeid onthouden heeft en daarvoor *derhalve* niet aansprakelijk gesteld kan worden.

Maar zij kan er niet over aangesproken worden. *Want zij is den eersten woensdag der maand Juli van het jaar* 1867 *reeds geëxspireerd.*

Trachtte dus de Synode van 1866 zich het zware juk der verantwoordelijkheid van de schouders te werpen, en wees zij, dientengevolge, ook alle eerebewijs, haar voor dien arbeid toekomende, van de hand: met de Staten-vertaling was veeleer het tegendeel het geval. De Algemeene Staten hebben „begrepen, dat aan hunne vergaderinge alleen de dank en de eere van dit Christelijk en loflijk werk der vertalinge gelaten moest worden, gelijk zij daarvan alleen de beschikkinge gehad, en de kosten gedragen hadden". Zoo bericht ons van Hinlopen [1]). Maar die zijne *Historie* leest, bekomt, van het begin tot het eind, den indruk dat zij slechts het kleinste deel in dezen „onsterfelijken arbeid" gehad hebben. De eerzucht der Politieken ging te ver. Hunne Hoog Mogenden hebben niets

1) t. a. p. bl. 170.

gedaan, dan de besluiten der Kerk goedkeuren, zooveel van hunne bevoegdheid was, de verkozene personen, door ontslag van hunne ambtsbezigheden, behulpzaam zijn, en de geldelijke zijde der onderneming met den aankleve van die: het drukken en uitgeven, bezorgen.

De Synode van Dordrecht, deze had in tegendeel het zwaarste gedeelte voor hare rekening genomen, gelijk ook hare verplichting was. Eene nieuwe Bijbel-vertaling behoorde, niet wat de financieële zijde, maar wat het wezen der zaak betreft, tot de zuiver-kerkelijke aangelegenheden, die een Synode als de bedoelde zich niet uit de handen liet nemen. Zij had de dringende noodzakelijkheid uitgesproken, de regelen der vertaling vastgesteld, de vertolkers en overzieners verkozen, terwijl de Kerk later „met gemeene orde" het toezicht op drukfouten, misslagen, enz. regelde. En, gaan wij de geschiedenis aandachtig na van al die pogingen, welke, betrekkelijk eene nieuwe Bijbel-vertaling, vóór 1618 aangewend werden, dan treft ons de schier-eenparige overtuiging dat dit grootsche werk niet het werk van één man, of van ééne provincie, maar van de geheele Nederlandsche Hervormde Kerk zijn moest.

Daaruit zal ons blijken, dat de *Staten*-vertaling wezenlijk en vormelijk eene *Kerkelijke* was, en dus, schoon „geapprobeerd ende geauthoriseerd" door de Algemeene Staten, het volste recht had om gestempeld te worden met een Kerkelijk Zegel.

Na den dood van den grooten en veelzijdig-geleerden Marnix van St. Aldegonde († 1598), wien het werk der vertaling reeds door de Nationale Synode van 1586, te 's Hage gehouden, opgedragen was geworden, benoemde de Zuid-Hollandsche Synode van 1599 tot overzetters Arnoldus Cornelii en Wernerus Helmichius, toenmaals predikanten te Delft, om het door Aldegonde aangevangen werk te voltooijen. Zij verklaarde echter „dit niet te doen, dan op het behagen en goedvinden van de andere Synoden; waarom van dit besluit aan de andere Synoden terstond kennisse gegeven is, met verzoek, om openinge aan den eenen kant, indien zij eenen anderen en beteren voor-

slag mogten hebben, en aan den anderen kant, om goedkeuringe van hun besluit en van de verkoren personen, indien beide hun wel gevielen" [1]).

In 1600 kwam de verlangde goedkeuring in.

Sedert onderdrukte men zelfs elke poging, om eene betere vertaling te leveren, hetzij ze van één persoon, hetzij ze van eene provinciale Synode uitging [2]).

De Kerk, in hare voorgangers vertegenwoordigd, had dus reeds beslist omtrent dat hoogst-belangrijke werk, voor dat de Dortsche Synode bijeen kwam. Zij had ten dezen niets te doen, dan met wijziging of zonder wijziging het besluit van eenige voorafgaande Synoden overnemen. Aanleiding tot behandeling van dit punt vond zij in een *gravamen* der Edamsche klassis. En, gelijk men weet, verordende zij, als 't ware, *consensu omnium*, het zoo uitnemend voltooide werk.

Draagt dus eigenlijk de *Staten*-vertaling het *kerkelijk* cachet — het ontbreekt aan de vertaling, die wij aan een onderzoek onderworpen hebben. Had de Synode een eigen zegel, wij zouden zeggen, dat zij daarmeê gemerkt had moeten worden. Zij wordt daarom ook terecht genoemd de *Synodale* vertaling, en dat nog wel met dien verstande, dat de hooge vergaderingen in den Haag, welke dien naam dragen, afgescheiden gedacht worden van het ligchaam, dat zij gezegd worden te besturen. Ten overvloede merk ik nogmaals op, dat ik geene andere vergaderingen van dien aard bedoel, dan die medegewerkt hebben aan de dusgenoemde Synodale vertaling.

Het recht, om zulk een werk te bevorderen, worde haar niet betwist. Zij hebben het van haren plicht geacht, om ook op die wijze te helpen voorzien „in de tegenwoordige godsdienstige behoeften der gemeenten". Art. XI van het *Algemeen Reglement* draagt haar tevens de zorg voor de vermeerdering der godsdienstige kennis op. En meenden zij, aan

---

1) v. HINLOPEN, t. a. p. bl. 32 en 33.

2) v. HINLOPEN, t. a. p. bl. 38 vv.

deze ééne behoefte door dat middel te moeten voldoen, — wie zou de poging, op zichzelve beschouwd, veroordeelen? De vraag is echter, of die Synoden niet meer gedaan hebben, dan de letter van andere reglementaire bepalingen gedoogt. Immers, van hetzelfde Reglement schrijft Art. 54 voor het *bestuur* en geenszins *het initiatief*, wel *gubernatio* maar niet *fundatio*. „De besturende magt der Synode gaat over de algemeene belangen der Nederlandsche Hervormde Kerk, en in het bijzonder over alles, wat de openbare godsdienst en de kerkelijke instellingen betreft". Bovendien heeft zij de hoogste wetgevende en rechtsprekende macht (Art. 61). Onder de wetgevende en rechtsprekende macht kan de zorg voor eene nieuwe Bijbel-vertaling niet gerangschikt worden. Maar evenmin onder de besturende, daar *het besturen* veronderstelt, dat het scheepke, 't welk bestuurd wordt, reeds zeilreê ligt. De onderneming eener Bijbel-vertaling behoort tot de werken, waardoor de gemeente moet *opgebouwd* worden in haar allerheiligst geloof.

Boven hebben wij gevraagd, wat te verstaan onder de uitdrukking: „de tegenwoordige behoeften der gemeenten". Wij hebben de rechte beteekenis niet gevonden. Maar dit is zeker, dat zij-zelve geene bewijzen gegeven hebben, behoefte te gevoelen aan eene nieuwe Bijbel-vertaling. Wel hebben „eenige leeraars en lidmaten" in 1848 dat werk verlangd, zooals reeds medegedeeld werd; maar hun getal was veel te klein, om te gelden voor de stem der gemeenten. En, als wij later spreken over de ontvangst die het voorgenomen en uitgevoerd werk vond, meenen wij alleszins recht te hebben tot de stelling, dat de Kerk-zelve het niet verlangde. Is het ons geoorloofd te anticipeeren, dan merken wij reeds nu op, dat velen, die instemmen met de Hervormde Belijdenis, die dus, als één geheel aangemerkt, de voortzetting zijn der Martelaarskerk, uit wier schoot de Staten-vertaling voortkwam, met verklaarbaren weêrzin de Synodale Vertaling in plan en uitvoering aanschouwden.

Hier echter wensch ik inzonderheid te drukken op het ver-

schijnsel, dat zij niet eenmaal op kerkgenootschappelijke wijze tot stand kwam. Met die uitdrukking bedoel ik de organisatie, die ingevoerd werd tengevolge van het initiatief der Staatsmacht in 1816, welke onze Kerk in beginsel bestuurde, gelijk zij ook het Kerkgenootschappelijke Zegel gaf. Natuurlijk, laat ik hier de gewichtige tijdvraag onbesproken of die organisatie, schoon in oorsprong verkeerd, evenzoo verkeerd is in hare tegenwoordige grondvormen.

Volgens die organisatie nu — Art. 62 van het *Algemeen Reglement* — is geen enkel nieuw reglement van wettige kracht, zelfs geene verandering in een bestaand reglement, tenzij de meerderheid der Provinciale kerkbesturen hunne goedkeuring verleend hebben, en de Classikale vergaderingen hare considerations — Art. 12 en Art. 40 — gegeven hebben. Bedenken wij nu, dat *zij* de leden der Provinciale kerkbesturen verkiezen, en déze de leden der Synode; dat zij samengesteld zijn uit de vertegenwoordigers-mandatarissen der afzonderlijke gemeenten; dat aan haar de belangen der resorteerende gemeenten zijn opgedragen: dan valt het in het oog, dat het zwaartepunt van het tegenwoordige kerkgenootschappelijke bestuur ligt in de Classikale vergaderingen. Het plan nu eener nieuwe Bijbel-vertaling, „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk", met hetgeen tot de verwezenlijking behoorde, is niet onderworpen geworden aan de considerations dier vergaderingen, dus ook niet aan het oordeel der kerkeraden, allerminst dus aan de stemming der Provinciale kerkbesturen. Ik begrijp, dat men de bijzonderheden overlaten moest aan een uitvoerend bewind; maar de groote vraag: *Begeert gij, op die en die wijze, eene nieuwe Bijbel-vertaling?* had men, reeds uit het oogpunt der betamelijkheid, aan het oordeel der klasses moeten onderwerpen. Nu echter hebben eenige mannen eigendunkelijk beslist, dat eene vertaling als de bovengenoemde behoorde tot „de tegenwoordige godsdienstige behoeften der gemeenten". In allen gevalle, dit mogen wij vaststellen, dat dit oordeel niet geworteld is in de adviezen dergenen, die gerekend [1]) worden de behoeften der gemeenten

het best te kennen, en dat de nieuwe vertaling, in geen enkel opzicht, eene *Kerkelijke* genaamd mag worden. 't Was dus onjuist, wat Ds. H. M. C. van Oosterzee in de bovenaangehaalde woorden schreef; maar ook niet nauwkeurig, wat de Theologische Faculteit van Utrecht in haar welbekend *Advies* (waarover nader) meende te moeten opmerken: „De taak der Synode, in hare verhouding tot de Nederlandsche Hervormde Kerk, eischt dat eene vertaling van *haren 't wege*, en door kerkelijk gezag opgemaakt, tevens worde ingevoerd en althans bij *kerkelijk* gebruik de Staten-overzetting vervangen".

't Is zéér goed, dat geen enkele bepaling kracht van wet ontvangt, dan die op de medegedeelde wijze tot stand komt. Maar daaruit vloeide dan ook voort, dat de Synodale Vertaling nimmer bindend kon worden. Toen eenmaal in de Synodale vergadering, zonder toepassing van de aangehaalde Artikelen, definitief tot dat werk besloten was, kon het niet meer kerkgenootschappelijk, en dus het gebruik niet reglementair voorgeschreven worden. 't Was denkelijk een *gevolg* van die omstandigheid, wat de Synode van 1866 voorstelde als afkeerigheid van allen dwang of aanmatiging van gezag. Eene verplichting tot gebruik zou, zonder voorafgaande toestemming van de Kerk in hare reglementaire vertegenwoordigers, niet enkel eene ongehoorde dwingelandij, maar ook een zonneklare overtreding van de eigene wet geweest zijn. De kerkelijk invoering zou een kerkelijk despotisme zijn geweest, juist omdat het werk niet uitging van de Kerk. Wij kunnen ons de dwaling verklaren, waardoor men de besluiten en werkzaamheden eener Synode beschouwt als die der Kerk. Maar 't is toch betreurenswaardig, dat vele scherpzinnige verdedigers van deze Synodale onderneming die dwaling veeleer versterkt dan verzwakt hebben. Had de meergenoemde predikant van Oirschot dit verschil usschen Synode en Kerk (kerkgenootschap) gevoeld, hij had niet de kerkelijke invoering facultatief gesteld, en geschreven, dat zij eerst dan „noodzakelijk ja plichtmatig" zou zijn, „wan-

1) Vgl. Art. 22 en 23 van het *Regl. voor de Kerkeraden.*

neer de Staten-vertaling zoo gebrekkig ware, dat de Nederlandsche Hervormde Kerk eene nieuwe Bijbeloverzetting niet kon ontberen" [1]).

Wat nu? Op welke wijze moet de Synodale Vertaling aangewend „voor kerkelijk gebruik"? Hangt de invoering daartoe af van het goedvinden eens voorlezers, eener kerkvoogdij, eens kerkeraads, of heeft de predikant, die voorgaat bij eene godsdienstoefening, daaromtrent de oppermachtige beschikking? Met minder woorden: Bij wie of bij wien berust de macht, om de Staten-vertaling ter plaatse waar zij nu officiëel in de kerkgebouwen ligt, te vervangen door de Synodale?

Wel beschouwd, zal de predikant, aangezien daaromtrent niets wettelijks bepaald is, „het meeste te zeggen" hebben. Voor zijn eigendunkelijk goedvinden zal de gemeente zich buigen moeten. Daarenboven, als door verandering van personeel, er ook verandering komt in de keuze van Staten- of Synodale Vertaling, zal daaruit niet menige ontevredenheid geboren worden? Als de opvolger bijv. de Staten-vertaling wederom invoert, die zijn voorganger deed wegnemen voor de Synodale, zal dan reeds daaruit niet een Schibboleth ontstaan? Zal men in het al of niet gebruiken van de laatste geen kenmerk van „vrijzinnigheid" of misschien ook wel van „rechtzinnigheid" leeren zien? Is dat *overlaten* in overeenstemming met het Apostolisch voorschrift: „Laat alle dingen eerlijk en met orde geschieden"? Met de reglementaire bepaling omtrent „de zorg voor de bewaring van orde en eendragt"?

De Staten-overzetting een werk der Kerk, de Synodale zelfs niet kerkgenootschappelijk, ziedaar in weinige woorden de slotsom van ons tegenwoordig onderzoek. Wij moeten hieraan toevoegen, dat hare invoering voor kerkelijk [2]) gebruik overgelaten is aan individuële willekeur, gelijk wij zoo even zagen. Om ook deze opmerking duidelijker te doen uitkomen, herinner

---

1) t a. p. bl. 56.

2) Omtrent het *huiselijk* gebruik toch heeft kerk of gemeente niets hoegenaamd te gebieden.

ik, op welke wijze de Staten-overzetting ingevoerd en beschouwd werd.

Omtrent het eerste punt kan ik zéér kort zijn. Van Hinlopen [1]) bericht ons: „Zoodra onze overzetting in het licht was, stelde de Nederlandsche kerke, door hare Synoden, wel de noodige order, om dezelve overal in gebruik te brengen: en beval de bijzondere kerken aan, om dit werk op de gevoeglijkste wijze te bevorderen. Dan het leed noch verscheiden jaren, eer alle kerken daarvan voorzien waren. In sommige landschappen zal het onvermogen der kerken hiertoe aanleiding gegeven hebben. Maar in Holland is deze vertraging daarin niet te zoeken, waar de Staten echter de invoeringe, in den jaere 1640, noch niet gelast hadden". Wegens het vormelijk verband, dat er in die dagen bestond tusschen Staat en Kerk, kon de lastgeving van de eerstgenoemde macht, vooral in Holland zoo eerzuchtig, niet wel achterwege blijven. Blijkbaar echter was de kerk zelve krachtig werkzaam voor de invoering van die vertaling, en kon zij niet toestaan, dat dit overgelaten werd aan individueel goedvinden. Immers, hadden de bedoelde Staten in het genoemde jaar verklaard, „dat de kerken dezer Provincie in de vrijheid gelaten wierden, om Bijbels van de oude of van de nieuwe overzettinge te gebruiken", de Classes hebben zoolang gearbeid, totdat die vrijlating, wellicht ontsproten uit de zucht om de geldelijke belangen van sommige uitgevers vooral te Amsterdam, die andere Bijbels dan die der Staten drukten, niet te benadeelen, ophield te bestaan [2]).

Daarin was geen dwang gelegen. 't Is strijdig met het ware begrip van vrijheid, dat sommige leden van eene kerk, die eene nieuwe vertaling des Bijbels begeerde, verordineerde, en ontving, voor kerkelijk gebruik, naar eigen goedvinden, gebruik

---

1) t. a. p. bl. 180 vv.

2) Ook dit geval is een zonneklaar bewijs dat de dezer dagen luide op den voorgrond geplaatste bewering, als zoude onze Kerk vóór 1795 vrij van de Staatsmacht geweest zijn — zoo vrij als een vogeltje in de lucht, — niet van nauwkeurige historie-kennis getuigt (8 Jan. 1870).

zouden kunnen maken van andere door die kerk zelve afgekeurde overzettingen. Hierdoor zou het goedvinden van een enkel lid de eenheid van het geheele ligchaam verbreken en de noodzakelijke orde verstoren. Als voorganger van eene gemeente met eene bepaalde roeping, met eene uitgedrukte belijdenis, met een hechten band aan de andere gemeenten van denzelfden aard verbonden, mag de Predikant haar, in zulk een gewichtige zaak als de invoering eener nieuwe vertaling des Bijbels is, niet naar zijne eigen goedvinden leiden. Zij dient er zelve in allen gevalle hare goedkeuring aan te hechten; maar zoo zij dan het tegendeel wilde van 't geen de meerderheid van de overige plaatselijke gemeenten verlangde, zou ze zich losmaken van het kerkverband; en, zoo de meerderheid in ééne gemeente het tegendeel wilde van 't geen hare minderheid verlangde, zou er in die gemeente zelve een conflict ontstaan dat niet zou kunnen weggenomen worden op rechtmatige wijs. Immers, als het gezag der geheele kerk, tengevolge van de stemming eener bepaalde meerderheid van gemeente-vertegenwoordigers, zich van eenig besluit in dezen onthouden heeft, is er geene bevoegde macht meer om de dissentiërende minderheid in lokale gemeenten te verplichten tot onderwerping aan het besluit van hare meerderheid. Daarom was de handelwijze der oude Nederlandsche Kerk, in dit opzicht althans, voorgeschreven door de goede orde, die niet eene belemmering maar een onafscheidelijk bestanddeel is van de vrijheid des ligchaams.

En op welke wijze nu werd de Staten-overzetting beschouwd? — De misvattingen van sommige schrijvers over dit punt maken mijn antwoord eenigermate uitvoerig. Daarvan haal ik slechts één voorbeeld aan, dat waarschijnlijk de samentrekking is van veler meeningen.

Dr. A. W. Bronsveld schreef in zijne lezenswaardige *Dissertatio* [1]), dat de „eerbied voor de schrift bij de Voetianen over-

---

1) *Oorzaken der verbreiding van het Rationalisme in ons land sinds de laatste jaren der vorige eeuw.* Rotterdam, Tassemeijer, 1862, bl. 28 en 29.

gegaan was op de vertaling der Dordsche Vaderen"; dat „zij het niet waagden van hen af te wijken", dat „hunne overzetting getrouw was"; dat „zij door den Geest Gods gedreven waren". Ik moet revisie vragen van dit vonnis. Evenmin toch als Dr. Bronsveld eenig bewijs voor de juistheid zijner mededeelingen bijbracht, heb ik er eenig bewijs voor gevonden. Integendeel. Een der meest geavanceerde (of geretireerde) kampvechters voor het dogmatisch Scholasticisme, Maccovius, hoogleeraar te Franeker, leerde in zijne *Godgeleerde Onderscheidingen: Voor zooverre er goed vertaald is*, is *het Woord Gods in de Vertalingen, zakelijk aangemerkt, Goddelijk*. De authentie der vertaling werd steeds luide ontkend en het denkbeeld opzettelijk verworpen, dat zij, de Voetianen, haar beschouwden evenals de Roomsche Kerk hare Vulgata. Bijv. Een hunner meest-vertrouwde Coryfeën, Joh. à Marck [1]), liet zich aldus uit: Verre zij het van ons, dat wij eenige vertaling zouden willen aanmerken als onfeilbaar, en als zoodanig boven of benevens de grondtaal stellen; of ook aan de leeraars hunne vrijheid betwisten „om niet alleen van de gemeene vertalingen in haar gevoelen af te wijken, maar ook deese haare afwijkinge met eene behoorlijke zeedigheit en voorsichtigheit voor te stellen" [2]).

Maar wat was dan toen ter tijde het geval? — De geleerde Coccejus door Dr. G. van Gorcum beschouwd als *Uitlegger* der H. S., en door Dr. A. van der Flier als *Antischolasticus*, in hunne respectievelijke Academische proefschriften, was inzonheid de vader van het *Individualisme* op kerkelijk gebied, en dus de tegenvoeter van Voetius, den kampioen voor het kerkbegrip der Dortsche Synode en voor het vigeerende kerkrecht. Coccejus leerde in zijne *Hoofdsumme* [3]) de *vrijheid* van overset-

---

1) *Merch der Chr. Got-Geleerdheit*, 2de Hoofd. § 34. Vgl. ook H. BRINK, t. a. p. bl. 30.

2) Vgl. hiermeê ook het oordeel der *Classis van Sevenwouden*, A°. 1682, te lezen in de *Boekzaal der Nederduitsche Bijbel* van LE LONG bl. 851.

3) Hfdst. VI § LXX vv.

ting, ja hare plichtmatigheid, welke echter geen *verbindend* gezag mocht hebben noch ontvangen. Men moest „aan alle toelaten te spreken, 't gene God hen geopenbaard heeft in betoginge van den Geest". Zekerlijk, de inhoud van de bestendige openbaring Gods zal wel overal en ten allen tijde hetzelfde zijn. Maar eigenlijk bedoelde men met die stelling, dat de Kerk aan ieder van hare leden, en inzonderheid van hare predikanten, moest *toelaten te verkondigen als Goddelijke openbaring, wat hij meende* dat God hem geopenbaard had. Zoo werd dus het individueel goedvinden als kerkelijke macht geproklameerd, maar tevens het beginsel der oplossing van de Kerk uitgesproken. Mag ieder in eene kerk uitspreken, wat hij voor waarheid houdt, dan wordt zij, eene vereeniging van die tot denzelfden regel des geloofs en des levens gekomen *zijn*, vernietigd. En met dezen Coccejaanschen eisch, stond die der vrije vertaling in oorzakelijk verband.

Van déze vrijheid maakte Coccejus zelf een zeer vlijtig gebruik. Bijv. Gen. 1 : 2 werd door hem vertaald: „Ende de aarde is geweest onvercierd en onvoltooit, en de duisternissen waren op het aangesichte des afgronds" [1]. „Heele Capittelen, — zegt een Voetiaansch schrijver van dien tijd, misschien wel ietwat overdrijvende — heele Capittelen, daar Coccejus bijna van vers tot vers verschilt (van de Staten-vertaling, namelijk), souden wij kunnen uitschrijven. Ook over het Nieuwe Testament vindt me soo al het verschil in zijne Boekken". Burman, van Til, Vitringa, Groenewegen, Huisenga, d'Outrein, en andere Coccejaansch gezinden, vertaalden menigmalen zoo vrij, dat „de gemeene luiden" werkelijk niet wisten, wat te denken. Om nog een voorbeeld aan te halen, Jes. 25 : 6 werd aldus vertolkt: „Ende de Heere God der heyrschaaren sal op dezen berg allen volken de maaltijd der vettigheeden veranderen in een maaltijd van droessemen: van gemengde vettigheeden van gesakte droesemen".

Tegen die handelwijze verhieven de Voetianen, de orthodoxen

---

1) t. a. p. Hfdst. 15. § 8.

van die dagen, hunne stem. Joh. à Marck noemde haar „eene onbetamelijke dertelheit en eersucht", en meende dat eene eigendunkelijke berisping, verandering en verdachtmaking der vertaling, waarvoor hij die handelwijze hield, velerlei twijfeling en verwarring, tot smaad en bespotting van het „gesuiverde Christendom" voortbrachten. Inzonderheid echter vonden zij hierin een groot bezwaar, dat de gemaakte veranderingen niet *kerkelijk* goedgekeurd waren. Weet iemand „eenige bijsondere faut aan te wijzen, men sal hem geerne hooren in eene vergaderinge van kerkelijke persoonen", opdat deze, van een gelijk oordeel zijnde als de aanwijzer, er mede zou kunnen handelen als met het in de Staten-vertaling uitgelatene woord *Landpalen* Josua 13 : 2. Deze fout, in 1657 ontdekt, werd 1686 „volgens de resolutie van Haer Hoog Mog., op 't versoek van alle de corresponderende Synoden der vereenichde Nederlanden" hersteld [1]), Zoo werden ook eenige „*staaltjes*" van onnauwkeurigheden, 't eerst door den geleerden Trommius opgemerkt, „op alle Nederl. Synoden in bedenkinge genomen of en hoe men ze zal laten drukken" [2]). En Heringa bericht [3]), dat er nog in zijn tijd, jaarlijks onderzocht werd „op de Christelijke Synoden in ons Nederland, of er ook door iemand drukfouten in Bijbels en Liturgiën zijn opgemerkt". Voorzeker, 't was een lange weg, dien de Voetianen wilden bewandelen, maar daardoor zou men ook niet zoo spoedig eene verbetering voorslaan; terwijl ze wilden, dat men slechts „zedelijk" gebruik zou maken van de vrijheid om af te wijken van de ingevoerde vertaling.

En hebben zij in hunnen ijver voor het gezag der Kerk wellicht de deugdelijkheid der Staten-vertaling ietwat overdreven, ik vraag, was dat wonder tegenover zoovele dwaze verbeteringen, die de Coccejanen hunnen lezers of hoorders als resultaten hunner geleerdheid voordroegen? Dit toch stond bij de

---

1) v. HINLOPEN, t. a. p. bl. 206.

2) H. BRINK, t. a. p. bl. 40.

3) t. a. p. bl. 44.

Voetianen vast, de Staten-vertaling was alleszins betrouwbaar voor de gemeente, om er den weg der zaligheid duidelijk in aangewezen te achten. Van die stelling lieten zij zich niet afbrengen, maar hebben nooit hare onverbeterlijkheid of gelijkstelling met Gods Woord uitgesproken. Vooral tegenover de toepassing, op dat gebied, van de Cartesiaansche philosophie, meenden zij die betrouwbaarheid te moeten volhouden. Immers, dientengevolge werd de gemeente aangemaand, om alle vooroordeelen af te leggen, de Staten-vertaling te beschouwen als noch goed noch kwaad, uit eigene oogen te leeren zien, en mitsdien, gelijk te Leijden zou geleeraard zijn geworden, „dat de gemeene man ten hoogsten verplicht was, om de Hebreeuwsche (en dus ook de Grieksche) grondtale te moeten leeren, om daardoor in staat te raken, om eijndelijk met aflegginge van vooroordeelen te kunnen seggen, wat van de oprechtigheid der Oversettinge was" [1]). Het gezond verstand der Voetianen kwam terecht tegen zulk eene stelling, noodzakelijk uitvloeisel van het individualisme der leeraars in eene Protestantsche Kerk, in krachtig verzet: en hunne liefde tot de gemeenten gaf hun in, dat het toch veel voorzichtiger was en gemakkelijker en ordelijker, dat eene gansche kerk eene vertaling en veranderingen daarin goedkeurde, zoodat zij er vertrouwen in konden stellen, dan dat iedere leeraar eene vertaling had of gaf naar eigen goedvinden, en de „gemeene man" ten einde niet op 's leeraars individueel gezag te gelooven, de oorspronkelijke talen ging bestudeeren.

Het behoeft dus, na al het aangevoerde, wel geen betoog, dat de Synodale Vertaling geen Voetiaansch of (oud-kerkelijk) waarmerk bezit. Noch in de wijze, waarop zij ontworpen, noch in die, waarop zij ten gebruik in de Kerk gegeven werd, hebben de desbetreffende Synoden getoond het eertijds heerschende kerkbegrip onzer Kerk te huldigen. Zij hebben zelfs den weg niet betreden, aangewezen voor het maken van Reglementen en het veranderen in Reglementen. Hare vertaling

1) H. BRINK, t. a. p. bl. 18.

is dan ook niets anders dan eene *particuliere* onderneming waarvoor de Nederlandsche Hervormde Kerk noch eene enkele gemeente aansprakelijk is. Zij komt enkel en alleen voor de rekening dier Synoden in de vierschaar der geschiedenis, en in het oordeel Gods. Aldus niet wettiglijk invoerbaar, blijft die vertaling in het gebruik overgelaten aan het eigendunkelijk goedvinden van kerkelijke maar niet aangewezene personen, waardoor de orde niet bevorderd wordt. Wij hebben dus te doen met een, wellicht onbewust, voortgezet Coccejanisme; en, zouden wij een zegel vervaardigen moeten om er de Synodale Vertaling mede te stempelen, wij zouden er een zinnebeeld van wanorde, onkerkelijkheid, individualisme in laten graveeren. Hoe er dat zou uitzien, is moeijelijk te raden, — maar een en ander *overlatende* aan anderen, doen wij ten slotte de vraag, die zekerlijk velen met mij ontkennend beantwoorden:

Was zúlk eene vertaling raadzaam?

Zekerlijk, nu zij niet uitgegaan is van het Kerkgenootschap, zou de verplichte invoering een despotieke maatregel geweest zijn. Maar, waarom hebben de Synoden, die hare zorg aan dat werk wijdden, het niet gemaakt tot den gemeenschappelijken arbeid van het genootschap, dat zij gezegd worden te vertegenwoordigen? Waren die redenen wellicht ook gelegen in zijnen wanordelijken, in zijnen kritieken toestand? En zoo ja, zou het dan niet raadzamer geweest zijn, elke met Kerkgenootschappelijk of Synodaal gezag bekleedde vertaling *als onlijdig* achterwege te laten?

Op deze vragen blijft een beslist antwoord achterwege. Misschien waren de Synoden, die bij de nieuwe Vertaling betrokken zijn, in den zoeten waan, dat haar zorg ook die van de Nederlandsche Hervormde Kerk was. Misschien hebben zij den toestand der gemeenten niet genoegzaam gekend. Althans, 't is meer dan waarschijnlijk dat bij de smadelijk genaamde „Synode-mannen", die de groote meerderheid uitmaakten in de Provinciale Kerkbesturen, de toepassing van Art. 23 (Alg. Regl.) onoverkomelijke bezwaren ontmoet zoude hebben, indien

zij nauwkeurige kennis bezeten hadden van de begeerte der meerderheid in de gemeenten. Maar ik kan wellicht stelliger spreken. Eén opmerkelijk voorbeeld, indien het namelijk beschouwd wordt bij het licht van het volgende Hoofdstuk, bij het licht der uitkomst, doet ons ten minste zien, welke grondelooze verwachtingen gekoesterd werden van de ontvangst der Synodale vertalingen. De Commissie van Rapporteurs — de HH. A. Niermeijer, W. Muurling, J. Witkop, J. J. Swiers, J. P. Ott: *mannen van name* — in zake de tegen dat werk ingekomene adressen, sprak tot de Synode van 1854 [1]): „Hadde de gemeente geweten, dat blijken van goedkeuring voor dit werk aan de Hooge Kerkvergadering welkom zouden zijn, wij houden ons overtuigd, dat *uit verre weg de meeste* gemeenten van ons kerkgenootschap adressen herwaarts zouden zijn *gestroomd met duizenden bij duizenden van onderteekenaren*". Jammer voor de nieuwe Vertaling, dat die stroom niet begonnen is; zij was dan op zijne golven in huizen en kerken gevloeid; de adressanten waren toch zedelijk verplicht geweest, om de vervulling hunner begeerte ook te gebruiken. Bovenal echter is het voor haar jammer, dat de desbetreffende Synode het bezwaar van de Utrechtsche Theologische Faculteit [2]) niet ontzenuwen kon, 't welk uitgedrukt werd in deze woorden: „Hoezeer zij evenmin als vroeger ontkend, dat het bezit eener verbeterde Bijbelvertaling zeer wenschelijk is, blijft zij alsnog den tijd, dien wij beleven, tot het vervullen van dien wensch allerongeschikst achten". Vroeger reeds — in 1851 had zij eene nieuwe vertaling ontraden wegens den toestand der Kerk. Daaromtrent had de Synodale Commissie (en met haar vereenigd de Synode) van 1851 [3]) zich vergenoegd met de vraag „of er

---

1) Syn. Hand. bl. 111 vv. Ik onderstreepte.

2) *Advies der Theologische Faculteit van Utrecht*, betrekkelijk de medewerking aan eene nieuwe Bijbel-vertaling. Ingeleverd aan de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk in 1853. Utrecht, C. VAN DER POST Jr. 1853.

3) Hd. bl. 157 vv.

dan zoo bijzonder veel eenparigheid, rust en kalmte in de Nederlandsche Hervormde Kerk heerschte, toen tot het vervaardigen der Staten-overzetting besloten werd"?

Terecht antwoordde daarop de voornoemde Faculteit: „De vraag verbaasde ons. De geschiedenis toch leert ons, dat dit besluit genomen werd, *niet* te midden der Remonstrantsche twisten, maar toen deze door Synodaal gezag beslecht waren; toen de Contra-Remonstranten zich zeker waanden van de overwinning, nadat de Remonstranten uit de kerk verwijderd waren, toen men de Kerkleer gevestigd had en één geest hen allen bezielde, die door de Synode van Dordt tot dit werk geroepen werden, toen de kerk dus tot rust scheen gekomen en men dit werk veilig meende te kunnen ondernemen. Het verschil van die dagen met onze tijden valt elk in 't oog. Wat toen *kon* verrigt worden, kan voor als nog onraadzaam schijnen. Onze tijd van spanning en verdeeldheid verschilt grootelijks van dien *na* de Dordsche Synode".

De uitkomst heeft geleerd, dat de Theologische Faculteit van Utrechts Hoogeschool juist zag. Het bewijs voor deze uitspraak wordt geleverd in het

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTVANGST, DIE HET VOORNEMEN TOT EN DE UITVOERING VAN DIT WERK VOND EN VINDT.

De weg, dien de Synodale macht ten dezen bewandelde, werd gekenschetst. En reeds het bewandelen van zulk een weg was menigeen tot dankbaarheid. Zoo het beginsel eener op die wijze ondernomen Bijbel-vertaling in stemming gebracht was voor de desbevoegde vertegenwoordigers der gemeenten, zou het hoogst-waarschijnlijk met eene verpletterende meerderheid goedgekeurd geworden zijn. En was het werk ingevoerd

op last van Staat of Synode, de oude Vertaling had denkelijk, even als de Psalm-berijming van Datheen, de verdediging met hooivorken en handspaken genoten. Niet krachtens beginselen van kerk-bestuur, maar wegens den werkelijken toestand van het Kerkgenootschap, is het eene weldadige beschikking, dat het hoogste Kerkbestuur, „afkeerig (gelijk het beweert) van allen dwang, of aanmatiging van gezag", zulk een geweldadigen maatregel, waarvoor trouwens niet de minste rechtsgrond bestaat — immers de nieuwe Vertaling komt slechts voor de particuliere en individueele rekening van enkele Synoden, — geschuwd en misschien zelfs afgeweerd heeft als den gevaarlijksten vijand, ook der invoering zelve. Vrees voor eene onherstelbare breuk, gepaard met de levendige overtuiging dat het werk niet volstrekt noodzakelijk was; de niet-handhaving van de Kerkleer; het gemis van de noodige kerkelijke lastgeving en goedkeuring, wellicht niet gezocht wegens het bestaan van partijen die elkander bekampen als „op leven of dood"; de verplichting der Synodale macht om te blijven binnen de perken van Art. 55—65 *Alg. Regl.* — ziedaar zoovele redenen, waarom zij het gebruik niet verplichtend maken kón, en de geheele onderneming met moeiten, kosten en vruchten eene zuiver-Synodale blijven moest.

„*In de gegevene omstandigheden*" is dus die gansche gedragslijn eene oorzaak van blijdschap, omstandigheden die ons des te zorgwekkender voorkomen, naarmate wij nauwkeuriger letten op het oordeel, dat in de Synodale vergaderingen, in de Godgeleerde wereld, en in den boezem der Kerk over het begeerde en ontworpen werk geveld werd. Wij zullen zien dat de tegenstand krachtig, dat de ondersteuning zwak was. Dit verschijnsel was eene geduchte waarschuwing, dat de onderneming *niet tijdig* moest heeten, en eene profetische stem die niet veel goeds voorspelde.

De eerste aanleiding is, zooals vermeld werd, gelegen in het uitgedrukte verlangen van sommige leeraars en leden, bekend gemaakt aan de Synode van 1848. Deze nu had aan de Synodale Commissie opgedragen, daarover rapport uit te bren-

gen. De Speciale Commissie, voor dat rapport benoemd, bestaande uit de HH. W. A. van Hengel, D. H. Wildschut en F. H. G. van Iterson, concludeerde, „dat de voorslag, om, te dezen dage, aan eene nieuwe Bijbel-vertaling de hand te leggen, veelmin verwerpelijk is, dan men, bij oppervlakkig inzien der zaak, denken zou", en raadde dus nadere overweging aan. De Synodale Commissie gaf gehoor aan dezen raad, maar háre conclusie was, dat zulk eene vertaling is „*onnoodig*, *onnuttig*, *ontijdig*, *niet van de bevoegdheid der Synode*, en *onuitvoerbaar*" [1]). Men zal zien dat op die wijze, met uitzondering van de uitvoerbaarheid, de Synodale Commissie zelve, als bij voorbaat, de bezwaren had gerubriceerd welke tegen zulk een werk bij het hoogste Kerkbestuur zouden worden ingebracht van de zijde dier *kalme* en *nadenkende* mannen, die het afkeurden.

Bij het doorzoeken van de *Handelingen* over deze zaak, hebben wij alle redenen om te klagen over de groote soberheid van hare mededeelingen. Zonder eenige opgave toch van considerations besloot de Synode van 1849, na het oordeel van hare Commissie gehoord te hebben, het volgende: „De vervaardiging (?) van eene nieuwe Bijbel-vertaling tot een volgend jaar te moeten verschuiven, wordende aan de Synodale Commissie opgedragen, de zaak bij de Synode aanhangig te houden [2]) — alsof de zaak zelve reeds beslist ware! Zij voldeed dan ook aan deze lastgeving, en daarop wordt vermeld [3]): „De Commissie, dank gezegd zijnde voor de voldoening aan haren last, om de vervaardiging (?) van eene *nieuwe Bijbelvertaling* bij de Synode aanhangig te houden, wordt thans gemachtigd om te doen, wat zij tot voorbereiding van dit werk zal mogen dienstig rekenen". De Synodale Commissie gaf ook aan deze opdracht gehoor, zonder dat eenig blijk in de *Handelingen* gegeven werd, dat zij slechts *onder protest* of als *dienstbare* gehoorzaamheid bewees. Voortaan is het, alsof zij van

---

1) Hand. 1849, bl. 119—124.
2) Hd. 1849 bl. 448.
3) Hd. 1850 bl. 408.

harte ingenomen was met dat werk, alsof er geen enkel bezwaar meer bestond. Die groote verandering heeft geene openbare oorzaak. Of was zij wellicht ook gelegen in verandering van het personeel der Synodale Commissie? Ik geloof het, „de minst mogelijke meerderheid" [1]) had het bovenstaande oordeel in 1849 uitgesproken. Maar ik vraag: Is er sints ook eene afkeurende minderheid gebleven? En, hoe heeft deze zich gedragen? — Deze vragen moet ik onbeantwoord laten. Genoeg, reeds in 1851 rapporteerde de Synodale Commissie, als ware zij eene vurige en onvermoeide voorstanderes van dit werk, schijnbaar althans geheel gewonnen voor het denkbeeld van den Hoogleeraar van Hengel, die niet enkel in 1849 maar reeds in 1844 de Synode van dat jaar ontraden had, 't geen de vervaardiging van eene nieuwe Bijbel-vertaling zou kunnen vertragen [2]). Echter, de onzekerheid, of er reeds werkelijk door de Synodale macht besloten was tot zulk eene vertaling, was toen nog zóó groot, dat twee Theologische Faculteiten — de Synodale Commissie had het advies der Theol. Faculteiten ingewonnen, — daarvan nog niets wisten [3]). En was er vroeger van de Synodale Commissie eene afkeurende stem gehoord, evenzoo had de Theologische Faculteit van Utrecht gesproken. De Synode van 1851 echter keurde het toen medegedeelde werk der Synodale Commissie goed, uitgezonderd de HH. Ittersum, Hugenholtz en de Hoogl. Bouman [4]). Zoo bleek het dus, dat er ook in de vergaderingen van dat hoogste Kerkbestuur mannen zitting hadden, welke zich met de verlangde onderneming niet vereenigen konden. Ja, nog later, en wel in 1853 en 1855. In het eerstgenoemde jaar besloot de Synode, na goedkeuring van hetgeen hare Algemeene Commissie desbetreffende had verricht, „met het werk der vertaling

---

1) H. M. C. VAN OOSTERZEE t. a. p. bl. 27.

2) Hd. 1844, bl. 193. Déze aanhaling doe ik op het gezag van Ds. H. M. C. VAN OOSTERZEE, t. a. p. bl. 26.

3) Hd. 1851, bl. 151.

4) Hd. 1851, bl. 227.

voort te gaan; tegen dit besluit waren de HH. Vinke, de Wetter en Hugenholtz [1]). In het laatstgenoemde herhaalde de heer Hugenholtz het reeds gedane voorstel, dat de Synode zich van alle verdere eigene deelneming zou onthouden, en om „het werk van nu aan *geheel*" over te laten „aan de geleerden die het ter hand genomen hebben"; behalve den voorsteller, waren er voor de HH. Telting en de Jonge van Ellemeet [2]). De vertegenwoordiger der Utrechtsche Faculteit had zich van advies onthouden. Sints schijnt van die zijde geen tegenkanting meer geopenbaard te zijn. Reeds in 1854 had de Synodale Commissie betuigd: „met welgevallen vernamen wij het besluit der Synode van 23 Julij 1853, om het werk der nieuwe Bijbel-vertaling voort te zetten, en met ingenomenheid zagen wij, bij besluit van 26 Julij 1853, de magtiging op ons verstrekt enz" [3]). Ja, het is haast een ongeloofelijk verschijnsel — en 't wordt hier volstrekt niet medegedeeld om den achtenswaardigen naam van een overleden ambtgenoot eenigermate zelfs in verdenking te brengen, — dezelfde predikant, de heer P. A. C. Hugenholtz, die zich als lid van verscheidene Synodale vergaderingen geen vriend van het ondernomen werk had betoond, zond in 1857, als hoofd van „zich noemende leden van den ring Dokkum" een adres aan de Synode [4]), ter verklaring van *de hoogste ingenomenheid met de bemoeijingen der Synode, om aan de gemeenten in het vaderland eene nieuwe Bijbel-vertaling aan te bieden.*

Verhieven zich dus stemmen in de vergaderingen der Synodale Commissie en der Synode tegen den verlangden arbeid, niet minder was dat het geval in den boezem der Kerk en der Theologische wereld, waar ze echter bleven spreken.

Om licht-begrijpelijke redenen spreken wij hier het eerst over de houding, die de Theologische Faculteit te Utrecht

---

1) Hd. 1853 bl. 97.

2) Als onderdeel van een uitgebreider voorstel van 't zelfde lid was het reeds verworpen in 1854, zie *Hd.* 1854, *Bijv.* bl. 205.

3) Hd. 1854, Rapp. der Syn. Commissie.

4) Hd. 1857 bl. 144.

innam. Zij was in tijdsorde de eerste, in rang de voornaamste stem. Het gewicht van deze stem werd ook in de vergaderingen van het hoogste Kerkbestuur gevoeld en openlijk erkend. Immers, nadat de Hoog Eerwaarde Hoog Geleerde Heeren, Bouman, Roijaards en Vinke reeds in 1851 „zwarigheid" gemaakt hadden om mede te werken aan de vervaardiging van eene nieuwe Bijbel-vertaling, besloot de Synode van 1852 [1]): „de godgeleerde faculteit van de hoogeschool van Utrecht zeer dringend uit te noodigen, om te voldoen aan den vurigen wensch der Synode, dat zij hare hulp tot het werk der vertaling of revisie verleene, en haar diene met aanwijzing van mannen die zij als medearbeiders geschikt zal oordeelen". Tot opheldering van de laatste zinsnede bedenke men, dat zij, als antwoord op het verzoek der Synodale Commissie om opgave te doen van personen, die aan de vertaling zouden kunnen en willen medewerken, berichtte dat zij de medewerking aan de vertaling niet op zich nam en „zich uit dien hoofde ook niet bevoegd achtte, om op de zamenstelling der commissie tot de vertaling eenigen invloed uit te oefenen" [2]). En omtrent het personeel der bewerkers, schreef zij in 1853: „Ware de Theologische Faculteit van oordeel, dat de lijst der mannen, tot de Bijbel-vertaling geroepen, gevoegelijk kon vergroot worden, en ziet zij de lijst in der Godgeleerden, die door de Synodale Commissie in 1852 als Bijbel-vertalers zijn voorgedragen, wier verdiensten zij gaarne erkent, zij zou dan toch meenen, dat *met gelijk regt* naast dezen nog anderen hadden kunnen geplaatst worden, als: Dr. A. des Amorie van der Hoeven, Hoogl. bij het Seminarie der Remonstranten te Amsterdam; Dr. Th. K. M. von Baumhauer, Pred. te Geervliet, Dr. J. I. Doedes, Pred. te Rotterdam; Dr. W. Moll, Hoogl. der Godgel. aan het Athenaeum illustre te Amsterdam; Dr. J. J. van Oosterzee, Pred. te Rotterdam; G. Vissering, Pred. bij de Doopsgezinden te Wormer en Jisp; J. B. Wernink, Pred. te Vlaar-

1) Hd. bl. 100.
2) Bijl. B. bl. 63.

dingen." Lag dus in dezen wenk eene zijdelingsche beschuldiging, dat de bedoelde lijst eenzijdig was, — de Synode, die er eenigermate op gelet heeft, meende wellicht, dat, ook om die eenzijdigheid te bedekken, de Utrechtsche Theologische Faculteit haar aangenomen beginsel van niet-medewerking moest laten varen. Hoe dit ook zij, de Synode van 1853 besloot eenparig [1]) om „den opregten en vurigen wensch der vergadering" aan die Faculteit uit te drukken, „dat hare leden nog onder de medewerkers zich scharen".

Door dat eerbetoon werd zij echter niet bewogen van uit hare ingenomene positie; hare vertegenwoordigers bleven voortaan, ook bij het uitbrengen van adviezen, werkeloos; het advies van 1853 [2]) werd niet ingetrokken maar nageleefd. Een van hare hoofdbezwaren lag „in de *onzekerheid en verscheidenheid van inzigten, die bij onze Godgeleerden* op het veld van Kritiek, Exegetiek en Dogmatiek heerschende zijn". Een ander bezwaar, „in de voorzeker allezins noodzakelijke bijvoeging van *inleidingen en aanteekeningen bij de Bijbel-vertaling*, 't geen in dezen tijd aan nog grootere bezwaren onderhevig blijft". Die waren noodzakelijk, zou de Vertaling, „aan de behoeften" voldoen; echter onmogelijk, zouden er niet „de tegenstrijdigste meeningen geopperd" worden; en werd dit niet het geval, dan zou men een „geheel *kleurloozen* arbeid" aanbieden, „waarbij alle partijen in de kerk zich tot één punt vereenigen, t. w. dat zij dien eenstemmig afkeurden en verwierpen". Niet minder gewichtige bezwaren bracht zij in tegen de „invoering eener nieuwe Bijbel-vertaling"; welke invoering zij noodzakelijk vond, zoo de Synode dat werk op zich nam. Zij wilde eene nieuwe vertaling — ofschoon zij „het bezit eener verbeterde Bijbel-vertaling zeer wenschelijk" achtte — overgelaten zien aan „afzonderlijke Bijbeltolken". En werd zij niet kerkelijk ingevoerd, „de Synode zou de verwarring in de Hervormde Kerk slechts ver-

---

1) Hd. bl. 107.

2) Ik ben dat advies eerst machtig geworden, toen ik de laatste hand aan dit werk legde.

meerderen, en werd zij *wel* ingevoerd, ook dán zou zij de verdeeldheid grooter maken. Bovendien, daar de Synode „geen vast, veeleer een jaarlijks afwisselend ligchaam is", zou het kunnen gebeuren dat zij later oordeelde, „dat het ondernomen werk niet meer voldeed aan de behoeften van den lateren tijd, of wel dat hare invoering dan onraadzaam ware". Eindelijk, vond zij in het te groot aantal Vertalers en Reviseurs, die tot dien arbeid gekozen zouden worden, eene reden tot weigering van de vurig-begeerde medewerking. Het scheen haar toe, „dat de eenige weg, om, *indien de tijd daarvoor rijp ware*, eene goede Bijbel-vertaling te verkrijgen, deze ware, dat men aan een *zeer klein* getal uitstekende mannen, hoogstens *drie*, geheel vrij van andere wetenschappelijke werkzaamheden of betrekkingen, de noodige tijdruimte verschafte".

Met dit advies, als 't ware het sein tot vrijmoedige, soms ook overmoedige afkeuring, vereenigde zich geheel Dr. J. J. van Oosterzee [1]), die de Faculteit zelfs dankte „voor hare waardige en waarachtige taal". Dr. J. I. Doedes wees in een reeds aangehaalde beschouwing van de door prof. van Hengel, op verzoek van de Synodale Commissie, ontworpene *Proeve van grondslagen*, enz. [2]) op de halfslachtigheid dier grondslagen [3]). Zelfs Dr. Holwerda koesterde op wetenschappelijke gronden, ook wegens de ongenoegzaamheid der Tekstkritiek, geene hooge verwachting van den voorgenomen arbeid [4]), ZWZG. bracht ook tegen de *Proeve van grondslagen* bedenkingen in [5]). Maar volgens den ontwerper dier proeve, prof. van Hengel, liet hij „de regels geheel en al onaangetast" [6]). Deze hooggeleerde bedoelt het laatstvermelde geschrift, waaromtrent hij nog mededeelt, dat Dr. Holwerda de tijd tot het ondernemen van zulk

---

1) Jaarb. v. Wet. Theol. XI, bl. 722.

2) 's Hertogenbosch, 1852, bij gebr. Muller.

3) Jaarb. v. Wet. Theol. X.

4) Zie *Bijdragen tot de uitlegging des N. T.*, Leijden, bij JAC. HAZENBERG, CORN. ZOON, 1855, bl. 5—8.

5) De *betrekking van het verstand tot het uitleggen van den Bijbel enz.*

6) t. a. p. bl. 35.

eenen arbeid nog niet gekomen achtte. „Ik weet niet, zoo gaat de Hoogleeraar voort [1]), „of Holwerda dit wel zou blijven beweren, wanneer hij zijn geschrift op nieuw moest uitgeven. Althans mag ik, dunkt mij vertrouwen, dat hij de hem ten aanzien der nieuwe vertaling ontglipte woorden: „Het staat zelfs te vreezen, dat zij in menig opzigt minder goed, dan de tegenwoordige, zijn zal", evenzeer stilzwijgende terug nemen, als den toon verzachten zou, welken hij gelijkelijk tegen een' Winer, een' de Wette en andere vermaarde mannen, en tegen mij zijnen grijzen leermeester, gevoerd heeft. Niemand kan er toch ook wel minder dan hij op gesteld zijn om dezulken in de hand te werken, die niet zonder overdrijving instemmen met het zeggen van Holzhausen [2]), dat de geest der *moderne* wetenschap zich als heerschappijvoerder van de Bijbel-boeken tracht meester te maken. Doch waartoe langer bij 's mans bedenking stil gestaan? Weêrklank heeft zij niet gevonden dan bij zeer weinigen. Noch de Synodale Commissie, noch de Synode heeft er zich door laten weêrhouden, om het beraamde plan te doen volvoeren. Toen in het laatst verloopen voorjaar [3]) de gronden voor eene nieuwe Nederduitsche vertaling van het Nieuwe Testament gelegd werden, is zij niet eens in aanmerking gekomen".

Ter kenschetsing van Holwerda's afkeuring, nam ik deze passage over, die van hooghartige kastijding niet vrij te pleiten is. Maar tevens, om te vragen, wat dan toch wél in aanmerking kwam bij de Synoden, die het werk eener nieuwe Bijbel-vertaling voorstonden? We zien dat, als wij straks letten op de adressen die te dezer zake uit den boezem der Kerk bij haar inkwamen. Bij al die invloedrijke stemmen, voegden er zich *twee*, die een groot gewicht hadden. Mr. J. da Costa, schoon genegen tot eene *„wezenlijk verbeterde* Bijbel-vertaling", waarschuwde in brochures [4]) en *Heraut*-artikelen op eene indruk-

---

1) t. a. p. bl. 42.

2) „Götting. gel. Anzeigen. 1853. S. 553". Moet 't niet zijn: Olshausen?

3) De Hoogl. schreef dit in 't najaar van 1854.

4) *Bedenkingen* enz. — *Brief* aan Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER,

makende wijze, vreezende voor den zóór schadelijken invloed, dien de „overdrevene nauwkeurigheid" en „de orthodoxophobie" der bewerkers zouden hebben. En het welbekende invloedrijke tijdschrift: *Ernst en Vrede* nam het voornaamste gedeelte van het advies der Utrechtsche Theologische Faculteit [1]) over, en stemde hoofdzakelijk in met de beschouwing van den beroemden theologant-dichter [2]).

Was het wonder, dat deze bedaarde en met redenen omkleede afkeuring weêrklank vond bij het minder ontwikkelde deel der gemeente, hetwelk, vooral ook door kwalijk-bestuurde liefde tot de belijdenis der Hervormde Kerk en door een uit jaren-lange ervaring van den aard der prediking, die van hare voorstanders gehoord werd, geboren wantrouwen omtrent hunne oogmerken, tegen de nieuwe vertaling hartstochtelijk en onnadenkend te velde trok? Van die klasse van bestrijders is de brochure: „*Eenige bezwaren tegen de nieuwe Bijbel-vertaling en hare invoering in de Nederlandsche Hervormde Kerk*" [3]) een nauwkeurig afdruksel. Geheele omzettingen zouden daarin plaats hebben. Die plaatsen des Bijbels, welke strijden tegen het gevoelen der overzetters, zouden verdraaid, omgezet, verminkt of ontzenuwd worden, of ten hunnen voordeele, versterkt, uitgebreid, en in het licht gesteld, of eenvoudig voor onecht verklaard worden. Zij was ondernomen, om de Groninger leer in te voeren; eene vernieuwde poging van het ongeloof om de waarheid te verdelgen; een schadelijk en schandelijk werk van de vrijzinnige richting, die in bondgenootschap staat met den duivel. Maar genoeg reeds van deze zonderlinge beschuldigingen. Op soortgelijke meeningen had ik boven het oog, toen ik vraagde, of men uit een voornaam doelwit, waarom de genoemde richting die vertaling verlangde, niet aanleiding zou

---

enz. Haarlem A. C. KRUSEMAN, 1854. — De *Heraut;* Weekblad bij H. DE HOOGH te Amsterdam.

1) Utrecht, KEMINK EN ZOON, 2de jaarg. bl. 61.

2) t. a. p. bl. 397.

3) *Door geen Covenant*, te Dordrecht. bij H. R. VAN ELK, 1854.

nemen tot de stelling: *Die Bijbel-vertaling is Bijbel-bestrijding.* Hoe dit ook zij, over die beschuldigingen, welke in allen gevalle voorbarig waren, heeft Ds. H. M. C. van Oosterzee terecht zijne verontwaardiging uitgegoten in het meergenoemde geschrift, geschreven, ook met het oog op dat *libel*, om „veler bekommering" te verlichten, „veler verdenking" weg te nemen, „veler vrees" te matigen.

Of déze bedoeling van den verdediger, den vurigen pleitbezorger der Synodale Vertaling, bereikt is, durven wij niet onvoorwaardelijk gelooven. Althans, vooral op de Synode van 1854 regende het eene groote menigte adressen van afkeuring. De eerste druppelen waren gevallen in 1853. De *Synodale Handelingen* van dat jaar [1]) geven er dit, als naar gewoonte, lakonieke bericht van: „Een protest, zoo het heet, van Christenen, geteekend door L. M. Brakel, tegen eene nieuwe woordelijke vertaling van den ouden Bijbel, wordt van wege den onwaardigen inhoud geséponeerd". Die van 1854 [2]) zijn op dit punt belangrijker, en onze bron. *Tachtig* adressen toch waren er toen ingekomen tegen de nieuwe Bijbel-vertaling. *Eén* van het Classikaal bestuur van Harderwijk. *Twintig* door predikanten alléén onderteekend, bevattende 42 naamteekeningen. *Twee* onderteekend door Predikanten én door gemeenteleden. *Drieëntwintig* van kerkeraden met en zonder gemeenteleden. De *overigen* van lidmaten alléén uit alle provincie's, behalve uit Friesland en Noord-Brabant. De rapporteerende Commissie berichtte *niet*, hoe groot het aantal adressanten wel was; maar met nadruk, dat de adressen niet veel te beduiden hadden, ook omdat „op zeer vele adressen het handschrift genoegzaam aanduidt, tot welke klasse der maatschappij de onderteekenaars behooren". Zij meende „dat daarin veeleer een spoorslag ligt om met dit begonnen werk voort te gaan". Ja, had de gemeente geweten, dat blijken van goedkeuring voor dit werk aan de Hooge Kerkvergadering welkom zouden zijn", — zoo sprak zij — „wij

---

1) bl. 243.

2) bl. 111 vv.

houden ons overtuigd, dat uit verre weg de meeste gemeenten van ons kerkgenootschap adressen herwaarts zouden zijn gestroomd met duizenden bij duizenden van onderteekenaren".

De inhoud van die adressen werd aldus beschreven. Er zou door de nieuwe Vertaling nieuw voedsel gegeven worden aan de bestaande ontevredenheid, en de Synode werd verzocht om op het besluit terug te komen. Zij toch was onbevoegd tot dat werk, en vooral om het met kerkelijk gezag in te voeren. De vertaling zelve was onnoodig, wijl de oude voldoende was voor de gemeente. Velen achtt'en eene nieuwe wel wenschelijk, maar ontijdig van wege de in de Kerk heerschende verdeeldheid, die daardoor nog zou toenemen, vooral als zij *hier* wel, *ginder* niet werd ingevoerd, en ook van wege de woelingen van Rome. Om de Theologische richting der bewerkers vreesde men dat de Vertaling tegen den geest der Hervormde Kerk zou strijden. „Hatelijkheden en nietigheden" werden alsmede der Synode voor de voeten geworpen. Haar werd verweten „niet dan ongeloof en kwade trouw", „aanranding van Gods Woord, waarop Gods oordeelen moeten volgen". De vertaling zou „aan al de verderfelijke dingen der laatste 50 jaren de kroon opzetten en aan de Kerk den genadeslag geven, daar toch alle dierbare waarheden gewis door de verachte Groninger school uit de vertaling zullen worden weggenomen". De rapporteerende Commissie was blijkbaar niet aangenaam gestemd, en heeft wellicht den inhoud dier stukken wat al te sterk gekleurd. En over het algemeen vonden zij bij de Synode zéér geringe belangstelling, 't geschikste middel om hunne indiening tegen te gaan, maar tevens om het protesteerende deel der gemeente steeds ontevredener, ja wreveliger jegens haar zelve te maken. Zoo werd ook nog een adres van Mr. da Costa, in 1857 ingediend [1]) en door 102 personen onderteekend, met enkele woorden *abgefertigt*. De Commissie van Rapporteurs heeft niet medegedeeld, of sommige onderteekenaars, blijkens hunne handteekening, wel bevoegd waren om over de zaak te

1) Hd. bl. 33.

oordeelen. Zij heeft enkel gezegd: „dit advies krielt van onjuiste en onware voorstellingen, als bl. 2 dat de Synode eene *wetenschappelijke* taak zou hebben aanvaard; bl. 4 dat de Synode zou hebben uitgesloten van dit werk, die bij den heer da Costa regtzinnig worden gerekend; bl. 7 dat de bepaalde zorg voor de taal als een *bijkomstig* punt is geacht". Die Commissie bestond uit de HH. P. Hofstede de Groot, F. J. J. A. Junius en J. J. Metzlar. 't Was de bloeitijd der fijne en grove brandnetels op den vruchtbaren akker der kerkelijke ontevredenheid.

Sints het adres van da Costa, werden de Synodale vergaderingen met rust gelaten over deze zaak. Men wachtte, schoon met vrees, de toekomst af. En toen nu het verschrikkelijke werk het licht begon te zien, verhief *het Hoofdbestuur der Confessioneele Vereeniging* zijne krachtige stem, als tolk der oppositie. In een *Open Brief* [1]) riep het de *„leden der Nederlandsche Hervormde Kerk"* op om „door woord en daad de invoering en het gebruik der nieuwe vertaling tegen te werken". Het schreef o a.: „zij (de bewerkers) zijn of Mennonieten, of erkende aanhangers van de nu bijna versletene Groningsche rigting, of woordvoerders van het moderne ongeloof. Zij hebben zich ten taak gesteld om aan de gemeente een anderen Christus te verkondigen, dan die het fundament is waarop onze gemeente is gebouwd" ... Sprekende over de juistheid, de nauwkeurigheid en het voordeel der nieuwe overzetting, zegt het: „de Synode waarborgt niets, de vertalers waarborgen niets, de gemeente waarborgt niets; *niemand neemt de verantwoordelijkheid op zich*" ... En verder: „De nieuwe vertaling is eene proef door de wetenschap onzer dagen genomen, om te zien in hoeverre het mogelijk is de Groningsche rigting en het moderne ongeloof te bevredigen met den Bijbel der Christenen". Nu, ik wenschte wel, dat deze proef gelukt was; dan was er geen sprake meer van strijd tegen den Bijbel. Maar de bedoeling van dien zin is blijkbaar om voor te stellen, dat men den Bijbel met die richtingen wilde bevredigen.

---

1) Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1867.

De tijd zou dan nu leeren, „aan welke zijde de waarheid huisvest", die denkbeeldige rechter, op wien zich ook de Hoogleeraar van Hengel [1]) beriep. Maar voor dat wij verder de ontvangst nagaan, die de nieuwe Bijbel-vertaling in plan en uitvoering vond, is het misschien niet overbodig te verklaren, dat ik den inhoud van al die adressen geenszins voor mijne rekening neem. Waarin ik er meê overeenstem, kan de lezer van dit proefschrift te weten komen. En dit zal hij zekerlijk houden voor eene niet geheel en al onjuiste opmerking: De oppositie zou veel zwakker zijn geweest, indien er *van de zijde der oppositie* mannen, van stonden aan, tot dat werk geroepen geworden waren, of indien de gekozene bewerkers niet bekend geweest waren in hunne met de belijdenis der gemeente strijdige zienswijze op Theologisch gebied. Van den *heftigen* tegenstand was gehechtheid aan het oude, om dat het oud is, eene zéér geringe, maar het wantrouwen omtrent het hoofdoogmerk der onderneming de voornaamste drijfveer. 't Was toch niet verborgen gebleven; dat zij strekken moest om, met diep-eerbiedige buiging voor de Staten-vertaling, in naam „der Wetenschap", „de dogmatische bekrompenheid der orthodoxie" te bekampen. Vermoedende dat de arbeid aan dit doel beantwoorden zou, veroordeelde zij het, zonder het gezien te hebben. Zij verfoeide het kind, vóór zijne geboorte, als het kind van zulk eene vijandige moeder. Dit apriorisme was verkeerd. Edoch, wie zou ook van een fabriek van tegen hem gerichte oorlogswerktuigen, als hij weet dat zij in aanbouw is, zich laten diets maken dat zij eigenlijk een apotheek is, waaraan hij zijn vertrouwen schenken kan? En wanneer de bovengenoemde geleerde mannen, die toch waarlijk niet gebrandmerkt waren als „dompers" een votum van wantrouwen uitspraken, — is het dan bevreemdend, dat de groote schare allerlei schrikbeelden droomde en die droomen beschouwde als voorteekens van een *ik-en-weet-niet-wat-voor-ongeluk?*

---

1) t. a. p. bl. 43.

Maar het was dan ook geen wonder, dat de voorstanders der nieuwe Bijbel-vertaling naar wapenen ter verdediging grepen. Aan deze apologetische zucht hebben wij menige warme bladzijde te danken. De voornaamste brochures van dien aard heb ik reeds genoemd, waarin ook maandschriften-artikelen van gelijke strekking aangehaald worden. De voornaamste argumenten bestonden in de redenen van wetenschappelijken aard, welke ik reeds medegedeeld heb. En ook nu moet ik mijne groote bevreemding uitdrukken, dat er, zoover mij bekend, nooit een betoog geleverd werd, dat eene *nieuwe vertaling noodzakelijk* was. De Hoogleeraar van Hengel, dien wij den Vader der Synodale Vertaling zouden kunnen noemen, heeft die *noodzakelijkheid* niet durven betoogen, en zich alleen bij de *wenschelijkheid* bepaald; terwijl ZHG. zelfs geen onderscheid maakte tusschen geheel op nieuw vertalen, en het verbeteren van de Staten-vertaling.

„Ziedaar dan nu — zoo roept de Hoogleeraar uit na gewezen te hebben op het gebrekkige in de Staten-overzetting — „ziedaar dan nu eene menigte van fouten, die bij het lezen van den Staten-Bijbel in meerdere of mindere mate misverstand moeten veroorzaken. Heeft iemand mijne *Proeve van grondslagen* niet ingezien; hij zal hier reeds redenen genoeg vinden, om zich van het *wenschelijke* eener nieuwe Nederduitsche Bijbelvertaling te kunnen overtuigen. En die tot deze overtuiging gekomen is, zal er zeer in versterkt worden, daar hier ook weêr andere bewijzen voor handen zijn, dan men in dit mijn geschrift aantreft. Inzonderheid heb ik het daarop aangelegd, om het voor een ieder aanschouwelijk te maken, dat verbetering volstrektelijk behoefte is". Dit moest zijn, dat eene *nieuwe vertaling* volstrektelijk behoefte is. Men merkt dus, dat de verdediging des Hoogleeraars niet vrij te pleiten is van onbestemdheid.

En opmerkelijk is het verschijnsel, dat Godgeleerden van professie en Predikanten schier de eenige pleitbezorgers waren van het verlangde werk. Zelfs de bevoegde en geleerde schrijver van de *Opmerkingen betreffende de Staten-overzetting van de*

Evangeliën en Handelingen der Apostelen [1]) sprak zelf de wenschelijkheid niet uit, veel minder de noodzakelijkheid. Hij vergenoegde zich met deze mededeeling: „Daar men het nu dezer dagen wenschelijk en noodzakelijk acht, om die Staten-overzetting te herzien, meende de Schrijver, dat eene poging om iets, hoe gering ook, tot een zoo zwaarwigtig werk bij te dragen, niet onbetamelijk mag genoemd worden". Maar over 't algemeen namen die lidmaten, welke gerekend moeten worden de Theologische zienswijze der ondernemers en voorstanders van de nieuwe Vertaling te deelen, een diep stilzwijgen in acht. Was het omdat zij zich niet bevoegd voelden tot medespreken? Was het omdat hunne leidslieden uit Clericalisme de gemeenten er niet in trekken wilden? Was het, omdat men meende, sterk genoeg te zijn om zonder een zedelijken steun van dien aard het welslagen van dat werk te verzekeren?

Maar welk antwoord hierop ook gegeven moet worden, de Synodale vergaderingen bleven verschoond van een vloed van adressen ten gunste der onderneming. Behalve de in 1848 ingekomene, vinden wij er slechts vier vermeld, en wel in het gedenkwaardige jaar 1854. Zij waren:

Eén van de meeste leden der Classikale vergadering van *Onder-den-Dam*, ten einde de adressen van afkeuring uit hunne gemeenten van kracht en invloed te berooven, als ingezonden „door eene zekere partij" die het gevoelen der meerderheid gezegd wordt niet uit te drukken.

Eén van de leden der Classis Koevorden, zonder dat medegedeeld wordt, of zij ook redenen aanvoerden, waarom zij gunstig gestemd waren voor den arbeid.

Eén van Ds. J. M. Jonkers te Heteren, aangeduid als gericht tegen het „even belagchelijke als lasterlijke adres" uit zijne gemeente daar tegen bij de Synode ingezonden.

Eén van Joh. v. Houten te Zutphen, die verklaarde, dat

---

1) Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN, 1855. De heer PEERLKAMP, Hoogl. in de Letteren te Leijden?

hij *voor* eene nieuwe Bijbel-vertaling was, omdat hij in de oude tegenstrijdigheden gevonden heeft.

't Waren, zonder twijfel, edele en moedgevende adressen.

Maar ook een ander teeken van gelijken aard verdient opgemerkt te worden.

De groote geldelijke kwestie zou de thermometer zijn van de belangstelling der vrienden van dat werk. De onkosten zouden niet gevonden worden uit kerkelijke fondsen, maar door de toegenegenheid van de zijde der gemeente, voor wie immers al die moeite aangewend werd. De hoog-gespannene verwachting werd droevig teleurgesteld. Wij vinden aangeteekend:

in 1854 *f* 3000 *renteloos voorschot;*

in 1856 „ 700 *renteloos voorschot;*

in 1859 „ 1300 *renteloos voorschot;* en

aan giften in al die jaren *vijfenzeventig* gulden; terwijl gedurig de wensch voorkomt in de voor het publiek bestemde *Synodale Handelingen*, „dat het niet zal ontbreken aan milde handen, om in deze behoefte naar eisch te voorzien".

De lezer oordeele nu zelf, of die wensch vervuld werd.

En nu?

Volgens de *Handelingen der Synode* van 1867 en 1868 moeten de zuur-verdiende honoraria der HH. bewerkers gevonden worden uit de opbrengsten der verkochte exemplaren. Maar zij zijn nog niet betaald, voor zoover de officieële berichten gaan, omdat het werk geen voldoenden aftrek vindt; en ben ik goed onderricht, dan zal het ook niet door het *Nederlandsche Bijbelnootschap* verspreid worden.

Desniettemin vermoeden wij toch, dat verscheidene Predikanten in hunne gemeenten er hunne ingenomenheid over toonen. Een enkele maal zag ik eene gedrukte preek, waar boven een tekst naar de Synodale Vertaling prijkte. Zij was van den heer Colenbrander, predikant te Dragten, in de *Stuiverspreeken*, van *Woordvoerders der Moderne Richting*, verschenen te Harlingen, in 1869.

Evenwel, van hunne gedachten valt niet veel met zekerheid te zeggen. Zij, wier godsdienstige richting zich niet verklaard

heeft tegen de onderneming zelve, hebben zich nog niet voldoende uitgesproken over de *wetenschapelijke* waarde van deze vertaling zelve. Zou op hen van toepassing blijven het welbekende woord: *Conticuere omnes, tentique ora tenebant?*

En de oorzaken van dat stilzwijgen? — Zij zijn vele en velerlei. Hier werkt de macht der teleurstelling, omdat de Synodale Vertaling te „conservatief" is. Daar de niet ongegronde vrees, dat de lof van hare voorstanders zéér weinig baten zal. Elders de moedeloosheid over de toepassing van Art. 23 van het *Algemeen Reglement*, waardoor aan de partij, die eene nieuwe vertaling begeerde, het roer van het scheepke der Kerk ontsnapte. En over 't algemeen zijn de tijden niet gunstig voor de *beoefening* van Bijbel-kritiek en -exegese, immers onmisbaar voor eene betamelijke beoordeeling van dit veel-omvattende werk. De mannen, die in vorige dagen, in de dagen bijv. der *Jaarboeken voor wetenschapelijke theologie*, hunne degelijke opstellen leverden op dat gebied, zijn heengegaan of namen een veelbeteekenend stilzwijgen aan. Het jongere geslacht van predikanten, dat de vruchten der voormaals bloeijende wetenschappen genoot, is meerendeels nog te jong, om Bijdragen te leveren, en met praktische werkzaamheden overladen; terwijl bij hen, die de zoogenaamde empirische beginselen zijn toegedaan, zeer weinig lust bestaat voor de beoefening der historisch-kritische Exegese. En over het algemeen: ach, de *Aesthetika*, *Oikonomika* en *Polemika pro aris et focis*, benevens verschillende andere zaken, nemen bijna alle gedachten in, en de *Hermeneutika* leeft bij velen slechts in de herinnering voort. Zij staat thans te kwijnen, evenals zoo menige prachtige eik in den zomer van 1868, toen de hemel als van koper, en de aarde als van ijzer was. Over alles gaat de Kritiek, behalve over dit kritieke werk. Over alles is strijd, behalve over de Synodale Vertaling van het Nieuwe Testament!

Na droogte komt regen, en zoo willen wij ook hopen op den terugkeer van de goede oude dagen der historisch-kritische Exegese. Voor de liefhebbers van annotatie's laten wij dus eene witte ruimte open.

(Zoo schreef ik maanden geleden. Het verblijdt mij, dat mijne hoop niet gansch en al beschaamd is. Althans, ik kan zelf een gebruik van die ruimte beginnen te maken door aan te teekenen, dat de emeritus-predikant van Dugteren *Aanmerkingen* heeft uitgegeven op de voornoemde Vertaling. Jan. '70).

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER HET DOEL EN OVER DEN OMVANG VAN MIJN VOORGENOMEN ONDERZOEK.

Het vorige hoofdstuk kon grooter geworden zijn. Echter, gelijkmatigheid is niet altoos behagelijk. En de daarin vervatte mededeelingen zouden wellicht velen onbehagelijk zijn geworden (indien ze eenige behagelijkheid hebben), wanneer ik de gebeurtenissen, die nog zoo versch in het geheugen liggen, breedvoerig voorgesteld had. Bovendien, zoo er betrekkelijkerwijs weinig viel te zeggen van de ontvangst, die de Synodale Vertaling vindt, zou ik een alledaagschen term, welke voor de algemeenheid van zekeren karaktertrek des menschdoms eene empirisch-wetenschappelijk bewijs geeft, kunnen toepassen, den term van verontschuldiging: *'t Is mijne schuld niet!*

En zie hier mij gebracht tot de aanduiding van de „intiemste" zijde mijner proeve.

't Is een teeder punt, waarover ik ga spreken, maar waarom ik er ook zoo weinig mogelijk over zeggen zal.

In de *Maart*-aflevering van de *Stemmen voor Waarheid en Vrede* 1868, bracht ik eenige bouwstoffen aan voor het antwoord op de vraag: „*Wat dunkt u van de nieuwe Bijbel-vertaling?*"

Dit opstel bracht mij, op aanraden van een hooggeachten de kundige, tot het schrijven van deze bladzijden. Ik ontving dien raad in April daaraan volgende. In de maand Mei toch van 1861 was ik door de Theologische Faculteit te Utrecht

bevoegd verklaard om te staan naar den titel van *Doctor in de Theologie*. Het toenmaals gekozen onderwerp: *De Anthropologie van Jezus, volgens de vier Evangeliën* — een onderwerp welks gewicht ook thans nog gevoeld wordt en steeds dieper gevoeld zal worden — moest, ten gevolge van de uitgestrektheid mijner eerste gemeente en velerlei andere werkzaamheden, waarin ik gewikkeld werd, onafgewerkt ter zijde gelegd worden. De vrije tijd echter, dien ik in mijne tweede gemeente (Edens en Spanbroek) vond, hield de begeerte, om het einde van dien weg te bereiken, levendig; ofschoon ik weinig gelegenheid vond, om het vroeger gekozen onderwerp, dat immers alle krachten vordert, naar eisch verder te bestudeeren, te minder omdat ik het afgestaan had aan een mijner Academische vrienden, wiens proefschrift, helaas, ook nog niet verschenen is. Was alzoo mijn plan betrekkelijk dat onderwerp opgegeven, ik vond dien raad zoo aanlokkelijk dat ik, na eenige dagen overwegens, met het oog op Hem, die de Vader is der lichten en krachten, besloot mij te zetten tot een onderzoek omtrent de *Nieuwe Bijbel-vertaling, Nieuw Testament, van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk.*

Bovendien, er had in de maand Mei van datzelfde jaar iets plaats, wat mijn voornemen versterkte. Naar aanleiding van mijne bovenvermelde bijdrage schreef, in het tijdschrift: *Geloof en Vrede* [1]), de hoogleeraar J. J. Prins een stuk tegen mij, dat ik liefst niet kwalificeer. Ik zond een antwoord op dat schrijven ter plaatsing aan den tweeden Redacteur der voornoemde *Stemmen*, die het echter beter vond, omdat hij het „beneden mijne waardigheid" achtte op zulk schrijven te antwoorden, zélf de pen voor mij op te nemen. Voor déze daad zeg ik Dr. Bronsveld dank, gelijk ik ook niet verzwijgen mag, dat de bedoelde polemiek, als een prikkel te meer om mijn plan te verwezenlijken, met erkentelijkheid herdacht wordt.

Ik heb in twijfel gestaan, of ik hier een woord van verdediging zou richten tot den hoogleeraar Prins. Maar, hoe on-

1) 3de Aflevering, 2de Jaargang.

gaarne ik ook valschelijk beschuldigd worde, — twistgeschrijf is toch ook niet aangenaam en tot weinig nut. *Mijn antwoord dan bestaat in dit proefschrift.*

Bij de samenstelling er van, heb ik slechts het *tweede* deel van mijne aanvankelijke onderzoekingen opgenomen. Mij bepalende, althans voorloopig, bij de eerste *vijf*, bij de *historische*, boeken van het Nieuwe Testament, gelijk ze ons in de Nieuwe Bijbel-vertaling, „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk" aangeboden werden, had ik hier willen spreken over den *tekst*, *die vertolkt*, over de *vertaling*, *die geleverd*, en over de *verklaring die*, aan den voet der bladzijden, *gegeven* werd. Verschillende omstandigheden echter, in zonderheid de veelvuldige werkzaamheden en andere belemmerende levensomstandigheden mijner tegenwoordige standplaats, waren de oorzaken, dat ik afzag van het kritische gedeelte, en de nadere bearbeiding van het *exegetische* gedeelte tot betere tijden uitstellen moest, ofschoon ik er sterk aan twijfel, of ze wel ooit voor mij aanbreken zullen, zoodat ik niet gerekend mag worden, eenige belofte te hebben gedaan. Ik geef dus het hermeneutische gedeelte, op zich zelf compleet, namelijk *een onderzoek naar de Synodale Vertaling van de historische boeken des Nieuwen Testaments, zonder* beoordeeling van den tekst, uit kritisch oogpunt, die er aan ten grondslag ligt, en van de verklaring die er aan den voet der bladzijden van gegeven is. Terwijl ik de beschouwing van de Nieuwe Vertaling uit de in het eerste Hoofdstuk aangewezene oogpunten aan anderen overlaat.

Ik mag echter het kritische punt niet met volslagen stilzwijgen voorbijgaan, en zal hier enkele uitkomsten van mijn onderzoek aanstippen, in de hoop, dat een bevoegd schrijver het grondig gaat behandelen.

Uit de *Voorrede* en de *Algemeene Inleiding* herinneren wij ons:

1. dat het Collegie Bewerkers „met eenparigheid besloot den gewonen Griekschen tekst te volgen";

2. evenwel, „zonder blijkbaar valsche lezingen in de vertaling op te nemen, en om zulke grootere of kleinere gedeelten,

die ontwijfelbaar onecht of hoogst verdacht zijn, als zoodanig aan te duiden";

3. dat men daar van den Textus Receptus afwijkt, „waar het uitwendig gezag, ondersteund door inwendige gronden, zulks vordert"; en

4. dat „men elke, voor den bijbellezer eenigszins belangrijke afwijking van dien tekst zorgvuldig vermeldt".

Het *eerste* besluit nu is zelden ten uitvoer gelegd. De Receptus is wel als raadsman gehoord, maar niet als leidsman gevolgd. Alleen in het kleine Marcus-Evangelie is op een 40 tal plaatsen de tekst van Tischendorf vertaald. Eene opzettelijke vergelijking heeft mij overtuigd, dat deze Empereur der Tekstkritiek de leidsman bij uitnemendheid was, gelijk dan ook zijn tekst allerwaarschijnlijkst de bedoelde „veel betere tekst" is. Slechts op eene enkele plaats is de Synodale Vertaling van hem afgeweken.

De *tweede* regel klinkt nog al geruststellend, er wordt beloofd, dat stelligheid, dat zekerheid, in de schatting der HH. bewerkers, eene verdienste dezer kritiek zoude zijn; haar mes zou met alle voorzichtigheid en bedachtzaamheid de noodzakelijke operatie's op den Receptus verrichten. Men mocht dus verwachten, dat de toon, waarop in de Noten dezer Vertaling over den kritischen arbeid gesproken moest worden, *beslist* zoude zijn; dat zij geene lezing, wier onechtheid den bewerkers gebleken was, zou bevatten, en dat het verwerpen alleen door de kracht eener *vaste* overtuiging geschieden zou.

Die verwachting is echter niet zelden beschaamd geworden. Niet *altijd*, zie bijv. op Mtth. 27 : 35^{b}, Mrc. 6 : 11^{b} en Hd. 8 : 7, maar toch niet *zelden*. Enkele voorbeelden laat ik hier volgen. De oude redactie van het *Onze Vader*, Lc. 11 : 2—4, is behouden, ofschoon er aangemerkt werd: „Er bestaat echter *gegronde reden* [1]) van twijfel aan de echtheid der woorden .... die door de afschrijvers aan de gelijkluidende plaats

1) *Ik* onderstreepte in al deze voorbeelden.

ontleend kunnen zijn". Mrc. 11 : 26 is gebleven, ondanks de waarheid der aanmerking: „Dit vers wordt door sommigen" — Tischendorf wierp het uit — „niet *zonder grond* voor onecht gehouden". Mtth. 20 : 16^{b} is behouden, ofschoon die woorden „in *zeer geachte HSS. niet* gevonden" worden. Ook H. 18 : 11 behield zijne plaats, ondanks het bericht: „ De echtheid van dit vs. is aan bedenking onderhevig. *Velen* meenen, dat het uit Lc. 19 : 20 is overgenomen" (Tischendorf wierp het uit). — Het tegendeel had ook plaats. De belangrijke plaats Jh. 7 : 53 — 8 : 11 wordt als *ontwijfelbaar* onecht of *hoogst* verdacht aangeduid, omdat die „verzen *schijnen* eerst later in dit Evangelie eene plaats verkregen te hebben". Lc. 23 : 17 werd uitgeworpen onder de uitspraak: „Dit vs. is *waarschijnlijk* onecht, en aan pll. als Mtth. 27 : 15, Mrc. 15 : 6, Joh. 18 : 39 ontleend". 't Zelfde lot overkwam Mtth. 28 : 9^{a} omdat „deze woorden *waarschijnlijk* onecht zijn". De woorden: „waarin komt" Mtth. 25 : 13^{b} „*schijnen*" onecht te zijn als aan H. 24 : 42, 44, ontleend; daarom werden zij verbannen. Mrc. 9 : 44, 46 werd afgekeurd als onecht met de opmerking: „Deze woorden zijn *waarschijnlijk* later uit vs. 48 hier ingelascht".

Waarschijnlijkheid was dus meestal het hoogste toppunt, dat de Tekstkritiek der Synodale Vertaling bereikte. En kon het anders? Op dat gebied kan verdachtheid tot in de hoogste mate heerschen; maar eene *ontwijfel*BARE onechtheid wordt te vergeefs verlangd. Neem bijv. Mrc. 16 en Mtth. 19 : 16 en 17. De laatstgenoemde plaats is door de Synodale Vertaling gekwalificeerd als „blijk*baar* valsch". Het eerstgenoemde hoofdstuk gebrandmerkt als „zekerlijk onecht". Maar hoe verdeeld zijn daarover, ook thans nog, de gevoelens der bevoegde rechters niet!

Omtrent het *derde* punt luidt mijn slotsom aldus: Als inwendige grond voor de Tekstkritiek der Synodale Vertaling verschijnt inzonderheid de vermoedelijke interpolatie. Omtrent hare beschouwing van de waarde der Minusculi valt niet veel te zeggen. De kerkvaders bekleeden eene zeer ondergeschikte plaats. Aan de oudste Vertalingen heeft zij groote waarde toegekend. Van de Uncialen, voor de Evangeliën, hadden BDL, waarbij

soms nog kwam CL△, grooten invloed. Meestal onder begunstiging van Tischendorf, was soms een veel kleiner getal van de genoemde waardigheidsbekleeders voldoende, om van den *Receptus* af te wijken: vgl. op Lc. 1:28, 42; Mtth. 6:1, 5:47; Lc. 6:1, 11:27; Mtth. 5:44, 19:16 en 17; Mrc. 12:25; Lc. 5:30. Evenwel, somtijds werd ook met verlating van Tischendorf en tegen het uitwendig gezag dier codices of tegen den grond der vermoedelijke interpolatie in, de Textus Receptus behouden: vgl. de Noten van Tischendorf en de Synodale Vertaling op Mtth. 1:25, Mrc. 6:11, 9:29, Lc. 3:20, 4:4, 6:34, 9:54.

Wat het *vierde* punt aanbelangt, begrijp ik, allereerst, niet, waarom men afwijkingen van den *Textus Receptus* zou aanteekenen. Hoeveel „*bijbellezers*" zouden den Grieksehen tekst kunnen nazien? Had men de afwijkingen van de Staten-vertaling genoteerd, in dat geval had de gemeente er nog iets van kunnen profiteeren. Bovendien, de Staten-vertaling heeft zijn eigen Grieksehen tekst niet altoos juist overgezet — vgl. Mtth. 3:12, Mrc. 7:24, Lc. 1:35, Hd. 16:17, gelijk haar Grieksche tekst — de uitgave van Elzevier — op een 150 plaatsen zou verschillen van de beste editie van Stephanus. Welke afwijkingen van den *Textus Receptus* de Synodale Vertaling niet „*eenigszins belangrijk*", der vermelding *on*waardig achtte, blijke uit de vergelijking der navolgende plaatsen: Mtth. 4:12, 9:5; Mrc. 1:13, 2:5 en 9, 3:7, 14:9; Lc. 1:75, 3:19, 6:9 en 16, 9:49, 12:31; Hd. 9:38, 18:15, 26:4. — Welke afwijkingen zij wel „eenigszins belangrijk", wel der vermelding waardig achtte, blijke uit deze aanwijzingen: Mtth. 5:4, 9:2 en 5, 13:22 en 40, 24:42, 26:75; Mrc. 6:7—9, 7:24 en 30, 14:72; Lc. 6:14; Hd. 7:3. — Eenen ander vergelijkende, zal men toestemmen, dat de gevolgde handelwijze niet van willekeur en kleinigheidszucht vrij te pleiten is.

Zoo wensch ik dan uitsluitend op de „van wege de Algemeene Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk" geleverde *vertaling* van de vijf historische boeken des Nieuwen Testaments het oog-

te slaan, ofschoon ik soms de *Aanteekeningen* niet geheel-en-al voorbij gaan kan.

En déze — zou men kunnen vragen, — is zij in overeenstemming met „den tegenwoordigen stand der wetenschap"? Voldoet zij aan de rechtmatige verwachting, die gekoesterd werd met het oog op de bekende wetenschappelijke verdiensten van hare auteurs? Ik heb mij evenwel niet tot taak gesteld, die vragen of soortgelijke te beantwoorden. Afkeerig van álle personaliteiten en eenigermate bekend met de wisselvalligheid van „wetenschappelijke" uitkomsten, zal ik dit groote en grootsche werk toetsen aan de door Synodale overzetters-zelven vooropgestelde eischen van *getrouwheid*, *juistheid*, *duidelijkheid* en *welluidendheid*. De *welluidendheid* echter, den meest-subjectieven eisch, waarop men het spreekwoord zou kunnen toepassen: „*de gustibus non est disputandum*", laat ik schier buiten álle aanmerking. De drie overige kan men in de praktijk hoogst bezwaarlijk scheiden. Zéér zeker, onderscheid bestaat er. *Getrouwheid* ziet op het streven, om niet, ten behoeve van iets wat buiten het doel der vertaling ligt, een anderen zin in het vertalen uittedrukken, dan de vertaler weet, dat de schrijver heeft willen zeggen. *Juistheid* vereischt eene behoorlijke kennis van de oorspronkelijke taal, en van de taal waarin overgezet wordt, alsmede voorzichtigheid, nauwkeurigheid, een fijn oordeel, als anderszins. *Duidelijkheid* doelt op de helderheid en de algemeene verstaanbaarheid der Vertaling, zoodat men door haar de bedoeling van den vertaler te weten komt en de eigenaardige gedachte en uitdrukking van den oorspronkelijken schrijver, als door een dun, fijn, helder glas, heên kan zien. Maar, ondanks al het onderscheid dat er tusschen élk beginsel bestaat, was het mij toch niet doenlijk mijne aanmerkingen onder de opschriften: *ontrouw*, *onjuist*, *onduidelijk* te verzamelen, zou ik niet in schier-eindelooze herhalingen vervallen; te meer omdat de mate van ontrouw zich zoo moeijelijk laat bepalen. En, dit zij hier eens vooral gezegd, mocht ik soms spreken van eene *ontrouwe* vertaling, zoo moet dit niet gehouden worden voor een verwijt van *opzettelijke zinsverande-*

ring, maar enkel beschouwd worden in den zin van het gewone spraakgebruik: *ontrouw aan de verplichtingen eens vertalers*. Na langdurige overwegingen heb ik geene betere orde kunnen vinden dan men in dit werk opmerken kan. Ik heb mij in dezen laten besturen door 't geen omtrent eene nieuwe en de oude overzetting gezegd werd.

Gelijk bekend is, werd de Staten-vertaling tot leiddraad verheven. Ik beschouw dus eerst de Synodale in verband tot haren leiddraad. Onder dit gezichtspunt kan men schier alles, wat ik omtrent het geleverde werk zou willen opmerken, samenbrengen. Ik stem het toe. Maar, al lezende, zal men bevinden, dat ik in dat Hoofdstuk veel zeg wat niet dan op eene onbehagelijke wijs in afzonderlijke afdeelingen opgenomen kon worden.

Eene doorloopende en opzettelijke vergelijking met de vertaling van wege de Staten scheen mij niet onbelangrijk te zijn. Maar ik mocht mij er niet toe laten verlokken, al ware het enkel om den omvang van dit proefschrift niet al te groot te maken. Dientengevolge ook, wensch ik slechts in enkele punten de beide vertalingen met elkander te vergelijken [1]).

Voorts, men heeft geklaagd over de *interpretamenta* in de Staten-overzetting. Prof van Hengel [2]) heeft getuigd met betrekking tot die *omschrijvingen* in de vertaling: „De meeste vertalers hebben hierin grovelijk gezondigd. Zal men de grootste fout van onzen vermaarden van der Palm noemen, dan noeme men deze". Zoo heeft men ook betrekkelijk de oude overzetting beweerd, dat zij somtijds het Oostersche gewaad van het oorspronkelijke vervangen heeft door het Westersche kleed. Het ligt dus voor de hand, om te onderzoeken, of de Synodale Vertaling niet gezondigd heeft tegen den regel: *alleen vertalen, niet omschrijven.*

---

1) Om diezelfde reden moet ik spaarzaam zijn met aanhalingen van de gevoelens van geleerde mannen. Ik wensch mij in dezen te bepalen, voornamelijk, tot twee van hen, die in ons Vaderland bij de beoefenaars van de uitlegkunde een groot aanzien genieten, bij WINER en MEYER.

2) *Proeve van grondslagen* enz.

Ook de *inlasschingen* of tusschenvoegsels in de vertaling van wege de Staten vonden algemeene afkeuring. Ik heb er boven reeds met een enkel woord over gesproken. Ook de Hoogl. van Hengel heeft er zich in zijne *Proeve* „breedelijk over uitgelaten", gelijk ZHG. zelf erkent in zijne brochure over *het wenschelijke eener nieuwe Nederlandsche Bijbel-vertaling*, waarin hij diezelfde bezwaren met enkele woorden herhaalt [1]). Wij zijn alzoo ook verplicht een afzonderlijk hoofdstuk te wijden aan de *Ellipsen* met betrekking tot de Synodale Vertaling.

Alzoo eerst sprekende over haar in verband tot de leidsvrouw, daarna over hetgeen zij *te veel* mocht hebben, vervolgens over 't geen zij deed in betrekking tot wat, in zekeren zin, het oorspronkelijke *te weinig* zou hebben, worden wij als van zelf geleid en bepaald tot die uitgedrukte *bestanddeelen* van den grondtekst, waarop de Synodale overzetters, volgens hetgeen er over geschreven werd, in de laatste jaren, bijzonder te letten hadden. En van het kleinere, maar daarom niet minder gewichtige, tot het grootere opklimmende, spreken wij over het vertalen van het *Lidwoord*, van *Voorzetsels*, *Naamwoorden*, *Deelwoorden* en *Werkwoorden*. Terwijl het niet onwaarschijnlijk is, dat onder het opschrift *Varia* eenige opmerkingen over andere bestanddeelen het werk besluiten. Maar, ofschoon ik trachten zal, eene goede orde te volgen, zal ik toch wel groote behoefte hebben aan een welwillend oordeel, 't welk voorzeker ieder die met de bezwaren, aan zulk een arbeid verbonden, bekend is, er over vellen wil.

Ik heb mij ook de bezwaren niet ontveinsd, welke voor mij aan de openbaarmaking van dit proefschrift verbonden zijn. Bijv. van de zijde mijner eigene geestverwanten, zal ik waarschijnlijk de aanmerking hooren, dat ik om den wille der tijdsomstandigheden dien arbeid niet had moeten ondernemen, of, ten minste, de eerbiedwaardige Staten-vertaling meer met rust had moeten laten. Van de zijde der niet-rechtzinnigen, van de zijde der voorstanders, der vaders van de Synodale Bijbel-ver-

---

1) bl. 25 vv.

taling, zal ik wellicht menige onaangename ervaring opdoen. De hoogleeraar Prins heeft mij rechtmatigen grond tot zulk een vermoeden gegeven. Bovendien, zij zullen wanen, dat ik uit partijzucht te veel laak en te weinig prijs. Wat ik daaromtrent schreef aan Dr. Bronsveld, ter opneming in de *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, mag ik hier niet achterwege laten.

„.....Ons eerste woord — tevens de allereerste bespreking — was geen vredegroet, noch een streelend compliment, maar eene ronde oorlogsverklaring. Wij staan schuldig aan de misdaad van ‚*orthodox*' te prediken, te schrijven, te werken, 't welk immers, bij zeker slag van lieden, *per se* onzedelijk en onwetenschapelijk is. Krachtens een ons toegeschreven, maar door mij nog niet uitgesproken beginsel van „onvoorwaardelijk schriftgezag en letterlijke inspiratie" [1]) moesten wij, zoo niet met hooge ingenomenheid, dan toch „met eenige welwillende belangstelling" dien arbeid ontvangen hebben, waarvan, N.B.! door het wetenschappelijk ostracisme dat sints jaren op onze geestverwanten toegepast wordt, elke bevoegde exegeet hunner richting stelselmatig uitgesloten scheen. De vertaling zelve c. a. is in begin, voortgang en einde, het werk van mannen die, onze belijdenis vijandig, even daarom ook in verstand en deugd boven ons verheven worden.... Prof. Prins, die zelf „zoo zéér betrokken is geweest in dat werk", oordeelt dat, „zoovcel hij weet", „niets valt aan te merken op de zedelijkheid en de bekwaamheid van de mannen", die de genoemde taak op zich genomen hebben. Wat een *crimen nefandum* heb ik dus niet begaan met mijne afkeurende kritiek!?".....

„Wat nu de voorstellingen betreft, die Prof. Prins van ons, en inzonderheid van mijn gevoelen en schrijven geeft.... daar is het treurig meê gesteld. Partijzucht zou ons geleid hebben tot vitzucht, tot het zoeken van *spelden op laag water*, tot het *visschen* naar aanmerkingen, die ik slechts zelden had kunnen vinden. Ik geef echter de verzekering dat de vertaling, zoo

---

1) De in deze passage's voorkomende aanhalingstekens bevatten woorden van den hoogleeraar PRINS.

zij eene in mijn oog nauwkeurige overzetting met nauwkeurige Noten en Inleidingen ware, door mij, ondanks haren partijdigen oorsprong, met lof ontvangen zou geworden zijn. Was het werk goed, ik zou, om den aard van den werkmeester, niet terugdeinzen voor de invoering in mijnen kring. Maar men duide ons niet ten kwade, dat wij tegenwerken wat, in onze schatting, de waarheid en het belang der gemeente tegenwerkt" .....

Evenals in mijne eerste recensie heb ik, in dit proefschrift, mij gezocht te plaatsen op het eenig-ware standpunt, op dat der hermeneutische beginselen van de grammatisch-historische Exegese, gelijk zij mede door den hoogleeraar Doedes in zijne *Hermeneutiek* beleden worden. Een beteren weg, om tot eene juiste opvatting van het geschreven Woord te geraken, ken ik niet. Mocht ik dus in de uitkomsten van mijn onderzoek afwijken van hetgeen de Synode van 1866 ons aanbood, aangenomen dat daaraan dezelfde beginselen ten grondslag liggen, zoo moet de oorzaak van het verschil alleen in eene meerder of minder juiste toepassing gezocht worden. Voorts verklaar ik nog ten overvloede dat, zoo ik veelvuldiger wijs op de schaduw- dan op de lichtzijde der Synodale Vertaling, dit verschijnsel niet uit partijdigheid verklaard moet worden. Bij de aanwijzing der fouten heeft de waarheid en de wetenschap het meeste belang. Zoo deed men ook met betrekking tot de Staten-overzetting, en tevens met betrekking tot de Vertalingen [1]) die onze Vaderen gebruikten vóórdat deze het licht zag. Ten bewijze de volgende aanhalingen uit I. le Long t. a. p. bl. 746 vv.: „Doch dewijle dese *Bijbels* (de geleerde schrijver haalt hier het getuigenis aan van prof. S. van Til), als de Taalkunde aanwies, met Grondt-spraak vergeleecken zijnde, veel-

1) Zie over haar — behalve de hoofdbron LE LONG — het onder het afdrukken verschenen opstel: *Over Nederlandsche Bijbeluitgaven in het midden der zestiende eeuw, ten dienste der Hervormingsgezinden.* Door prof. J. I. DOEDES. — No. 7 van *Voor drie-honderd jaren.* Volksbladjes ter herinnering aan de schoonste bladzijden uit onze geschiedenis. — Harderwijk, M. C. BRONSVELD, 1869.

sints gebrekkelijk gevonden wierdt, soo heeft men lang getracht dit gebrek door eene andere Vertaalinge of verbeteringe te vervullen"... „De gebreklijkheit der Vertaalinge van de Gereformeerde Nederduytschen Bijbel... hadde veelen reets van overlang in het ooge geloopen. Wilhelmus Baudartius, Gereformeerde Predikant te Zutphen, was een der eersten, die de nootwendigheit der Verbeteringe van „de *Nederduytsche Bijbel*, schriftelijk aantoonde".... Tot verbeteringe van de Nederlandsche Oversettinge des Bijbels, gaf Sixtinus Amama, Professor der Hebr. Taale te Franeker in het licht: „*Bijbelsche Conferentie* enz."...

Nog altoos is het noodig, dat mannen, die het vertrouwen van het belangstellendste gedeelte van ons kerkgenootschap genieten en de vereischte gaven bezitten, zich wijden aan het verbeteren van de Staten-vertaling. Zulks geschiede bij het licht ook der Synodale overzetting, en, mag ik dezen wensch uitspreken, tevens met behulp van dit proefschrift; met dit oogmerk heb ik het onderwerp *afgewerkt*. Maar, blijft een en ander onvervuld, dan hoop ik toch dat mijne aanmerkingen strekken tot verlevendiging der gezonde uitlegging, die met menige plaats nog niet aan het einde is, en een der schoonste sieraden mag heeten van de Protestantsche Theologie, en, in geval ook deze hoop beschaamd wordt, diene dit werk ten minste tot eene bijdrage ter beoordeeling van de Synodale Bijbel-vertaling. En mochten hare vrienden dit proefschrift *partijdig* veroordeelen — ik zal liever stilzwijgen dan een twistgeschrijf voeren, gedachtig aan een woord van Molière, dat ons ook waarschuwt om in sommige gevallen niet te antwoorden:

„Pour les trouver ainsi vous avez vos raisons,
„Mais vous trouverez bon, que j'en puisse avoir d'autres".

DE VERTALING ZELVE — ONDERZOCHT.

EERSTE HOOFDSTUK.

DE STATEN-VERTALING — LEIDDRAAD.

"Voorts zou de Staten-vertaling in zooverre de leiddraad der nieuwe zijn, als de getrouwheid, juistheid, duidelijkheid of welluidendheid het niet verboden".

(*Synodaal besluit volgens de Commissie van Revisie*) [1]).

De Staten-vertaling — de leid*draad*, voor zooverre hij lang en sterk genoeg is, naar de uitwijzing van het wetboek der ware Hermeneutiek! Dat is de kracht van het boven medegedeelde Synodale besluit, waarvoor men, duidelijkheidshalve en tot gemak van den lezer, in plaats had moeten stellen deze voegzame belofte: Er zal uit den grondtekst vertolkt worden overeenkomstig den eisch van getrouwheid, van juistheid, van duidelijkheid, en van welluidendheid, en de Staten-vertaling zal dáár worden behouden, waar de grondtekst, met vaste overtuiging der HH. bewerkers, niet beter terug gegeven kan worden [2]).

Althans, op deze wijze is de Synodale Vertaling bewerkt geworden. Overal, waar hare bewerkers meenden, dat de oude niet streed met de goede regelen der vertaling, hebben zij

---

1) *Voorrede* bl. 2.

2) Zie boven, Inleiding, bl. 26 vv.

haar behouden, maar ook, integendeel, weggelaten alles, wat naar hunne zienswijze, daarmede niet te rijmen was. Echter, hebben zij getracht, de beste vertaling te leveren, naar hun beste weten: toch zou zij, op verscheidene plaatsen, de Staten-overzetting hebben behouden, en, op andere, haar hebben kunnen overtreffen. Ter bevestiging van deze opmerking plaats ik, in losse aanteekeningen — logische of grammatikale orde was niet te volgen, — tegenover de lichtzijde de schaduwzijde der Synodale Vertaling in hare betrekking tot de Staten-overzetting. De woorden, die aan de eerstgenoemde ontleend werden staan tusschen een enkel aanhalingsteeken (, '); die aan de laatstgenoemde, tusschen een dubbel („ ").

ἀνάκειμαι. Mtth. 8 : 11, 9 : 10, enz. — Gebruikt ter aanduiding van de houding, waarin men zich aan tafel plaatste, bracht de Staten-vertaling het over door „*aanzitten*", in overeenstemming met de Westersche zeden. Maar in het Oosten *lag* men aan tafel, gelijk ook dat Grieksche woord aanduidt. Onze oude Vertaling maakte zich dus schuldig aan twee verkeerdheden, aan het onjuist-vertalen van een werkwoord, welks beteekenis duidelijk was, en aan het verdonkeren van eene Oostersche disch-gewoonte. Dientengevolge is er ook Jh. 13 : 23 en 25 in verduisterd. De grondtekst heeft: ἦν δὲ ἀνακείμενος εἷς — ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, en: ἐμπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ. Waarvoor zij heeft: „En een — was *aanzittende in den schoot* van Jezus": wie kan dit zonder verklarende aanteekening begrijpen? — En: „deze *vallende op de borst van Jezus*": wat een zonderlingen indruk te weeg brengt na gelezen te hebben dat hij in Jezus' schoot aanzat. De zin is: Johannes lag aan in Jezus' schoot, en daarna viel hij aan zijn borst, telkens als teeken van innige en wederzijdsche liefde. — De Synodale Vertaling heeft op al die plaatsen aan het oorspronkelijke recht laten wedervaren.

καθίζω. 't is bekend, wordt veel gebruikt in *Activo intransitivo* —, zoodat het beteekent: *zich nederzetten, plaats nemen, gaan zitten.* Maar in de Staten-vertaling wordt het beschouwd

als aan te duiden het gevolg van 't *zich nederzetten* of *neder gezet worden:* nam. *nederzitten*, bijv. Lc. 4:20, 5:3. De Synodale Vertaling heeft, terecht dus, daarvoor: *zich nederzetten.* Deze verbetering blijkt niet zonder gewicht te zijn, bijv. Lc. 7:15, waar van den opgewekten Jongeling te Naïn gezegd wordt: καὶ ἀνεκάθισεν, ter aanduiding van den invloed dien het machtwoord des Heeren had: „Jongeling, ik zeg u, sta op!" De Staten-vertaling nu vertolkte die Grieksche woorden aldus: „En de doode zat overeind", waardoor men tot de vraag komt: Was de doode in eene zittende houding grafwaarts gedragen? Zat hij overeind, toen de Heiland dat gebod ten leven deed hooren? — Niet alleen juister, maar ook duidelijker geeft de Synodale Vertaling te lezen: *„En de doode rees overeind"*; de letterlijke overzetting zou luiden: *hij richtte zich zittende op.*

ὤφθη met den Dativus van personen wordt door de Staten-vertaling vertolkt, als lag het uitgangspunt der aangeduide gebeurtenis in de personen, die zagen: „zij *werd* (-en) *gezien van*". — Grammatikaal kan zulk eene overzetting gebillijkt worden. Maar het is toch meer in overeenstemming met den oorspronkelijken vorm en den aard der verhaalde gebeurtenis, te vertalen gelijk van wege de Synode geschiedde: *‚verschenen aan'*. Vgl. Mrc. 9:4 en gel. pll.

Ook het werkwoord τηρῶ, in samenstelling met συν- Mrc. 6:20, en met παρα- (Lc. 6:7) onderging hier en daar eenige verbetering. Bijv. op de eerst aangehaalde plaats, waar gezegd wordt ná de mededeeling, dat Herodes den Dooper vreesde, omdat hij hem kende als een rechtvaardig en heilig man, en vóór het bericht dat hij, als hij dien boetprediker gehoord had, veel deed en hem met genoegen hoorde: καὶ συνετήρει αὐτόν. Dit wordt in de Staten-vertaling aldus overgezet: *En hield hem in waarde*, eene uitdrukking zóóveel beteekenend dat het tweede gedeelte van het vers eigenlijk overtollig geweest zoude zijn. Maar dat bedoelde Marcus niet. De juiste vertaling is: *„En hij bewaarde hem"*, gelijk er ook in de kantteekeningen der Staten-vertaling vermeld staat; of *‚hij bewaakte hem'*, gelijk de Synodale Overzetting te lezen geeft, en waarbij zij terecht de

opheldering voegde: *‚t. w. tegen de lagen van Herodias'*. — Wat nu Lc. 6 : 7, en gel. pll. zooals Mrc. 3 : 2 betreft, waar παρατηρῶ vertolkt werd door *„waarnemen"*, zoo heeft de Synodale vertaling harc voorgangster ook hierin overtroffen, dat zij er voor in de plaats gezet heeft: *‚bespieden'*. τηρεῖν beteekent *waarnemen; παρὰ van ter zijde*, alzoo het samengestelde werkwoord: *met een schuinsch oog iets gadeslaan*, dientengevolge: *bespieden*, waaruit dan voorts de beteekenis voortvloeit van iets *angstvallig in acht nemen* (Gl. 4 : 10).

En nu wij toch eenmaal spreken over het onderhouden van menschelijke geboden, wijs ik tevens op de verbetering, die Mrc. 7 : 8 onderging. Ἀφέντες τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ werd door de Staten-vertaling vertolkt: *„nalatende 't gebod Gods"* — naar den zin zekerlijk juist, maar letterlijk minder juist. Ἀφίημι beteekent: *ik zend af*, dus: *ik doe van mij afgaan, ik verlaat*, in den ouden, den bedrijvenden zin van het Hollandsche woord. Dit nu verkoos de Synodale Vertaling. Zij is echter minder gelukkig geslaagd in de overzetting van de volgende uitspraak: κρατεῖτε τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων: waarvoor zij heeft:, *‚aan de overlevering des menschen houdt gij vast'*. Volgens de kracht der Hollandsche uitdrukking, zouden die inzettingen als 't ware de steunpilaar zijn waaraan men, om niet te vallen, vasthoudt. Dat wilde de Heer echter niet zeggen. In tegenoverstelling met de gedragslijn zijner bedoelde hoorders, die de geboden *Gods* van zich deden gaan, dus *loslieten*, hielden zij de *menschelijke* inzettingen vast, *hielden* zij deze *bij zich*. Maar wij gaan voort met het aanwijzen van verbeteringen.

Daaronder rangschikke men ook Mrc. 6 : 26: ἀθετῆσαι, door de Staten-vertaling overgezet door: [*„haar ('t zelve) niet*] *afslaan"*. Zij vond zich dies genoopt om *„'t zelve"* in te lasschen, en αὐτὴν te vertalen alsof het in den Dativus stond. De Synodale overzetting heeft voor dat werkwoord: *‚afwijzen'*, in overeenstemming met de eerste beteekenis, *krachteloos maken*, *afschaffen*, waardoor die twee onjuistheden der oude vertolking opgeheven werden.

Beter dan in de laatstgenoemde is er ook de vertaling van

ἀγγαρεύω. De Staten-overzetting heeft, Mtth. 5 : 41 en 27 : 32, daarvoor: *dwingen*, waarmeê zij ook ἀναγκάζω bijv. Mtth. 14 : 22, vertolkte. Het gebruik van dat Hollandsche woord geschiedt thans meestal in den zin van: dwingen door *geweld*, *stoffelijke overmacht* enz. 't Is niet te denken, dat de zachtmoedige Heiland op die wijze zijne discipelen gebracht heeft tot het doen van zijnen wil. Daarom zou ik, met afwijking van de beide vertalingen die voor mij liggen, althans daar, zoo niet ook Lc. 14 : 23, de *w* van ons *dwingen* in eene *r* veranderd willen zien, gelijk ook Dr. Harting [1]) de beteekenis aangeeft; *met nadruk op iets aandringen*. Maar dit ter loops. Door dus, wilde ik zeggen, ἀγγαρεύω te vertalen in *dwingen*, heeft men den Griekschen woordenschat wederom verminderd in de vertolking, waarmeê men immers ook ἀναγκάζω overzett'e. Dat nu deed de Synodale Vertaling op die plaatsen niet. Zij heeft daar *pressen*, een woord, dat misschien niet van Hollandschen oorsprong, toch het burgerrecht ontvangen heeft in onze taal, en er veelal gebruikt wordt om, gelijk ook het oorspronkelijke, naar de aanteekening zelfs der Staten-vertaling, aanduidt, onderhoorigen tot het verrichten van bepaalde diensten, door den invloed van het aanzien te gebruiken, te bewegen.

Tegen de verandering van „*heengaande*" in *gaande weg*' (Lc. 8 : 14: πορευόμενοι) zal men geen bezwaar maken. En het *opstaan*' voor „*wederkeeren*", Lc. 12 : 36 vinde eene besliste goedkeuring. Ἀναλύω ἐκ τῶν γάμων wil eigenlijk te kennen geven: *ik maak los uit de bruiloftsfeesten;* maar deze vertaling zou wat al te zonderling klinken. De bedoeling is om de handeling van den gast uit te drukken, die de bruiloft verlaten wil. „*Wederkeeren*" drukt dus den zin wel uit, maar tusschen *gereedmaken om te gaan* en *wederkeeren* bestaat toch verschil. De Synodale Vertaling heeft den zin 't best uitgedrukt door te schrijven: *opstaan van de bruiloft*'.

De verbetering, die Lc. 13 : 7 geniet, is ook uitmuntend.

---

1) *Grieksch-Nederduitsch Handwoordenboek* op het Nieuwe Testament, Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1863, *op het woord.*

Wij lezen er: ἱνατί καὶ τὴν γῆν καταργεῖ; De oude vertaling heeft daarvoor: „*waartoe beslaat hij ook onnuttelijk de aarde?*" Maar dat sprak wel van-zelf; een boom, die geene vrucht voortbrengt, verdient uitgehouwen te worden. Echter, het voegwoordje καί moest reeds hebben doen overwegen, of de eigenaar van den vijgeboom niet eene nieuwe gedachte uitsprak. Een boom toch, die geene vruchten geeft, schoon levende, onttrekt evenwel door zijne wortelen kracht en door zijne bladeren zonneschijn en regen aan den grond in zijne nabijheid. De onvruchtbare vijgeboom gaf dus niet enkel niets, maar hij nam ook veel. Nu wilde de heer zeggen: *Waartoe ook maakt hij de aarde krachteloos?* Dit is toch de zin dier woorden, gelijk καταργεῖν menigwerf, bijv. Rm. 3 : 31, voorkomt in de beteekenis van *vernietigen*. De Synodale Vertaling heeft dus beter: ‚*Waarom maakt hij ook den grond nutteloos?*'

De Staten-vertaling van διαπορῶ (Lc. 24 : 4) is, met het oog op de eigenlijke beteekenis van het Hollandsche woord, zéér juist. Zij koos daarvoor: *ik ben twijfelmoedig*. *Twijfelen*, afgeleid van *twee*, verbonden met *gemoed*, wijst op een innerlijken tweestrijd, omdat men niet weet, wat men moet. Nu teekent het Gr. woord ἀπορῶ iemand die niet weet hoe hij gaan zal, zich niet weet te helpen [1]). Het voorzetsel in ons werkwoord wordt aangewezen als middel tot versterking van zijne beteekenis. Van daar de beteekenis van groote onzekerheid des gemoeds. Edoch, daar *twijfelmoedigheid* verouderd is, heeft de Synodale Vertaling goed gedaan, door er *verlegenheid* voor te kiezen Het mag evenwel onze opmerkzaamheid niet ontgaan, dat in datzelfde werk de kracht van het voorzetsel, in Lc. 9 : 7, Hd. 2 : 12, 5 : 24 en 10 : 17, niet teruggegeven werd; op deze plaatsen hadde men het bijvoegelijke naamwoord *groote* er bij plaatsen moeten.

Maar inzonderheid is Hd. 1 : 27 duidelijker geworden. Συγκατεψηφίσθη luidt in de Staten-vertaling aldus: „*hij werd met algemeene toestemming gekozen*", namelijk, tot de elf apostelen, even alsof zich bij de uitwijzing der loting of stemming nog het al-

1) HARTING, *op 't w.*

gemeen goedvinden der in de stemmingsplaats aanwezige leerlingen des Heeren gevoegd had, in welken zin hare kanttekenaars het ook verklaard hebben. Deze beteekenis heeft zij waarschijnlijk gemeend te zien in het voorzetsel σύν, terwijl er voorts volgt μετὰ τῶν ἕνδεκα ἀποστόλων. Echter het eerste beteekent slechts *mede*, en het laatste voorzetsel *met*. Zoo men de samenstelling van het daar gebruikte werkwoord had willen drukken dan zou men veeleer hebben moeten vertalen, er werd *samen tegen* (κατὰ) hem gestemd. Blijkbaar was dit echter het geval niet. Gelijk nu menigmaal voorkomt dat er een gelijksoortig voorzetsel volgt als dat waarmede het werkwoord samengesteld is, bijv. εἰσέρχομαι εἰς, zoo is dat ook hier het geval. De letterlijke overzetting zou luiden: En hij werd mede gekozen met de elf apostelen; daar nu echter niet de bedoeling was om te berichten, dat hij *tegelijk met* die apostelen gekozen werd, wat men lichtelijk door die Hollandsche uitdrukking zou kunnen meenen, heeft de Staten- en de Synodale Vertaling beide: *tot*. Omschreven is de zin: bij het opmaken van den uitslag der stemming bleek het, dat Matthias verkozen was geworden tot *medgezel der elf Apostelen*.

Ook de betere, althans juistere overzetting van δεινῶς βασανιζόμενος, Mtth. 8:6, verdient vermelding. De Statenvertaling heeft daar: „zware pijnen lijdende". Blijkbaar is dit eene omschrijving. Het gebruikte δεινῶς is een adverbium, en geen adjectivum; toch heeft zij het aldus vertaald. Het beteekent *vreeselijk*, βασανίζω: *ik stel op de proef*, ik *pijnig*; dus in het Passivum: *ik lijd pijn*, *ik lijd*. De Synodale Vertaling heeft dus terecht, ofschoon de oplossing van het participium niet gaafweg goed te keuren is: *'hij lijdt vreeselijk'*.

Heb ik alzoo eenige voorbeelden aangehaald van de verbetering, die de overzetting van werkwoorden te beurt viel, zoo moet ik ook nog meerdere verbeteringen aanwijzen. Heb ik boven toch reeds met een enkel woord gewezen op het vervangen van oud-Hollandsche woorden door nieuwere, althans meer-verstaanbare: ik behoef wel niet te zeggen, dat wij dit verschijnsel op onderscheidene plaatsen aantreffen, en mag mij

van eene opzettelijke aanwijzing verschoond rekenen. Haar getal is groot. Wil men een enkel voorbeeld, men zie Lc. 1 : 3, waar ἀκριβῶς door *‚nauwkeurig'* voor *„naarstig"* vertaald werd. Aan alle zulke veranderingen hebben wij groot gewicht te hechten, daar de onjuist-verstane woorden, al waren zij oudtijds onverbeterlijk-juist, lichtelijk eenen verkeerden indruk van het doel des schrijvers voortbrengen. Tot deze soort van verbeteringen reken ik ook het gebruik van *‚leerlingen'*, in plaats van het oorspronkelijk-Latijnsche woord: *„discipelen"*, dat niet enkel de twaalve, maar ook meermalen allen die Jezus volgden om zijn onderwijs te hooren, aanduidt. Evenwel veroorloof ik mij de vraag, in het belang van de zuiverheid onzer moedertaal, of dan ook het oorspronkelijk Grieksche woord: *„Apostelen"* niet had moeten verdwijnen uit de Synodale Vertaling. Meent men wellicht, dat wij bij die benaming uitsluitend te denken hebben aan de twaalve en aan Paulus, zoo antwoord ik, dat zij ook aan anderen gegeven werd, bijv. aan Barnabas, Hd. 14 : 14. Hoogst moeijelijk, voorzeker, was het in de vertaling eene duidelijke grenslijn te trekken tusschen hen die rechtstreeksche gezanten van den Heer, de eigenlijke Apostelen in de schatting der kerk, en tusschen hen die gezanten waren van de gemeente of van den H. Geest (Hd. 13 : 4). Maar, vond men geene zwarigheid om het zoo diep in het spraakgebruik onzer kerk ingedrongen woord: *discipel* te verwijderen, dan had men 't zelfde vonnis moeten vellen over dat andere bastaard woord: *Apostelen*, te meer omdat het zuivere woord: *gezant* reeds in Jh. 13 : 16, Staten-vertaling, voorkomt. Hoe dit ook zij, de vervanging van *„exempel"*, Jh. 13 : 15 en elders door *‚voorbeeld'*, en van *„creaturen"* door *‚schepselen'* Mrc. 16 : 15, kan niet anders dan goedkeuring verwerven. Waarlijk, wij zijn in dezen op eene verkeerde wijs gastvrij geweest, 't is meer dan tijd, dat wij dat soort van vreemdelingen uitbannen.

Wat echter den zin der woorden betreft, is 't van meer belang op te merken, dat de Synodale Vertaling een eind gemaakt heeft aan de overzetting van παραλυτικὸς door *„geraakt"*. Slechts weinigen begrepen de beteekenis er van. Oudtijds had

dat woord wellicht een zéér duidelijke, en misschien zinrijke beteekenis. Maar thans is het zeker, dat ‚*verlamd*' veel beter begrepen wordt. Παραλυτικὸς, van παρὰ = *van ter zijde*, en λύω = *ik maak los*, duidt dus eigenlijk iemand aan, die aan ééne zijde verlamd is. Maar daar, volgens Dr. Harting, in het N. T. het verschil tusschen die gedeeltelijke en de geheele verlamming (apoplexie) niet streng in acht genomen werd, wordt ons woord eenvoudig vertaald door *verlamd;* de verklaring dient aan te wijzen, wat soort van verlamming bedoeld werd. Zoo ook wordt ‚*Sabbatsgang*', Hd. 1 : 12, tegenwoordig beter verstaan dan „*Sabbatsreis*", daar wij aan het woord *reis* eene beteekenis hechten die in dat verband gansch niet voegen zou; die reis toch was slechts een *kwartier uur gaans*. Evenzoo merken wij gaarne op; dat ᾅδης, Lc. 10 : 15 en gelijkl. pll. terecht overgezet werd door ‚*doodenrijk*', en dat „*hel*" geschrapt werd; aan onze voorstelling van *hel* beantwoordt veelmeer het woord γέεννα bijv. Lc. 12 : 5, als de plaats der pijniging van de goddeloozen. Ten slotte moeten wij, wat dit punt betreft, onze stem geven aan de verandering van het verouderde „*juk*", Lc. 16 : 19, in ‚*span*'.

Wat nu voorts de nauwkeurigere overzetting aanbelangt van zelfstandige naamwoorden, spreekwijzen, voorzetsels, als anderszins, moeten wij hier volstaan met deze voorbeelden. Later, hopen we, spreken wij over een en ander nader.

κόκκος σινάπεως, Mtth. 13 : 31, is door de Synodale overzetting terecht, daar κόκκος *pit, kern, korrel* beteekent, vertaalt door: ‚*een korrel mosterdzaad*'; de Staten-vertaling heeft blijkbaar minder juist „*het mosterdzaad*". *Zaad* toch is collectief, en *het bepalend lidwoord* niet in den grondtekst aanwezig.

τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ Lc. 22 : 66 heeft de Staten-overzetting, ik zou haast zeggen: onbegrijpelijker-wijze, aldus te lezen gegeven: „*de ouderlingen des volks*", daar er blijkbaar toch gedacht wordt aan hun *collegie* als zoodanig, waarbij tevens de verklarende kracht van: ἀρχιερεῖς τε καὶ γραμματεῖς uit het oog verloren werd. De Synodale Vertaling heeft ‚*raad des volks*', in één opzicht beter, doch daarin gaat de aanwijzing

dat hij uit *oudsten* bestond verloren, ofschoon deze bijzonderheid aangeteekend werd aan den voet der bladzijde. Συνέδριον, in 't zelfde vers, vertaalde de oude door „*raad*", de nieuwe overzetting door „*vergadering*", 't laatste is ongetwijfeld te verkiezen boven het eerste.

αἰων is in de Staten-overzetting „*wereld*", reeds daarom verwerpelijk omdat er alzoo geen verschil blijkbaar is tusschen dat oorspronkelijke woord en κόσμος. Het beteekent „*eeuw*", gelijk ook de Synodale Vertaling heeft. De nadere verklaring van deze aanduiding kan hier geene plaats vinden. Na al hetgeen echter ook over de etymologische beteekenis geschreven werd, kan ik met die enkele opmerking volstaan, en verwijs voorts om het verschil te leeren kennen in den zin dier beide woorden naar Mtth. 13 : 35, 39, 40; 28 : 20.

En, teeken ik met algemeene goedkeuring de verandering van „*dat*", Mtth. 11 : 29, in „*want*" aan — de Staten-overzetters hebben wellicht gemeend dat het leeren van Jezus' zachtmoedigheid het middel was om rust te vinden, het derde καί nemende in den zin van *dan* — ik reken op een gelijken bijval, wanneer ik de volgende plaatsen noem, als voorbeelden van nauwkeurig achtslaan op het Grieksche lidwoord, aldaar door de oude vertaling over het hoofd gezien: Mtth. 13 : 2: „*in het schip*" („*in een schip*"), vs. 19: „*het woord*" (hier heeft zij zelfs: „*dat woord*"), Mrc. 13 : 26: „*in wolken*" (zij: „*in de wolken*"), Lc. 18 : 8: „*het geloof*" („*geloof*", zonder het bepalend lidwoord); en was om den aard der Hollandsche taal vóór *voleindiging* Mtth. 13 : 39 het bepalend lidwoord noodig, in de beide overzettingen te vinden, de oude heeft echter verkeerd gedaan door het eveneens te zetten vóór het volgende ἄγγελοι, daar er alzoo door hare lezers gedacht moet worden aan *al de engelen* als maaijers; deze onjuistheid heeft de nieuwe vermeden. Zoo is Lc. 3 : 8 ook verbeterd. Ik bedoel niet: καὶ μὴ ἄρξησθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς. De overzetting toch van wege de Synode heeft „*bij u zelve*" voor: ἐν ἑαυτ. geplaatst achter *begint*, („*en begint niet bij u zelve te zeggen*"), waardoor onzekerheid ontstaat of die woordjes behooren bij *beginnen* of bij *te zeggen*. De Staten-

vertaling plaatste hen, blijkbaar in overeenstemming met den grondtekst, achter *te zeggen* („*en begint niet te zeggen bij u zelve*"). Maar ik bedoel, wat Johannes de Dooper daarop volgen liet: Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ, door de Staten-overzetting aldus vertolkt: *wij hebben Abraham tot eenen Vader*. Het voornaamwoord *wij* ontvangt aldus een nadruk, die in 't Grieksch niet uitgedrukt is. Evenwel, dit is niet de hoofdaanmerking, welke hierin gelegen is, dat „*eenen*", het onbepaalde lidwoord, gezet is vóór „*Vader*". 't Was niet enkel overtollig, maar ook in strijd met den aard van het *substantivum praedicatum*: πατέρα. Aan een en ander gedachtig, vertaalden de Synodale overzetters: „*Abraham hebben wij tot Vader.*"

Als proeve, verder, van betere vertaling van de voorzetsels, eene proeve die slechts voorloopig is, voer ik aan Mrc. 4:1: παρὰ ‚*bij*', voor: „*omtrent*"; Lc. 7:25: ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἠμφιεσμένον: ‚IN *zachte kleederen* GEkleed', voor: „MET *zachte kleederen* BEkleed"; Hd. 12:41: πρὸς: ‚*op* [*ons*]', voor: „*tot* [*ons*]". Inzonderheid trekt onze aandacht Hd. 5:27: ἔστησαν ἐν τῷ συνεδρίῳ, welke woorden in de Staten-vertaling aldus luiden: „*stelden zij voor den raad*"; waarvoor de Synodale blijkbaar terecht heeft: ‚*stelden zij in de vergadering*'. Maar vooral vinden wij de verandering in Lc. 17:21 merkwaardig. Men weet, dat de Staten-vertaling de misvatting bevorderde, alsof Jezus had willen zeggen, dat het Koningrijk Gods in de harten der Farizeërs, — zijne vijanden (vgl. vs. 20), — potentieël-aanwezig was. Ἐντὸς ὑμῶν nu, nergens elders in het N. T., had de Staten-overzetting vertolkt door „*binnen in ulieden*", De Synodale heeft ‚*onder u*'. Waarschijnlijk hadden de Farizeërs den heiligen Spreker omringd, zoodat Hij, met het oog op de plaats, die Hij besloeg, en op zijn persoon als het aanschouwelijk Koninkrijk Gods, die uitdrukking koos. In letterlijken zin dus was het Koningrijk Gods binnen dien kring. Maar dit te verklaren, alsof het in de harten dier hoorders was, strijdt, zonder twijfel, met de geheele menschbeschouwing, die de Heer van hen had, vgl. Jh. 3:3 vv.

De Staten-vertaling heeft onderscheidene sleepende uitdruk-

kingen, 't is bekend. De Synodale heeft er een groote menigte vernietigd. Enkele voorbeelden tot staving. Lc. 1:7: καὶ προβεβηκότες ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν ἦσαν. De eerstgenoemde heeft hier, schoon letterlijker dan de laatstgenoemde: .... „*ver op hunne dagen gekomen waren*"; deze echter: ‚en zij waren *zeer bedaagd*'. Men zal moeten toestemmen, dat deze vertaling krachtiger is en toch den zin juist terug geeft. Mrc. 2:12 luidt de uitroep der menigte: Ὅτι οὐδέποτε οὕτως εἴδομεν, in de Staten-vertaling: „*wij hebben nooit zulks gezien*", in de Synodale: ‚*zoo hebben wij 't nooit gezien*'. H. 9:12: καὶ πῶς γέγραπται ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἵνα πολλὰ πάθῃ καὶ ἐξουδενωθῇ. Hiervoor gaf de Staten-overzetting te lezen: „*en ('t zal geschieden,) gelijk geschreven is van den Zoon des menschen, dat hij veel lijden zal en veracht worden*". Met eene, door het verband der rede, gerechtvaardigde kleine verandering in de punctuatie heeft de Synodale: ‚*en hoe staat er van den Zoon des menschen geschreven? Dat Hij veel moet lijden en veracht worden*'. In H. 7:9 is eene opmerkelijke verbetering gekomen. 't Oorspronkelijke heeft: καλῶς ἀθετεῖτε κ. τ. λ. Het bijwoord καλῶς staat hier voor: τοῦτό ἐστιν ὑμῖν καλόν. Met eene heilige ironie wijst Jezus zijne vijanden op hunne handelwijze, waardoor zij het gebod van God krachteloos maakten om hunne overlevering te onderhouden. ‚*Dat staat u fraai*' zegt Hij, het omgekeerde bedoelende. Voor ‚*fraai*' zou wellicht ‚*mooi*' beter zijn. Volgens de Staten-vertaling wordt deze trek van 's Heilands spreekwijs niet opgemerkt. Zij heeft: „*Gij doet (zeker) Gods gebod wél te niet enz*". — Lc. 9:38, in 't oorspronkelijke, leest men: ὅτι μονογενής ἐστί μοι. In de Staten-overzetting is het vertolkt: „*Want hij is mij een eeniggeborene*". Volkomen naar de letter. Maar de uitdrukking kon toch, met behoud van den zin, krachtiger zijn. Wij hebben hier te doen met een woord van aandrang en groote liefde. Zullen wij dat in onze taal goed overzetten, dan moeten wij ook zoeken naar de kortste en kernachtigste uitdrukking. En deze heeft de Synodale gevonden in: ‚want hij is mijn éénige'. Gelijke verbetering onderging ook Mrc. 5:14 in de woorden: ἰδεῖν τί ἐστι τὸ γεγονός, dus letterlijk:

zien wat het gebeurde is, maar met het oog op het voorafgaande ἐξῆλθον moet *is* veranderd worden in *was*. Bijna alzoo de Synodale overzetting. Maar die der Staten heeft, „*zien wat het was dat er geschied was*". In H. 13 : 23 staat de grammatikaal-onvolledige uitdrukking: εἰ δυνατόν. De oude vertaling gaf haar aldus terug: „indien *het mogelijk ware*". Zij voegde dus, en dat nog wel zonder haakjes, er in: *het* en *ware*. Volstrekt overbodig. *Zoo mogelijk*, gelijk ook de nieuwe heeft, is volkomen juist; en heeft bovendien de verdienste der letterlijkheid. De laatste heeft echter noodeloos ,*'t*' in Mrc. 9 : 18 ingelascht. In Jh. 8 : 62 heeft zij echter hare loffelijke gedragslijn op dit punt blijven volgen. Zij vertolkte letterlijk: ,*Indien gij dan den Zoon des menschen zaagt opvaren waar hij te voren was . . .?*' 't Is eene vraag, waarop het bepaalde antwoord volgen moest, dat door de levendigheid der rede verzwegen werd; welk antwoord gegeven moest worden, naar de bedoeling des sprekers, is aangeduid in de woorden: ,*Ergert u dit?*'? De Staten-overzetting echter liet deze eigenaardigheid verloren gaan, door aldus met invoeging te vertalen: „(*Wat zoude 't*) *dan* (*zijn*), *zoo gij enz*". — En in 't algemeen, de nieuwe vertaling is gelukkig geweest in het vermijden van inlasschingen, boven hare beroemde voorgangster. Hoever zij dit dreef, is meer dan eenmaal elders aangetoond. En het moet toegestemd worden ter andere zijde, dat, waar uitlatingen in het oorspronkelijke gevonden worden die er blijkbaar bij gedacht en er onder verstaan worden, de overzetter alle recht heeft om, indien de aard der taal zulks vordert, die verzwegene woorden zonder haakjes in zijne vertaling op te nemen. Hoe zich de Synodale daaromtrent gedragen heeft, is een punt van opzettelijk onderzoek. Maar onafhankelijk hiervan merk ik op, dat er, in allen gevalle, voorbeelden zijn aan te wijzen van juistere invoegsels. Bijv. de menigmaal voorkomende woorden: ἐκ δεξιῶν, o. a. Mtth. 22 : 44, Hd. 1 : 12, zet de oude over door: „*ter rechter* (*hand*)". Blijkbaar is *hand*, naar de letter, onjuist. Wij hebben daarbij te denken: μερῶν, zoodat de nieuwe vertaling in haar recht is, wanneer zij, gelijk zij deed, daarvoor in de plaats gaf: , *ter rechter zijde*'.

Maar aldus voortgaande, zouden wij aan geene afzonderlijke hoofdstukken voor onderscheidene bestanddeelen der rede kunnen denken. Immers, wij zouden alle op- en aanmerkingen ook brengen kunnen onder het gezichtspunt van dit hoofdstuk: *De verhouding der Synodale tot de Staten-vertaling, haren leiddraad.* Evenwel, wijl het voorwerp van ons onderzoek zulk eene verhouding zelf aangegeven heeft, mochten wij ons aan deze beschouwing niet onttrekken. En, waar het uit de aangeduide verbeteringen blijkt, dat de bewerkers van deze overzetting menigmaal den leiddraad uit de hand lieten vallen, daar zal hetzelfde verschijnsel ook dán ons treffen, als wij opmerken, dat zij menigwerf ten onrechte van de Staten-vertaling zijn afgeweken. Tegenover die lichtzijde plaatsen wij dus nú de schaduwzijde.

Wat dan allereerst de spelling van de eigennamen betreft: Mtth. 1 : 1—17 en Lc. 3 : 23—38, zoo blijkt het dat de Staten-vertaling[1]) zich niet angstvallig hield aan elke letter van haren oorspronkelijken tekst. Bijv. voor Ἰεσσαί, Δαβὶδ, Σολομὼν keeft zij Jesse, David, Salomo. Maar over 't geheel gaf zij hem nauwkeurig terug. bijv. Φαρὲς, Ζαρὰ, Βοὸζ. Ῥοβοὰμ, waarvoor zij heeft Fares, Zara, Boöz, Roboam. De Synodale overzetting echter niet alzoo. Zij verlict de spelling van haren leiddraad niet alleen, maar ook die van haren grondtekst. Zij heeft Izaï, David, Salomo, Peres, Zera, Boas, Rehabeam enz., en schijnt bij voorkeur het Hebreeuwsch van het Oude Testament in dezen gevolgd te zijn. Tot de zaak-zelve doet deze handelwijze zekerlijk niets toe, noch er iets van af. Maar zij is in strijd met het aangenomen en vrijwillig gekozen voorbeeld, en bovendien met den goedgekeurden stelregel, dat de vertaling zij ‚een afdruksel van den grondtekst, tot in de fijnste

1) Het voorschrift strekte, om de spelling der eigennamen te behouden, gelijk ze toen ter tijde gelezen werden, „ten zij misschien dat een kleijne veranderinge in sommige noodig sal schijnen". Zie de Hd. der Dortsche Synode, *twaalfde Sessie.*

trekken, aan het oorspronkelijke gelijk' [1]). Welnu, daardoor krijgen wij een *„fijnen trek'* van de Grieksch-Joodsche spreek- en schrijfmanier, uit de dagen van het ontstaan der Nieuw-Testamentische literatuur, *niet* in de overzetting te aanschouwen.

Het oude en vertrouwde *„gewinnen"*, zelfs nog door Visscring [2]) behouden, Mtth. 1 : 1—17 en gel. pll., mocht geene plaats vinden in de nieuwe vertaling. Waarom niet? Omdat het verouderd zoude zijn? Maar zij behield toch het even oude en in onbruik geraakte *„bekennen"* H. 1 : 25, waardoor nu, ondanks het goede voorbeeld van de wegwijster die γινώσκειν zooveel mogelijk door datzelfde woord overzett'e, dit woord, als of 't eene *heilige* uitdrukking ware voor het Latijnsche *coïre*, daar ter plaatse de Synodale overzetting versiert. Wellicht heeft zij elke verwarring tusschen γιν. en κερδαίνω. προσεργάζομαι (Mtth. 16 : 26, 18 : 15, Fl. 3 : 8 en gel. pll.) willen vermijden. Zoo ja, dan was het beginsel goed. Maar, of die verandering noodig ware, is eene andere vraag. Vroeger wilden velen *licht* (niet zwaar) buiten de *schrijf*taal houden, omdat het dan lichtelijk verward kon worden, naar hunne meening, met *licht* (helder schijnsel). Die vrees bleek later ongegrond. Dit is ook het geval met *gewinnen* in de geslachtslijsten der Evangeliën. *„Verwekken'*, 't moet toegestemd, is thans veelmeer in gebruik, en drukt den zin van 't oorspronkelijke ook juist uit. Maar het laat zich niet zoo aangenaam lezen; de medeklinkers van *gewinnen*, zijn bovendien veel zachter dan van verwekken. De welluidendheid is hier dus in strijd, niet met de getrouwheid of juistheid, maar met het nieuwerwetsche taalgebruik.

τὸ ῥηθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου, Mtth. 1 : 22 en gel. pll. De oude overzetting heeft daarvoor: *„hetgeen van den Heer gesproken is"*, de nieuwe: *„hetgeen de Heer gesproken heeft"*. Zakelijk 't zelfde, maar letterlijk onjuist. Wat het voorzetsel ὑπὸ c. gen. regeert,

---

1) *Proeve van Grondslagen* enz. 's Hertogenbosch, 1854.

2) Bedoeld wordt de tweede uitgave zijner vertaling van het Nieuwe Testament.

duidt de werkzame, voortbrengende oorzaak aan. Daarom kan die uitdrukking overgezet worden in den bedrijvenden vorm: *hetgeen de Heer gesproken heeft.* Maar men moet toch toestemmen, dat de oude vertaling den grondtekst nauwkeuriger teruggeeft, en de nieuwe in dezen, ook volgens haren eigenen hier boven medegedeelden vertaal-regel, tot een goed voorbeeld was. Bovendien, is de verworpene uitdrukking zachter en vloeijender, terwijl 't voorts de opmerkzaamheid der Hollandsche taalgeleerden verdient, waarop wij nog later terugkomen moeten, dat ons voorzetsel *van* ter aanduiding van *de oorzaak, den oorsprong, de afkomst* uit de Synodale Vertaling geweerd werd. Misschien was dit wel de oorzaak der besprokene omzetting.

Dat de Synodale Vertaling, in stede van het even juiste en kortere der voorgangster: „*de geboren Koning der Joden*", Mtth. 2:2, te lezen geeft: ‚*de K. d. J. die geboren is*', dat nog al sleepend is, mag evenmin goedgekeurd worden (let slechts op 't oorspronkelijke: ὁ τεχθεὶς βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων). als dat, vs. 16, „*kinderen*" in ‚*jongskens*' veranderd werd. Ofschoon dit niet verboden is door het Grieksche taaleigen, wordt het echter volstrekt niet geëischt door het verband. Integendeel, vs. 18 heeft τέκνα, dat ongetwijfeld onzijdig is. Vissering bleef zich zelven gelijk. In de *Jaarboeken voor wetenschappelijke Theologie* [1]) had deze geleerde beweerd, dat het hier, evenals Mtth. 21:16, als mannelijk opgevat moet worden, overeenkomstig Bengels maar tegen Schirlitz's en Hartings [2]) gevoelen. In zijne overzetting staat dan ook op beide pl. *knapen, jongskens.* Bij de Synodale vertalers echter is deze regelmatigheid afwezig. Zij behielden in de laatst-aangehaalde plaats „*kinderen*", een bewijs dus dat zij de taalkundige bewering van Bengel niet deelden, maar dat zij zich lieten beheerschen door de overweging, dat Herodes toch wel niet zóó wreed zal geweest zijn, dat hij, noodeloos, ook de *meisjes* deed ombrengen. Maar voor dit vermoeden bestaat geen bewijs.

---

1) X, 204.

2) *Handw.* enz. *Op 't w.*

„*Adderen-gebroedsel*" Mtth. 3 : 7, 12 : 34, 23 : 33, vinden wij veranderd in ‚*-teelt.*' *Gebroedsel* heeft in de volkstaal eene ongunstige beteekenis verkregen, waarom Vissering denkelijk ook *gebroed* verkoos. Edoch, *teelt* niet. Die uitdrukking koos de oude vertaling wellicht met het oog op Js. 59 : 5. Ook had de nieuwe haren leiddraad kunnen volgen in de overbrenging van λέγειν of εἶπειν c. dat. Deze heeft *tot* of den *derden naamval* zonder voorzetsel. Bijv. Mtth. 8 : 7 en 9: λέγει αὐτῷ „*zeide tot hem*," λέγω τούτῳ: „*ik zeg tot* dezen;" maar de navolgster heeft: ‚*zeide tot hem*,' ‚*ik zeg aan* dezen.'

De eigenaardigheid van Marcus, ἐκεῖ, H. 1 : 13 en 5 : 11, vindt men alléén op de tweede plaats bij de Synodale Vertaling terug, tenzij het door haar op de eerste, met de achtenswaardige codices ABDL, maar in dit geval zonder aanteekening van de afwijking, tegen het gevoelen van Tischendorf en Vissering, uit den grondtekst geworpen werd. Misschien hebben wij dit verschijnsel te verklaren uit onachtzaamheid, en staat het alzoo gelijk met de geheimzinnige verdwijning van *honderdvoud*, H. 10 : 30. Tischendorf heeft het, Vissering heeft het, de Staten-vertaling heeft het, maar de Synodale Vertaling mist het, en zegt er in hare *Aanteekeningen* niets hoegenaamd van. De noten van dien meester in de tekstkritiek doen ook niet vermoeden, dat het in sommige handschriften van groot „gezag" ontbreekt, zelfs de cod. Vaticanus, naar de uitgave van de Hoogll. Kuenen en Cobet, geeft het te lezen. Heeft men 't dan, bij het overzetten en overzien, niet opgemerkt? Dezelfde vraag doe ik met betrekking tot H. 1 : 10: ἦν προσευχόμενον ἔξω τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος. Men merke op, dat de aanwijzing van plaats en tijd, in die woorden voorkomende, eene nadere bepaling is, niet van ἦν, maar van προσευχ. De Staten-vertaling had zich echter deze omzetting veroorloofd: *was buiten biddende* enz., als of 't de bedoeling des schrijvers was allereerst aan te duiden, *waar* het volk was. Neen, hij wilde zeggen, dat het volk in het gebed was, toen Zacharias het gezicht (vs. 11) zag. Daarop vermeldt hij de plaats en den tijd des gebeds, zoodat de overzetting aldus luiden moest: *was bid-*

dende, *buiten*, *ter ure des reukoffers*. De Synodale Vertaling heeft deze onnauwkeurigheid van hare leidsvrouw niet verbeterd, wellicht over het hoofd gezien. De handschriften zijn op dit punt eenstemmig. In 't zelfde hoofdstuk vinden wij bij haar ook nog een ander verschijnsel, maar van denzelfden aard. Vs. 22 lezen wij in 't Grieksch: καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων αὐτοῖς, waarvoor de leiddraad heeft: „*En hij wenkte hun toe*." In den vorm is het gelijk aan de zooeven vermelde schrijfwijze, zoodat, naar de analogie der Staten-vertaling van vs. 11, hare overzetting van die woorden zijn moest: „*En hij was hun toewenkende*." Maar aldus zou zij al te stroef klinken, waarom de Synodale Vertaling terecht zich gedroeg naar dat voorbeeld, vertolkende in den gewonen vorm. En om tevens te voldoen aan de kracht der omschrijving in het oorspronkelijke verbeterde zij: ‚*En hij stond hun toe te wenken*.' Evenwel, op deze wijze geschreven geeft de vertaling aanleiding tot misverstand, vooral indien zij niet met kennis en eene kleine ademhaling gelezen wordt. Immers, zij zou ook kunnen beteekenen, dat Zacharias hun toestond te wenken. Wij bezitten geen halve komma's, en kunnen ze dus ook niet gebruiken. Anders was 't wel noodig geweest, zulk een teekentje achter *stond* te plaatsen. Bij gemis hiervan zou men voorzichtig gehandeld hebben met te schrijven: *toe-te-wenken*. Overigens, de punctuatie en accentuatie laat in de nieuwe vertaling slechts weinig te wenschen over. Inzonderheid, door het plaatsen van klemtoonteekens heeft zij dikwerf den zin zelven duidelijker gemaakt. Tevens moet haar de lof niet onthouden worden, dat zij nauwkeurig gedrukt werd. Slechts een enkele drukfout heb ik opgemerkt, die echter de opzettelijke vermelding niet waardig is.

Mtth. 7 : 5 wil de Staten-vertaling den *balk* uit*geworpen*, en den *splinter* uit*gedaan* zien, waar de Heer, in de beide gevallen, 't zelfde woord, ἐκβάλλειν, bezigde. Deed zij dat, wijl de operatie van een balk meer kracht vereischt dan die van een splinter? Deze beredeneerde onregelmatigheid van hare leidsvrouw heeft de Synodale overzetting terecht veroordeeld. Maar geheel ten onrechte heeft zij dáár en in Lc. 6 : 42 dat

werkwoord overgebracht door ‚*wegdoen*'. Dientengevolge is het snelle, krachtige en verachtelijke, daarin uitgedrukt, niet overgedrukt in de vertaling. Echter, in H. 6 : 22 heeft zij 't zelfde woord letterlijk overgezet, waar hare wegwijzeres, ook volgens Meyer [1]), den zin beter teruggaf door *verwerpen*, niettegenstaande zij in hare *Kantteekening* even goed (of even slecht) als hare volgeling in de *vertaling* den indruk maakt, alsof hier gedacht moet worden aan het uit*strijken* van den op een register geplaatsten naam. Hoe dit zij, 't behoud van „*uitwerpen*" was in al die plaatsen, waar ἐκβ. gebruikt wordt van het genezen van daimonizomenoi, mede naar Vissering's voorbeeld, noodzakelijk geweest, wijl aldus de kracht van 't oorspronkelijke behouden blijft, ja ook, omdat de Synodale Vertaling met het daarvoor gebruikte ‚*uitdrijven*', 't welk aan eene meer langzame beweging doet denken, een ander werkwoord, nam. ἐκδιώκειν bijv. Lc. 11 : 49 in den leiddraad door „*uitjagen*" overgebracht, wellicht op het verkeerde voetspoor van Vissering, blijkbaar-onjuist overzett'e.

Het diminutivum van παῖς is, Mtth. 2, Lc. 1 en 2, Mtth. 11 en and. pll., door haar vertaald met ‚*kind*', even alsof er geen verschil bestaat tusschen de pasgeborenen, de zuigelingen, en de kinderen die op de markt speelden (Lc. 7 : 32). De leidsvrouw hield zich overal aan de letterlijke beteekenis, zelfs waar zij *kind* had kúnnen zetten. De volgzame dochter hield er zich nergens aan, en week dus van haar en van den grondtekst zelven af; uitgezonderd Lc. 1 : 76 waar zij het, denkelijk als *vox blandiosa*, in den mond van den verheugden grijzen vader gepast achtte, ofschoon ze, vs. 41, geene overwegende zwarigheid kende om dezelfde benaming (kindeke), op 't voorbeeld van de Staten-overzetting die thans Beza's vertaling (*foetus* in *utero ejus*) wel wat beter voor oogen had mogen

---

1) Ter dezer plaatse: *Krit. Exeg. Handbuch.* Voor de synoptici gebruikte ik de *Vierte Auflage*; voor het Evangelie van JOHANNES de *Dritte.*

houden, aan het βρέφος, aan de vrucht, in Elizabeth's schoot te geven.

Blijkt dus uit het bovenstaande, dat de nieuwe vertaling ook door onregelmatigheden ontsierd wordt, 't zelfde blijkt tevens uit de volgende opmerking. De „*penning*", een verouderd Nederlandsch muntstuk, bleef er voor κοδράντης (Mtth. 5 : 26), ἀσσάριον (H. 10 : 29, Lc. 12 : 6), λεπτόν (Mrc. 12 : 42. Lc. 12 : 59), terwijl voor „*oort*", Mrc. 12 : 42, de oorsronkelijke naam κοδρ. in de plaats kwam. In stede van „*penning*" Mtth. 18 : 28, 20 : 2, Mrc. 6 : 37, 12 : 15, Lc. 10 : 15, zett'e dezelfde vertaling de oorspronkelijke aanduiding: ‚*denarie*'; en voor „*zilveren penningen*" Mtth. 26 : 15, 27 : 3 en and. pll. de kortere uitdrukking: ‚*zilverlingen*'. Daar tegenover vertolkte zij ἀργυρίου, Hd. 19 : 19, „*zilveren penningen*", door ‚*drachmen*'. Hare bewerkers hebben denkelijk gewichtige redenen gehad voor die verwisselingen, maar wij hebben niet kunnen vinden, dat zij daarvoor eene vaste koers kenden en volgden. Van de Statenvertaling moeten wij zeggen, dat zij zooveel mogelijk heeft vertolkt in Nederlandsche benamingen, ofschoon zij over 't algemeen eene andere waarde aangeven dan met de oorspronkelijke het geval is. Wellicht had men op sommige plaatsen, ter aanduiding van het in den grondtekst vermelde geringste muntstuk, ons *halve cent* kunnen zetten, bijv. Mtth. 5 : 26. Maar, wijl 't eigennamen zijn, zou men 't raadzaamst gedaan hebben, als in overeenstemming met de algemeen gevolgde handelwijze voor dat soort van woorden, indien men geene poging had gedaan, om ze te vertalen; in de aanteekeningen had men de waarde, zoo nauwkeurig mogelijk, moeten opgeven.

Kunnen wij alzoo dat verschijnsel in de Synodale Vertaling niet voldoende verklaren, wij moeten hetzelfde betuigen omtrent de formule: Πατήρ ὁ ἐν (met of zonder τοῖς) οὐρανοῖς. Bij Mattheus komt zij herhaaldelijk voor, bij Marcus slechts tweemaal, maar éénmaal bij Lucas, en dat nog wel in de kritisch-verdachte plaats H. 11 : 2; en niet een enkele maal in het Evangelie van Johannes of in de Handelingen der Apostelen. Zij zou dus eene eigenaardigheid van den eersten Evangelist

genoemd kunnen worden. Daarvoor nu heeft de leidsvrouw standvastig: „vader — die in de hemelen". Deze nauwkeurige overdrukking van het oorspronkelijke heeft de volgeling alleen: Mtth. 5 : 6 (in vs. 48 las ze met Tischendorf *‚hemelsche Vader'*), 6 : 1, 9, 7 : 11, 23 : 9. Overal elders vertaalde zij het lidwoord ὁ vóór het voorzetsel ἐν *niet*, en veranderde zij de oorspronkelijke constructie in eene eenvoudige plaatsbepaling: *‚Vader— in de hemelen'*. Uitgezonderd echter Lc. 11 : 2. De reden van deze onregelmatigheid en onjuistheid, die toch niet, vg. Mtth. 18 : 10, gelegen kan zijn in den eisch der welluidendheid, is voor ons in het donkere gebleven, tenzij de afwezigheid van het bepalend lidwoord vóór οὐρ., gelijk aan al die plaatsen het geval is, waarin ze het lidwoord vóór ἐν onvertaald liet, volgens den tekst van Tischendorf, uitgezonderd H. 16 : 17 waar het echter aan B ontbreekt, de oorzaak is. Maar dit is haast niet te denken. Immers: τοῖς heeft betrekking op οὐρανοῖς, en ὁ op πατήρ. Deze lidwoorden hebben betrekking op verschillende onderwerpen. Bovendien, die formule is veelmeer eene attributieve appositie, dan eene plaatsbepaling. In het laatste geval zou het lidwoord vóór ἐν overbodig zijn.

Aan deze afwijking van den leiddraad onze goedkeuring onthoudende, keuren wij ook af, dat in Jh. 18 : 16 de *deurwaarster*" vervangen werd door *‚portierster'*, terwijl de „*deurwachter*" H. 10 : 3 verlof ontving om te blijven.

„Alle verandering is geene verbetering" — zegt het spreekwoord. De waarheid daarvan zagen wij ook boven. Maar de Synodale Vertaling levert er nog meer bewijzen voor. Ziehier toch!

Lc. 3: 10, 12, 14 is de toekomende tijd door haar niet vertaald, maar verklaard. Zij veranderde het „*zullen*" der Staten-vertaling in *‚moeten'*. 't Is dus, alsof er in het oorspronkelijke δεῖ stond. Opmerkelijk is 't bovendien, dat zij Hd. 2 : 37 „*zullen*" behield. Zou dat verschil ook te verklaren zijn uit de omstandigheid, dat Tischendorf op die plaatsen in Lucas' Evangelie den conjunctivus Futuri heeft? Maar ook, indien het zoo ware, het zoude geene bevredigende oplossing van dit

vraagstuk zijn. *Moeten* is veel te krachtig om daarmeê dien vorm uit te drukken.

De wegneming der woorden „*van de steilte af-*", door Visscring behouden, Lc. 4 : 29, heeft de aanschouwelijkheid der voorstelling niet verhoogd, en den zin van 't Grieksche woord in kracht verminderd, terwijl de juistheid evenmin gebaat werd door „*weggaan*" (vs. 30) te verwisselen met ‚*vertrekken*', en door ditzelfde woord (vs. 42) te behouden voor πορεύειν, 't welk beteekent, *weggaan*, *heengaan*, *zich op weg begeven*.

Mtth. 1 : 19, 5 : 31, 19 : 5 en overal elders, waar sprake is van eene bij de Joden wettig-geoorloofde ondertrouw- of huwelijks-ontbinding (ἀπολύειν) heeft de Synodale Vertaling, ‚*verstooten*' voor „*verlaten*". 't Is hoogst-moeijelijk, er een nieuwerwetsch en gepast Hollandsch woord voor te vinden. Oudtijds schijnt *verlaten* eene transitieve beteekenis gehad te hebben, in den zin van: *iets of iemand van zich doen gaan*, gelijk blijkt uit onderscheidene hedendaagsche volks-uitdrukkingen. Thans echter verstaat men er algemeen door: *zich zelf van iemand of iets verwijderen*. Evenwel, 't woord ‚*verstooten*' geeft eveneens een verkeerden indruk. Men denkt daarbij aan eene onwettige en ruwe handeling, 't geen toch bij zulk eene ontbinding niet geschiedde. Terwijl het in onze ooren al zeer zonderling klinkt, dat eene *vrouw* haren man *verstoot*, Mrc. 10 : 12. Aangezien echter, gelijk boven opgemerkt is, de nieuwe vertaling ons woord ook in den ouden zin gebruikt heeft, had zij het in al die plaatsen kunnen, misschien moeten laten.

ἄξιος (met of zonder ἐστιν) zett'e de oude vertaling bestendig over door „*waardig*". De nieuwe heeft dit voorbeeld in de meeste plaatsen gevolgd. Maar in enkele andere is ze daarvan afgeweken, vertolkende met een nieuw woord: ‚*verdient*', bijv. Lc. 7 : 4, 12 : 18, 23 : 15. Volgens hare eigene aanteekening op H. 23 : 41 beteekent dat Gricksche woord: ‚*waardig*'. Waarom dan heeft zij aldaar deze beteekenis gewijzigd door ‚*verdient*' er voor in de plaats te zetten? Tusschen het eerste en het laatste Hollandsche woord bestaat toch een voelbaar onderscheid, 't zijn geene synoniemen. Of heeft men alzoo onze

maatschappelijke en rechterlijke spreekmanier in de vertaling willen opnemen? Echter, was dat noodzakelijk? In Lc. 7 : 4 en 12 : 48 kan zij nog 't best worden toegelaten, maar in H. 23 : 15 kon men korter en letterlijker vertolkt hebben: *Er is van hem niets gedaan, des doods waardig*, terwijl de Synodale Vertaling in H. 23 : 41 daarvoor ons spreekwoordelijk gezegde in de plaats gaf *,loon naar werken'*. — Evenzoo verbiedt de eisch der zuiverste afspiegeling de goedkeuring van de verklarende verandering *,liet zeggen'* (Lc. 7 : 6 en Mtth. 11 : 3), en *,om u te zeggen'* (Lc. 7 : 20). Zelfs werd Lc. 21 : 4 en Mrc. 12 : 44 de vrijheid genomen om, ook tegen het voorbeeld van Vissering, *„leeftocht"* (βίος) te verwisselen met *,schat'*.

Ik haal deze veranderingen aan als blijken van eene al te vrije vertaling op sommige punten. Daartoe rekene men ook Mrc. 7 : 5; *,zich gedragen'*, in plaats van het juiste *„wandelen"*. Het eerste toch is eene Westersche voor de Oostersche uitdrukking, onvoegzaam in eene overzetting, die tot in de fijnste trekken het origineel afspiegelen moet. Daar tegenover heeft zij, Mrc. 13 : 22, ἀποπλανᾶν, de eerste, de letterlijke beteekenis van het woord overgebracht, *,doen afdwalen'*. Aangenaam klinkt dit niet, en *verleiden*, door de voorgangster gebruikt, zegt niet enkel 't zelfde (: door leiding op een verkeerden weg brengen), maar is ook eene sierlijker en krachtiger uitdrukking. Evenmin betaamde het de Hebreeuwsche eigenaardigheid Lc. 1 : 63 (: λέγων achter ἔγραψε) bij het vertolken weg te laten, terwijl de verandering van Mrc. 5 : 23 ook ietwat al te vrij is. Ἵνα ἐλθὼν ἐπιθῇς τὰς χεῖρας αὐτῇ gaf de Synodale Vertaling terug: *,kom toch en leg haar de handen op'*, die der Staten heeft: *„(ik bid u) dat gij komt en de handen op haar legt"*. Daaruit blijkt, dat de laatste den zin van en den toon waarop de smeekende vader sprak beter heeft gevat dan de eerste. 't Is waar, de gebiedende wijs wordt wel eens vervangen door ἵνα met den conjunctivus. Maar men zal toch moeten toestemmen, dat de laatste spreekmanier zachter en ootmoediger is dan de gebiedende wijs. Eenigermate heeft de Synodale overzetting dat gevoeld en uitgedrukt door *,toch'*

achter ‚*kom*' te voegen. Echter dit woordje drukt, alléén gebruikt bij de gebiedende wijze, veeleer *haastigheid*, soms *ongeduld* uit. Daarom had men overbrengen moeten: *Och kom toch* enz. Het ingevoegde „*ik bid u*" te behouden, was niet raadzaam met het oog op het voorafgaande: *bad hem zeer*.

De weglating der Staten-haakjes Mrc. 7 : 7 is ongetwijfeld goed te keuren, maar de woordjes ‚*die zijn*' konden en moesten weggebleven zijn. Waarom niet in het Hollandsch, gelijk het Grieksch levendig en nadrukkelijk heeft: Te vergeefs nu eeren zij mij, leerende leeringen — *geboden van menschen!* Zulk een volzin klinkt ook welluidender. Aan den eisch nu van welluidendheid kon de Synodale Vertaling, behoudens de betrachting van de overige vertaalregels, op sommige plaatsen beter voldaan hebben. Bijv. Mrc. 8 : 6 en 7. Daar heeft zij *vier*maal ‚*zetten*', zij had dit kunnen vermijden door het „*voorleggen*" en „*voorleide*" der Staten-vertaling te behouden, te meer omdat de schare niet aan tafels, waarop de spijzen *gezet* worden, gezeten was, maar op den grond waarop zij *gelegd* worden. Bijv. Hd. 17 : 5. Nader hopen wij te spreken over de oplossing van de deelwoorden. Hier nu zij reeds opgemerkt, dat dit werk de welluidendheid van menigen zin verminderd heeft door de inlassching van het eentoonige *en*. Ik noemde daar Hd. 17 : 5; hier nu staat dientengevolge, in de Synodale Vertaling, *vijf*maal dat koppelwoord, en zekerlijk *twee*maal te veel.

Ook getuigt de goede smaak tegen Mtth. 18 : 16 in die overzetting: ‚*opdat op*'; Mrc. 6 : 19: ‚*op hem gemunt*', als te plat; vs. 52: ‚*zij hadden niet opgelet*' als waren 't schooljongens; Mtth. 6 : 1 en and. pll. ‚*Neemt u in acht*', als 't ware voor de koude. De weglating van de laatste *e* in „*Heere*" is in zoover te prijzen als ze getuigt van onbekrompenheid, maar overal *Heer* te lezen, verwekt menigmaal den indruk, dat de vertaling stroef is, gelijk ook, bijv. Mrc. 8 : 33, de tweede naamval ‚*Gods*', voor „*Godes*" bijzonder hard klinkt. De *e* in de Staten-vertaling, als *Nota Dativi* gebruikt, is niet overal weggelaten. Vgl. Mtth. 10 : 15 met H. 11 : 24. En het valt

niet te ontkennen, dat men welluidendheidshalve „*den lande*" verkiest boven „*voor het land*".

Denkelijk uit het oogpunt der kieschheid heeft de nieuwe vertaling vermeden het gebruik van „*voorhuid*". Art. 7 toch der *Grondslagen en Regelen voor de Synodale Vertaling van 't Nieuwe Testament* luidt: „Alle onwelvoegelijke en onkiesche uitdrukkingen, alsmede zulke die aanleiding kunnen geven tot spotternij, zullen in de vertaling zooveel mogelijk vermeden worden". Maar, zoo goed deze regel op zich zelf is, zoo moeijelijk is de toepassing. Wat kan al niet aanleiding geven tot spotternij! *Castis omnia casta.* Eene onreine verbeelding vindt zelfs in het eerbaarste haar ellendig voedsel. En bovendien, als „voorhuid" verwijderd moet worden, waarom mag dan „onbesnedenen", Hd. 7 : 51 en 11 : 3, blijven staan?

Voorts verdient opmerking, dat aan de nieuwe eene fijne taalkundige onderscheiding der oude ontbreekt. Boven wees ik reeds op de verbanning van het voorzetsel *van*, ter aanduiding van de *afkomst* enz, en zijne vervanging *door* even dit zelfde voorzetsel. Hier nu bedoel ik *gij-*, *u-lieden*, *u-lieder*. De Staten-overzetting[1]) maakte hiervan veel gebruik. Standvastig onderscheidt zij die vormen van het eenvoudige *gij*, *u*. Nu eens om op het voornaamwoord zelf nadruk te leggen, dan om den volzin meer ronding en volheid te geven, of, en dit veelal, om aan te duiden dat *u* in 't oorspronkelijke meervoudig is. Dit geschiedde inzonderheid als, zonder bepaalde aanwijzing, het aangesproken subject van enkel- meervoud

---

1) Zij volgde in dezen een goed voorbeeld. Reeds in 1565 was men daarmeê begonnen. De *drukker* toch van den *Gereformeerden* Bijbel in dat jaar bericht, volgens J. LE LONG (*Boekzaal der Nederduitsche Bijbel*, 1732, bl. 733): „Doch soo hebbe ik, waar dat soude meugen eenige twijffelinge vallen, ofte de *H. Schrift* van Een ofte tot Eenen, van Veele ofte tot Veelen spreekt, dit onderscheydt gebruykt, te weten, tot Eenen, *U*, ofte *Ghij*, en tot Veelen *Ghy-lieden* of *U-lieden*. Doch niet alomme, maar alleenlyk, daar het weerdich is aangemerkt te worden, ofte daer eenige swaarichheit wesen mochte, opdat ik, sooveel in mij is, tot de *H. Schrift* af noch toe en deede".

werd. Bijv. Jh. 14 : 1. Déze opmerkelijke nauwkeurigheid dier vertaling heeft de volgeling op onderscheidene plaatsen behouden, maar haar ook op onderscheidene andere, zonder blijkbaar-overwegende redenen, verwaarloosd. Bijv. Mtth. 17 : 17 Mrc. 1 : 8, 9 : 19, 10 : 29, 14 : 62, Lc. 7 : 9, 12 : 32, 44, 13 : 34, 14 : 24, 62. Dientengevolge wordt menige fijnheid der rede in de Synodale overzetting gemist. Bijv. Mrc. 14 : 62 geeft Jezus den *rechter-hoogepriester* antwoord met het ontzettend-beslissende: Ἐγώ εἰμι, maar zich terstond tot *alle* leden van het Sanhedrin keerende, vervolgt hij met het bedreigende: ὄψεσθε! En Lc. 13 : 34 spreekt Jezus de geheele stad Jeruzalem aan als één geheel, haar beschouwende als een kuil van moordenaars, maar Hij stelt toch de inwoners afzonderlijk, hoofd voor hoofd, aansprakelijk voor de Messias-verwerping: de *personen*-zelve hadden niet gewild, en geenszins zouden zij handelen als onzelfstandige leden van een ideël ligchaam.

Eindelijk. Er is zeer geklaagd geworden over de vermindering, die de Grieksche woordenschat in de Staten-vertaling ondergaan heeft [1]). Verschillende woorden toch waren er door één en 't zelfde Hollandsche woord overgezet. Die klacht is niet zonder grond. Maar ook de Synodale, mede dientengevolge ondernomen, lokt haar uit. En boven reeds merkte ik voorloopig aan, dat zij eene andere uitdrukking in onze taal koos voor dezelfde in het oorspronkelijke. Van beide onregelmatigheden, die echter hoogstbezwaarlijk volstrekt te vermijden zijn, haal ik, in verband tot de Staten-vertaling, eenig voorbeelden aan.

1. *'t Zelfde Hollandsche woord voor verschillende Grieksche woorden:*

'Voorkomen' voor μορφή Mrc. 9 : 2 (*„gedaante"*) en voor πρόσωπον, Mtth. 16 : 3, Lc. 12 : 56 (*„aanschijn"*). — *'Machtig'* voor ἰσχυρός, Mtth. 3 : 11, Mrc. 1 : 7, Lc. 3 : 16 (*„sterk"*), terwijl het zelfstandig naamwoord *'macht'* gevonden wordt in stede van ἐξουσία, bijv. Mtth. 28 : 18; Lc. 4 : 32, 36, en 20 : 1. —

---

1) *Jaarb. v. Wetenschappelijke Theologie, X.*

‚*Booze geesten*' voor δαίμονες in eene menigte plaatsen, en voor πνεύματα πονηρά. De Staten-vertaling heeft voor de eerste benaming: „*duivelen*", voor de tweede „*booze geesten*". Al is het waar, wat Harting op πνεῦμα beweert, dat de booze geesten ook δαιμόνια genoemd worden, dan had daarom de overzetter nog geen recht, die beide benamingen te beschouwen als gelijkluidend. Waarom men de oud-Hollandsche benaming: *duivelen* verbande, begrijp ik niet, en evenmin waarom men, zoo dat woord niet mocht blijven staan, niet liever schreef *démonen*.

Maar laat ons verder gaan. Wij vinden ook ‚*vragen*' voor ἐπερωτᾶν, op vele pll. hierin overeenkomstig de Staten-vertaling, maar tegelijk datzelfde woord voor αἰτεῖν, bijv. Mrc. 6 : 22, 23. De voorgangster had zich hier gehouden aan de eigenlijke beteekenis, die van „*eischen*". — ‚*Verzochten*' voor ἠρώτων, Jh. 12 : 21 („*baden*") en voor πειράζοντες Mtth. 19 : 3 („*verzoekende*"). — ‚*Doen*' niet enkel voor ποιεῖν maar ook voor ἐργάζεσθαι. Jh. 9 : 4 („*werken*").

2. *Andere Hollandsche woorden voor 't zelfde Grieksche woord:* χάρις, Lc. 2 : 52 werd overgezet door ‚*gunst*', vs. 40 door ‚*genade*' (de Staten-vertaling bleef zich zelve gelijk). — θέλειν, Lc. 23 : 8 door ‚*begeerig zijn*', vs. 20 door ‚*met den wil*', H. 10 : 24: door ‚*wenschen*'. Op deze pll. varieert de leidsvrouw eveneens. — πρόσωπον door ‚*persoon*'. Mtth. 22 : 16 en Mrc. 12 : 14, en door ‚*aangezicht*' op alle plaatsen in de Handelingen, uitgezonderd 13 : 24, 17 : 26, 27 : 16. — αἰτεῖν. Veelal de Staten-overzetting gevolgd, die nu eens „*bidden*" en dan eens „*eischen*" heeft. Voor „*bidden*" heeft de Synodale soms ‚*vragen*' Mtth. 5 : 42, 21 : 22, — διδόναι door ‚*geven*' maar ook door ‚*doen*' (Hd. 10 : 40 en 14 : 3) vertaald. — Voor ἔμπροσθεν [in Lc. 10 : 21 niet vertaald]: met een gen. *personae:* Mtth. 17 : 2, Mrc. 9 : 2, Lc. 19 : 27: ‚*voor-oogen*' (Staten-vertaling: „*voor*" met een voornaamwoord van den persoon). Mtth. 6 : 1 Lc. 12 : 8, Hd. 18 : 17: ‚*voor*'; Lc. 14 : 2: ‚*in tegenwoordigheid*'. De voorganster bleef zich zelven gelijk. — ἀπέναντι Mtth. 21 : 2 vertaald door ‚*vóór*', Hd. 27 : 24 door: ‚*voor de oogen*'. De Staten-overzetting heeft op de eerst aangehaalde plaats „*tegen*

over", op de tweede „*noor*". εὐθέως vertaalde de Synodale overzetting Mtth. 14 : 22 door ‚*terstond*', en Mrc. 2 : 12 door ‚*dadelijk*'. Is dit geschied, omdat de tekst van Tischendorf op deze plaats εὐθύς heeft, dan merk ik op, dat εὐθύς ook gelezen wordt op plaatsen waar zij ‚*terstond*' heeft. In dat geval behoort deze opmerking onder de *eerste* soort van woorden. — En waarom Jh. 3 : 3 ἄνωθεν vertaald werd door ‚*van omhoog*', en 't zelfde bijwoord in 't zelfde hoofdstuk vs. 31 door ‚*van boven*', is raadselachtig, tenzij de bewerkers hebben willen aanduiden, dat het eerste beteekent ‚*van God*', het tweede ‚*van den hemel*', gelijk hunne *Aanteekeningen* luiden. Maar, kunnen wij dit vermoeden aannemen, dan is hun doel slecht uitgedrukt, en zullen wij er op eene andere plaats nader over spreken moeten. — κωλύειν Lc. 6 : 29 door ‚*weigeren*', H. 11 : 52 door ‚*weren*' (de Staten-vertaling op beide door: „*verhinderen*"). — προσέχειν Mtth. 6 : 1 door: ‚*zich in acht nemen*' (Staten-vertaling: door „*achthebben*"), H. 8 : 6: ‚*achtgeven*' (de oude: door „*zich houden aan*"), vs. 10 en 11, even als zij, door ‚*aanhangen*'. — συνήχθη Hd. 13 : 44 door: ‚*verzamelde zich*'; 15 : 6 : ‚*vergaderden*' [-σαν]; 11 : 26 (infinitivus): ‚*bijeen waren*'. De Staten-vertaling heeft er „*samenkomen*" of „*vergaderen*". — γεννᾶν door ‚*voortbrengen*' of ‚*verwekken*', of door: ‚*ter wereld brengen*' (zie bijv. Lc. 1 : 57). — ἐπερωτᾶν, van den rechter gebruikt, door ‚*ondervragen*' (Lc. 23 : 9), en door ‚*vragen*' (Hd. 5 : 27). — τίθημι (τὴν ψυχήν), in Jh. 10, nu eens door ‚*laten*' (bijv. vs. 11), dan eens door ‚*afleggen*' (vs. 17). — αἰτία Hd. 10 : 21, 22 : 24, 23 : 28 door ‚*reden*', 13 : 28 door ‚*schuld*', 19 : 40 (αἴτιον) door ‚*grond*'. (De Staten-vertaling heeft overal „*oorzaak*", uitgezonderd 23 : 28, waar ze „*zaak*" gaf.) — ὅσα ἐποίησεν (met een voorafgaand werkwoord) Mrc. 3 : 8, door ‚*wat groote dingen*', Lc. 8 : 39 door ‚*wat groots*', Hd. 14 : 27 en 15 : 4 door ‚*al wat — deed*'. Zoo zett'e men van wege de Synode ὅσα op drie verschillende manieren over, de voorgangster had overal vertolkt: „*groote dingen*". — En hoe onregelmatig εὐαγγελίζεσθαι vertaald werd in de nieuwe vertaling, kan blijken uit de vergelijking van Lc. 1 : 19, Hd. 8 : 4, 12, 25, 35.

Deze voorbeelden kunnen vermeerderd worden. Genoeg echter, om te doen zien, dat de Synodale Vertaling zichzelve niet in allen deele gelijk bleef, evenmin als hare doorluchtige leidsvrouw. Hoogst moeijelijk, soms onmogelijk is het, in de vertaling een afdruk van het oorspronkelijke te geven ‚*tot in de fijnste trekken*', en tevens de taal, waarin het overgebracht wordt, geen geweld aan te doen. Zelfs *moet* er soms een ander woord gekozen worden, dan de oorspronkelijke beteekenis eischt. Maar deze noodzakelijkheid bestond niet bij de meeste hierboven aangewezene constructie's. Men ga ze naauwkeurig na, en men zal bevinden, dat de Synodale overzetting niet met vaste schreden den weg van roeping en plicht in dezen bewandeld heeft. Die onstandvastigheid behoort men wellicht te verklaren uit de menigvuldigheid van bewerkers, bovendien door vele andere werkzaamheden afgeleid. Toch blijft dat verschijnsel bevreemdend, vooral omdat de gebreken der leidsvrouw op dit punt, juist van die zijde, de grootste afkeuring gevonden hadden.

't Kan ook zijn, dat deze fouten sporen zijn van volgzaamheid jegens den leiddraad. Het was toch niet betamelijk, de zelfstandigheid te verzaken, door de Staten-overzetting, die men vervangen wilde, tot leiddraad te nemen. Er was besloten tot eene ‚*geheel-nieuwe*' vertaling, en zou dus allicht door de leiding der oude verleid worden. Maar men had kunnen bepalen, gelijk ook de Dordtsche Synode gedaan heeft, zich bij het vertalen, zooveel mogelijk, te bedienen van woorden, constructie's, enz., in de oude vertaling aanwezig. Wilde men op deze wijze behoudend zijn, men moest toch, gelijk wel van zelf spreekt, met even groote zorgvuldigheid het oorspronkelijke overzetten, en het vertaalde vervolgens met de oude overzetting vergelijken. Maar er bestaat verschil tusschen het overzetten in *de gedachten alléén* en het vertalen *op het papier*. In 't laatste geval wordt het oorspronkelijke als overge*drukt*, en verkrijgt men eene *zichtbare* overzetting, die als-van-zelf veel meer van de oude verschilt dan aanvankelijk vermoed wordt. Deze nieuwe, onafhankelijke vertaling alsdan veranderen naar de oude, dit

verwekt vele bezwaren. Daarom was het raadzaam geweest, het oorspronkelijke te vertolken in de gedachten alléén, *met de oude vertaling voor zich*, ten einde daaraan die uitdrukkingen te ontleenen, welke behouden konden worden. Op deze wijze zou zij meer den naam van leiddraad verdiend hebben. Echter, waarop komt toch ook deze handelwijze neêr? — Op eene *herziening*, en zoo het werk goed gedaan wordt, op eene *verbetering* van den leiddraad. Daarom ook was het veiliger geweest, zoo de Synoden, welke de nieuwe vertaling ondernamen, besloten hadden tot *herziening*, te meer omdat het boven duidelijk gebleken is, dat hare bewerkers niet aan den leiddraad geloopen hebben als aan een leiband.

Dit punt laat ik nu verder rusten. Het is op wetenschappelijk gebied van ondergeschikt belang. Voortaan bespreek ik de Synodale Vertaling, als ware zij niet het werk van kerkgenootschappelijke machten, en de Staten-vertaling, als ware zij niet haar ‚leiddraad' geweest, ja als ware dit kleinood van der vaderen geloof, eensgezindheid, volharding en grondige taalkennis, geenszins het troetelkind van velen mijner geestverwanten.

TWEEDE HOOFDSTUK.

INTERPRETAMENTA.

Ce n'est pas au traducteur
à expliquer ou à commenter.
VINET.

Dit woord moet opgevat *cum grano salis*, evenals de regel voor de Synodale Vertaling gesteld, dat zij het oorspronkelijke *tot in de fijnste trekken* teruggeven moet. Men denke slechts aan de plaatsing van hoofdletters in de vertaling, en evenzoo van scheiteekens en klemtoon-teekens. Deze arbeid nu is een *verklarende*. Schrijft gij, naar de tegenwoordige gewoonte, de persoonsnamen van het Goddelijke wezen, dan zal hun eerste letter eene Kapitale zijn. Schrijft gij dus de *g* van de benaming *heiligen geest* klein, gij verklaart daarmeê, dat naar uwe meening de heilige schrijver niet bedoelde een goddelijk persoon: *den heiligen Geest*, maar eene gezindheid, kracht, of hoe die uitdrukking nog meer wordt opgevat; en men zou moeijelijk kunnen zeggen, dat de vertolker schrijven moet, gelijk de eerste afschrijver, gelijk de schrijver zelf deed. Wij kunnen die explicatieve teekens niet weêr missen. 't Zelfde geldt ook van de klemtoon- en scheiteekens. Zij staan menigwerf — en hoe kan het anders? — ter aanduiding van den zin, dien wij aan het oorspronkelijke te hechten hebben. Wij mogen dus die verschillende teekens niet voorbijzien.

Met opzet voegde ik ze bij de eigenlijke *interpretamenta*. Daaronder versta men niet de verklarende *tusschenvoegsels*, welke in de Staten-vertaling in milden overvloed aangetroffen worden, maar die woorden of zinsneden in de Synodale Vertaling welke, met afwijking van de oorspronkelijke letter, den grondtekst veeleer exegetisch *verklaren* dan hermeneutisch *vertolken*, zoodat de overzetting meer gelijkt op eene omschrijving, dan op eene getrouwe overdrukking van het origineel, eene omschrijving die niet gevorderd werd door den aard van de taal der overzetting of der grondwoorden. Sommige verkeerdheden van dien aard wensch ik nu hoofdzakelijk te behandelen.

De schrijfwijze van aanvangletters kan ik hier terzijde laten, wijl het eenige belangrijke geval van dezen aard in onafscheidelijk verband staat met de beteekenis van een werkwoord, waarover ik in een afzonderlijk hoofdstuk hoop te spreken.

Het klemtoonteeken is bijna overal goed geplaatst, bijv. Mtth. XI: 28, *‚en ik zal u rust geven'*; echter is het bevreemdend, dat het Jh. 5 : 28 niet gevonden wordt op *gij*. Vgl. den grondtekst en vs. 18. Over 't algemeen echter laat zich de Synodale Vertaling op dit punt met grootere verstaanbaarheid lezen, dan die der Staten.

Van dit punt dus afstappende, moet ik de opmerkzaamheid verzoeken voor een paar gevallen van verkeerde interpunctie, nam. Mtth. 5 : 34 en Lc. 16 : 8. De Synodale overzetting van de eerstgenoemde plaats luidt: ‚Maar ik zeg u: Zweert in 't geheel niet; noch bij den hemel, want hij is de troon Gods; noch bij de aarde enz'. De dubbele punt achter *‚ik zeg u'* is daar op zijne plaats, als teeken van ontvouwing. De volgende uitspraak toch is de inhoud van 's Heilands spreken. Maar nu had 't zelfde zinteeken ook staan moeten achter *niet*, ter aanduiding van de beteekenis in welke men het gebod, om in 't geheel niet te zweren, had opgevatten. Naar de kracht toch van μήτε-μήτε ontvouwen deze negatieve conjunctie's den inhoud van μὴ-ὅλως. Zie Winer, S. 454, en vgl. Lc. 9 : 3. 't Is zeer waarschijnlijk, dat de Synodale vertolkers op deze plaats het gevoelen van Winer deelden, maar waarom dan ook niet op

gene? En zoo ja, waarom hier dan niet een dubbele punt of, gelijk ginder, een komma geplaatst? Of heeft wellicht het doopsgezind element in de commissie van bewerkers het overwicht gehad? Bedrieg ik mij niet, dan heeft de doopsgezinde predikant Harting het eerste Evangelie overgezet; hebben zijne medewerkers op dit verschijnsel geen acht geslagen? Naar de beteekenis dus van den kommapunt, hebben wij het er voor te houden, dat Jezus aldaar een volstrekt verbod omtrent het zweren uitspreekt, en de vervolgens medegedeelde gevallen slechts als *voorbeelden* geeft. Opmerkelijk is het voorts, dat de Synodale Vertaling van het Mattheus-Evangelie een *altum silentium* in de *Aanteekeningen* bewaart omtrent den eed; uitgezonderd op Mtth. 26 : 63, alwaar de Heer, volgens haar, opgeroepen wordt, om ‚*onder eede*' te verklaren, ‚bij God die, zoo waarachtig als hij leeft, den meineedige straft'. Hoe het eene met andere te rijmen zij, wordt niet aangeduid.

Gaarne zag men achter het woord *rentmeester* Lc. 16 : 8 een ander scheitecken dan een komma. Want het is duidelijk, de Synodale Vertaling vat hetgeen er in 't zelfde vers volgt anders op dan de bedoeling des schrijvers is. De lof van den heer des rentmeesters gold, schreef zij in de *Aanteekeningen*, niet het gepleegd *bedrog* maar het voorzichtig en schrander *overleg*, waarmede de rentmeester zijne toekomst verzekerd had. Alsof dus die heer geweten had, *op welke wijze* zijn dienstknecht hem bedrogen, hem bestolen had, tengevolge waarvan hij zich immers zijne toekomst verzekerd had! Neen, 't is zielkundig ondenkbaar, dat Jezus een heer zou geschilderd hebben, die, wetende dat hij bestolen was, toch den dief prijst om zijne groote behendigheid. Veel redelijker is het te veronderstellen, dat de rentmeester lof ontving wegens zijne (schijnbaar) getrouwe dienst. Rekenschap moest hij afleggen, vs. 1; daaruit vloeide voort, dat zijn heer nog niet *zeker* [1]) was van de gegrondheid der tegen hem ingebrachte beschuldiging. Blijkbaar staat hij verlegen wat te doen, als hij ontslagen zou zijn, vs. 3; want

1) Dit blijkt ook nog uit den *conjunctiven* vorm van διννῇ.

in het oogenblik der ontdekking sprak zijn geweten te luide dan dat hij mogelijkheid zou gezien hebben, om zijne rekening zóó in te richten dat hij den schijn van eerlijkheid redde en rentmeester bleef. Volgens het vierde vers een middel gevonden hebbende, om zich een gemakkelijken ouderdom te verwerven, verzwijgt de Heiland, als een spreker, ik schreef haast, een dichter van den eersten rang, de in het gemoed van den rentmeester ontkiemende hoop om zich, de gunst der pachters verzekerende, den lof van getrouwheid te verwerven van zijnen heer. De Heiland verzweeg dat, om de ontknooping des te treffender te maken. In stede nu van weggejaagd te worden, werd hij door zijn heer geprezen, natuurlijk als eerlijk, ofschoon hij een onrechtvaardig rentmeester was. Hoe hij nu geprezen kon worden, verklaart Jezus door de woorden: ὅτι φρονίμως ἐποίησεν. En waarom hij *listiglijk* handelde en den heer misleidde, verklaart Jezus in de daarop volgende woorden: ὅτι οἱ υἱοί κ. τ. λ. [1]). 't Was dus duidelijkheidshalve goed geweest, vs. 8 aldus te schrijven: En de heer prees den onrechtvaardige rentmeester. — Want hij had verstandig [listig?] gehandeld: de kinderen dezer wereld toch enz.

Valt er dus op déze *interpretamenta* een en ander af te dingen, — veel meer plaatsen zijn er echter, waarin de woorden der vertaling het voorkomen hebben van *verklarende* of den zin *omschrijvende* uitdrukkingen te zijn. Hiervan eenige voorbeelden.

Eene algemeene opmerking ga vóóraf. De voorbeelden, die ik bijbreng, staan, op eene enkele zeldzame uitzondering na, niet in verband met de leerstellige zienswijze der bewerkers, en ik heb geen voorbeeld van eene vrije vertaling gevonden 't welk van zulk een overwegenden invloed een ontegensprekelijk getuigenis aflegt. In tegendeel, hun gevoelen over onderscheidene plaatsen, in de *Aanteekeningen* aangeduid, is dikwijls in strijd met haren inhoud of met de leer der schrijvers-zelven. Desniettegenstaande hebben zij toch hun afwijkend

1) Vgl. over deze schoone gelijkenis, de bijdrage van v. WILLIS in zijne *Uitlegkundige Bijdragen* 1.

gevoelen niet in de overzetting-zelve zoeken te brengen — ik spreek enkel van de vijf historische boeken! —, eene enkele plaats, gelijk ik zeide, uitgezonderd. Twee voorbeelden zullen mijne opmerking ophelderen.

De Synodale overzetting maakt in hare *Aanteekeningen* den indruk, dat de bezetenheid slechts de vrucht van bijgeloof was. Bekker zou, indien hij wist, dat eene Bijbel-vertaling van wege de Algemeene Synode dierzelfde kerk welke hem vroeger schier eenstemmig veroordeelde, zijn *Betooverde wereld* huldigde, ongetwijfeld hoogst voldaan zijn over deze rehabilitatie. Men vrgl. op Mrc. 5, Lc. 8 : 2, Hd. 5 : 3. Ten gevolge van hunne weinige ingenomenheid met alle berichten van dien aard, hebben de bewerkers er minder zorge aan besteed, dan noodig was, om ze goed te verklaren. Immers, uit de *Aanteekeningen* op Mtth. 4 : 24 blijkt, dat zij de maanzieken rangschikken onder de bezetenen. Ten onrechte, volgens den grondtekst. Reeds had Dr. Delitzsch erkend [1]) schrijvende: „Die σεληνιαζόμενοι weinigkens werden H. 4, 24 ausdrücklich von den δαιμονιζόμενοι unterschieden". Immers, καὶ vóór σελ. is niet subordineerend maar coördineerend. Was zulks wel het geval, dan zouden ook de παραλυτικοὶ behooren tot de σελ. Maar dan zou Mtth. ook anders geschreven hebben. Hoe dit zij, de Synodale vertalers hebben toch den grondtekst goed vertaald. Naar hunne verklaring hadden zij moeten vertalen: ‚en bezetenen, inzonderheid maanzieken, alsmede verlamden'. — Hd. 15 : 28 schrijft de Jeruzalemsche Synode, dat het den Heiligen Geest *én* haar goed gedacht heeft, — alzoo onderscheid makende tusschen hare en des Geestes gedachten. De Synodale *Aanteekeningen* echter weten het beter. Zij verklaren: ‚Wat de slotsom hunner ernstige overpeinzing en samenspreking ge-

1) *System der Biblischen Psychologie*, zweite Auflage S. 296. Vgl. ook E. DE PRESSENSÉ: *Jezus Christus, zijn tijd, leven en werk*, Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1869, 2de boek, bl. 295 vv. Zijn gevoelen behoeft echter herziening. Volgens dien geleerde is een ziekelijke toestand niet de *vrucht*, maar de *basis* der bezetenheid.

worden was, gold bij hen voor eene openbaring des Heiligen Geestes'! Lucas zou zich dus vergist hebben, hij had voor *en* moeten schrijven *in* (voor het voegw. καὶ de praep. ἐν), en de vertaling had naar deze verbetering moeten luiden: Den Heiligen Geest *in* ons. Evenwel, de Synodale overzetters hebben zich letterlijk aan den grondtekst gehouden. Hetzelfde geldt omtrent Jh. 15:26 en 27, waar Jezus-zelf het getuigenis des Geestes onderscheidt van dat zijner Apostelen, maar in de *Aanteekeningen* onverholen gezegd wordt: ‚De getuigenis van den Geest zou plaats hebben door Jezus' leerlingen, in wie hij werkzaam was, en *wordt dus met hunne getuigenis één*'. De vertaling heeft echter van deze zinsverandering geene schade gehad.

παραγίνεσθαι, Mtth. 3:1, vertaald door ‚*optreden*', 't zelfde woord, vs. 13, door ‚*komen*'. De voorgangster heeft op beide pll. „*komen*". 't Kan niet ontkend worden, dat ‚*optreden*' voor een prediker, als hij met zijn dienstwerk begint, eene passende uitdrukking is. Maar men kan ook niet ontkennen, dat zij ontleend is aan onze Westersche zeden, inzonderheid aan den toestand van onze spreekplaatsen, en andere eergestoelten. Maar zoo was het in het Joodsche land niet gesteld, gelijk παραγίνομαι slechts dit aanduidt: *ik kom er bij*, ietwat plat uitgedrukt: *ik kom voor den dag = ik neem deel aan het openbare leven*. Met het oog op Johannes' afzondering, zou men wellicht het best gedaan hebben door te vertalen: *kwam de D. te voorschijn*.

μὴ δόξητε λέγειν H. 3:9. Volgens Harting [1]) beteekent deze uitdrukking zooveel als: ‚*meent niet te kunnen of te mogen zeggen*'. Maar 't is de vraag, of er aldus *vertaald* mag worden. De Synodale overzetting toch heeft: ‚Meent niet te — kunnen zeggen'. Waarom dat de Farizeërs en Sadduceërs niet *konden* zeggen, is ons niet recht duidelijk. De verklaring aan den voet der bladzijde luidt: ‚weest niet zóó hoogmoedig, dat gij u gerust zoudt stellen door de gedachte'. Mochten ze dan

1) t. a. p. *op 't w.*

wel een *weinig* hoogmoedig zijn? Maar indien men nu eens begonnen ware met eene zoo letterlijk mogelijke vertaling, bijv. aldus: *Schijnt toch niet te zeggen bij uzelven*, waarvan de verklaring zou luiden: Laadt toch niet den schijn op u, alsof gij denkt: Abraham hebben wij tot vader, wij hebben dus geene bekeering van noode. Want dat kindschap beteekent voor God niets. Hij kan zelfs uit deze steenen Abraham kinderen verwekken; en zouden dézen op zulk een oorsprong hoovaardig mogen zijn?!

ἁπλοῦς (nam. ὀφθαλμός), H. 6 : 22 (vgl. Lc. 11 : 34). De Synodale Vertaling heeft daarvoor ‚*zuiver*', in den zin van *onbedorven*, terwijl de eigenlijke beteekenis duidelijk is: *eenvoudig*. Van een ὀφθ. πονηρὸς wordt gesproken Mtth. 20 : 15 en Mrc. 7 : 22. In de vertolking dezer uitdrukking blijft zij zich bovendien niet gelijk; op de eerstgenoemde plaats is ze *vertaald* naar eisch, maar op de laatstgenoemde in de vertaling *verklaard* door ‚*afgunst*'. Waren die interpretamenta en inconsequentie's noodzakelijk? — Geenszins. Tegenover het ὀφθ. ἁπλοῦς staat niet het *bedorvene*, maar het *booze* oog, ὀφθ. πονηρὸς, vgl. Mtth. 6 : 23 en Lc. 11 : 34. Het *booze* oog, Mtth. 20 : 15 en Mrc. 7 : 22, is zooveel als het *afgunstige* oog. Het *eenvoudige* oog is dus het tegendeel van het *afgunstige*. Herinneren wij ons, bijv., dat de Farizeërs Jezus hebben overgeleverd *uit nijdigheid*, alzoo hadden zij, door deze ondeugd beheerscht, geen open oog voor de verschijning der Waarheid. Mitsdien ving hun oog, of verstand, de lichtstralen niet op, en kon het nog veel minder tot een lichtdrager, tot een luchter, tot een λύχνος voor het ligchaam zijn, zoodat zij in de duisternis wandelden, en geheel donker waren. De nijdigheid ontstaat uit gekwetste eerzucht, uit gekrenkte eigenliefde. De eenvoudigheid is de zuster der nederigheid, en wordt in de zedeleer der O. V. menigwerf verwisseld met haar. Ware nu het verstand der Farizeërs en Sadduceërs bestuurd geworden (vgl. Jh. 5 : 44) door nederigheid, dus ook door in eenvoudigheid des harten te onderzoeken wat Gods wil was, dan was het niet genoemd of geweest: *boos*, maar *eenvoudig*. Het is dus onze slotsom,

dat de nieuwe overzetting op dit punt onjuist is. Als *interpretamentum* is ze hier verwerpelijk, maar ook als *onnauwkeurige verklaring*.

Mtth. 8 : 12, 22 : 13 vinden we de uitdrukking: τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Van wege de Synode is zij vertaald: ‚duisternis *daar buiten*'. Aldus is voor het bijvoegelijke naamwoord: ἐξώτερον een bijwoord in de vertaling gezet, en dat wel een *aanwijzend* bijw. van *plaats*. In H. 22 : 13 maakt deze vertaling een goeden indruk. De gebiedende koning staat in de feestzaal, en wijst, als met den wijsvinger, naar buiten, waar de duisternis heerscht. Maar in H. 8 : 12 komt die omstandigheid niet voor. Daar is de uitdrukking wel gekozen met het oog op de verlichte feestzaal (vs. 11), maar eene bepaalde plaatsaanwijzing ligt niet in het verband. Bovendien, alzoo vertalende gaat de kracht van den comperativus verloren. Blijkbaar wordt er gedacht aan eene duisternis, die *meer naar binnen*, en aan eene *die meer naar buiten* is. Naar den aard der Hollandsche taal gebruikten de Staten-vertalers in deze gevallen den *overtreffenden* trap, gelijk wij ook voor *prior* zeggen de *eerste*.

εἶπεν Mtth. 11 : 3, vgl. 27 : 19, Lc. 7 : 6 en 20; *verklaart* de Synodale *Vertaling* door ‚*liet zeggen*'. Blijkbaar, volgens den Evangelist, ontving de Heiland de vraag van den Dooper door twee van zijne leerlingen. Maar daarom hebben wij nog niet het recht dien trek van het oorspronkelijke uit te wisschen door een *interpretamentum*. Bovendien, wat iemand doet naar lastgeving, doet, naar toerekening, de lastgever-zelf. De al te vrije vertaling van ἄνθρωπος H. 10 : 35 door ‚*zoon*', zal wel geene opzettelijke afkeuring behoeven, om veroordeeld te kunnen worden. Ook de overzetting van μηδενὶ εἴπητε τὸ ὅραμα, H. 17 : 9 door: ‚*spreek over dit gezicht tot niemand*' zal om twee redenen niet kunnen gelden voor eene juiste vertaling. Vooreerst niet, omdat het lidwoord τὸ vertaald is als stond er τοῦτο, en ten anderen niet, omdat de Heer niet enkel gebood: *over* hetgeen ze gezien hadden niet te spreken als onderwerp van beschouwing of bespreking, gelijk onze Hollandsche

uitdrukking te kennen geeft, maar ook, *om het aan niemand te zeggen* of *te vertellen. Over iets tot niemand spreken*, is iets meer dan, *het aan niemand zeggen.* Het laatste involveert het eerste, maar men zou het eerste kunnen gehoorzamen, en het laatste gebod kunnen overtreden. Vgl. de vertaling van Lc. 9 : 31 : ἔλεγον τὴν ἔξοδον αὐτοῦ: ‚*zeiden welk een uitgang*'. Hieruit blijkt dus, dat de Synodale overzetters geen bezwaar hadden in zulk eene Hollandsche constructie. Ik veroorloof mij echter de vraag: Zou de overzetting niet juister zijn, als zij luidde: *bespraken* (nam. met Jezus, zie vs. 30) *zijnen uitgang, dien hij enz.?*

ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, Lc. 1 : 78 wordt vertaald door het interpretamentum: *het rijzend licht uit den hooge.* Maar ἀνατολὴ beteekent „*opgang*". Waarom dit woord der Staten-vertaling niet behouden? Deze heeft in datzelfde vers de verklarende overzetting van σπλάγχνα ἐλέους: „*innerlijke bewegingen der barmhartigheid*". De letterlijke vertaling is: *ingewanden van barmhartigheid. Ingewanden* is eene concrete uitdrukking in het Hebreeuwsch voor het diepste, het *innigste* van 's menschen gemoed, en geeft dus, verbonden met ἐλέους, eene bijzonder-„innige" eene zeer-*teedere* ontferming te kennen. Vindt men dan de letterlijke vertaling minder voegzaam, welnu, zoo behoude men de Staten-overzetting, die het denkbeeld juister wedergeeft dan van wege de Synode geschied is: ‚*groote barmhartigheid*'. Wellicht echter ware in dat geval deze vertaling de meestjuiste: *innig medelijden.*

ἥτις ἔσται παντὶ τῷ λαῷ, H. 2 : 10. De Synodale overzetting heeft hier: ‚voor het geheele volk bestemd.' Onjuist in méér dan een opzicht.

Het betrekkelijk voornaamwoord en het futurum, ja de bepaalde belofte (*zij zal zijn*) ging aldus verloren. Volgens den Apostel Paulus ook, gaat het *volk* Israëls eene schoone toekomst te gemoet. *Geheel* Israël zál zalig worden. Deze blijde voorspelling vindt men niet in de aangewezene vertaling. De vreugde over 's Heilands geboorte is daar slechts *bestemd* voor het geheele volk; en men weet dat *bestemming* niet gelijk staat met

het *bereiken* van haar. Mij dunkt, hier althans is eene leerstellige meening der bewerkers in het spel geweest, en in allen gevalle is het hun als een verzuim aan te rekenen, dat zij de letterlijke vertaling of ook wel den Textus Receptus in het Hollandsch aan den voet der bladzijde niet vermeld hebben.

ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου, H. 2:49, overgezet door ‚*in het huis mijns vaders*'. De verklaring, in deze vertaling gegeven, is, volgens Meyer, goed. Maar er is geen voorbeeld van zulk eene spreekwijze in 't N. T., allerminst in den mond van Jezus, aan te wijzen. Had hij den *tempel* bedoeld, zou Hij dan niet eigenaardiger hebben gesproken van het *huis* zijns Vaders? Daarom geve men de voorkeur aan de Staten-vertaling, die hier heeft „*in de dingen* mijns Vaders".

Lc. 3:7 vgl. Mtth. 3:7 vertoont almede eene omschrijvende vertaling. τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς. Men weet, φυγεῖν is Inf. Aor. Sec. van φεύγω. Had men recht te vertalen, gelijk van wege de Synode gedaan werd: ‚wie heeft u aangewezen, dat gij den toekomenden toorn ontvlieden *zult*'? Verder is ἀπὸ verwaarloosd; ἀπὸ beteekent, om met Meyer te spreken, ‚*hinweg von*'; φυγεῖν ἀπὸ geeft dus te kennen *het vlieden van-*, *het vluchten voor* —; maar ‚*ontvlieden*' zou zooveel zijn als *ontkomen*. Blijkbaar is het, bij vergelijking, dat de *verklaring*, die de groote uitlegger Meyer gaf van dien Infinitivus, de *vertaling* der Synode geworden is. Geschikt zou men hem kunnen overzetten in de *gebiedende* wijs: Wie heeft u aangewezen: „Vliedt van den toekomenden toorn!"? Overeenkomstig zoo menige spreekmanier des N. T. Vgl. Winer S. 302. Maar behouden wij de Synodale overzetting, dan zou de Dooper gezegd hebben: Wie heeft u overtuigd dat gij niet getroffen zult worden door den toekomenden toorn. Echter, in dit geval had de spreker moeten zeggen: ὑμᾶς φυγεῖν κ. τ. λ. Volgens mijne opvatting echter is het eene vraag tot hun *geweten*, die overeenstemt met het volgende οὖν. Wie wees u aan, wie onderrichtte u: Vliedt enz.; — gelijk gij schijnt te willen doen door tot mijnen doop te komen. Welnu, wilt gij zulks doen, brengt *dan* vruchten voort enz.

Lc. 8 : 15, ἐν καρδίᾳ καλῇ καὶ ἀγαθῇ, is ongetwijfeld hoogstmoeijelijk te vertolken. Niet, omdat wij daar te denken zouden hebben aan den ‚nach dem Griechischen Begriffe der durch καλὸς κἀγαθός bezeichneten εὐγένεια', waar tegen Meyer, wiens woorden ik daar overnam, reeds zijne krachtige stem verhief; maar, omdat de Nieuw-Testamentische begrippen van ἀγ. en καλ. zoo bezwaarlijk te onderscheiden zijn, vooral in eene vertaling. Het schijnt echter, dat ἀγαθὸς oorspronkelijk den toestand aanduidt welke in overeenstemming is met Gods wil; een goed man is hij die is gelijk hij, naar Gods wet, wezen moet; terwijl καλὸς een toestand zou aanduiden, die anderen of iets anders, dan 't subject waarvan dat gezegd wordt, *ten goede komt.* Het eerste zou dan zien op den aard en de hoedanigheid met betrekking tot God, het andere op de openbaring, de werking, den invloed naar buiten. Wordt er bijv. gesproken van eene καλὴ γῆ in ons vers, dan wordt er een grond bedoeld die voor het doel bruikbaar, dus vruchtbaar is; ἐν τῇ καλῇ γῇ wijst terug op vs. 8, waar die grond eerst beschreven als ἀγ., *goed van aard*, vervolgens geschetst wordt als *vruchtbaar* voor den zaaijer. Zegt Paulus, Rm. 7 : 16 van de wet, dat hij toestemt, ὅτι καλὸς, terwijl hij vs. 12 het gebod ἁγαθὴ noemde, dan hebben wij te verklaren: Als de mensch doet 't geen hij niet wil, dan stemt hij door dit niet willen toe dat de wet heilzaam voor hem is, als hij haar betracht; terwijl het gebod, onafhankelijk van onze stemming of gesteldheid, naar zijnen aard goed, goed voor God, is. Nog één voorbeeld. Mtth. 7 : 17 wordt een boom goed, ἀγαθός, genoemd, en zijne vrucht καλός. Naar onze onderscheiding zou deze uitspraak beteekenen: *Alle aan het ideé der schepping beantwoordende, alle van aard goed zijnde boom geeft vruchten, den mensch nuttig, aangenaam, geeft alzoo lekkere, voedzame, edele vruchten.* En met betrekking tot het vers van ons tegenwoordig onderzoek, zouden wij verklaren moeten: 't Geen nu in de vruchtbare aarde gevallen is, dat zijn zij, welke het woord, gehoord hebbende, *in een tot gehoorzaamheid gewillig* en *voor God rechtschapen, recht geaard hart bewaren.* De vertaling der Staten

heeft *eerlijk* voor (καρδίᾳ) καλῇ; maar dit woord wordt thans misverstaan, en opgevat in den zin van *niet bedriegelijk*. Edoch, men vereenige zich nog minder met die der Synode, welke er voor heeft *rein*, evenals of er καθαρὸς, Mtth. 5 : 8, stond. Had Jezus dit bedoeld, wij zouden er ook wel het gepaste woord voor hebben. Bovendien, de begrippen van καθ. en ἀγ. zijn „Zusjes en Broertjes". Zou men niet vertalen: *In een gewillig en goed hart?*

H. 10 : 20 is ἐγράφη vertaald door *‚opgeschreven staan'*. De vertaling is *blijkbaar* te vrij, vooral als men daarbij in aanmerking neemt, wat er volgt: ἐν τοῖς οὐρανοῖς. De uitdrukking nu: *opgeschreven staan in de hemelen*, doet aan de hemelen denken als aan het boek, waarin de namen, tengevolge der opschrijving, staan. Echter, de voorstelling is, dat de *daad* van het schrijven geschiedde in de hemelen. De Staten-vertaling heeft dus terecht, *„geschreven zijn in de hemelen"*.

De inschuiving van *‚al'* vóór *‚de zeven'*, H. 20 : 33, waarvoor de grondtekst niet de minste verschooning heeft, vindt evenzeer afkeuring als de verandering die zich de Staten-overzetters veroorloofden, vertalende als of er stond: οὗτοι voor οἱ. *De* zeven broeders, bedoeld in vs. 29, hebben haar tot vrouw gehad. Even groote afkeuring verdient de noodeloos-vrije vertaling H. 23 : 40 en 41 : ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ κρίματι εἶ . . . door: *daar gij toch dezelfde straf ondergaat'*, en: ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν, door: *‚loon naar werken'*.

Met nog enkele voorbeelden, aan het Evangelie van Johannes en de Handelingen der Apostelen, ontleend, besluiten wij dit hoofdstuk.

Allereerst dan valt ons oog op Joh. 1 : 4.

Maar mogen wij de vertolking van eigennamen ook rangschikken onder de interpretamenta, dan maak ik vooraf aanmerking op de oude zoowel als op de nieuwe overzetting. Duidelijk toch is ὁ λόγος een persoonsnaam, niet een titel gelijk κύριος, of ῥαββί. Heeft men nu in beide zelfs dezen ambts- en eeretitel onvertaald gelaten, hoezeer had dit het geval niet moeten

zijn met den persoonsnaam ὁ Λόγος! Dit *woord* karakteriseert zijn *wezen*, gelijk *zoon* zijn *oorsprong*, — *Christus* zijne *ambten*, en *Jezus* zijne *werkzaamheid* in menschelijk vleesch. In de twee laatste gevallen moest de benaming onvertaald blijven. Waarom υἱός vertaald moest, ligt voor de hand. Maar even licht begrijpelijk is het, dat Λόγος niet *verklaard* had moeten worden door ons *woord*. Aldus toch werd de aanduiding van zijn *wezen* op ééne lijn geplaatst met de geen zelfstandig bestaan hebbende openbaringen onzer gedachten, de woorden. Bovendien, Λόγος is mannelijk, en *woord* onzijdig; in beide vertt. is dus het geslacht van het oorspronkelijke niet uitgedrukt, en krijgt de lezer allicht den indruk, dat een onpersoonlijk iets, vs. 14, vleesch werd. ‚*Logos*' verkrijge dus burgerrecht op den kansel, en in de vertaling, gelijk hij reeds talloos vele malen in theologische geschriften voorkomt.

Wat nu H. 1 : 4 betreft. Er staat ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν καὶ ἡ ζωὴ ἦν τὸ φῶς κ. τ. λ. Daarvoor heeft de Synodale overzetting: ‚*In hetzelve was het leven, en dat leven was het licht*' enz. Laat ons ‚*hetzelve*' met afschuw voorbijgaan. Maar stilstaan bij het verklarende invoegsel *het* (leven) en *dat* (leven). 't Trekt dus onze bijzondere opmerkzaamheid, dat er van wege de Synode vertaald is, als of er vóór 't eerste ζωὴ het bepalend lidwoord stond, en vóór het tweede 't aanwijzend voornaamwoord αὕτη. Alle handschriften, zoover bekend, hebben de gewone lezing. Wij mogen dus aan niets anders denken dan aan eene interpreteerende vertaling, die bovendien onjuist is. ‚*Het* leven', in den zin der Synodale Vertaling, is het leven ‚*in zijne meest verhevene beteekenis*', dus *geestelijk* leven. Maar de afwezigheid van het lidwoord duidt het aan ‚*ins umfassendsten* Sinne', volgens Meyer ‚*physisches, ethisches, ewiges* Leben'. Daarmede strookt ook het verband. Aan den Logos wordt, als bron, het *physische* leven toegekend, vs. 3, het *zedelijke* vs. 4ᵇ, en het *eeuwige* op onderscheidene pll. in het vierde Evangelie. Hierin nu heeft de uitdrukking: ἡ ζωὴ, van den Heiland gebruikt, de vaste beteekenis van het leven in zedelijken, geestelijken zin. Eerst dus spreekt de Evangelist over den Logos

als den drager van leven, van alle leven buiten God; daarna zegt hij, dat het leven, in den geheel-eenigen zin van het *ware*, het geestelijke, het zedelijke leven, in Hem aanwezig, het licht der menschen was.

Treffen wij hier dus onloochenbare sporen van onnauwkeurigheid aan, wij merken tevens op, dat de invoeging van *licht* in het tweede gedeelte van vs. 5 volstrekt overbodig was, terwijl — dit in 't voorbijgaan — op vs. 10 bericht wordt, dat *de Logos in Jezus* gekomen was in de wereld als het licht der menschen!

Van dat licht nu kunnen wij nog niet scheiden. Immers, de nieuwe verklarende vertaling van vs. 9ª, is even verwerpelijk als de oude, waarbij nog komt in de eerstgenoemde de omzetting der woorden van het tweede lid. De Evangelist schreef: ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν... nadat hij gezegd had, dat niet *de Dooper* het licht was, maar dat hij slechts een getuige van het licht was. Maar deze *kon* zelfs het licht niet zijn. Het waarachtige licht, zegt Johannes, was er, 't welk immers een iegelijk mensch verlicht, die in de wereld komt, dus ook de Dooper was door den Logos verlicht geworden; hoe kon hij dan het licht zijn? — Bovendien zij opgemerkt, dat ἦν vooraan staat, dus met nadruk, en dat τὸ ἀληθινὸν achter τὸ φῶς aan het einde van de zinsneê evenzoo nadruk heeft. Derhalve vertale men: *Er was het licht*, — *het waarachtige*, — 't welk verlicht een iegelijk mensch, komende in de wereld. — 't Is duidelijk met het oog op de woordschikking, dat komende in de wereld bij *mensch* behoort. Had de Evangelist het anders bedoeld, dan had hij zekerlijk ook geschreven: ἐρχ. κ. τ. λ., achter φωτίζει. En daar de zin zeer schoon is volgens de gewone woordschikking, heeft men nog minder recht tot verandering[1]). Bovendien, al ware de opvatting der Synodale Vertaling juist, dan blijft het toch afkeurenswaardig, dat zij zich in de overzetting zelve zulk eene groote omzetting van woorden veroorloofde. Een gelijksoortige vrijpostigheid blijkt uit de vertaling van vs. 14. Immers, deze geschiedde, alsof

1) Dit is ook in strijd met de *Grondsl. en Regel* zelven bl. 3 a.

πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας door Johannes achter ἐν ἡμῖν geplaatst was. Hare opvatting van die woorden is ongetwijfeld juist. Maar heeft daarom de vertaler recht, zulk eene explicatieve overzetting te leveren? Bovendien gaan er aldus twee eigenaardigheden van den grondtekst verloren, die niet zonder gewicht zijn. Denkende aan het kortstondige verblijf van den vleesch geworden Logos onder de geloovigen, in wier naam de Evangelist getuigt, denkt hij tevens aan de verschenene en aanschouwde heerlijkheid, eene gedachte die hij met emphase onverwijld uitdrukte, terwijl hij verder den grond van al die majesteit, ook van die in den tusschenzin vermeld, uitdrukt met, en hare stralen als 't ware terug leidt tot πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Heeft nu de Synodale overzetting: ‚En het Woord is vleesch geworden en heeft onder ons gewoond, vol genade en waaarheid; en wij hebben zijne heerlijkheid aanschouwd, eene heerlijkheid als des Eeniggeborenen van den Vader' — men gevoelt het, dan geeft men de gedachten van den schrijver niet zuiver terug. De Staten-vertaling had een goed voorbeeld gegeven, de woorden „en wij hebben — den Vader", plaatsende tusschen ( ).

H. 1:18 en 3:13 ὁ ὢν verklarenderwijze vertaald door *die was*. De onjuistheid hiervan wordt, ook zonder bepaalde aanwijzing, terstond gevoeld. Dat zoogenaamde *zeitloses praesens* behoort in de vertaling uitgedrukt te worden.

Boven [1]) sprak ik een vermoeden uit omtrent het onderscheid in de vertaling van ἄνωθεν. H. 3:3, 7 en vs. 31. Ik weet niet, of het gegrond is. Maar de bewerkers zijn toch niet gedachteloos te werk gegaan. Wij mogen zulk eene slordigheid niet veronderstellen, en vinden het aangenamer te vermoeden, dat zij in de vertaling hebben willen uitdrukken, gelijk ook de verklaring luidt: ἄνωθεν, vs. 3, 8 doelt op God, als den *oorsprong* der geestelijke geboorte, ἄνωθεν vs. 31, op den hemel, als *plaats* van Jezus' afkomst. Laat ons dus onderzoeken, of de eerstgemelde opvatting juist is.

---

1) bl. 124. Er staat: ‚*van* God'; moet zijn: ‚*uit* God'.

Wij hebben te kiezen tusschen *van boven* (= van omhoog), *op nieuw*, of *wederom* (Staten-vertaling). Maar de twee laatste vertalingen hebben geen grond in het spraakgebruik des N. Testaments. Wel is er bij Petrus bijv. spraak van *weder*geboorte, maar enkel uit kracht van het voorzetsel ἀνά-, 't welk *wederom* beteekent. Maar ἄνωθεν is blijkbaar een bijwoord van plaats, en wel ter aanduiding van de plaats *vanwaar* iets of iemand komt. Voor het denkbeeld van *wederom* gebruikt men bovendien nog πάλιν. δεύτερον. ἐκ δευτέρου. Deze woorden waren den vierden Evangelist niet onbekend. Opmerkelijk, hoogstbevreemdend zou het dus zijn, indien hij het denkbeeld *wederom* had willen uitdrukken door het gansch ongewone ἄνωθεν, namelijk daarvoor nergens elders gebruikt. *Van nieuws*, of *op nieuw* geboren worden is een ergerlijk pleonasme, gelijk ook het geval is met de opvatting van Weisz, die verklaart: *der ganz neue Anfang*. Men zou mij kunnen tegenwerpen Gl. 4 : 9. πάλιν ἄνωθεν δουλεύειν θέλετε. Maar daaruit blijkt duidelijk, tenzij men den Apostel van tautologie beschuldigen wil, dat πάλιν niet 't zelfde beteekent als ἄνωθεν. Hij vraagt zijne lezers, of zij, gelijk de Staten-vertaling terecht overbracht, *wederom van vorenaan* wilden dienen. Dat hadden zij *eenmaal* gedaan, wilden zij het ten tweede maal *beginnen*, — dien geheelen weg *van af het begin*, *het punt van uitgang*, *andermaal* afleggen? — Maar *deze* beteekenis verschilt niet wezenlijk van die *van boven*. De Grieken dachten zich menigwerf *het begin* van iets als zijn *hoogte-punt*. De richting van de gezichtslijn is slechts verschillend, in 't eerste geval *vertikaal*, in 't tweede *horizontaal*. Lc. zegt bijv. (1 : 3 Evangelie); παρηκολουθηκότι ἄνωθεν πᾶσιν ἀκριβῶς. Ons bijwoord duidt dus het punt van *uitgang* aan. *Van af het begin* had hij alles nauwkeurig nagegaan, dus den geheelen weg des onderzoeks van af het aanvangspunt met groote oplettendheid bewandeld. Dit nu dacht hij zich als het hoogste punt, vanwaar hij nedergedaald was. Daarom schreef hij ἄνωθεν. Vgl. ook Hd. 26 : 5. Welken zin zou hier de vertaling *wederom* of *op nieuw* hebben!?

Van boven geboren worden. Geenszins geldt hiertegen de zon-

derlinge vraag die, meen ik, prof. van Gilse in der tijd gericht heeft tot Vissering, welke in de eerste uitgaaf van zijn N. T. die vertaling had (in de tweede staat *op nieuw*): „zou men ook *van onderen* geboren kunnen worden?" 't Is op exegetisch gebied de vraag niet, wat al of niet geschieden kan, maar, wat de schrijver geschreven heeft, en blijkens zijne woorden wil zeggen. Wil men echter die vraag beantwoorden, dan zij het met *ja*. De Evangelist kent menschen, welke zijn ἐκ τῆς γῆς. vs. 31. Die nu hun oorsprong *uit* de aarde hebben, zullen ook wel *van onder*, *van beneden* hun oorsprong hebben. Zij zijn ἐκ τῶν κάτω (H. 8 : 23), dus ook κάτωθεν. -θεν, verwisselbaar met παρὰ of ἀπὸ c. gen. vgl. Hd. 14 : 17, 16 : 13, 9 : 3, ter aanduiding van de plaats *vanwaar*, heeft tot tegenstelling -δε of -σε, *waar heen*. Daarvoor kan gezegd worden εἰς c. acc. vgl. H. 16 : 21; hier staat dat een mensch εἰς τὸν κόσμον geboren wordt. *Geboren*, waarschijnlijk van het verouderde *boren*, *dragen*, in onze taal, laat ook de denkbeelden *van — naar* zonder bezwaar in zijne nabijheid toe. Het Grieksche woord beteekent in Activo *verwekken*, in Passivo *verwekt worden*. γεννηθῇ ἄνωθεν wil dus zooveel zeggen als: *van boven verwekt werd; van boven*, *namelijk*, *kwam de verwekking*.

Daarmeê heeft de Synode echter nog geen recht ἄνωθεν gelijk te stellen met ἐκ θεοῦ. Al stemmen wij toe, dat Boven gelijk staat met God, dan staat -θεν toch nog niet gelijk met ἐκ. Er is onderscheid tusschen de uitdrukking *van* huis, en *uit* huis gaan, alzoo ook tusschen *van* God of *uit* God komen (waarover nader). Men vergelijke vs. 31. Eerst wordt er gezegd: Die *van* boven komt, is boven allen; daarna wordt de *oorsprong* aangeduid: ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Jezus is niet enkel *van boven gekomen*, maar ook *uit den hemel*, *en niet uit de aarde*, *voortgekomen*. Houden wij dus de beteekenis van γεννῶ voor oogen, dan geeft: ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν dezen goeden zin: *tenzij iemand van boven verwekt zij*, zoodat *boven* aangeduid wordt als de plaats vanwaar de γέννησις geschiedde, terwijl er niets gezegd wordt van den *oorsprong* (ἐκ) of van de *oorzaak-zelve* der verwekking.

Aldus laat zich ook het misverstand van 's Heilands eersten

interpreet verklaren. Moest iemand, om Gods Koningrijk te kunnen zien, van Boven verwekt worden, dan, dit was blijkbaar, moest hij *ten tweeden male* geboren worden. Hoe kon dat met een grijsaard gebeuren? De zielen bestonden bij God, meent hij. Vgl. Jh. 9 : 1. Eenmaal was hij — als ziel — reeds *in*gegaan *in* den schoot der moeder, hoe zou hij dat ten *tweede* maal kunnen doen? En hij had niet gesproken van een *andermaal ingaan in den schoot* der moeder, als dit reeds niet eenmaal, naar zijne voorstelling, had plaats gehad. En, dit voelt hij, die Godsman heeft niet de geboorte op het oog, die plaats gehad had. Hij moet dus wel, nu Jezus raadselachtig schijnt te spreken, de schijnbaar-bespottelijke, maar inderdaad ernstige vraag doen, of iemand, of een oud man, dan voor de tweede maal geboren kan worden? Hij begreep niet, dat in den mond van den hoogsten leeraar het ἄνωθεν eene andere beteekenis had, dan hij er aan hechtte, *als plaats vanwaar de zielen den moederschoot ingaan.*

Derhalve wijst de Heer den hooggeleerden man terecht, niet door eene herhaling van dezelfde gedachte met andere woorden, maar door eene nadere uiteenzetting. Ik spreek hier niet, wil Jezus zeggen, van een uitgaan uit, en dus ook niet van een ingaan in den *moeder*schoot, maar ik bedoel een geboren worden, een verwekt worden, een te voorschijn komen *uit water en Geest*, — hier dus gedacht als den geestelijken moederschoot. *Van* Boven dus de daad der verwekking, *uit* water en Geest het voortkomen. Wordt nu ἄνωθεν verklaard als *uit God*, — men voelt, dat men dan ἐξ (ὕδατος καὶ Πνεύματος) opvat als διά κ. τ. λ. Maar tevens vervalt men dan in de onjuistheid, om, daar het verschil tusschen ὕδωρ en Πνεῦμα te groot is, om beide denkbeelden op ééne lijn te plaatsen, met Meyer het eerste *causa medians* en het tweede *causa efficiens* te nemen. Wij zouden dus, om bij het beeld te blijven, vs. 3 en 5 aldus omschrijven kunnen: Indien iemand niet van Boven verwekt is *in*, en dientengevolge geboren wordt *uit* den moederschoot des waters en des Geestes — hij kan enz. Wat de beteekenis van *water* is en van *Geest*, en in welk verband die

uitspraken staan met vs. 13, waar gesproken wordt van een geboren worden *uit* God, mag nu geen punt van onderzoek zijn. Genoeg, ik heb gerechtvaardigd, meen ik, de vertaling *van boven*, of *van omhoog*, maar, zoo zij beduiden moet *uit God*, haar op goede gronden bestreden.

Om het gewicht van Jh. 3 : 3 en 5 heb ik mij eenigermate breedvoerig met die kwestie beziggehouden. Enkele andere voorbeelden, aan hetzelfde Evangelie ontleend, moeten hier echter nog een plaatsje vinden. Blijkbaar dan zijn verklaringen:

H. 3 : 31: ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς: *‚die uit de aarde afstamt';*

„ 4 : 10: εἰ ᾔδεις τὴν δωρεὰν τοῦ θεοῦ: *‚indien gij van de gave Gods wist'.*

H. 5 : 10: ἴσον ἑαυτὸν ποιῶν τῷ θεῷ: *‚zich met God gelijkstellende.*

H. 7 : 24: τὴν δικαίαν κρίσιν κρίνατε: *‚oordeelt met een rechtvaardig oordeel'.*

H. 9 : 3: ἵνα φανερωθῇ: *‚moeten geopenbaard worden'.*

„ 10 : 7: ἡ θύρα τῶν προβάτων: *‚de deur tot de schapen'.*

„ 11 : 39: τεταρταῖος γάρ ἐστι: *‚want hij ligt hier al vier dagen';* eigenl. want hij is vierdaagsch, een vierdaagsch lijk. Wij zouden dus zeggen: Want 't is al vier dagen, nam. sints hij begraven werd.

H. 17 : 23: τετελειωμένοι εἰς ἕν: *‚volkomen één'.*

„ 21 : 11: werd ter verklaring ingevoegd *‚in het schip'.*

Maar ook de vertaling van Lucas' tweede boek is niet zonder *interpretamenta.* Bijv.

H. 1 : 18: κτάομαι. Dit werkwoord werd Mtth. 10 : 9 overgezet door *‚zich voorzien'*, en Lc. 18 : 12 door *‚inkomsten'.* In die plaats, alsmede in H. 8 : 20 en 22 : 28 door *‚koopen'.* Zijne beteekenis wordt door Harting [1]) ongetwijfeld goed opgegeven. Zij is: *zich verwerven, verkrijgen.* Dat men zich niet altijd iets verwerft door koopen, is zonneklaar, 't welk de Synodale Vertaling ook bij Mtth. 10 : 9 gevoeld heeft. Zonder bezwaar

1) t. a. p. *op 't w.*

had zij zich, in de *Handelingen*, kunnen houden aan haren leiddraad, die heeft: *verwerven*, *verkrijgen*, na bijvoeging van *zich*, *mij* enz. — De overzetting door *‚inkomsten'*, Lc. 18 : 12, pleit niet voor de vaste regelmatigheid der vertalers, en laat een fijne trek van het oorspronkelijke verloren gaan. De dankende Farizeër brengt Gode zijne goede werken in herinnering. Nu gaat het veel gemakkelijker tienden te geven van *inkomsten* dan van *verdiensten*. Iemand kan *inkomsten* hebben zonder dat hij er moeite voor doet. Evenzoo is de tiende van *„bezittingen"* (Staten-vertaling) eene gemakkelijkere opbrengst, dan die van *zuur-verworvene* penningen. Vertaalt men nu, naar de kracht van het oorspronkelijke woord: *ik geef tienden van al wat ik mij verwerf'*, dan is alzoo uitgedrukt, dat de Farizeër zelfs van 't geen hij zich met *inspanning* verkreeg tienden offerde. Maar in Hd. 1 : 18 heeft de vertaling *‚koopen'* nog schadelijker gevolgen. Dientengevolge zou er strijd bestaan tusschen het bericht van Lucas aldaar en dat van Mattheus, H. 27 : 7. Volgens den eersten Evangelist zouden de *overpriesters* den akker des pottebakkers hebben gekocht, volgens den derden, den schrijver van de *Handelingen*, zou *Judas-zelf* dat gedaan hebben. Zoo meenden de *Aanteekeningen* der nieuwe vertaling meerder recht te hebben tot de uitspraak: *Tot dusver is het niet gelukt, de beide verhalen in overeenstemming te brengen.* Een interpreet is geen apologeet; de tolk heeft slechts te vragen, wat de bedoeling is van den spreker blijkens de woorden die hij vertaalt. Maar hij mag nog veel minder door eene verkeerde overzetting de bezwaren der uitlegging en verdediging vermeerderen. Nu is *‚koopen'*, waarvoor Mtth. 27 : 7 ἀγοράζω heeft, niet eene juiste overzetting van κτάομαι. Maar door dit te doen vertaalt men niet enkel twee onderscheidene Grieksche woorden door één en hetzelfde Hollandsche, — men vermeerdert ook noodeloos den twijfel aan de geloofwaardigheid der Bijbelboeken. *‚Zich verwerven'* nu, zijnde de juiste overzetting, heeft ook dit voor, dat het *het koopen*, in Mtth. vermeld, niet tegenspreekt. Petrus wijst er op, hoe Judas, *de discipel*, van God had ontvangen het lot der Apostolische bediening, maar hoe Judas *de*

verrader zich een akker had verworven voor het loon der ongerechtigheid. Deze tegenstelling is treffend en fijn. Laat ik hier de schoone opmerking van Meyer, een vijand van *‚willkürliche Harmonistik'*, aanhalen ter toelichting: ‚Dieser nun er warb sich ... — rhetorische Andeutung der den Zuhörern genau bekannten Thatsache: *Für das Geld ... ward een Acker erkauft* (Mtth. 27 : 6—8) ... nach der *Habsucht* des Judas gewählt'.

In 't voorbijgaan teeken ik aan, dat de Synodale *Vertaling* γλώσσαις. Hd. 2 : 11 *verklaard* heeft door *‚talen'*, edoch vs. 4 en H. 10 : 46, *‚tongen'* heeft; terwijl volgens de *Aanteekening* op laatstgemelde plaats aan dezelfde zaak gedacht moet worden.

In H. 7 : 20 is ook door een interpretamentum de vertaling ontsierd en — de zin van den grondtekst verdonkerd. Dezelfde aanmerkingen gelden de oude vertaling. ἀστεῖος τῷ θεῷ — vgl. Winer, S. 232 — werd overgezet door *‚uitnemend schoon'*. Ten onrechte. *Schoon voor God*, luidt de uitdrukking in onze taal. Zij heeft dus niets zonderlings noch aanstootelijks. Bovendien, welk eene opmerkelijke gedachte! God — de hoogste schoonheid; haar hoogste rechter; ook tot ons schoonheidsgevoel in betrekking!

H. 7 : 23 en 35 is evenmin onberispelijk. In 't eerste vers luidt de letterlijke vertaling: *Toen nu de tijd van veertig jaren voor hem vervuld was*, en die van wege de Synode: *‚Toen hij nu den ouderdom van veertig jaren bereikt had'*. En in het tweede is ἐν χειρὶ overgezet als stond er enkel διὰ c. gen.: *‚door middel van'*. De explicatieve vertaling van H. 8 : 27 was overtollig en is onjuist. Ik bedoel ἦν ἐπὶ πάσης κ. τ. λ., waarvoor de Synodale overzetting heeft: *‚gesteld was over al'* enz. Maar dit zegt Lucas niet. Hij bericht enkel, dat *was over* enz. Die vertaling echter geeft te kennen, hoe de kamerling schatbewaarder geworden was: *hij was er over gesteld*. De woorden van den schrijver duiden aan, dat hij er het *opzicht*, *toezicht*, *bestuur* over had. Werd dus de letterlijke vertaling: *„die over al haren schat was"* onduidelijk geacht, zoodat men tot eene omschrijving de toevlucht moest nemen, dan had ik beter geoordeeld eene uitdrukking als deze: *die haar schatbewaarder*

was. — Wel zou men daartegen kunnen aanvoeren, dat aldus πάσης niet overgezet werd. Maar *dit* ligt in 't denkbeeld: *haar schatbewaarder* opgesloten.

H. 15 : 7: ὑμεῖς ἐπίστασθε — πιστεῦσαι heeft in de nieuwe vertaling eene zonderlinge verandering ondergaan. Aldus: ‚*Gij weet dat God lang geleden onder u mij verkoren heeft, om door mijnen mond de heidenen het woord des Evangelies te doen hooren en gelooven*' (dus ook: *te doen* gelooven). Maar zoo iets heeft Lucas niet geschreven. Wel is zijne schrijfwijs hier ietwat vreemd. Toch kan zij, letterlijk overgezet, een goeden en verstaanbaren zin geven. Bijv., naar de aanwijzing van Meyer t. d. p. en van Winer, S. 212: *Gij weet dat God lang geleden onder ons* [*of u*] *de keus deed dat door mijnen mond de heidenen het woord des Evangelie's hooren en gelooven zouden.*

H. 15 : 38 is de vertaling van ἠξίου door: ‚hij *stond er op*', eene overdrijving, uit het verband opgemaakt, van de eigenlijke beteekenis: *hij achtte gepast, billijk, verdiend.* Immers Marcus was van hem en van Barnabas afgeweken, en dus had hij het niet verdiend, medegenomen te worden, enz.; of liever, hij had het verdiend, *niet medegenomen* te worden enz. — ἀνέβλεψα H. 22 : 13, overgezet door ‚*kon ik opzien*'; εἰπὼν vs. 24 door ‚*gebiedende*', H. 26 : 23: ἤχθη door ‚*voorgebracht*' (had Lucas dit bedoeld, dan had hij geschreven προ- (vgl. vs. 20). Hij drukt daar slechts uit, dat Paulus *gehaald* werd) — al die afwijkingen van den woordzin des schrijvers zullen wel geene verdedigers vinden, maar als proeven van verklaringen in de vertaling bovendien afgekeurd worden.

H. 17 : 3 veroorloofde zich de nieuwe overzetting, die geene andere lezing volgde dan die van den Textus Receptus waarmee Tischendorf overeenstemt, eene noodelooze omzetting van de volgorde der woorden, blijkbaar om hen beter te doen verstaan. Zelfs de geleerde schrijver van de *Opmerkingen betreffende de Staten-overzetting van de Evangeliën en de Handelingen der Apostelen* [1]) vond die operatie overtollig. De oor-

1) Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN, 1855, t. d. pl.

spronkelijke woorden luiden: Διανοίγων καὶ παρατιθέμενος, ὅτι τὸν Χριστὸν ἔδει παθεῖν καὶ ἀναστῆναι ἐκ νεκρῶν. καὶ ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστὸς, Ἰησοῦς, ὃν ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν. Paulus betoogde dus, van de Schriften des O. V. uitgaande:

1. De Christus moest lijden en opstaan uit de dooden.

2. *Deze* Christus, zulk een Messias, is *de* Christus, de verwachte en beloofde Messias.

3. Die Christus is de Jezus mijner prediking.

Men weet, dat de eerste twee stellingen door de massa der Joden ontkend werden. Zij beweerden: De Christus moet een koning zijn in aardsche heerlijkheid; die aan deze voorwaarde niet voldoet, kan de voorspelde Christus niet zijn. De woorden nu: καὶ ὅτι οὗτος — ὑμῖν werden in de Synodale Vertaling aldus overgezet en omgezet: ‚*en dat deze Jezus* [alsof οὗτος vóór Ἰησοῦς stond], *dien ik, zeide hij, u verkondig, de Christus was*'. Hiervan luidt de goede vertaling: *en dat déze de Christus is*, namelijk *Jezus, dien ik ulieden verkondig.*

Ten slotte teeken ik nog deze exegetische verschijnselen in de vertaling aan.

H. 18:18: εἶχε εὐχήν: ‚*hij stond onder eene gelofte*'; evenzoo H. 21:23, waar bovendien ἐφ' ἑαυτῶν verwaarloosd werd. — II. 19:9, 23: ‚*des Heeren*' ingevoegd achter: *den weg.* Daardoor werd een fijne trek van het origineel tevens uitgewischt: *de weg*, in de taal der Chr. gemeente, is κατ' ἐξόχην die *des Heeren.* — H. 20:9: ἤρθη νεκρός: ‚*voor dood opgenomen*'; maar dan had er vóór νεκ. moeten staan: ὡς. — vs. 13: πεζεύειν: ‚*over land gaan*', moet zijn: *te voet* gaan, naar de letterlijke beteekenis, in tegenoverstelling met ἀνήχθημεν: de medgezellen werden als *gedragen* door het schip, de leidsman *droeg zichzelf* voort door te loopen. — II. 20:25: ἐν οἷς διῆλθον: ‚*bij wie ik rondging*', als om te collecteeren; moet zijn: *onder wie ik rondtrok.* — Opmerking verdient eindelijk nog, dat de benamingen van partijen in den Joodschen staat of van richtingen hier behouden, daar vertolkt zijn. De nieuwe behield terecht die van Farizeërs en Sadduceërs. Maar zij had 't zelfde moeten doen betrekkelijk de Sicariërs en Zeloten. De eersten, vermeld in

H. 21:38, *verklaarde* zij voor *bandieten;* de laatsten, waartoe Simon, H. 1:13, behoord heeft[1]), voor *ijveraars*. De σικάριοι waren eene bepaalde klasse van menschen in het Joodsche land [vgl. Jos. Ant. 20. 6 vv.], zoodat men beter gedaan had met te vertalen: *de* [*bekende*] 4000 *mannen der Sicariërs*. Ook weet men, dat de Zeloten eene groote rol gespeeld hebben in en kort na den tijd van Jezus' omwandeling op aarde.

En vraagt men nu, met het oog op die blijken dat de *vertalers* de grenzen hunner roeping overschreden hebben, om een enkel woord waarin mijn oordeel over dit punt uitgedrukt wordt, dan antwoord ik:

De vrije geest, die de bewerkers bezielen moest [zie boven bl. 39 vv.], heeft zich onbetamelijk — vrij gedragen, en, meenende dat hij zich niet te dicht aan de letter behoefde te houden, soms een anderen zin, dan de schrijver bedoelde, in de vertaling gebracht. Ik kan niet zien, dat het zoogenaamde bekrompene inzicht der Staten-overzetters slechtere gevolgen heeft gehad dan het vrijere standpunt der Synodale arbeiders.

---

1) En zoo niet, dan moest *Zelotes* als bijnaam toch behouden zijn gebleven, gelijk met *Petrus* het geval is.

DERDE HOOFDSTUK.

ELLIPSEN.

„Ellipseos propria est ratio grammatica, quae posita est in eo, ut oratio, etiamsi aliquid omissum sit, integra esse censeatur, quia id, quod omissum est, necessario tamen intelligi debeat, ut quo non intellecto sententia nulla futura sit".

HERMANN.

Elke taal heeft Ellipsen. Ontstaan in de taal van het dagelijksche leven, 't welk naar kortheid streeft en talloos-vele malen de herhaling van een woord niet behoeft, omdat het duidelijk door den spreker ondersteld en door den hoorder er bij gedacht wordt, zijn zij — kon 't anders? — ook in de schrijftaal gekomen. En déze zal meer *uitlatingen* hebben, naarmate zij een zuiverder afbeeldsel heeten mag van het algemeene spraakgebruik. Niemand zal deze stelling tegenspreken, maar evenmin zal het iemand verwondering baren, dat het Grieksch van het Nieuwe Testament, zoo nauw verbonden met de volkstaal, en zoo ruim voorzien van samenspraken, als anderszins, in den boezem des volks gehouden, eene menigte van zulke uitlatingen vertoont.

Maar de vraag rijst terstond bij ons op: Wat zijn de dusgenoemde *Ellipsen?*

Volgens de definitie van den Franeker Hoogleeraar L. Bos,

vroeger wijd-vermaard op dit gebied [1]), is álles *ellipse*, wat, niet geschreven, toch geschreven had moeten worden „*ad plenam orationem, legitimam et analogicam structuram necessario*". Alzoo zouden wij Mtth. 27 : 21 bijv eene *ellipse* zien, waar het volk op de vraag van den landvoogd eenvoudig antwoordt: βαραββᾶν, zonder er bij te voegen: θέλομέν σε ἡμῖν ἀπολύσειν. Vgl. ook Lc. 22 : 36, Jh. 18 : 5 en and. pll. En drukte men daarbij, gelijk velen in die dagen wilden, ook de zoogenaamd-weggelatene woorden in de vertaling uit, dan zouden wij moeten vertolken: οἱ σοφοὶ door *de wijze mannen*, οἱ πιστοὶ, *de geloovige menschen* enz. Echter, waar zou het einde zijn van zulk een weg? — Thans vereenigt men zich, tot groot gewin van eene getrouwe vertaling, zonder tegenspraak, met het gevoelen van den beroemden grammaticus Winer [2]): „*Ellipse* (mit Ausschluss der Aposiopesis...) besteht in der Auslassung eines Wortes, das, obschon es nicht gesetzt ist, doch seinem Begriffe nach (zur Vollständigkeit des Satzes) gedacht werden muss: Auslassen kann man aber ein mit zu denkendes Wort (sei es aus Bequemlichkeit oder aus dem Streben nach Gedrängtheid) blos dann, wenn in dem Gesprochenen die unzweifelhafte Andeutung des Ausgelassenen liegt, entw. mittelst des individuellen Baues des Satzes oder in Fölge eines conventionellen Sprachgebrauchs". Het heirleger van ellipsen, dat men voor eene halve eeuw nog monsterde, werd dus, nadat Winer het opperbevel bekwam, duchtig gedecimeerd, en daarmeê een heilzamen terugtocht naar den blocitijd der Grieksche letteren in Europa bevorderd. Luther toch, wien, met het oog op zijne hooggeprezene Bijbel-vertaling, ook in dezen een eereplaats toegekend werd, vond slechts weinige uitlatingen, gelijk al de vertalingen die de zijne volgden, zooals die van Liesvelt en Biestkens. Maar sints dien tijd won de meening meer en

---

1) *Ellipses Graecae.* Volgens WINER S. 540, verscheen dat werkje in 1712 en beleefde het niet minder dan 10 uitgaven in 100 jaar.

2) S. 540.

meer veld, welke in den Franeker Hooglecraar haren grootsten lofredenaar verkreeg.

In het tijdperk dus van den aanwas der ellipsen werd de Staten-vertaling (1637) voltooid. Blijkbaar is het, uit de vele invullingen die men er in aantreft, dat zij gedeeld heeft in de schadelijke gevolgen dier zienswijze. Ypeij en Dermout maken zelfs melding van een geschrift (boven reeds aangehaald), in 1652 te Amsterdam verschenen, 't welk aan de Staten-overzetters verwijt dat zij 9391 *nieuwe menschelicke woorden daar tusschen inghesacyt hebben;* terwijl de geleerden Harting [1]) en Vissering [2]) niet zonder goeden grond hebben aangetoond, dat er vele *noodclooze* en tevens *nadeelige* invullingen In voorkomen. In dit opzicht is de Staten-vertaling in strijd met de bepaling der Dortsche Synode, „*om den sin des textes, die niet ten vollen uytgedruckt is, te vervullen, soo weynigh woorden* daerby doen als mogelick is" [3]). De overzieners schijnen deze onregelmatigheid niet opgemerkt te hebben. Ook hebben zij voorbijgezien dat er bij het invoegen-zelf ongeregeldheid plaats had; bijv. achter „*bloed*", Mtth. 27 : 25 staat ingevuld „*kome*", en in den gelijken uitroep Hd. 18 : 6 is daarvoor gezet: „*zij*", — schoon dit, vgl. Winer S. 546, geene grammatikale fout is. Zij hebben zelfs goedgekeurd, dat niet overal de invoegselen aangeduid werden: bijv. Mrc. 13 : 22: „*het*" en „*ware*".

Evenwel, 't is blijkbaar onjuist, wat Dr. Harting [4]) schreef, namelijk, dat het *heir van tusschenvoegsels* in de oude vertaling te verklaren is uit het strenge inspiratie-begrip, uit de *dogmatische bekrompenheid* van de HH. vertalers. De zondebok was verkeerd gekozen, ofschoon 't een meesterlijke greep was, om de voorstanders van eene zuivere overzetting des te afkeeriger te maken van de leer der *Inspiratio verbalis*. Deze toch eischt,

---

1) Jaarb. v. W. Theol. Vde deel, bl. 607 vv.

2) " " " " Xde " bl. 258 vv.

3) *Hand. der Syn. Nationalis van Dordrecht*, Ghedrukt bij ISAACK JANSZ. CANIN, 1621.

4) t. a. p. bl. 634 vv.

integendeel, dat er zoo weinig mogelijk *menschelijke* woorden naast de *goddelijke* geplaatst worden. 't Is, op dialectisch gebied, eene dwaze onderscheiding, want alle woorden, die het menschdom gebruikt, zijn menschelijk; de gedachten, die van God zijn, déze zijn Goddelijk. Alléén van haar tezamen genomen en gedacht als één geheel, uitgedrukt in de H. S., kan men zeggen: *'t Is het Goddelijke Woord*, in den zin van *Openbaring Gods* Maar dit in 't voorbijgaan. Ik schreef zoo even, dat de *Inspiratio verbalis* veeleer de invoegselen verbiedt. Daartegenover leidt — gelijk van zelf spreekt — het *,vrijere'* standpunt, hetwelk de heer Harting bij de nieuwe vertaling ingenomen wenschte te zien, allicht tot eene vrijere vertaling, en dus ook tot meerdere inlasschingen. Zij vinden hare verklaring dan ook niet in een dogmatisch, maar in een grammatikaal beginsel.

Alleen van de *haakjes* kan men met eenig recht beweren, dat zij de vrucht zijn van de toenmalige *Locus de S. Scriptura*. Omtrent de ingevulde woorden toch had de Synode voorgeschreven om „deselve in den text met een andere letter, ende tusschen haeckskens te besluyten, opdat se van de woorden des textes moghen onderscheyden worden" [1]). Opmerkelijk blijft het echter dat de instructie wel spreekt van woorden *„des textes"*, maar niet van woorden *„Gotlhes"*. Bijaldien, meen ik, het inspiratiebegrip van de leden der Dortsche Synode zulk een grooten invloed, als beweerd wordt, heeft uitgeoefend op de aangehaalde bepaling. Het schijnt, de Synode meende, te recht of te onrecht, dat sommige in gebruik zijnde vertalingen door het gemis der in hun oog voor het verstand der H. S. noodzakelijke invullingen niet getrouw den zin van het oorspronkelijke

---

1) Die „haeckskens" zijn echter zéér oud. Want in *de Voorrede* des Bijbels, „die eygentlijck de *aldereerste Gereformeerde* genoemt kan worden", wordt door de drukkers bericht: „De Leeser sal weten, waar hij dit [ ] teecken vindt, dat hetgeene daar tusschen staande, in de *Hebreeuwsche* ende *Griecksche* grondt niet en is, maar is alleen uyt dien aansien gebruykt, om de redene die daar verhaalt werdt te doen luyden, ende tot den sin ofte verstant te leyden". I. LE LONG, *Boekzaal* enz. bl. 704—706. Die bijbel verscheen te Embden, in 1556.

weêrgaven, dat hare opneming alzoo nuttig was, en dat, *om der zwakken wil*, die zich aan zoovele niet gekenmerkte inlasschingen zouden ergeren, het goed was haar te *signaleeren*.

Evenwel, wat heeft deze zaak toch eigenlijk te maken met het artikel der *Theopneustie?* Men heeft, 't is waar, voor een geschrift van God meer eerbied, dan voor dat van een mensch, als men eerbied heeft voor God-zelven. Maar het is niet de eerbied, die *de* drijfveer mag zijn tot getrouwe vertaling. 't Is de plicht der getrouwheid zelf, die den overzetter de grootstmogelijke nauwkeurigheid voorschrijft. Zijn geheele arbeid beweegt zich om het middenpunt der getrouwheid. Alzoo heeft hij bestendig twee vragen goed te beantwoorden: Wat heeft de schrijver *blijkbaar* bedoeld? En hoe zal ik zijne bedoeling *zoo juist mogelijk* wedergeven? Men moet getrouw zijn in het kleinste zoowel als in het grootste, evenzeer jegens een menschelijk als een goddelijk geschrift. Voor élke letter, die men vertaalt, geldt het woord van Wilke [1]): „Die Forderung der Treue enthält analysirt Folgendes: der Uebersetzer muss *a* jedes, im originaltekst den Begriff des Satzes bedingende Wort durch das ihm völlig entsprechende weder bestimmtere, noch unbestimmtere, ausdrucken". Alzoo moet de vertaler, waar hij eene *ellipse* ontmoet, het in 't oorspronkelijke weggelatene woord overdrukken in de taal, waarin hij overzet, *zoo hare eigenaardigheid dit gebiedend vordert.* Doet hij zulks niet, dan ontvangen *zijne* lezers eenen anderen indruk dan dien het oorspronkelijke wilde maken. Geeft hij nu door haakjes of cursieve letters te kennen, dat de ingelaschte woorden niet in den tekst des schrijvers staan, zoo schijnen zij allicht een vreemd toevoegsel te zijn aan zijne uitgedrukte gedachten, terwijl die woorden, goed aangebracht, in der waarheid niets anders dan hare voor de lezers der vertaling onmisbare kenteekenen zijn.

't Is dus niet krachtens eenig dogmatisch beginsel, 't is volgens den eisch der getrouwheid, 't is op grond der zedelijkheid,

---

1) Die Hermeneutiek des N. T. systematisch dargestellt, 2ter Th. S. 343 f.

dat men zich tegen de Staten-haakjes en voor het beginsel der invulling verklaren moet, maar dit door 't zelfde plichtsbesef bestuurd. Die teekens heeft de Synodale Vertaling over boord geworpen, zonder eenige uitzondering. Zij nam hierin niet onze voorvaderlijke, maar de Luthersche overzetting tot leiddraad, tot voorbeeld, zoo zij althans eene volgeling in dit opzicht heeten moet. Deswegens verdient zij ongeveinsden lof, ofschoon het waarschijnlijker is, dat die heilzame reactie de vrucht is van de dogmatiek der Synodale vertalers, dan dat zij het uitvloeisel is van gehoorzaamheid aan den zooeven besproken eisch der vertolking: *Wees getrouw tot in het kleinste!* Maar, hoe dit zij, die ingevoerde haken of cursieve letters, welke de oude vertaling ontsieren, — zij misvormen de nieuwe niet, die in dezen een schooner gelaat vertoont.

't Zou echter kunnen zijn, dat de Synodale overzetters te veel of niet juist ingelascht hebben. Daaromtrent wenschen wij thans hun arbeid te toetsen. Voor de aangebrachte verbeteringen verwijs ik naar de opstellen van de HH. Harting en Vissering, boven aangewezen. De meeste verbeteringen, door de genoemde geleerden voorgedragen, vindt men in dat werk terug, ofschoon het met zelfstandigheid is bewerkt. Zoo behield de Synodale Vertaling terecht *koud water*, Mtth. 10 : 42, voor het eenvoudige ψυχροῦ, *en zoete wijn*, Hd. 2 : 13 voor γλεύκους. Heeft zij dus hare onafhankelijkheid gehandhaafd, zij bleef echter niet overal aan haar eigen beginsel getrouw. Er kunnen in onderscheidene plaatsen verbeteringen aangebracht worden, waarvan ik de voornaamste ga bespreken.

Wij beginnen wederom met het begin des N. T., ofschoon wij, om licht verklaarbare redenen, ons niet binden kunnen aan de volgorde van Evangeliën, hoofdstukken, verzen. In Mtth. 2 : 18 dan vinden wij de uitdrukking: ὅτι οὐκ εἰσί. De nieuwe vertaling schijnt hier de oude niet gebruikt te hebben als leiddraad, ten minste daarin een gebrek gezien te hebben, dat de beteekenis van den zin voor den Nederlandschen lezer verdonkerde. Althans, zij vertaalde haar: ‚*omdat zij niet meer*

zijn'. Zij achtte dus de invoeging van *meer* noodzakelijk tot recht verstand. Wij echter niet. In de volkstaal wordt ter aanduiding van het gestorven zijn menigwerf gezegd: *hij*, of *zij*, *is weg;* en vond men wellicht deze spreekmanier te plat, dan had men zich door te vertalen: *omdat zij er niet zijn*, dichter aan het oorspronkelijke kunnen houden. Waarschijnlijk is dit dan ook de zin. Naar de dichterlijke voorstelling ziet Rachel hare kinderkens weggenomen, zij zoekt maar vindt ze niet, — *zij zijn er* (namelijk in hare omgeving) *niet*. De woorden: *omdat zij niet meer zijn*, doen ook te veel denken aan het niet langer bestaan (*zijn* klinkt hier als zelfstandig werkwoord voor: *bestaan*) van de kinderkens. — Achter *,groot*', H. 6 : 23, eischt de vorm van dergelijke uitroepen in onze taal de bijvoeging van *niet*, terwijl zij niet gebood *,zijn*' (kind) en '*kunne*' (ouders), H. 10 : 21, in te lasschen; 't was noodeloos; ieder begrijpt bij de eerste lezing wat de schrijver, zonder opzettelijke vermelding dier bezittelijke voornaamwoorden, zeggen wilde. Ook in onze taal klinkt het beter: *Overleveren zal — de vader het kind; en opstaan zullen de kinderen tegen de ouders.* Bovendien is 't de vraag, of de hoogste leeraar daar niet veelmeer eene *algemeenen toestand* schetst, den toestand van natuurlijke liefdeloosheid, dan dat Hij den nadruk wilde leggen op *persoonlijke mishandelingen* welke bij ons door die *voornaamwoorden* zouden aangeduid worden. Eindelijk — 't is zonderling, dat de Synodale Vertaling vóór het tweede *broeder*, naar de analogie van *,zijn kind*', en *,hunne ouders*', de invoeging van *zijnen* overtollig rekende. En had men hier niet juister vertaald, op 't voetspoor der leidsvrouw: *„de eene broeder den anderen"?* — Het tweede *„broeder"* had in dit geval zijne plaats moeten ruimen. Men zou ook met Vissering het bepalend lidwoord vóór *kinderen* en *ouders* kunnen weglaten. — Mtth. 15 : 63 is beter in de nieuwe dan in de oude vertaling: *„zullen — bekomen"*, heeft de verkorting ondergaan die noodig was: *,bekomen*' is 't nu enkel. Maar had men voor dit woord niet moeten kiezen het meer gemeenzame: *Krijgen?* Edoch H. 27 : 25 — vgl. Hd. 18 : 5 — is de fout der leidsvrouw behouden. *,Kome*' is er

niet slechts overtollig maar ook bepaald schadelijk. 't Is in strijd met den aard van den *hartstochtelijken* uitroep. 't Volk was onstuimig, gejaagd, in de hoogste mate gespannen. In zulk een toestand gebruikt men de kortste uitdrukkingen. Daarin of daaraan woorden te voegen, is onzielkundig, het maakt een verkeerden indruk, en iedereen begrijpt den zin, als er staat: *Zijn bloed — over óns en ónze kinderen!* 't Is een van de *Schlagworte* der menigte, die zoo letterlijk mogelijk vertaald moeten. Zelfs Vissering schijnt de waarheid dezer opmerking niet gevoeld te hebben; althans zijne vertaling is hier gelijk aan die van de Staten en van de Synode, welke laatste ook klemtoonteekens had moeten zetten op *ons* en *onze*.

Lc. 1 : 43: *‚wedervaart'* [de Staten-vertaling heeft: *„komt"*, Vissering: *geschiedt*]. Dat woord past niet voor dien uitroep der eervolle verrassing; bovendien 't wordt meestal gebruikt in een ongunstigen zin, van rampen als anderszins. *„Komt"* was onraadzaam om het volgende *komen*. *Geschiedt* is zoo stijf. Beter dus: *vanwaar is mij dit?* Of onze gewone uitdrukking: *vanwaar heb ik dit?* (nam. *gekregen*, *ontvangen*, waaraan te danken? gelijk de Synodale *Aanteekeningen* terecht *verklaren*). — H. 1 : 45 werd *„is"* met recht weggelaten, maar ten onrechte ingevoegd *‚zij'* waarop nu, tegen de bedoeling des schrijvers, de nadruk valt; het vrouwelijk geslacht van de zalig gesprokene komt genoeg uit door het volgende *haar*. — H. 5 : 14 is de invoeging van *‚zeide hij'* gewisselijk te laken; gelijk meermalen gebeurt, gaat daar de rede plotseling over van den indirecten tot den directen vorm, en in H. 9 : 54 had θέλεις εἴπωμεν beter overgezet kunnen worden. De vorm hier is eenigermate onderscheiden van Mtth. 13 : 28; 26 : 17; Mrc. 14 : 12. Vgl. over dit punt, Winer S. 268 en 553. Deze geleerde vertaalde: *Willst du, sollen wir sagen?* Zouden wij niet juist den zin uitdrukken als wij vertaalden: *Wilt gij 't, zoo zeggen wij?* De Synodale Vertaling heeft evenals de voorgangster: *Wilt gij dat wij zeggen ...?* — In H. 10 : 7 speelde misschien de vrees voor invoegsels eene te groote rol. τὰ παρ' αὐτῶν beteekent niet (Vgl. Winer S. 343) *‚het hunne'* maar *wat van*

hen komt. Heeft nu de nieuwe vertaling terecht niet overgenomen *„voorgezet wordt"* — zie vs. 8 —, waarom dan ook het denkbeeld van de oorspronkelijke uitdrukking niet weêrgegeven op deze wijze: *van hun disch?* Hierin toch is uitgedrukt het denkbeeld van *eten en drinken*, en tevens de zijde *vanwaar* het komt. In vs. 8 wordt de les der tevredenheid geleerd, in vs. 7 de eisch gesteld, om niet op eigene kosten te arbeiden, maar zich door den gastheer te laten onderhouden.

In H. 9 : 52 kan *‚plaats'* even goed gemist worden als *„herberg"*. Dat ware ook raadzaam met het oog op ἑτοιμάσαι τόπον Jh. 14 : 2; immers het staat overbodig hier, in 't oorspronkelijke, of dáár in de vertaling. Vissering heeft beter: *om gereedheid voor hem te maken.* Waarschijnlijk is dit de beste vertaling: *om 't voor hem gereed te maken*, namelijk het dorp, welks inwoners, vs. 53, hem niet ontvangen wilden. — *Het huis* Lc. 11 : 51 had de bijvoeging *„Gods"* niet van noode, maar mocht nog veel minder, verklarenderwijze, vervormd worden *in den tempel*, gelijk de Synodale Vertaling deed; eene zeer verklaarbare ellipse heeft haar dus verleid tot eene onjuiste, opzettelijk verkeerde vertolking. De inlassching, *‚naar Jeruzalem'* Hd. 18 : 22 is nog overtolliger dan de in 't vorige hoofdstuk opgemerkte interpretatie's in de vertaling van *weg.* Zij meent echter, zie de *Aanteekeningen*, dat het *duidelijkheidshalve* noodig was. Maar het gansche verband geeft te kennen, dat Paulus naar die stad opging. Over de invoeging van *zeide hij.* Lc. 5 : 14 sprak ik reeds; men vergelijke nog Mrc. 6 : 9. Hd. 1 : 4 en 17 : 3.

Lc. 12 : 47 en 48 kon korter en krachtiger vertaald zijn. πληγάς is uitgelaten. Van wege de Synode werd overgezet: *‚zal vele slagen ontvangen'*, en: *‚zal weinige slagen ontvangen'*. Dat zelfstandige naamwoord werd aangeduid door het werkwoord δαρήσεται. Had men nu niet kunnen vertolken: *zal veel... zal weinig geslagen worden?* — H. 13 : 9 staat: κἂν μὲν ποιήσῃ καρπόν. 't Werd door de nieuwe vertaling aldus overgezet: *‚en als hij vrucht voortbrengt, goed!'* ‚Dit *‚goed'* is misplaatst, of, liever, is volstrekt kwaad. Met het oog op vs. 7 zou het

zooveel zeggen als: *goed*, *houw hem dan uit.* Dus, het tegendeel. *Goed!* heeft de kracht van eene onwillige afgedwongene toestemming. Er moet vertaald worden: *Mocht hij vrucht voortbrengen . . . !* of: *Brengt hij vrucht voort . . . !* Wat er verzwegen werd, is duidelijk. Wil men dit aanduiden, zoo vertaalt men: *Brengt hij vrucht voort, dan . . . . !* En — om nog één voorbeeld uit het derde Evangelie aan te halen, — zonderling is H. 17 : 7 ‚*het vee*' als toevoegsel van *hoeden*, in plaats van „*de beesten*". Hieromtrent geldt de juiste, schoon niet bijzonder-geestige, opmerking van Dr. Harting, even goed voor de vertaling die hij zelf mede ten einde bracht en begon: ‚Mij dunkt, het moet weinig gescheeld hebben of men had hier het woord *ploegende* ook nog door een tusschenvoegsel: [het land] of: [den akker] geïllustreerd' [1]). In allen gevalle is het eerlijker, als men van noodelooze invoegselen niet afkeerig is, om ze te zetten tusschen haakjes, dan ze onaangediend en ongemerkt binnen te sluiken.

Merken wij op, dat ‚*deze*' Mtth. 19 : 18 overtollig is, en evenzoo, ‚*eenigen — anderen*' Lc. 11 : 40, en ‚*die — zijt*' H. 21 : 4, doorwelke invoegselen de zin stroever en slepend wordt, veel bedenkelijk natuur heeft het ingelaschte ‚*nog meer*' (nam. *bedreigingen*) Hd. 4 : 21. Immers het verschijnt als vertaling van het voorzetsel πρός in het werkwoord προσαπειλησάμενοι. Daaromtrent merkt een bevoegd geleerde, in de reeds genoemde *Aanteekeningen op de Staten-vertaling* enz. [2]) aan — en ik neem zijne woorden over als de mijne —: „Dat meer dreigen is moeijelijk op te maken uit παρήγγειλαν vs. 18. Want daarin ligt een *verbod*, maar geen *dreiging*. Ik zoude vertalen: *Maar zij, hen daarbij bedreigd hebbende, lieten ze gaan.* De raad zoude bij het *verbod*, vs. 18, terstond de bepaalde *dreiging* hebben kunnen voegen. Maar, hetzij ze eerst wilde hooren, wat Petrus en Johannes zouden antwoorden, hetzij de driftige Petrus hun in de rede viel, zij spreken nu, bij het wegzenden, de dreiging eerst uit. „*Additis minis eos di-*

1) t. a. p. bl. 621.
2) bl. 133.

mittunt". — In de vertaling van de waarschijnlijk-praegnante constructie: ἐποίησεν ὁ θεὸς μετ' αὐτῶν, Hd. 14 : 27 en 15 : 4 — waar terecht het Staten-invoegsel: „*groote dingen*" weggelaten werd — was, ter voorkoming van misverstand, de invulling van *zijnde* raadzaam geweest. *Met iemand iets doen*, gelijk de Synodale overzetting luidt, heeft eene andere beteekenis dan het Grieksche origineel, 't welk zeggen wil: wat God gedaan heeft, *met hen zijnde*, den zegenwensch vervullende: *God zij met u!*

In Jh. 1 : 18 voegde niet „[*ons*]", noch H. 3 : 34 „[*hem*]"; maar evenmin ‚*dat*' H. 1 : 37. De grondtekst zegt: καὶ ἤκουσαν αὐτοῦ οἱ δύο μαθηταὶ λαλοῦντος; het aanwijzend voornaamwoord τοῦτο ontbreekt dus; 't werd in de Synodale Vertaling gevoegd. Maar zoo zij ter lezing gaf: *en twee — hoorden hem spreken*, zou zij even duidelijk, en nauwkeuriger zijn geweest. Het verband wijst ‚*den nadenkenden Bijbellezer*' ontwijfelbaar aan, wát zij hem hoorden zeggen. H. 2 : 5 lezen wij: ὅτι ἂν λέγῃ ὑμῖν, ποιήσατε, maar in de Synodale vertolking dier woorden: ‚*wat hij u zeggen zal, doet dat.*' Even duidelijk, en nauwkeuriger, zou de overzetting zijn geweest, indien zij luidde: *Doet wat hij u zeggen zal.* Is het ingevoegde *dat* dus een teeken van te groote vrijheid — een misbruik van de *licentia hermeneutica* — 't zelfde moet gezegd worden van ‚*in het schip*', H. 21 : 11, en ‚*om-te zien*', H. 20 : 11. Wat nu in den tekst der vertaling is geplaatst, had eene meer voegzame plaats in de *Aanteekeningen* ontvangen.

Met ‚*nog een weinig*' (zonder *tijd*) zou men Jh. 14 : 19 en and. pll. hebben kunnen volstaan, gelijk men ook Mtth. 24 : 45 ‚*zijn*' vóór *tijd* niet had behoeven in te laschen, blijkbaar uit deze spreekwijzen: *hij komt op tijd*, *ik eet op tijd*, *hij luidt op tijd*, enz.

Jh. 4 : 26; 18 : 6, 8: [ὅτι] ἐγώ εἰμι worden door Winer niet gerekend onder de eigenlijke ellipsen. Toch maak ik te dezer plaatse 't gevoegelijkst aanmerking op de stroeve vertaling in 4 : 26: ‚*Ik, die met u spreek, ben het*' van: Ἐγώ εἰμι, ὁ λαλῶν σοι. Alsmede op het ingevoegde: ‚*Die*' H. 18 : 6. Het oorspronkelijke heeft hier: [εἶπεν]... ὅτι ἐγώ εἰμι, en de Synodale Vertaling:.. [*zeide*]... *Die ben ik.* De grondtekst geeft daartoe niet het

minste recht, en de overzetters van wege de Synode vertaalden dan ook — maar ontrouw aan zichzelven — vs. 18 dezelfde constructie door: *gezegd dat ik het ben.* „*Ik ben 't*" van de leidsvrouw heeft men dus in het zesde vers ten onrechte veranderd. Daarentegen Lc. 2 : 15 werd zij, in 't weglaten van *de menschen*, helaas! gevolgd.

De overbrenging van den 3den pers. meervoud, bij verzwijging van het subject, geschiedde niet op dezelfde wijs. Lc. 12 : 20 heeft de Synodale overzetting terecht ‚*men*'. Waarom dit ook niet op plaatsen als Jh. 20 : 2? Hier bijv. geeft het persoonlijk voornaamwoord *zij* een indruk alsof het tegenover het *wij* staat van het volgende vers-lid, alsof Maria dus dacht aan bepaalde personen die ‚den Heer uit het graf weggenomen' zouden hebben; en, zonder twijfel, had men H. 20 : 12 ἐν λευκοῖς moeten overzetten, niet door ‚*in witte kleederen*', maar, ook naar den aard van onze spreekwijzen, door: *in 't wit.*

Het vierde Evangelie heeft in de vertolking de meeste schade geleden van den ‚*vrijen geest*' die, naar men meende, de bewerkers bezielen moest. Niet alleen toch, dat het, naar evenredigheid, door meer noodelooze inlasschingen ontsierd wordt, maar het draagt ook meer sporen van eene overzetting die door dogmatische begrippen geleid werd. Drie plaatsen inzonderheid zullen mijne bedoeling openbaar maken. Ik bedoel, namelijk, de vertaling van ἵνα met eene voorafgaande ellipse, zooals Jh. 9 : 3, 13 : 18, 15 : 25. Ik bespreek niet de vertaling van ἵνα in 't algemeen, of in't verband tot de leer der voorzienigheid Gods. Eene enkele plaats uitgezonderd, zooals Jh. 9 : 2 (waarover beneden) is de Synodale overzetting getrouw geweest aan hare regelen. De strijd, die in 't begin dezer eeuw gestreden is over de vraag, of ἵνα overal τελικῶς opgevat moet worden, is door haar beschouwd als beslist voor die opvatting. Winer, S. 426 f., zegt er van: „Vor allem übersahen die meisten bisherigen Ausleger, dass das ἵνα oft nach der hebräischen *Teleologie* zu beurtheilen sei, welche die weltliche Erfolge mit den göttlichen Absichten und Bestimmungen verwechselt, oder vielmehr jeden (wichtigen, bes. überraschenden)

Erfolg als von Gott geordnet und beabsichtigt darstellt, und dass daher manchmal in der Bibelsprache ἵνα stehen kann, wo *wir* nach unsrer Ansicht von der göttl. Weltregierung ὥστε gesetzt haben würden". Ik ga voorbij, dat die *Ansicht* in de *Aanmerkingen* der Synodale Vertaling is voorgesteld als de zin des woords en als de meening der heilige schrijvers; vgl. op Lc. 2 : 34, Mrc. 4 : 12, Mtth. 15 : 7, Jh. 9 : 39, 10 : 17. Hare bewerkers hebben zich in dezen, wel als vertolkers maar niet als verklaarders, goed gedragen. Welnu, iets van dat in de vertaling overdrukken van *unsrer Ansicht* vindt men in de aangehaalde plaatsen, waar ἵνα voorafgegaan wordt door eene ellipse. Jh. 9 : 3: ἀλλ' ἵνα φανερωθῇ τὰ ἔργα τοῦ θεοῦ ἐν αὐτῷ. Kennelijk is *hij werd blind geboren* (vgl. de vraag vs. 2) verzwegen. De Heer ontkent dat eene *persoonlijke* zonde, 't zij van de ouders 't zij van den blindgeborenen-zelven, de *bedoeling* had om hem blind ter wereld te doen komen. Met het oog op den aard van het Nederlandsche voegwoord ‚*dat*', in de Synodale Vertaling dezer plaats, moeten wij het afkeuren als *on*bepaald. Tegenover die meening plaatst de Heer zijne uitspraak, dat de bedoelde persoon blind geboren is, opdat de werken Gods in hem geopenbaard zouden worden. Dus, er was geene zonde gepleegd, opdat hij blind ter wereld zou komen, maar hij was blind ter wereld gekomen, opdat God door zijne werken aan hem verheerlijkt zou worden. Dit denkbeeld nu wordt in de Synodale overzetting verzwegen, althans niet aangeduid. Zij heeft slechts: ‚*maar in hem moesten de werken Gods openbaar worden*'. Ook de *Aanteekeningen* geven daarvan niet de geringste opheldering. Wie zal nu uit die vertaling de eigenlijke bedoeling van Jezus te weten kunnen komen?

Een gelijksoortig geval doet zich voor H. 13 : 18. Ik bedoel de woorden: ἐγὼ οἶδα οὓς ἐξελεξάμην ἀλλ' ἵν' ἡ γραφὴ πληρωθῇ Ὁ τρώγων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον κ. τ. λ. Zij werden van wege de Synode aldus vertolkt: ‚*ik ken degenen die ik heb uitverkoren, maar zóó moest de Schrift vervuld worden: die met mij* vv., en verklaard, dat Jezus ook wist, wie onder zijne leerlingen een verrader was, en dat Jezus door het ἀλλ' ἵνα duidelijk

eerbiedigt, in de omstandigheid dat een zijner vrienden hem verraden zou, den wil zijns Vaders, in de Schrift aangeduid. Ook hem moest het lot wedervaren, dat David, zijn voorbeeld of *type*, getroffen had, werd er duidelijkshalve, nog aan toegevoegd. Maar de bedoeling van den Heer is er door verdonkerd. Hij had, volgens H. 6 : 70, de twaalve, dus ook Judas Iscarioth, uitverkoren. Hij kende hen allen, en daarom had hij het vs. 17 gezegde (zie verder het verband) niet van *allen* gezegd. Volgens de Synode, schijnt dus het *kennen* van zijne uitverkorenen het *doel* gehad te hebben om die uitspraak der Schrift te vervullen. Maar dat is eene ongerijmde opvatting. Wij zouden dan omschrijven moeten: Maar ik *ken* hen, opdat de Schrift vervuld worden zou. Men gevoelt, dat die vervulling eene *daad*, en niet slechts een *kennen*, veronderstelt en vereischt. Bovendien, geeft het ἀλλ' te beseffen, dat de heilige spreker eene tegenwerping afsnijdt. Zij zou deze zijn: Zoo Gij ál uwe leerlingen kent, waarom hebt Gij dan een Judas uitverkoren (namelijk tot gezant)? Daarop antwoordt Hij met ἵνα κ. τ. λ. Met Winer, S. 297, moeten wij dus deze ellipse aldus opvatten: *aber* (*ich habe diese Wahlgetroffen*) *damit* u. s. w. Wij zouden dus de gedachte 't zuiverst uitdrukken door te vertalen: *maar ik deed dit*, of *dit* (nam. *dit uitverkiezen*) *is geschied opdat* vv. Zóó ongeveer de Staten-vertaling. Hier dus niet gevolgd door de Synodale. Zij trad in het voetspoor van Vissering, den medearbeider, die er een afzonderlijken zin van maaakte: *Maar zoo moest de schrift vervuld worden.* Men werpe niet tegen, dat zulk een doel onverklaarbaar zou zijn. Immers, daarmeê heeft de vertaling niets te maken. De tegenwerping behoort in de Dogmatiek 't huis, niet in de Exegese. Meyer is met ons van 't zelfde gevoelen, schrijvende bij deze plaats: ‚Die einzig textmässige (nicht unjohanneissche wie Brückw. meint) suppletion ist: ἐξελεξάμην αὐτούς: *aber ich habe die Auswahl im Dienste des göttlichen Verhängnisses vollzogen, nach welchem die Schrift erfüllt werden musste u. s. w.*'.

H. 15 : 25 — de laatste plaats die wij behandelen zouden — luidt: ἀλλ' ἵνα πληρωθῇ ὁ λόγος, κ. τ. λ. Het voorafgaande

vers geeft te kennen, welk werkwoord verzwegen werd. Maar daarin komen er twee voor: ἑωράκασιν καὶ μεμισήκασιν. Het eerste past niet in vs. 25: dan zou het zijn: *maar zij hebben mij gezien, opdat het woord in hunne wet geschreven vervuld zou worden: „Zij hebben mij zonder oorzaak gehaat"*. Blijkbaar is het tweede dus het eenig voegzame. *Zij hebben mij gehaat, opdat het desbetreffende woord zou vervuld worden.* De Synodale Vertaling laat echter in 't midden, wat de Heer bedoeld zou hebben, alsof zij niet wist, *hoe* dat doel uit te drukken, of wát het ware. Zij heeft: *Maar zoo* (op het *zoo* in H. 13 : 18 staan de klemtoonteekens; waarom niet op *dit*?) *moest vervuld worden* enz. En in de *Aanteekeningen* vinden wij geen meerder licht dan wat uit deze woorden wellicht schijnt: *‚In den lijder, die hier spreekt, zag Jezus het voorbeeld (de type) van het lot dat ook hem te wachten (?) stond!*

Ik besluit met de zéér gewichtige plaats, H. 8 : 58: ἐγώ εἰμι, of ἐγὼ εἰμί. De Synodale Vertaling heeft hier: *‚ben ik het'*, die der Staten: *„ben ik"*. De nieuwe meent dus, dat het praedicatum substantivum ontbreekt, en verklaart: *‚ben ik het*, t. w. degene, wiens dag door Abraham aanschouwd werd (vs. 56), de Christus. Jezus was dit reeds vóór Abraham, in zoover hij in zijn voorbestaan daartoe door God bestemd was, en mocht dus den dag, dien Abraham verbeid had, *zijn* dag noemen. Vgl. vs. 24, 28; 13 : 19'. — De oude vat εἰμί op als aanduiding van Jezus' persoonlijk bestaan. Aan hare zijde moeten wij ons scharen, zoodat wij *‚het'* en het klemtoonteeken op *ik*, der Synodale Vertaling toegevoegd, verwerpen. En dat wel op deze gronden:

ἐγὼ εἰμὶ in dit vers staat niet gelijk met vs. 24, 28. Hier is het onafhankelijk, 't staat in de *oratio recta*; daar hangt het af van πιστεύσητε en γνώσεσθε, waarom het ook geconstrueerd werd met ὅτι, terwijl uit die werkwoorden, in verband met het voorafgaande beschouwd, duidelijk blijkt, dát het *praedicaat* verzwegen, en wélk praedicaat bedoeld werd. Maar er is hier geen blijk, dat er een praedicaat bedoeld werd. Er is sprake, niet van Jezus' *hoedanigheid* maar van Zijn *levensduur*.

ἐγώ εἰμι staat ook wel elders onafhankelijk, maar, zonder nadere verbinding, als bepaald antwoord op eene bepaalde vraag, bijv. Jh. 18 : 5, waar echter ook het praedicaat duidelijk aangegeven is. Maar hier maakt het *deel* uit van een antwoord; het staat in de nauwste verbinding met: πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, dus met eene *tijdsbepaling van ontstaan*. Zou 't dus niet hoogst-zonderling zijn, dat Jezus bedoeld zoude hebben: Vóórdat Abraham geboren werd, ben ik *de Messias in het raadsbesluit Gods?* — En dat moet gelden als antwoord op de vraag: *Hebt gij Abraham gezien?!* Eene vraag, afgeleid uit Jezus' verzekering: *Abraham — verheugde zich* (vs. 56), van welk feit immers 't Oude Testament niets vermeldde, noch de overlevering der vaderen, en waarvan Hij dus den indruk gaf persoonlijk kennis te hebben verkregen.

Meyer geeft dan ook terecht deze verklaring:

‚Da Abr. nicht praëxistirt hatte, sondern (durch seine Geburt) *Zur Existenz kam*, so steht γενέσθαι wogegen mit εἰμί das *sein an sich* gemeint ist, welches bei Jesu (sofern er nach seinem göttlichen Wesen vorzeitlich war) ohne vorgängiges Geworden sein war. Vrgl. 1, 1. 6. Das *Praetens* bezeichnet das aus der Vergangenheit her Fortdauernde. Vrgl. LXX. Jer. 21, 5. Ps. 90, 2. Winer p. 239' (in de laatste uitgave S. 251). Ook Tischendorf, zie zijne accentuatie, is met de hier verdedigde opvatting vereenigd; ja, zelfs Vissering.

En daarmeê besluit ik dit hoofdstuk. Wilden wij in eene vergelijking op dit punt treden tusschen de oude en de nieuwe overzetting, wij zouden de eerste verkiezen als getrouwer. Wij doen dat echter niet, maar trekken ons oordeel slechts in deze opmerking samen, dat de laatste, tengevolge van een te vrijen vertaal-geest, nog al eenige verbeteringen ondergaan kan en moet, om te voldoen aan de eischen der ware Hermeneutiek, ook door de Synodale bearbeiders beleden.

VIERDE HOOFDSTUK.

HET ARTIKEL.

„Op den voorgrond sta, dat niemand er aan denken mag om de al- of niet-aanwezigheid van het lidwoord als iets onverschilligs te beschouwen."

DA COSTA.

Aan het lidwoord, in het Grieksch van het N. Testament, werd eerst sedert het begin dezer eeuw bijzondere opmerkzaamheid gewijd. Geen wonder dus, dat de oude vertaling op dit punt aanleiding gaf tot rechtmatige klachten. De aanmerkingen, dientengevolge gemaakt, kwamen ten dienste van de nieuwe, die alzoo, om te voldoen ‚*aan den tegenwoordigen stand*' der uitlegkunde, wel uitstekend-juist behoort te zijn. Nu, men zal ook bezwaarlijk ontkennen kunnen, dat zij op vele plaatsen hare voorgangster, hare leidsvrouw, in dezen overtreft. Maar op onderscheidene andere heeft zij de *af-* en *aan*-wezigheid van het lidwoord miskend, of de kracht er van overdreven.

Boven wees ik reeds in enkele voorbeelden aan, dat de Synodale Vertaling zich gunstig onderscheidt in de overzetting van het lidwoord, 't zij bepalend 't zij niet-bepalend. Nog enkele andere volgen hier.

Mtth. 5 : 1 : τὸ ὄρος : ‚*den berg*'; blijkbaar dus hebben wij

te denken aan een bepaalden, den eersten lezers bekenden berg. Zoo er met de Staten-overzetting „*een*" gelezen wordt, verdwijnt die trek voor hare lezers.

H. 5 : 15: ὑπὸ τὸν μόδιον, ἀλλ' ἐπὶ τὴν λυχνίαν. Er wordt dus gedacht aan ééne, aan de gewone, korenmaat; en evenzoo aan den luchter der huiskamer. De vertaling met het onbepalende lidwoord is dus in strijd met den grondtekst. De Synodale heeft deze fout der voorgangster verbeterd.

H. 8 : 12: ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Hier wordt gedacht, blijkens het lidwoord, aan ééne bepaalde smart. De nieuwe heeft dus terecht: *het geween en het tandengeknars*. Evenzoo H. 13 : 42, 50.

H. 11 : 5 ontbreekt voor τυφλοὶ χωλοί enzv. het lidwoord. Wordt er vertaald, gelijk van wege de Staten is geschied, *de*, *de*, dan is het, alsof álle blinden, álle kreupelen de genezende weldaden van den Heer ontvingen. Inzonderheid komt men dan bij de woorden: νεκροὶ ἐγείρονται, vgl. met Jh. 5 : 21: ὁ πατὴρ ἐγείρει τοὺς νεκροὺς in moeijelijkheden. De laatste uitspraak ‚*ist allgemein, daher die Praesentia*' (Meyer); het werk des Vaders wordt er in *abstracto* door gekenschetst (vgl. voor den vorm Dt. 32 : 39, 1 Sm. 2 : 6); vandaar ook het bepalend lidwoord vóór νεκρούς. De hoogleeraar Scholten heeft terecht aangemerkt [1]), dat door het artikel οἱ niet *eenige* dooden, maar *de* dooden worden aangeduid in onderscheiding van Mtth. 11 : 5, Lc. 7 : 22, waar Jezus, met het oog op het bijzondere geval der opwekking van den jongeling te Naïn (énkel dit?) niet zegt: οἱ νεκρ. maar νεκροὶ ἐγείρονται. Deze uitspraak is dus *concreet*. Echter, de afwezigheid van het lidwoord in de vertaling vóór ‚*armen*' maakt een onaangenamen indruk.

Mtth. 12 : 8, Lc. 6 : 5 en de gel. pl. in Mrc. 2 : 28: Κύριος γὰρ τοῦ σαββάτου ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου. — Κύριος is in die pll. een substantief praedicaat. De hoedanigheid van den Zoon des menschen, betrekkelijk den Sabbat, wordt er door aangeduid.

---

1) *Evang. v. Johannes*, blz 4, 37.

Wordt er nu vertaald „*een*", dan wordt Hij gedacht als te behooren tot de (denkbeeldige) heeren van den rustdag. En *de*, zoo zou Hij zich voorstellen als den *eenigen* heer van dien dag. Wij doen dus goed, als wij met de nieuwe vertaling *geen* lidwoord plaatsen vóór *heer*. Hiermeê echter wordt hare verklaring van die uitspraak niet goedgekeurd: hij ‚*staat boven den Sabbat, zoodat de geboden, tot de Sabbatsviering betrekkelijk, niet voor hem geschreven staan*'. Welke geboden worden hier bedoeld, die der menschen of van God?

Maar aldus behoort ook de uitdrukking Jh. 5: 27 opgevat te worden: ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου ἐστί. De Staten-overzetting heeft daarvoor: „*omdat hij des menschen Zoon is*", de Synodale: ‚omdat hij *eens* menschenzoon is', haar opheldernde door de *Aanteekening: ‚d. i. een mensch. Het hier bedoelde gericht namelijk kon slechts uitgeoefend worden door een, die als mensch onder de menschen verscheen*'. Die opheldering brengt echter geen licht aan over de wezenlijke beteekenis. Formeel toch staat die uitdrukking gelijk met ὅτι θεοῦ εἰμὶ υἱὸς, Mtth. 27: 43, waar ook de Synodale Vertaling terecht heeft: ‚*Ik ben Gods Zoon*', dus zonder het onbepalende lidwoord. De meening van Meyer, dat het ‚*nicht-artikulirte*' υἱὸς ἀνθρ. niet het Messiasbegrip uitdrukt, wordt niet bewezen door de aangehaalde pll.: Openb. 1. 13, 14: 14. Daar toch is die benaming ter *vergelijking*, maar hier is zij *praedicaat*. De afwezigheid van het bepalende lidwoord vóór ἀνθρ. laat zich verklaren uit dezelfde omstandigheid als betrekking heeft op υἱ. De beste vertaling blijft dus de oude.

Hoe dit echter ook zij, de nieuwe heeft haren leiddraad gevolgd in de overzetting van Jh. 1: 1: καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος, en het hier gevolgde beginsel ook toegepast op H. 4: 24: Πνεῦμα ὁ θεός. De oude vertaling: „*God is een Geest*", rangschikte God onder de soort *geesten;* Jezus echter wilde zeggen, dat Gods *wezen* geestelijk was. In de vertaling van het eerste Grieksche woord werd „*een*" terecht weggelaten.

Lc. 2: 11 en 12 werd door de Staten-overzetters al te vrij vertaald. 't In oorspronkelijke staat er: — σωτὴρ zonder het

artikel, evenzoo βρέφος en φάτνη (volgens de lezing van Tischendorf). Zij nu vertaalde alsof er het bepalend lidwoord vóór stond, door de Synodale terecht in het onbepalende veranderd. Afkeurenswaardig echter is het, dat zij het eerste behield vóór *Heer*, — gelijk ook, dat ὅς ἐστι vertolkte door *namelijk*. Χριστὸς Κύριος is eveneens praedicaat, maar niet een enkel, neen, een dubbel. Twee hoedanigheden worden aan den geboren Verlosser toegekend: de eerste is *Christus*, de tweede *Heer*. *Christus de Heer* wil zooveel zeggen als: *Christus die de Heer is*, tegen de bedoeling des schrijvers. σωτὴρ onbepaald, wordt bepaald eerst door Χριστὸς, daarna door Κύριος, maar Χρ. wordt niet bepaald door Κ. Zéér juist merkte Meyer aan: ‚*ein Retter* — und nun dessen besondere Näherbestimmung: *welches ist Messias, Herr!* Χριστὸς Κύριος ist nicht *zusammen* zunehmen, wie es nie im N. T. vorkommt...'

Het behoud van „*de doop der bekeering*" Mrc. 1:4 en and. pll. verdient goedkeuring. Er werd slechts aan den éénen welbekenden doop van Johannes gedacht. Minder-zeker vindt men goed ‚*een engel des Heeren*' voor ἄγγελος κυρίου. Mtth. 1:20, 2:13, Lc. 1:11. Niet onwaarschijnlijk is 't, dat het de benaming is van eenen in de Angelologie van de Joodsche tijdgenooten des schrijvers bekenden engel. Vgl. o. a. Gn. 14:7. In Lc. 1:19 wordt hij beschreven als ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, als *voor God staande* bij uitnemendheid. Vgl. ook Openb. 8:2. De uitdrukking Hd. 10:3 is van deze onderscheiden.

En zoo ben ik dus reeds begonnen met het maken van aanmerkingen. Laten wij ons daaraan thans uitsluitend wijden.

Als ter loops teeken ik aan: Mtth. 13:3, Lc. 8:5, Mrc. 4:3: ὁ σπείρων; vgl. hierover Winer S. 101. — Mrc. 6:2 vgl. Winer S. 105. — De fout, Mtth. 21:42 (Lc. 20:17), is licht-verklaarbaar. De afwezigheid van het lidwoord vóór κεφαλὴν γωνίας schijnt, bij den eersten aanblik, te beteekenen, gelijk de Synodale Vertaling ook verklaart, dat de betrekking aangeduid wordt waarin de verworpene steen kwam tot andere hoeksteenen. Vandaar de vertaling: ‚*een hoeksteen*'. Maar mij dunkt, dat die opvatting onjuist is. De tekst zegt, wat

de verworpene steen werd. Het punt van vergelijking is gelegen in de verandering van *gewoon* tot *bijzonder* gebruik. Met eerbied gezegd, er had eene groote bevordering plaats. De *verworpene* steen werd *hoek*steen. Daarom zou ‚*een*' geschrapt moeten worden.

Zonderling staat, Jh. 1 : 13ª, ‚*eens mans*' na ‚*des vleesches*'. ἀνδρὸς staat er niet als aanduiding van een *persoon*, in welk geval ons onbepalend lidwoord niet gemist zou kunnen worden, maar, even als αἱμάτων en σαρκὸς, ter aanduiding van *voortteelings-kracht*. Heeft men nu terecht vertaald: ‚*uit den bloede*', *uit den wil des vleesches*; dan ook over te zetten: *uit den wil des mans*. Moesten wij die uitdrukkingen toelichten, wij zouden het doen op deze wijs: die noch *uit de blinde natuurdrift*, noch *uit vleeschelijke lust* noch *uit 's mans begeerte naar kinderen*, maar uit God geboren zijn. Edoch, de verdediging van dit gevoelen behoort in allen gevalle niet hier gegeven te worden.

De verwaarloozing van ὁ (δι᾽ δ.) H. 3 : 10, van wege de Synode, wordt afgekeurd, evenals H. 8 : 44: ‚*een*' (menschenmoorder); ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν heeft ἀνθρ. tot praedicaat en valt onder hetzelfde gezichtspunt als Jh. 4 : 24, Mtth. 12 : 8 enz. Men zette dan over: *Deze was menschenmoorder*, zonder lidwoord. — H. 9 : 5 is ‚*een*' onjuist; *'s werelds licht* had men moeten vertalen, ook al wederom omdat φῶς τοῦ κόσμου de hoedanigheid van het subject aanwijst. Vgl. bovendien de Synodale overzetting van υἱοὶ φωτός, zelfs zonder eenig artikel, H. 12 : 36, door ‚*zonen des lichts*'.

Hd. 17 : 1: ὅπου ἦν ἡ συναγωγὴ τῶν Ἰουδαίων, verwaarloosde de Synodale Vertaling het lidwoord, naar het verkeerde voorbeeld van den leidraad, ofschoon zij aanteekende dat de gewone tekst (de T. R.) *de Synagoge* heeft. Grotius reeds merkte op: ‚Articulus additus significat, Philippis, Amphipoli et Apolloniae nullas fuisse synagogas, sed si qui ibi essent Judaei, eos synagogam adiisse Thessalonicensem'.

H. 19 : 39 merkt men dezelfde fout op. Er staat — terwijl de lezing niet varieert: — ἐν τῇ ἐννόμῳ ἐκκλησίᾳ. dus: *in de wettige volksvergadering;* vgl. Meyer. De beide overzettingen

schijnen dat lidwoord over het hoofd gezien te hebben. 't Zelfde gebeurde met τῶν, *der*, H. 21 : 38; terwijl 't ongeoorloofd was, H. 26 : 17, *'dit'* te schrijven in stede van *het* (Joodsche volk, het volk bij uitnemendheid). Nog zij hier aangeteekend dat: *'een* licht *verkondigen'* ter vertaling van φῶς καταγγέλλειν, H. 26 : 23, een zonderling effect maakt. φῶς is hier de benaming van het voorwerp der prediking, en is formeel 't zelfde als Ef. 2 : 17 : *vrede verkondigen.*

Nauwgezette overweging vereischt het, of de Hollansche taal, bij de overzetting van formules als, Lc. 5 : 21, 24: ἀφιέναι ἁμαρτίας, niet het bepalend lidwoord zou moeten hebben. Winer, S. 113, bericht dat, in het Nieuw-Testamentische Grieksch, het lidwoord weggelaten wordt bij de nomina abstracta van deugden, ondeugden, enz. Voorzeker, dat Gricksche zelfst. naamw. is wel geen *abstractum;* maar toch kon de weglating er van bij zulke woorden niemand eenen verkeerden, niet-bedoelden, indruk geven. De overzetting echter in het Hollandsch zonder het bepalende lidwoord heeft den schijn, alsof de Zoon des menschen wel sommige maar niet álle zonden vergeven kon. Het artikel in vs. 23 wordt verklaard door σου: de zonden van den aangesproken persoon werden bedoeld.

De menschelijke onvolmaaktheid heeft dus ook op de overzetting van het lidwoord in de nieuwe vertaling haar stempel gedrukt. Maar wij moeten inzonderheid opmerken, hoe de kracht van dat taaldeel overdreven werd. Eén voorbeeld van dien aard wensch ik te bespreken. Aan de af- en aanwezigheid van het lidwoord bij Πνεῦμα ἅγιον, als anderszins, in een tweetal verbindingen wordt eene groote leerstellige beteekenis gehecht. Had zich deze opvatting niet afgedrukt op de overzetting-zelve, ik zou er niet over spreken kunnen, daar het beoordeelen van de gegevene verklaringen niet tot mijne tegenwoordige taak behoort. Maar juist de vertaling draagt de meeste sporen van die opvatting, gelijk wij later zien. Vooraf echter ga eene mededeeling van gelijksoortigen aard, geschikt om de in dezen gevolgde gedragslijn der Synodale overzetters te leeren kennen.

't Is dan bekend, dat ὕδατος καὶ Πνεύματος, Jh. 3:5, het artikel ontbreekt. Daar tegenover zien wij het vs. 6 bij σαρκὸς en Πνεύματος. De vertaling van Πν. vs. 5 onderscheidt zich door de kleine *g*, die van 't zelfde woord vs. 6 door de groote *G*. Volgens de algemeene opvatting, hebben wij dus, naar de zienswijze der Synodale Vertaling, bij vs. 5 te denken aan iets anders dan bij vs. 6; dat naamwoord zou vs. 5 een onpersoonlijk beginsel, vs. 6 den goddelijken persoon des h. Geestes aanduiden. De verklaring echter aan den voet der bladzijde doet ons zien, dat de algemeene opvatting van de hoofdletter niet gedeeld wordt door de nieuwe overzetting, en men dus hoogst voorzichtig moet zijn, om uit het gebruik van dat letterteeken te concludeeren tot hare meening. Immers de *Aanteekening* op vs. 6 luidt aldus: ‚*uit het vleesch... uit den Geest.* Hiermede wordt gedoeld op het *zinnelijk* en het *geestelijk* beginsel in den mensch, gelijk dan ook vs. 5 in plaats van *uit den Geest* eenvoudig staat *uit geest*'. Begrijpen wij dus deze toelichting goed, dan wordt er gesteld: τοῦ Πνεύματος beteekent precies hetzelfde als Πνεύματος, in beide plaatsen niets anders dan ‚het *geestelijk* beginsel in den mensch'; ofschoon de vertaling het voorkomen heeft, dat er tusschen de eerste en de tweede uitdrukking een hoogst gewichtig onderscheid bestaat. Bovendien: de aanwezigheid van het lidwoord vs. 6 brengt geene verandering teweeg in de beteekenis van Πνεῦμα.

Wij zullen zien, of de Synodale Vertaling getrouw bleef aan deze laatste stelling. Nú merken wij op, dat, beteekenen die beide uitdrukkingen hetzelfde, er ook geen verschil in de vertaling mocht zijn. Maar wat hebben wij dan te denken van dat verschijnsel in het oorspronkelijke? Indien het ons hoofdzakelijk te doen ware, om de van wege de Synode gegevene verklaring te weerleggen, wij zouden vragen o. a.: Indien vs. 5 Πνεύματος het *geestelijk* beginsel in den mensch aanduidt, welk beginsel duidt dan ὕδατος aan? Men zal toch niet beweren dat, volgens Jezus of den Evangelist Johannes, de mensch geboren moet worden uit een *waterachtig* beginsel in den mensch? De

bewerkers zijn geene vrienden van donkerheid, maar die verklaring schijnt geslagen met eene Egyptische duisternis. Edoch, wij zouden onderzoeken, waarom vs. 5 het lidwoord niet, en waarom het vs. 6 wel staat, vóór Πνεύματος.

Het lidwoord, zegt Winer S. 113, wordt o. a. weggelaten ‚bei Wörtern, welche einen nur einmal vorhandenen Gegenstand bezeichenen und die deshalb den nominibus propriis sich nähern'. Tot deze soort behoort ook ὕδωρ en Πνεῦμα. Het *water* is een welbekend element, eene in zijne soort eenige hoofdstof in de natuur. Hetzelfde is het geval met het tweede woord. 't Zij men hier al of niet denken moet aan een persoon, — 't geen daarmeê aangeduid wordt is geheel-eenig. Er kon niet het minste misverstand ontstaan door de weglating van het artikel. Te voorschijn komen moest men uit het *element* water, en alzoo ook uit het element *Geest*. In vs. 6 echter maakte meer dan ééne reden de plaatsing van het lidwoord vóór Πν. noodzakelijk. Σαρκὸς had het ontvangen, en moest het hebben, opdat er gedacht zou worden aan het menschelijke vleesch, in den zin van 's menschen zwakke natuur [1]. Dies kon Πν. het niet wel missen. Bovendien, de beteekenis van het substantivum praedicatum σὰρξ en πνεῦμα maakte grammatikale onderscheiding tusschen den oorsprong en de vrucht noodzakelijk. Denken wij de nu aanwezige lidwoorden weg, dan zou vs. 6 dezen indruk maken: Wat uit eene zekere soort van vleesch verwekt is, is een vleesch; wat uit een geest verwekt is, is een geest. Door echter het lidwoord te plaatsen, is tegen alle misverstand van dien aard gewaakt. Wat verwekt is uit het vleesch, de zwakke menschelijke natuur, is, naar zijn aard, vleesch, is vleeschelijk. Wat daartegenover uit den Geest, de natuur Gods (*God is Geest*), verwekt is, is, naar zijn aard, geest, is geestelijk, en alzoo geschikt voor het geestelijk koninkrijk. *Gelijk brengt gelijk voort.*

---

1) Vgl. het Art. *Vleesch* in het *Bijbelsch Woordenboek voor het Christelijk Gezin*, Amsterdam, P. N. VAN KAMPEN, 1859. Dat Art. is afkomstig van Dr. VAN DEN HAM, in leven pred. te Utrecht.

Wat nu betreft Πνεῦμα ἅγιον (ik noem hier slechts deze ééne uitdrukking, daar mijne deskundige lezers weten, welke benamingen van dien aard ik bedoel): ik neem, ter toelichting van mijne opmerkingen, over wat een der Synodale vertalers [1]) schreef.

‚*Met* het art..... komt het op omtrent honderd plaatsen voor, en *zonder* het art. op bijna even zoovele..... Moet nu dit voorkomen of ontbreken van het art. als iets onverschilligs worden aangemerkt, of wordt de beteekenis van πνεῦμα er eenigzins door gewijzigd, zoodat ook de vertaling zich daarnaar behoort te regelen? Zoeken wij antwoord op deze vraag bij Winer, hij is hier korter dan wij wel zouden wenschen. Hij noemt πν. ἅγ. onder de woorden, bij welke het art. uitgelaten wordt, daar het als *nomen propr.* beschouwd kan worden; en iets dergelijks zegt de Wette, terwijl hij, evenals als onze Staten-overzetters, het bepalend lidw. in zijne uitnemende vertaling bij πν. ἅγ. telkens gebezigd heeft. Bekend is het, dat daarentegen in ons vaderland velen onderscheid willen gemaakt hebben tusschen τὸ πν. τὸ ἅγ. en πν. ἅγ., gelijk ook Winer daarvan niet geheel afkeerig is daar hij zegt: „wenn man nicht τὸ πν. ἅγ. *objectiv* fassen will (*der heil. Geist*, des nur einer ist), πν. ἅγ. aber *subjectiv* (heil. geist, d. w. Antheil an den Heil. Geist)". Aan welke zijde nu is het regt? Wij voor ons meenen, over het geheel aan de laatste, zonder dat wij daarom de door sommigen aangenomene opvatting van πνεῦμα ἅγιον als *heilige gezindheid* tot de onze zouden willen maken'.

Of Winer de aangegevene onderscheiding toegedaan bleef, is mij uit de laatste editie van zijn beroemd werk niet gebleken. Maar dat hij, wat Vissering niet vermeld heeft, πν. ἅγ. ook onder die woorden in 't algemeen rangschikte, waarin de weglating van het artikel ‚keine Zweideutigkeit bringt', mag ik met het oog op S. 113 f. verzekeren. Volgens dien grooten taalgeleerde dus behoeft men niet te twijfelen, waaraan πν. ἅγ. (zonder het bepalende lidwoord) te denken geeft.

1) VISSERING, t. a. p. 275 vv.

En het gevoelen van Vissering moet ik hier met enkele woorden bespreken, omdat de Synodale Vertaling blijkbaar, in beginsel, daarmeê overeenstemt. Vissering dan beweerde, dat πν. ἅγ. Mtth. 1:18, 20; Lc. 1:35 en and. pll., beschouwd kan worden als *nomen proprium*; en Hd. 13:2, Jh. 14:26, Hd. 2:4b, 11:15, 15:28, waar het artikel er bij staat, *niet*. Deze bewering strijdt met zijn eigen, boven medegedeeld gevoelen. Niet slechts ‚*over het geheel*', maar *overal* is de plaatsing of weglating van dat rededeel naar een *vasten regel* geschied. Althans, zoolang het tegendeel niet duidelijk blijkt, behooren wij van die veronderstelling uit te gaan, ofschoon hare juistheid nog niet door de verklaring van elke plaats gestaafd werd. Maar met recht wordt betwijfeld of die regel, gelijk Vissering meent, gevonden kan worden in het *sprekend* of *handelend* voorstellen van den h. Geest, of daarin dat Hij het *voorwerp* der handeling is. Ten minste, wanneer die geleerde vervolgens zegt, dat πν. ἅγ. ook het artikel heeft, waar Hij voorkomt als *middel*, *waardoor iets gewerkt wordt*, dan laat hij op dezen regel terstond enkele uitzonderingen volgen. Zoo ook betrekkelijk het ‚*zijn*, het *verkeeren*' ἐν πν. of ἐν τῷ πν'. Hij schreef: ‚Desgelijks (met geringe uitzondering) wordt πνεῦμα ἅγιον zonder artikel gebezigd, waar een *zijn*, een *verkeeren* ἐν πν. bedoeld wordt.... Uitzondering hierop zijn Mrc. 12:36 (Mtth. *in loco par.* heeft ἐν πν. ἁγ.). Lc. 2:27... In de eerstgenoemde plaats is πνεῦμα ἅγιον *objectief* gedacht: *in den H.* G., namelijk in den H. G. die hem gegeven was, in de andere is het artikel misschien te verklaren uit ὑπὸ τοῦ πν. τοῦ ἁγ. in het naast voorgaande vers'. Als invoegsel, vraag ik, der overzetters wellicht? Zoo niet, dan was juist in vs. 27 (niet in vs. 26) het artikel overtollig. Zoo vinden wij bijv. Lc. 3:22 τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, en H. 4:1 eenvoudig Πνεύματος Ἁγυοί.

Vissering heeft dus den vasten regel nog niet gevonden. Bovendien, 't is duidelijk, de aard van het werkwoord, dat bij die uitdrukking behoort, kan hare wezenlijke beteekenis niet wijzigen, en evenmin de plaatsing of weglating van het artikel. Ieder, die het Grieksche taaleigen verstaat, zal, bij

behoorlijk nadenken, de opmerking van da Costa [1]) beamen: „Door het weglaten (en alzoo ook door het zetten) van het Artikel wordt niet de grondbeteekenis van het woord aangedaan, maar alleenlijk de aart van den zamenhang, de eigenaartigheid der constructie, de klem of nadruk in den volzin". De philologische waarheid, in dat woord van den geliefden dichter, den ‚dilettant-theoloog', uitgedrukt — ach, ware zij beter voor oogen gehouden door de bewerkers van de nieuwe vertaling!

Over 't algemeen is zij, met betrekking tot het punt van ons tegenwoordig onderzoek, uitgegaan van de onware meening, die Vissering aldus uitdrukte: ‚Moet nu dit voorkomen of ontbreken van het artikel als iets onverschilligs worden aangemerkt, of wordt de beteekenis van πνεῦμα er eenigszins door gewijzigd, zoodat ook de vertaling zich daarnaar behoort te regelen'? Het laatste *of* was haar uitgangspunt. ‚Iets onverschilligs' kan zulks niet zijn. Reeds de fijnheid der Grieksche taal verbiedt elk vermoeden van dien aard, om niet te wijzen op de blijkbaar gewichtige plaats, die er het lidwoord bekleedt. Maar nog minder wijzigt zijne aan- of afwezigheid de beteekenis van het zelfstandige naamwoord, waarop zij betrekking heeft. Een *letter* blijft altoos een letter, al is zij *de* letter die ik in dit oogenblik schreef. Noem ik het woord *tafel*, het aangeduide voorwerp blijft zijn aard behouden, onverschillig of ik al dan niet eene bepaalde tafel bedoel. Het lidwoord brengt het genoemde voorwerp in verbindtenis met iets anders. Spreken wij van *een* tempel, dan verbinden wij in onze gedachten het denkbeeld *tempel* niet met iets anders. Spreken wij van *den* tempel, dan hebben we dat voorwerp onderscheiden van andere gelijksoortige voorwerpen en ons oog gericht op ééne plaats, op één cultus, enz. Maar in elk geval blijft het woord-zelf zijne beteekenis behouden. De *betrekking* waarin het staat, niet de *beteekenis* er van, kan door het gebruik of het weglaten van 't lidwoord gewijzigd worden.

---

1) t. a. p. bl. 23.

βαπτίζειν, bijv., heeft overal den naam van het element, waarmeê gedoopt wordt, zonder het artikel bij zich. Overal, uitgezonderd Jh. 1 : 31, volgens de zevende editie van Tischendorf, die wij, de vraag daar latende of deze lezing de ware zij, veronderstellen hier goed te zijn. Indien dus de dubbele vraag van Vissering juist gesteld was: zou het onverschillig zijn, dat het er stond of niet stond, of de beteekenis van het woord *water* zou er door gewijzigd worden, zoodat men dus ook vragen moest, of er wellicht ook gedacht zou moeten worden aan ‚*eenigzins*' ander water, dan waarvan Johannes, vs. 26, spreekt. Water zal wel water blijven, en het woord-zelf zal niet anders dan 't zelfde element blijven aanwijzen, met of zonder het lidwoord. Er is slechts één element, dat water wordt genoemd. En zoo men al doop-water bedoelt, blijft toch de aangeduide hoofdstof dezelfde. De plaatsing van het lidwoord bij ὕδωρ in verbinding met βαπτίζειν was alzoo volstrekt overtollig niet alleen, maar ook in strijd met hetgeen men uitdrukken wilde. In dat geval zou men dan denken aan *het* water van eene bepaalde plaats of van eene bepaalde soort. Moet het Jh. 1 : 31 behouden worden, dan heeft de schrijver het daar gezet, omdat er sprake was van *het* water der Jordaan, of teruggewezen werd op het water waarvan reeds gesproken was. ‚Er ist *deiktisch*, Johannes steht und redet am *Jordan*', zegt Meyer t. d. p. βαπτίζειν ἐν ὕδατι geeft eenvoudig te kennen, dat hetgeen waarmeê gedoopt wordt, *water* is, in onderscheiding bijv. van *vuur*, *Geest*, enz., waarmeê men zou kunnen doopen.

Op gelijke wijze is Πν. Ἅγ. verbonden met βαπτ. In dezer voege heeft het zelfs nergens het artikel bij zich. Waarom?

Omdat er gedacht zou moeten worden aan het doopen met eene heilige *gezindheid*?

Omdat πν. ἁγ. ‚*subjectiv*' zou zijn, ‚Antheil an den Heil. Geist'?

Laat ons voor een oogenblik een bevestigend antwoord op deze vragen geven, en overwegen of wij ook elders, waar dezelfde vorm ons tegenkomt, zulk eene verklaring zouden mogen toelaten. En dan denk ik al wederom aan βαπτ. ὕδατι. Naar

die meening zouden wij deze uitdrukking aldus omschrijven moeten: Doopen met *waterachtigheid* of *waterzucht*, of ook wel: het verkrijgen van een *hoeveelheid water in het gemoed*. Alléén Jh. 1:31 zou dan het element *water* aangeduid zijn, gelijk het „objectief", gelijk het buiten ons, aanwezig is. Zulk eene opvatting zou men bespottelijk vinden, en terecht. Misschien vindt men wel het neêrschrijven er van ‚beneden alle kritiek'. Maar men vergete niet, dat men alleszins recht zou hebben om haar te verdedigen op grond van de meening, dat de afwezigheid van het lidwoord bij Πν. Ἅγ. zou beteekenen dat deze benaming nu eene heilige gezindheid des harten, of een aandeel aan den h. Geest, in het gemoed aanwezig, aanduidt. Grammatikaal kan dus die onderscheiding volstrekt niet toegelaten worden; terwijl de Synodale Vertaling er zich, gelukkig! niet overal aan hield. Het artikel ontbreekt bijv. Jh. 1:39b, en zij heeft er toch: ‚*de Geest*'.

Wij hebben niet onderzocht, wat de benaming Πνεῦμα ἅγιον zelve beteekent. 't Laat zich denken, dat er bij gedacht moet worden of aan den persoon des heiligen Geestes, of aan eene heilige gezindheid, of aan ‚*ein Antheil an den heil. Geist*'. Ik heb slechts willen aanwijzen, dat zij niet één van die drie — of ook eene andere — beteekenissen verkrijgt door de aan- of afwezigheid des lidwoords. Haar beteekenis hangt niet af van hare betrekking tot iets anders.

En zonder eenige vrees voor misverstand, kon men het artikel bij Πν. Ἅγ. weglaten. Evenmin als er *twee* elementen *water* bekend zijn, evenmin twee Πν. Ἅγια, Alleen in dit geval was het lidwoord, of eene nadere aanduiding, onmisbaar ter voorkoming van verwarring. Slechts één Πνεῦμα Ἅγ. in betrekking tot God, kenden de Israëlieten, schoon Hij nu eens *des Vaders*, dan eens *Gods*, wederom elders een andere bepaling bij zich heeft. 't Is niet bewezen, noch beweerd, dat de eerste lezers, bij dat woord, dachten aan eene der twee laatstgenoemde opvattingen, of dat onder de Israëlieten of Christenen der eerste eeuw van onze jaartelling eene soortgelijke meening bestond. Ware dit het geval geweest, men begrijpt,

dat het gebruik van het lidwoord naar een vasten regel onmisbaar zou geweest zijn. Maar, wijl én schrijver én lezers slechts één heiligen Geest kenden, kon de weglating er van niet de minste wanorde veroorzaken, en werd er steeds gedacht aan den bekenden, den eenigen Geest.

En, welke zin zou er liggen in de uitdrukking: *Doopen met heilige gezindheid?* — Die daad heeft niet plaats op het grondgebied des gemoeds, en is nog minder eene handeling van den inwendigen mensch. Al 't geen wij van het *doopen*, vermeld in het N. T., weten, geeft ons niet het minste recht, om daarbij te denken aan een verschijnsel in het zieleleven als het wezen des doops. Hij komt van buiten af op den doopeling; hij wordt toegediend enz. In een woord, het doopen is eene *uitwendige* handeling. „*Doopen met den heiligen Geest*" is eene zinnebeeldige uitdrukking, 't is waar. Toch mag men bij het verklaren, bij het overbrengen van het zinnebeeldige in de werkelijkheid, de wezenlijke beteekenis niet omkeeren, en dit doet men als men die uitwendige handeling innerlijk maakt. Daarenboven, als men den zin van *doopen* behoudt, maar voor den *heiligen Geest* in de plaats stelt: *heilige gezindheid*, dan verkrijgt men eene *contradictio in adjecto*. Dat schijnt ook de nieuwe vertaling gevoeld te hebben. Zij heeft alle plaatsen, waar βαπτ. ἐν Πνεύμ. ἁγίῳ voorkomt — zie bijv. Mtth. 3 : 11, Mrc. 1 : 8, Lc. 3 : 16, Jh. 1 : 33, Hd. 1 : 5 — vertaald, *met heiligen geest doopen*. Zij bleef zich zelve getrouw, eene verdienste die wij gaarne opmerken. Maar uit hare schrijfwijze blijkt tevens, dat zij de boven bestredene meeningen deelt. Desniettemin verklaart zij die uitdrukking op Mtth. 3 : 11 aldus: *‚met den Geest van God vervullen en daardoor reinigen van de zonde'*.

Hierin heerscht dus de zonderlinge opvatting, alsof *Doopen* 't zelfde beteekent als *Vervullen*. Βαπτ. ἐν Πν. ἁγ. wil zeggen: *Met den H. G., als het doopwater, doopen; Hem, van-boven-en-buiten-af, op den doopeling uitstorten*. Uit dit denkbeeld vloeit nu, maar eerst bij het licht van andere plaatsen, en inzonderheid van de geschiedenis der uitstorting van den h. G., wel

voort dat daarin, ook door en in het gemoed, gedeeld word, zoodat de *ziel* van den doopeling deel verkreeg aan die groote gave. Maar men moet toch toestemmen, dat de uitdrukkingen: *Doopen met den h. G.* en *Vervullen met den h. G.* niet aan dezelfde zaak doen denken.

Met betrekking tot de eerste uitdrukking kan nog menige vraag gedaan worden van exegetischen en dogmatischen aard. Hare beantwoording ligt echter buiten mijn bestek. Voldoende meen ik te hebben aangetoond, dat de afwezigheid van het lidwoord geene verandering brengt in de beteekenis van Πν. Ἅγ., en wij ons dus op taalkundige gronden verzetten moeten tegen eene andere vertaling dan die van wege de Staten gegeven werd. En wordt het bepalend lidwoord door den aard van onze taal geëischt, dan behoort men over te zetten *doopen met den heiligen Geest.*

Zoo zijn wij dan genaderd tot de behandeling van de niet minder gewichtige en ook vaak voorkomende uitdrukking: πλήθω, πίμπλημι, πληρῶ in passivo, πλήρης, met Πν. Ἅγιον. — Welk verschil er bestaat, zoo er verschil mocht bestaan, tusschen die drie werkwoorden, is geen voorwerp van mijn tegenwoordig onderzoek. Wordt de aangeduide uitdrukking goed vertaald door: *vervuld van* of *met heiligen geest?* Dat is de vraag, wier beantwoording ik mij hier tot taak gesteld heb. ‚*Van*' heeft de Synodale Vertaling Lc. 1 : 15, 41, 67; ‚*met*' Hd. 2 : 4; 4 : 8, 31; 9 : 17; 13 : 9, 52. Of deze onregelmatigheid met of zonder opzet plaats had, waag ik niet te beslissen; alleenlijk zij opgemerkt, dat het *tweede* boek van Lucas, wellicht omdat het door eene andere hand vertaald is, ‚*met*' en dat het *eerste* ‚*van*' heeft in de overzetting.

Of bestaat er in onze taal geen onderscheid tusschen die twee voorzetsels, bij *vervullen* gebruikt? Mijns inziens *ja*.

Van is meer in den zin van ἀπό of ἐκ c. gen. en wijst op de *materies* die het vervullend element is. Daarmeê stem ik evenwel Schleusner (*Lex. in v.*) nog niet toe, als hij zegt: „.... apparet, genitivum rei, cum quo fere πλήθειν construi-

tur, a subintellecta praepositione ἀπὸ pendere". Echter, men vindt ἀπὸ o. a. Jr. 15 : 34 en Sr. 36 : 13, volgens Schleusner. 't Zelfde verschijnsel treffen wij aan Lc. 15 : 16, en 16 : 21. Voor ἐκ, Mtth. 23 : 25, vinden wij op de *loc. par.* bij Lc. (H. 11 : 39) den Genitivus zonder voorzetsel. Uit die voorbeelden blijkt het nog duidelijker, waarom de Genitivus bij die woorden is de ‚*Woher casus*' (Winer S. 174), en waarom hij eene ‚*partitieve Bedeutung*' heeft; immers *vanwaar* iets is, *daaraan* heeft het ook *deel*. *Met* is meer in den zin van ἐν c. dat of διὰ c. gen. Dit voorzetsel wijst op het middel, waardoor vervuld werd.

Voorts teeken ik nog aan, dat de Synodale Vertaling bij het bijvoegelijk naamwoord *vol* bestendig *van* gebruikt, Lc. 4 : 1, Hd. 6 : 3, 5; 7 : 55; 11 : 24. En herinner ik, dat men ook betrekkelijk die uitdrukking beweerde: Het gemis van het artikel doet denken aan iets subjectiefs, 't zij heilige gezindheid 't zij aandeel aan den heiligen Geest. De nieuwe vertaling heeft hare gedachten over dit onderwerp niet geopenbaard dan alleen door de schrijfwijs: ‚*heiligen geest*', die evenwel grond geeft om te vermoeden, dat ook zij zulk eene misvatting deelt.

't Is toch bekend, dat het artikel hier, even als bij βαπτ., bestendig ontbreekt; uitgezonderd Hd. 4 : 31, zoo de lezing van Tischendorf de echte is. Door deze uitzondering verliest echter de regel niets van zijne kracht. Zou men nu daaruit besluiten mogen tot de boven aangevoerde stelling?

Het antwoord moet ontkennend zijn. De opmerkingen, die ik reeds maakte bij βαπτ.. ἐν Πν. ἁγ., betrekkelijk de weglating van het artikel, gelden ook hier. Men treft, bovendien, hetzelfde verschijnsel overal aan, waar de opgegevene werkwoorden, ook in het activum, en het adjectivum πλήρης, andere zelfstandige naamwoorden zonder voorzetsel regeeren. Alleen Hd. 5 : 28 en 19 : 29 maken eene uitzondering, die evenwel niet zwaar te verklaren is. Wij hebben hier te doen met een algemeen verschijnsel.

Zal men nu ook op die woorden dezelfde onderscheiding gaan toepassen? En, zoo neen, welk recht heeft men dan

toch, om de weglating van het lidwoord bij Πν. ἅγ. zoo veel beteekenend, en bij andere zelfstandige naamwoorden zoo onbeduidend te vinden? En, zoo ja; dan zoude er gemeend zijn: Mtth. 27 : 48 *subjectieve edik*, H. 22 : 10 *subjectieve gasten*, Mrc. 8 : 20 *subjectieve brokken broods*, Lc. 5 : 12 *subjectieve melaatschheid*, enz., in onderscheiding van *objectieven* edik, *objectieve* gasten, *objectieve* brokken broods, *objectieve* melaatschheid enz. Men gevoelt, zonder nadere ontwikkeling der gedachte, de ongerijmdheid er van. Ach, er werd zooveel gespeeld met dat *subjectieve* en *objectieve!*

Evenmin als er Hd. 19 : 29 sprake is van eene *objectieve* verwarring — wat wartaal zou zijn, — omdat er bij συγχύσεως het lidwoord staat, evenmin mag men om dezelfde reden Hd. 4 : 31 (immers met het artikel volgen Tischendorf!) aan eene andere gedachte plaats geven dan Hd. 2 : 4, waar het Grieksche lidwoord ontbreekt. Verondersteld dat de Synodale Vertaling — wat waarschijnlijk is — de lezing van den grooten Kritikus volgde, zoo heeft zij dat ook niet gedaan. Aan de laatstgenoemde plaats schijnt zij de beteekenis te hechten (zie hare *Aanmerking* op vs. 3) van *‚vervuld met een vuur van heiligen ijver’;* aan de eerstgenoemde kent zij blijkbaar dezelfde beteekenis toe, omdat zij er op aanteekende: dat zij (de vrienden van Petrus en Johannes) *bij vernieuwing* [1]) met heiligen geest vervuld werden’.

Deze standvastigheid vermeld ik des te liever, omdat de verklaring van ’t geen op het *doopen* en *vervullen met den h. G.* betrekking heeft, veel te wenschen overlaat. Bijv. *het vervuld worden*, waarvan in dat vers (Hd. 4 : 31) gesproken wordt, beschouwt de Synodale Vertaling als het gevolg van het bewegen der plaats waar de vergadering gehouden werd. De geheele *Aanteekening*: luidt *‚bewoog de plaats*, waarvan het gevolg was, dat zij bij vernieuwing met heiligen geest vervuld werden. Zij verklaart dus het *en* van den grondtekst als *zoodat.*’ De aardbeving zou dus het gemoed der vergaderden in beroering ge-

1) Ik onderhaalde.

bracht hebben, en deze beroering had het gemoed op nieuw vervuld met een vuur van heiligen ijver! Wellicht is de Synodale Vertaling hier het slachtoffer geworden van de zucht naar kortheid, en was het hare bedoeling aan te duiden dat de geloovigen, *door de aardbeving aan te merken als een bewijs van gebedsverhooring*, bij vernieuwing ἐπλήθησαν τοῦ Πν. ἁγίου.

Doch laat ons terugkeeren tot de hoofdkwestie. Er is, wilde ik voortgaan te zeggen, toch eenige waarheid in de bestredene stelling, dat er namelijk aan iets *subjectiefs* gedacht moet worden bij de woorden die *vullen* beteekenen, hier speciaal met Πν. ἅγ. De afwezigheid van het lidwoord kan de grond nooit zijn, maar juist in dat *woord-zelf* ligt zulk een denkbeeld. Wanneer men toch zegt, dat iemand vervuld werd of vol is met of van iets, dan spreekt het wel van zelf, dat er gedacht wordt aan iets wat het subject niet *buiten*, maar *in* zich heeft, dus aan het eigendommelijk bezit van eene zaak, of het persoonlijk ondergaan van eene werking, of het verkeeren in een toestand aan het subject eigen. Maar, nog eenmaal, het subjectieve ligt niet in de afwezigheid van het lidwoord, noch in de woorden Πν. ἅγ. zelven — de h. Geest is altoos object voor het subject, — maar, zeer eenvoudig, in de beteekenis van *vervuld worden*, *vol gemaakt worden*, *vol zijn* enz. Wordt iemand *van* of *met* iets vervuld, dan krijgt hij persoonlijk aan dat iets *deel*; wordt iemand vervuld Πν. ἁγίου, dan verkrijgt hij, in allen gevalle, voor zichzelven deel aan Hem.

Om dit in die taaldeelen opgesloten begrip, rangschikt Winer, S. 188—189, het bij die werkwoorden, welke den Genitivus regeeren, omdat zij eene ‚*Antheilname*' uitdrukken; de Genitivus heeft ook, als *Woher*-casus, eene ‚*partitieve Bedeutung*'. Willen wij dus van de woorden: ‚*iemand vervuld — vol* — Πν. ἁγίου. eene nauwkeurige omschrijving geven, dan moeten wij aldus spreken: *Iemand ontving zulk een aandeel aan den H. Geest, dat hij er vol van werd. Vól gemaakt worden*, is eene werking die het subject ondergaat; *vol zijn*, een toestand van het subject; het *aandeel*, een subjectief eigendom; maar daarom is Πν. ἅγ. zélf nog niet iets wat aan het subject eigen is.

Laat ons Jh. 2 : 7 ter opheldering nemen. Γεμίσατε τὰς ὑδρίας ὕδατος, καὶ ἐγέμισαν αὐτὰς ἕως ἄνω. De vaten, hier de subjecten, moesten met water gevuld worden. Toen dit geschiedde, ontving ieder vat, naar zijne grootte, een hoeveelheid water, tengevolge waarvan zij vol werden. Dat water nu, 't welk ontvangen werd, werd, mag ik mij zoo uitdrukken, *subjectief eigendom;* maar daarom nog niet het *element* water, waarvan zij een deel ontvingen. Alzoo geeft Πν. ἅγ. ook het element, de stof, als 't ware te kennen, waaraan men, een ieder naar zijne mate, aandeel kreeg, waarvan hij volgemaakt werd.

Op gelijke wijze behoort men de appellativa *toorn*, *ijver*, *vreugde*, *droefheid*, *vrees*, enz. te beschouwen, welke veelvuldig bij de woorden, welke wij behandelen, voorkomen. Soms zou men willen denken aan dátgeen, wat het vervullen *werkt*, zoodat de Genitivus een Gen. *auctoris* zou zijn. Maar zulk eene opvatting kan niet verdedigd worden, vooral niet betrekkelijk Πν. ἅγ. Immers, met het oog op Hd. 2 : 23 in verband beschouwd met andere plaatsen omtrent dit onderwerp, behooren wij te stellen dat de verheerlijkte Christus heeft vervuld van den h. Geest. Hij was het, die vervulde, die vólmaakte; Hij, ὁ πλήθων, ὁ πληρῶν.

Nog zou men vragen kunnen: Is Πν. ἅγ. het *werktuig waarmeê*, of de *zaak* (de persoon) *waarvan* vervuld werd? Was het eerste denkbeeld juist, dan zou het laatste slechts uit het verband opgemaakt kunnen worden, en de Genitivus, in plaats van den Dativus (met of zonder ἐν), als een *casus instrumentalis* staan. Daaromtrent zegt Winer, S. 189: ‚Der Dativ nach πληροῦν..... cet. ruht auf einer wesentlich andern Anschauung'. 't Schijnt dus 't best, den Genitivus alhier op te vatten als teeken der ‚*Antheilnahme*' en dus, ter voorkoming van misverstand, bestendig te vertalen: *vervuld van*, — te meer omdat er in ons *van*, op deze wijze gebruikt, ook eene ‚*partitieve Bedeutung*' ligt.

Wat nu de vraag betreft, of er in de vertaling al of niet het bepalend of het onbepalend, of in 't geheel geen, lidwoord behoort te worden ingevoegd, beslisse enkel en alleen ons taal-

gebruik. Bij *droefheid*, *vrees*, enz. laten wij het uit, gelijk de Grieken. Plaatste hunne taal het artikel niet bij Πν. Ἅγ., het was, omdat er geen misverstand plaats hebben kon, 't welk tegenwoordig bij ons wel het geval kan zijn. Werd daarbij in het oorspronkelijke gedacht aan één en hetzelfde voorwerp — de weglating van het Hollandsche lidwoord van bepaling is dan geenszins goed te keuren.

Waaraan Πν. Ἅγ. ons te denken geeft, is met het oog op de Nieuw-Testamentische leer omtrent den h. Geest te beslissen, maar kan hier niet ontwikkeld noch aangeduid worden. Dit zij hier slechts aangestipt: De h. Geest, over iemand gekomen, op iemand nedergedaald, of uitgestort, bij wijze van *doopen*, was eerst daarná het element waarvan de gedoopte volgemaakt werd, vol was. Wij moeten dus vaststellen: πλήθ., πίμπλ., πλήρ. in passivo, geconstrueerd met Πν. ἁγίου wil omschreven zeggen: Van zulk een aandeel aan den h. Geest — innerlijk — voorzien worden dat het den persoon, die het ontving, inwendig vervult. Πλήρης c. Πν. ἁγίου geeft er den *toestand* van te kennen.

Waarin dat aandeel bestond, wat er op elke plaats onder te verstaan, hoelang het van kracht en duur was — deze en dergelijke vragen zijn enkel op hare plaats in de Dogmatiek *de Spiritu Sancto*. Evenwel, na al het verhandelde, mag wel gewaarschuwd worden tegen de meening, alsof er enkel eene *heilige gezindheid* onder verstaan moet worden.

Ziedaar tevens het einde van dit vermoeijende hoofdstuk. Wij zagen, dat de Synodale Vertaling onderscheidene verbeteringen betrekkelijk ons tegenwoordig onderwerp bevat. Maar vooral in de wijze, waarop de afwezigheid van het lidwoord bij Πν. Ἅγ. beschouwd en behandeld werd, vertoont zij, in vergelijking van de Staten-overzetting, belangrijke gebreken. Zij kunnen voortgevloeid zijn uit eene *confusio idearum* op grammatikaal gebied. Maar, de roem, dien de meeste bewerkers in dit opzicht hebben, in aanmerking genomen, schijnt zulk een verwijt niet vrij te zijn van onbeleefdheid. Liefst

zouden wij aannemen, dat hunne theologische begrippen omtrent den persoon des h. Geestes, hen, zonder dat zij het zélve gevoelden, verleid heeft om een schijnbaar juiste opvatting van het nog niet genoegzaam onderzochte Grieksche lidwoord, zonder vernieuwd en grondig onderzoek, als wel bewezen te beschouwen, in de vertaling zelve af te drukken, en daartoe ook het *verklarende* teeken (de kleine *g.*) te gebruiken.

VIJFDE HOOFDSTUK.

VOORZETSELS.

> ‚Genaue Beobachtung zeigt überhaupt, wie richtig die N. T. Autoren selbst die naheverwandten Präpositionen unterschieden haben, und man sollte sie und sich selbst dadurch zu ehren suchen, dass man ihre Sorgfalt überall anerkennte'.
>
> WINER.

De groote Grammaticus, van wien ik zoo even eene uitspraak, ter kenschetsing van het grondbeginsel waarvan ik bij de bewerking van deze afdeeling uitging, aangehaald heb, klaagt [1]) indrukwekkend over de behandeling die de Praepositie's, gedurende de heerschappij van het Rationalisme, ondergingen. ‚Die Misshandlung, zegt hij, des Präpos. von Seiten der N. T. Philologen war bis vor wenigen Decennien in WBB. und Commentaren ... eine wirklich schauderhafte ... Einen bessern Weg schlug zuerst *Wahl* ein, und jetzt hat man fast allgemein angefangen, sich jenes Libertinismus zu schämen'. 't Ligt niet op mijn weg van onderzoek, daarvan voorbeelden bij te brengen. Ik wensch hier enkel de *restauratie* te constateeren, die de wetenschap dezer dagen, op dit gebied, aangebracht heeft. Immers, de zorgvuldigheid der Staten-vertaling

---

1) S. 337.

omtrent die kleine maar hoogst-gewichtige bestanddeelen der rede is algemeen-bekend en -geprezen. De Synodale Vertaling dus, voorgelicht door hare uitstekende leidsvrouw en bovendien door de nieuwste onderzoekingen, zal — dit kan men gerust vermoeden — weinig stof tot aanmerkingen betrekkelijk dat onderwerp opleveren. Vinden wij derhalve iets te verbeteren, dan verklaren wij dat verschijnsel niet uit gebrek aan taalkundige wetenschap. Maar laat ons, voor dat wij de oorzaken der onjuistheden, die wij wellicht ontdekken, opspeuren, het werk-zelf ter hand nemen.

't Treft ons dan reeds bij het lezen van Mtth. 1 : 22 dat een niet onbelangrijk onderscheid in de Synodale Vertaling verdonkerd werd. Het onderscheid namelijk, tusschen ὑπὸ c. gen. en διὰ c. gen. Men weet, het eerste ziet op de *oorzaak* die iets doet; het tweede op het *middel*, waardoor iets gedaan wordt. In deze vertaling nu wordt het eerste even als het tweede overgezet met *door*. Regelmatig geschiedde dit, zoodat zij in dezen lof verdient. Maar, of het lofwaardig is, dat zij het genoemde onderscheid ophief, moet sterk-betwijfeld worden. De Staten-overzetters gebruikten voor ὑπὸ c. gen. *van* wetende dat *van* en *door* in onze taal geene gelijke beteekenis hebben. De kenners nu mogen beslissen, of zij zich verblijden kan over de verarming, die zij in de Synodale Vertaling leed. Wij merken enkel op, dat er aldus een fijne trek van het oorspronkelijke uitgewischt werd, en dat dit niet volstrekt noodzakelijk was, daar, al wordt ook thans slechts zelden het onderscheid gevoeld, dit toch in den aard onzer taal gegrond en voor weder-invoering vatbaar is.

ἀπὸ. — Vgl. Winer S. 342 u. 346 f. — Dit voorzetsel drukt in 't algemeen het *aanvangs*punt of ook wel het punt van *uitgang* aan. Jh. 8 : 59 bijv. wordt gezegd: ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ. Het voorzetsel nu vóór τοῦ ἱεροῦ doet gevoelen, dat Jezus zich bevond *in* den tempel. Stond er ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ, dan zou dat niet aangeduid zijn, maar er slechts te kennen gegeven zijn, dat Hij *van-af* den tempel was gegaan, dat Hij

zich van den tempel verwijderd had, dat Hij zich bevonden had bij den tempel. Vandaar, dat dit voorzetsel dikwijls beteekent *den kant*, *de zijde*, *vanwaar iets komt*, zooals Lc. 9 : 22. De nieuwe vertaling heeft hier terecht de oude gevolgd, en dus behouden *van*. Heeft men niet mogen overzetten *van de zijde* der oudsten enz., 't zou echter niet nutteloos geweest zijn, zoo men dit aangeteekend had ter verklaring. Jezus toch wilde zeggen, dat zijn lijden en zijne verwerping zoude komen van de zijde der leidslieden zijns volks, zoodat zij er de aanleggers van waren. Vissering heeft hier foutief *door*.

Opmerkelijker is echter het verschijnsel, dat ἀπὸ *c. gen. personae* op vele plaatsen der Synodale Vertaling vertolkt werd door ‚*uit*'. Als de gewichtigste noem ik Jh. 5 : 19, 30; 7 : 17; 8 : 28, 10 : 18; 11 : 51, 14 : 10, 16 : 33, 18 : 34. Misschien heeft men gemeend, dit Hollandsche voorzetsel te moeten gebruiken om ons taaleigen, als zoude het de spreekwijzen eischen: *Uit zichzelven doen*, *uit zichzelven spreken*, *uit zichzelven komen*. Maar het is toch zéér bedenkelijk, of deze verandering wel eene verbetering is. De Staten-vertaling heeft „*van*", (uitgezonderd Jh. 11 : 51) en heeft alzoo deze spreekwijzen doen opnemen in onze taal. Waar de afwijking van haar niet ‚volstrekt noodzakelijk' [1]) bleek, zou zij behouden blijven, en men zal aan ons tegenwoordig spraakgebruik moeijelijk een bewijs ter rechtvaardiging van die afwijking ontleenen kunnen [2]). Ook eene zonderlinge onstandvastigheid vertoont zich hier. Immers ‚*van*' wordt op andere plaatsen, zooals Jh. 8 : 42 en H. 15 : 19, in navolging van de leidsvrouw, gebezigd voor ἐκ. Over dit verschijnsel nader. En zoo gaat er niet enkel een fijne trek van het oorspronkelijke verloren, maar verwart men

---

1) *Opmerkingen betreffende de grondslagen en regelen*, A. 1. Dit Synodale blaadje is, meen ik, niet in den handel.

2) Of het moest de omstandigheid zijn, dat wij in het dagelijksche leven wel eens zeggen: „*van* zich zelven spreken", in den zin van: „*over* zich zelven spreken". Maar men mag om de eene fout niet eene andere begaan.

ook twee verschillende denkbeelden. Het onderscheid van ἀπὸ en ἐκ laat zich bijv. H. 7 : 17 en 18 duidelijk gevoelen. ἐάν τις θέλῃ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖν, γνώσεται περὶ τῆς διδαχῆς πότερον ἐκ τοῦ θεοῦ ἐστὶν ἢ ἐγὼ ἀπ' ἐμαυτοῦ λαλῶ. ὁ ἀφ' ἑαυτοῦ λαλῶν τὴν δόξαν τὴν ἰδίαν ζητεῖ. Veronderstel; ἐξ ἐμαυτοῦ beteekent hetzelfde als ἀπ' ἐμαυτοῦ — 't welk de Synodale Vertaling schijnt te meenen, — waarom heeft de gewijde schrijver er dan niet ἐκ geschreven, daar toch ἐκ τοῦ θεοῦ vooraf ging? Zonder blijkbare noodzakelijkheid, mogen wij den Evanlist niet beschuldigen van willekeurigheid en onnadenkendheid in het gebruik van voorzetsels. En hij kende de uitdrukking ἐξ ἐμ., zie H. 12 : 49. Toch is het in de Synodale Vertaling, alsof hij schuldig staat aan die verkeerdheid. Wat is dan het verschil? — Jezus had gezegd, dat zijne leer niet *de zijne*, maar die *zijns Zenders* was. Dwaas is de verklaring, die er van wege de Synode aan deze uitdrukking gegeven werd. ‚Zij is niet willekeurig door mij uitgedacht'. Dus *on*willekeurig? Of wil die verklaring behoevende verklaring zeggen, dat zij niet dan op goeden grond uitgedacht is, dat zij met bewijzen voorzien is en gestaafd kan worden? — Blijkbaar doet de Heer hier 't zelfde, als wat wij ook menigwerf doen. Hij gebruikt het voornaamwoord *mijne* in tweeërlei zin. De eerste maal is het possessief; de tweede wijst het op het *eigendommelijke*. Mijne leer, de leer die ik heb, is niet van mijzelven maar is eigenlijk de leer die mijn Zender bezit, en dus ook voortbracht. — Met dit laatste denkbeeld staat ἐκ τοῦ θεοῦ, vs. 17, in 't nauwste verband. Zijn leer was het eigendom zijns Zenders, omdat zij uit God, als de bron, voortgevloeid was. De uitdrukking ἐξ ἐμαυτοῦ zou Jezus zelven aanduiden als de bron zijner leer. Hij verzekert in tegendeel H. 12 : 49, dat Hij niet *uit* zichzelven sprak; vertaalt men dus in onze plaats ook *uit mij zelven*, dan brengt men de lezers in zonderlinge verwarring. De Vader had hem aangewezen, wat Hij zeggen, en wat hij spreken moest. Deze was dus de bron zijner leer. En niet de Zoon-zelf. Beschouwde de Zoon zichzelven als de bron zijner gedachten en woorden, dan scheidde Hij zijne

eigene persoonlijkheid af van den Vader, dan stelde Hij zichzelven voor als *onafhankelijk* van den Vader. Dat was in lijnrechten strijd met zijn *Zoons-bewustzijn*. Maar ook het verheffen van zichzelven tot *aanvangs-* of *uitgangs*-punt van zijn onderwijzen; het maken van zijne persoonlijkheid tot het punt, vanwaar zijne openbaring uitging, — ook dát was in strijd met de zijnen Zender verschuldigde eer. Vandaar, dat Hij zelfs het minder beduidende ἀπ' ἐμαυτοῦ afkeurt. Hij wil niet eenmaal tegenover elkander stellen: of zijne leer *uit* God is, dan of zij *uit* Hem zelven is. Nog minder bedoelt de Heiland, dat Hij niet ‚*op eigen gezag*'[1]), *zonder goddelijke roeping*' spreekt, gelijk de nieuwe vertaling verklaart. Van zichzelven spreken, van de zijde zijner eigen persoonlijkheid uitgaan in 't spreken en leeren — dat wil zeggen, den eigen zin, het eigen verstand, het eigen inzicht als het uitgangspunt beschouwen. Deed de Zoon dat, zoo was zijn Ik het middenpunt zijns levens, maar dan ook het eindpunt; dan scheidde Hij zich van den Vader volkomen af[2]). Vandaar het woord: Die *van-zich-zelven-af* leert, zoekt zijne eigene eer. Mitsdien kan Hij — H. 5 : 19, 30 — ook niets *van zichzelven doen*. Wijl Hij de eer zijns Vaders zoekt, is het hem zedelijk onmogelijk, zijn eigen Ik, hoe verheven ook, te houden voor het *aanvangspunt* zijner daden, voor het midden- en eind-punt zijner werkzaamheid. *A patre principium*, dát was zijne levensleus, niet maar als mensch,

---

1) ἀπ' ἐμαυτοῦ zou dan 't zelfde beteekenen als ἐν τῷ ὀνόματι τῷ ἰδίῳ, Jh. 5 : 43, door de Synodale Vertaling verklaard als: ‚op eigen gezag, gelijk een valsche Messias'.

2) Vgl. bijv. Jh. 15 : 4: καρπὸν φέρειν ἀφ' ἑαυτοῦ beteekent blijkbaar: de sappen niet van den ἄμπελος optrekken, maar van zichzelven; zich dus afscheiden van het uitgangspunt der vruchtvoortbrengende kracht, en zichzelven daartoe verheffen. Daarom sprak Jezus ook vs. 5: χωρὶς ἐμοῦ, *afgescheiden van mij*. — Vgl. ook H. 16 : 13: de heilige Geest zou bij zijn spreken niet uitgaan van zijn eigen inzicht, maar Hij zou, met Jezus geheel eensdenkend, al hetgeen wat Hij had doen hooren, spreken. Dientengevolge zou Hij den inhoud zijner verkondiging nemen *uit* hetgeen van Jezus was (vs. 14).

neen als Gods Zoon, als Zoon des Vaders. Zoo sprak Hij dan, gelijk zijn Vader hem leerde; zoo ging Hij bij al zijn doen en laten, spreken en zwijgen, uit van zijn Vader, vragende wat zijn wil was, wat zijne eer bevorderde, wat zijn werk van hem eischte. Het was de spijs des Zoons, den wil des Vaders te doen, en diens werk te volbrengen. *Niets van zichzelven doen, spreken, kunnen*, ontkent dus evenzoo weinig de goddelijke natuur des Zoons, als de verklaring van een rechtgeaard kind, dat het zijn vader lief heeft, en hem dus als den spil zijner gedachten en zijns levens beschouwt, bewijst dat het eigenlijk eene andere natuur bezit dan zijn vader heeft. Juist uit het denkbeeld *zoon* vloeit de verzekering voort, dat Hij in alles van den Vader afhankelijk is; houdt de afhankelijkheid op, dan houdt het Zoonschap op. Als de man zijn vader en zijne moeder verlaat, om zich te verbinden met eene vrouw, dan houdt hij op, in strikten zin, *zoon* te zijn, wijl hij zijne persoonlijkheid vereenigt met eene andere. Déze verbindtenis maakt een eind aan zijne afhankelijkheid; hij houdt op *zoon* te zijn. Maar... ik mag hier niet verder op door gaan. Genoeg in állen gevalle, om mijne afkeuring van de vertaling *„uit"* voor *„van"* op de aangewezene plaatsen te motiveeren. Over eenige oogenblikken hopen wij na te gaan, wat de Evangelist zeggen wilde met de uitdrukking: *uit God uitgaan*, in onderscheiding van ἀπὸ θεοῦ ἐξελθεῖν.

Er zijn meerdere voorbeelden van zulk eene oneerbiedigheid jegens de voorzetsels, die de gewijde schrijvers gebruikten, bij te brengen, zelfs waar de leidsvrouw een beter voorbeeld gaf. En waar zij ontrouw was aan hare eigene regelen, heeft de volgeling ongetwijfeld een goed werk gedaan, door de regelmatigheid in te voeren. Maar waar dit geschiedde ten koste van de juistheid, daar zullen wij een volstrekt-afkeurend oordeel moeten uitspreken. Zulk een geval nu doet zich voor H. 18:1 en 2. De Textus Receptus heeft er: ἐκ τῶν Ἀθηνῶν en ἐκ τῆς Ῥώμης. De Staten-vertaling: *„van* Athene" en *„uit* Rome". Dit is blijkbaar eene onregelmatigheid, en tevens,

wat het eerste betreft, eene onjuistheid die wellicht voortgevloeid is uit eene andere fout, uit de vertaling namelijk van χωρισθεὶς door „*scheidde*". Terecht heeft de nieuwe vertaling voor dit werkwoord in de plaats gesteld: ‚*verwijderde hij zich*'. Maar alzoo was 't ook overbodig, voor „*uit*" te zetten ‚*van*'. En bovendien is dit in strijd met de kracht der woorden. *Zich van eene plaats verwijderen*, doet bijv. een leger dat het beleg van die plaats moet opbreken. *Zich uit eene plaats verwijderen*, kan alleen de persoon doen die er in is, gelijk met Paulus het geval was. Wat het tweede vers betreft, is 't waarschijnlijk, dat de Synodale Vertaling de lezing van Tischendorf volgde, die heeft: ἀπὸ τῆς Ῥώμης; is deze veronderstelling juist, dan is de verwarring van ἐκ en ἀπὸ nog afkeurenswaardiger. Is de lezing van Tischendorf de echte, zoo mochten de Joden zelfs niet in de nabijheid der stad blijven; terwijl ἀπὸ τῆς Ἰταλίας, om dit hier bij te voegen, de zijde te kennen geeft vanwaar Aquila gekomen was.

Tot deze plaatsen behoort ook Hd. 17 : 2: ἀπὸ τῶν γραφῶν. De oude en de nieuwe vertaling hebben hier beide *uit*. Paulus echter, bedoelt Lucas, *ging* bij zijne dialoog *van de Schriften uit;* zij waren het *normatief uitgangspunt;* immers hij bewees, dat de Christus lijden moest enz. zie vs. 3; hare uitspraken legde hij tot grondslag van zijn betoog.

Een voorbeeld van min-juiste opvatting besluite onze beschouwing van de vertaling dezer praepositie. Hd. 2 : 22 leest men: Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποδεδειγμένον εἰς ὑμᾶς. Dit luidt in de Synodale Vertaling aldus: ‚Jezus den Nazarener, een man, u van God aangewezen'. Zij heeft de lezing van Tischendorf verkozen. Ik veroordeel deze keus niet, ofschoon de lezing van den *Textus Receptus* niet verwerpelijk is. Ik bedoel de opvatting, die de genoemde overzetting voorstaat van ἀπό. Zij teekende aan op de woorden: *u van God aangewezen*, deze verklaring: ‚van Gods wege gekenmerkt in zijne waardigheid als de Messias, die voor u gekomen is'. Dus, ἀπὸ zou beteekenen van Gods *wege*, dat is zooveel als op Gods *lastgeving*. Die opvatting is onjuist. Getrouw aan

de oorspronkelijke beteekenis, verklare men, als men Tischendorf's lezing voor de ware houdt, dat het kenmerken van Jezus als den Messias *van God-zelven is uitgegaan*, eene opvatting die ook overeenkomt met den zin der bepaling: ‚door krachten en wonderen en teekenen, die God door hem in uw midden gedaan heeft'; God toch wordt hier voorgesteld als degeen van wien die aanwijzing kwam.

ἐκ. — Ook omtrent de vertaling van dit voorzetsel valt een en ander op te merken. Die met het Grieksch bekend is, weet wat het beteekent, zoo dat ik zijne beteekenis niet behoef te herinneren voor den deskundige. Voor den oningewijde dus staat hier vermeld, dat het in 't algemeen aanduidt ‚*het uitgaan*, of *voortkomen uit iets*'[1]). Er ligt dus ook het begrip in opgesloten van te behooren tot iets. Maar dit is slechts eene afgeleide beteekenis.

Déze echter heeft de Synodale Vertaling, in tegenspraak zelfs met hare leidsvrouw, aangenomen Jh. 7 : 48, alwaar zij ἐκ overzett'e door ‚*van*'. Edoch, in het 44ste vers van 't zelfde hoofdstuk had zij het terecht vertaald door ‚*uit*'. Ik heb geen voldoenden grond ter rechtvaardiging van deze onregelmatigheid kunnen vinden. In beide tekstverzen ligt 't zelfde denkbeeld ten grondslag, gelijk de vorm der uitdrukking ook dezelfde is: τινὲς .. ἐξ αὐτῶν (vs. 44), τις ἐκ τῶν ἀρχόντων ... ἐκ τῶν Φαρισαίων.

H. 8 : 23 wordt ἐκ, met de Staten-vertaling, teruggegeven door ‚*van*'; terwijl vs. 44 voor eene gelijke uitdrukking het verbazende *Interpretamentum* gelezen wordt: ‚*Gij hebt den duivel tot vader*'. Ik kon bijna mijne oogen niet gelooven, toen ik dat zag, en zocht derhalve, of er niet eene lezing bestond als deze: ὑμεῖς πατέρα ἔχετε τὸν διάβολον. Maar ik werd in deze hoop teleurgesteld. Waarom hier den oorspronkelijken tekst zoo droevig misvormd en de leidsvrouw zoo veracht? — In beide plaatsen beteekent ἐκ toch den *oorsprong*. En de vertaling: *Gij zijt uit den vader, den duivel*, heeft geen gebrek

1) HARTING *op 't. w.*

aan duidelijkheid. Vond men 't hoogst moeijelijk ἐκ τῶν κάτω en ἐκ τῶν ἄνω letterlijk in onze taal over te zetten, zoo had men die uitdrukking in de *Aanteekeningen* moeten ophelderen, ook door het oorspronkelijke letterlijk vertaald mede te deelen. Men gevoelt evenwel, dat de opvatting van Vissering onhoudbaar is, die de woorden: *Gij zijt van beneden*, aldus omschrijft: ‚met al uw denken en trachten behoort gij aan de aarde toe'. De Synodale Vertaling geeft er niet de minste opheldering van. Zij zegt alleen dit: ‚De tegenstelling, die Jezus hier maakt tusschen zich en zijne vijanden, is eene volstrekte tegenstelling'. (Alsof dat niet van zelf sprak, even als het volgende:) ‚Dat zij van beneden en niet van boven of uit God waren, moest hun tot verwijt dienen. Van zijne ware volgelingen getuigt hij H. 17 : 16, dat ook zij niet van de wereld zijn'. Ik vrees, dat de bewerker zijne ware meening niet dorst openbaren, of dat de voorzichtigheid van zijne medewerkers de reeds gemaakte aanteekening geschrapt heeft. De geest en de strekking toch van de ophelderingen, betrekkelijk het vierde Evangelie gegeven, wijzen, ook wat den vorm der uitdrukking betreft, met kracht en nadruk naar het desbetreffende jongste werk van den Hoogleeraar Scholten. De slotsom nu van zijne onderzoekingen omtrent deze plaats en soortgelijke is samengetrokken in deze stelling: ‚Er zijn dus oorspronkelijk tweeërlei menschen: de ééne soort, die, enkel uit vleesch geboren, aan de materie verwant en, even als de stof zelve, aan God vijandig is; de andere, die, ofschoon ook uit vleesch geboren, een hooger beginsel van God ontvangen heeft, m. a. w. menschen, die de Vader trekt, en de menschen die Hij niet trekt' [1]). Bezwaarlijk is die volzin te begrijpen; duidelijk genoeg echter om te verstaan dat de schrijver aan den Evangelist een dualisme toekent, dat in eene *stoffelijke* oorzaak, in een verschil van *natuurlijken* aanleg, in de aan God vijandige *materie*, zijn grond zou vin-

1) *Het Evangelie naar Johannes. Kritisch Historisch onderzoek door* J. H. SCHOLTEN, *Hoogleeraar te Leiden.* Leiden, Akademische boekhandel van P. ENGELS, 1864, bl. 93. ('t Zelfde werk bedoeld op bl. 168.)

den. Was 't mijn plan, de *Aanteekeningen* der Synodale Vertaling te toetsen, ik zou die meening ook bespreken mogen. Thans echter herinner ik haar slechts, om een verschijnsel te verklaren dat zich in de vertaling zelve voordoet. Even als toch in het genoemde werk [1]) de spreekwijzen ἄνωθεν γεννηθῆναι, H. 3 : 3, ἐκ τῶν ἄνω εἶναι, H. 8 : 23, ἄνωθεν ἐρχ. H. 3 : 31, ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβαίνειν H. 3 : 13, *door elkander gehaspeld* worden, vinden wij ook in de Synodale Vertaling dezelfde misvatting. Dat is blijkbaar uit de gelijkluidende overzetting van ἄνωθεν en ἐκ τῶν ἄνω door *van boven*. Ik meen aangetoond te hebben, dat de aangehaalde spreekwijs in H. 3 : 3 beteekent, dat de verwekking van boven kwam; terwijl zij niet 't zelfde aanduidt als *uit God* geboren worden. Voorts, nergens wordt geleerd dat iemand, behalve Jezus, ἐκ τῶν ἄνω of ἐκ τοῦ οὐρανοῦ is. De, door den Heiland bedoelde, menschen zij ἐκ τῶν κάτω, terwijl Hij, *ter aanduiding van den boozen oorsprong*, hen nader aanduidt als ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Daaraan hebben zij hun *zijn* te danken, daaruit zijn zij uitgegaan. Zij en niet Hij.

Hij-alléén is uit den hemel, Hij-alléén kon zeggen: ἐγὼ ἐκ τῶν ἄνω εἰμί. Zonderling is ook ten dezen met ἐκ omgesprongen. Ik wijs niet wederom op dezelfde onnauwkeurigheid. Anders zou ik ook Jh. 3 : 31[b] aanhalen. Ik mag echter niet verzwijgen, dat in de Synodale vertolking van die woorden drie verkeerdheden zijn aan te wijzen. Ik zal haar op den Griekschen tekst laten volgen: ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς ἐκ τῆς γῆς ἐστὶν καὶ ἐκ τῆς γῆς λαλεῖ. ‚Wie van de aarde afstamt, is uit de aarde en spreekt uit de aarde'. Wij hebben hier dus: eene schromelijke onregelmatigheid: ἐκ door *uit* en *van* vertaald; eene verklarende omschrijving; en hierin eene onjuiste overzetting. Wat dit laatste betreft: *het afstammen van de aarde* is (men gevoelt het als-vanzelf) niet 't zelfde als *uit de aarde zijn*, of gelijk de leidsvrouw vertolkte: „Die uit de aarde is (voortgekomen)". Het eerste is veel zwakker dan de grondtekst aanduidt. Ik wilde nu nog doen opmerken, dat dezelfde ongelijkmatigheid zich vertoont

1) Bl. 90.

met betrekking tot Jezus-zelven. Wordt nu ὁ ὢν ἐκ τοῦ θεοῦ Jh. 8 : 47 goed in 't Hollandsch gelezen — wij herinneren ons hoe ὁ ὢν ἐκ τῆς γῆς overgezet werd —, des te opmerkelijker schijnt het, dat van 't voorafgaande 42ste vers ἐκ τοῦ θεοῦ ἐξῆλθον aldus luidt in het werk dat ons bezig houdt: ‚*van* God ben ik uitgegaan'. Dit is nu wel eene stipte navolging van de Statenvertaling, gelijk ook 't geval is met ἀπ' ἐμαυτοῦ ‚*van* mij zelven'. Maar vond men op gelijkluidende plaatsen geen bezwaar, om *van* te veranderen in *uit*, waarvan ik boven sprak — waarom heeft men dan hier gemeend *van* te moeten laten staan? Let men nu daarbij op de verklaring, dat Jezus ‚doelt op zijne afkomst', aan den voet der bladzijde van die uitdrukking gegegeven, dan kunnen wij het vermoeden niet van ons weeren, dat er een dogmatisme van gevaarlijken aard het exegetisch geweten overheerscht heeft. *Uit God uitgegaan* veronderstelt een oorspronkelijk *zijn in God*, en verschilt van de enkele malen voorkomende uitdrukking παρὰ of: ἀπὸ θεοῦ ἐξελθεῖν. De eerste ziet blijkbaar op zijn metafyzisch uitgaan uit God; de tweede op zijne komst *uit* den Hemel *van de zijde Gods*. Aldus heeft de Synodale Vertaling ἐκ τοῦ θεοῦ beschouwd als stond er ἀπὸ τοῦ θ. of παρὰ τοῦ θ. Dat blijkt ook uit de *Aanteekening* op H. 13 : 3. Welke betcekenis de Synodale Vertaling hecht aan Jezus' ‚afkomst', ligt in het donker. De in Nicodemus' mond voorkomende uitdrukking: ἀπὸ θεοῦ ἐλήλυθας wordt verklaard voor: ‚een leeraar door God gezonden'. Bij de woorden H. 3 : 31 ‚van den hemel afkomstig' worden wij verwezen naar vs. 13, naar de uitdrukking: ‚*die-nedergedaald is*', en van daar naar H. 1 : 14, 't welk ons geen meerder licht geeft dan deze onbegrijpelijke verklaring dat Jezus *Eeniggeboren* heet ‚wegens zijn geestelijk geboren zijn uit het wezen van God' [1]). Wij moeten dus constateeren, dat de toelichting even duidelijk als de vertaling uitnemend is.

---

1) Ter opheldering van deze zinsnede kan wellicht de *Aanteekening* dienen op H. 10 : 14 en 15, alwaar beweerd wordt dat er ‚tusschen Jezus en de zijnen dezelfde verwantschap bestaat als tusschen hem en

En hiermeê stappen wij, wat dit punt betreft, van het slordig bewerkte vierde Evangelie af. Evenwel, daarmeê nog niet van de voorzetzels. Verder gaande met ons onderzoek, letten wij 't eerst op

ἐν. Veel valt omtrent de vertaling er van niet op te merken. 't Is ook een der gemakkelijkste praepositie's. Wij moeten echter op enkele plaatsen onze aandacht vestigen. Bijv. Mrc. 5 : 2 : ἄνθρ. ἐν πνεύματι ἀκαθάρτῳ. In de oude en nieuwe vertaling beide lezen wij daarvoor: een mensch *met* een onreinen geest. Echter, eene opheldernde aanteekening was hier niet overtollig geweest, zoo ons taaleigen *met* eischt. ἐν geeft te kennen, dat die mensch in *de gemeenschap* en, met het oog op de démonologie, in *de macht* van een onreinen geest was. — Jh. 15 : 2 werd ἐν door, *aan*' voor *in* gezet, misschien om ons spraakgebruik niet verkeerd, maar zekerlijk met het oog op vs. 4 minder juist. Het zijn van den rank *in* den wijnstok wijst op inniger verbinding dan *aan*. — Hd. 4 : 7 is ‚*in*' eene goede verandering van „*door*". Maar in vs. 10 en 12 verkreeg de Statenvertaling het overwicht op de nauwkeurigheid der Synodale bewerkers. Daar toch behielden zij „*door*". Dit is veel werktuigelijker dan ἐν; er werd dus vertaald alsof er διὰ c. gen. stond. Petrus zou dan met ἐν τούτῳ bedoeld hebben dat hij Jezus als zijn *middel* had gebruikt ter verrichting van het wonder. Was men wellicht verlegen wegens het woord *naam*, in die uitspraken voorkomende (waarover, ook in verband met andere voorzetsels, nader) — dit gaf nog geen recht om ἐν als διὰ c. gen. te beschouwen. Dezelfde misslag is begaan H. 13 : 39. Door Jezus (διά), vs. 38, was gezegd, wordt u de vergeving der zonden gepredikt. Van deze verkondiging was Hij de middelaar. Maar de wet was geene middelares. In hare *gemeenschap*, *dienst*, *betrachting*, meende men gerechtvaardigd te worden. Vandaar

---

God', volgens het gezegde op H. 10 : 30 en 31 bestaat zij in ‚eenheid van gezindheid en wil'; terwijl op H. 17 : 10 beweerd wordt dat Jezus zich Gods leven, macht en wijsheid toekent uit kracht zijner eenheid met den Vader. Waaruit dus volgen zou, dat geloovigen ook in dezen Jezus gelijk zijn.

ἐν τῷ νόμῳ. Echter op die wijze kon men niet gerechtvaardigd worden. Dat was slechts mogelijk ἐν τούτῳ, in Jezus. In Jezus' gemeenschap wordt een ieder die in Hem gelooft gerechtvaardigd. Aldus is de vertaling verwerpelijk: ‚*door* de wet... *door* dezen'. 't Zelfde geldt ook de Staten-vertaling. Onjuist is dus tevens de verklaring der Synodale van de laatste uitdrukking: ‚in wien de grond dier rechtvaardiging ligt'. — Een zelfde bezwaar drukt H. 17 : 31. De taalkunde schrijft hier eveneens *in* (er staat ἐν, en niet διά) voor. Zoo God *door* Jezus den aardbodem oordeelde, zou de vereeniging tusschen Hem-zelven en dezen rechter niet zoo innig zijn voorgesteld.

Omtrent ἐπὶ c. dat. slechts één vraag. De beteekenis er van is dikwijls die van den *grond waarop*, *de reden waarom*. Vgl. Winer S. 367. Des wordt gevraagd of Hd. 11 : 19: ἐπὶ Στεφάνῳ, in stede van ‚ten tijde van Stephanus' niet beter vertaald zou geworden zijn door *wegens*. De bedoeling schijnt namelijk te zijn, die vervolging aan te duiden welke naar aanleiding van, wegens Stephanus' optreden, ontstaan was; vgl. H. 8 : 1.

πρὸς c. accus. heeft, Lc. 12 : 41, eene wezenlijke verbetering ondergaan door de Synodale Vertaling ‚*op*'. Maar zou men ook niet Jh. 1 : 1 hebben kunnen verbeteren: ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν? De vertaling van wege Staten en Synode doet denken alsof er παρὰ stond met den Dativus. Ik weet het, 't is een *crux interpretum*. Ook Godet [1]) gevoelde de moeijelijkheid, die den „ouden vorm bewaren" wilde: „het Woord was *met* God." Maar ons *met* geeft slechts eene gemeenschap te kennen; terwijl πρὸς c. acc. beteekent: ‚*nach-hin* mit Verbis der Bewegung oder blossen Richtung' (Winer S. 378). Hier echter is dat voorzetsel verbonden met een werkwoord van *rust*. Dezelfde geleerde merkt omtrent deze plaats op: ‚πρὸς steht hier vom (geistigen) Anschlusse.' De vorm is niet ongelijk aan ὁ ὢν εἰς τὸν κόλπον. Juist verklaarde Godet: „Het werkwoord ἦν herinnert hier het blijvende, eeuwige der betrekking; πρός duidt

1) *Kommentaar op het Evangelie van Johannes.* Utrecht, KEMINK EN ZOON, 1866, bl. 138.

er de beweging, de werkzaamheid, het leven van aan." *De Logos was op God gericht.* Sprak deze exegeet van den „ouden vorm" *met*, — dan moet dit zeker doelen op Fransche vertalingen alleen. Ten minste, wat de vóór-Dortsche vertalingen ten behoeve van ons volk betreft, merk ik op, dat de Keulsche Bijbel van 1480, die van Liesveldt, die van Emden bij Mierdman en Gaillaert, alle *bi* of *by* [1]) hebben. Zou het dan hoogst bezwaarlijk zijn, een juister Hollandsch woord er voor te vinden, zoo was het des te noodzakelijker geweest, er eene verklaring aan den voet der bladzijde van te geven, — 't geen de Synodale Vertaling niet gedaan heeft. Er wordt alleen opgemerkt, dat de Logos *onderscheiden* wordt *van God reeds vóór zijne komst op aarde.* Klonk het niet al te vreemd, dan zou men als de juiste vertaling kunnen aannemen: *en de Logos was Gode-waarts.* Zooals men weet, heeft men soortgelijke samenstellingen in onze taal, bijv. *huiswaarts.* Ter opheldering zou men er bij aanteekenen kunnen: namelijk, *de Logos bevond zich in de richting naar God.*

εἰς. 't Eerst valt ons oog op Lc. 9 : 3: εἰς τὴν ὁδόν. De oude vertaling gaf er voor: „tot den weg." Door overmaat van letterlijkheid werd zij in dezen onduidelijk. 't Is overbekend, dat de Grieken dikwijs ὁδὸς gebruiken, waar wij *reis* bezigen. Op andere plaatsen heeft zij dan ook *reis*, bijv. Lc. 2 : 44 en Hd. 1 : 12. Blijkbaar ziet de aangeduide uitspraak op reisbenoodigdheden. Derhalve heeft de nieuwe vertaling, voor „*weg*" terecht ‚*reis*'. Overigens is zij hier onjuist. Zij verwaarloosde toch het bepalend lidwoord, en schijnt εἰς als ἐν genomen te hebben. Immers zij heeft: ‚*op reis*'. Jezus gaf bevelen betrekkelijk de zendingsreis, waartoe de twaalve werden afgezonden. Zij hadden haar nog niet aanvaard, en, geheel in overeenstemming met de eigenlijke beteekenis van εἰς, ver-

1) Is 't ook mogelijk, dat *by* oudtijds eene *beweging naar iets* te kennen gaf? Dit denkbeeld ligt in *bij*-een = *tot* een brengen, gelijk ἐπὶ τὸ αὐτὸ ook vertaald is door *bijeen.*

kiezen wij de overzetting van Vissering: *voor de reis.* — Maar ik moet van dezen geleerde, en tevens van de Synodale Vertaling, afwijken als er Lc. 16 : 28: ἔλθωσιν εἰς τὸν τόπον, luidt: ‚komen aan deze plaats.' Dit wil eigenlijk zeggen: *er aan komen*, niet: *er in komen*, gelijk het oorspronkelijke te kennen geeft. Ons *in* heeft bij werkwoorden van beweging, als *komen*, *gaan*, enz. altoos den zin van εἰς. Dit vloeit voort uit den aard dier werkwoorden zelven. — Mtth. 13 : 33 in de Synodale Vertaling, helaas ook in die van Vissering, zou de bakster doen glimlachen. Zij toch wordt voorgesteld als het *zuurdeeg onder drie maten meels te verbergen;* dat wil dus zeggen, dat zij het meel over het zuurdeeg heen-bracht of dit er onder schoof. Zoo bakt men niet! De oorspronkelijke uitdrukking wil zeggen, dat zij het zuurdeeg *in* het meel werkte, zoodat het er in *verborgen* werd. Er moest bij het voorwerp van bewerking een voorzetsel van beweging staan. Wanneer men iets in iets verbergt, dan denkt men tevens aan de beweging, naar de plaats van verberging noodzakelijk. Dit geeft εἰς te kennen, terwijl ἐν- van het werkwoord aanduidt, dat het zuurdeeg werkelijk in het meel zelf opgenomen werd, *er door heen kwam.* Daarom is de Staten-vertaling veel juister, en wij hebben voor dit geval geen juister voorzetsel dan *in.* — H. 10 : 41 en 42 is ‚*om*', even als of er διὰ c. acc. stond — er staat εἰς —, zekerlijk eene vergissing. Vgl. Winer, S. 214, 219. Maar ook H. 28 : 19 ‚*tot den naam*', voor εἰς, gaat aan 't zelfde euvel mank als H. 13 : 33, dat men namelijk de kracht van ons *in* niet begrijpt bij werkwoorden van beweging. Even als *verbergen*, duidt ook *doopen* eene handeling aan, die zich ergens heen beweegt. Vandaar in 't oorspronkelijke εἰς; maar wij moeten ons behelpen met *in.* Ik wensch op dit onderwerp terug komen. Voordat ik echter van dit voorzetsel afscheid neem, moet ik nog de aandacht vestigen op Hd. 19 : 30: εἰσελθεῖν εἰς τὸν δῆμον. De Synodale Vertaling gaf er voor: ‚*onder het volk gaan.*' Mij dunkt, beter ware de Staten-overzetting behouden: „*tot het volk ingaan*", namelijk in den schouwburg, waar het, volgens het verband, was.

ἐπὶ c. acc. Dit is Lc. 12 : 11 uitmuntend vertaald. Van wege de Staten leest men daar: „*in* de synagogen en (*tot*) de overheden en de magten". Het gebruik van verschillende voorzetsels wijst hier reeds op eene onjuistheid. In overeenstemming met den aard van dat woordje en van ons spraakgebruik heeft de Synodale overzetting: *voor*. Maar waarom dan niet, zoo mag men haar met verwondering vragen, in het 58ste vers, in eene gelijksoortige uitspraak, eveneens vertaald *voor*? Omdat er ὑπάγεις en niet een vorm van προσφέρειν staat? „Maar het is immers goed Hollandsch, als men zegt: Want als gij met uwe tegenpartij heengaat voor de overheid?" Dat is het echter niet, en daarom is het goed, zich dichter te houden aan het oorspronkelijke, waar ἐπὶ te ver van ὑπάγεις verwijderd is, om daarvan af te hangen, gelijk bij haar het geval is. De Staten-vertaling heeft terecht: „Want als gij henengaat met uwe wederpartij voor de overheid." De zin is toch blijkbaar: om voor de overheid te verschijnen; wij hebben hier te doen met eene praegnante constructie.

H. 24 : 25 wordt τοῦ πιστεύειν ἐπὶ πᾶσιν overgezet door: ‚geloof te schenken aan al'; de Staten-vertaling heeft onduidelijk: „te gelooven al." De Emmausgangers geloofden niet dat Jezus opgestaan was. Dit feit vermeldden zij als verteld, en dit gerucht had hen ontsteld gemaakt. Maar zij kenden de zekerheid der opstanding niet. Bovendien waren zij bedroefd over de kruisiging van den Heiland. Daarop bestraft Hij hen, dat zij niet gelooven ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται, en vraagt Hij hen op een toon, die een bevestigend antwoord verlangt: Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ εἰσελθεῖν εἰς τὴν δόξαν αὐτοῦ; 't Is zekerlijk uit misverstand van het verband voortgekomen, dat deze vraag vertaald werd, gelijk in de oude en in de nieuwe geschiedde, alsof naar haar zin Jezus langs den lijdensweg moest ingaan tot zijne heerlijkheid! 't Wordt niet ontkend, maar Jezus zegt het niet. Zonder eenigen grond hebben zij overgezet, als stond er οὕτως vóór εἰσελθεῖν. Er staat niets anders dan: *Moest de Christus dat niet lijden* (vs. 20) *en* — moest Hij — *niet zijne heerlijkheid ingaan* (vs. 22—24)?

Letten we nu op de uitlegging van de Schriften, die Jezus gaf vs. 28, en op de beteekenis van ἐπί vs. 25 — immers die van *op grond* vgl. Winer S. 367, — dan verkrijgen wij de in het verband passende vertaling: O gij onverstandigen en tragen van hart om te gelooven *op grond van* al wat de Profeten gesproken hebben. Wat zij hadden moeten gelooven, wijst vs. 26 aan, in verband met vs. 21ª, dat Jezus de Verlosser Israëls was. Dientengevolge moeten wij ook de *Aanteekening* van wege de Synode op ons vers als ongegrond verwerpen: ‚Vervuld van de verwachting der heerlijkheid, waarin, volgens hunne opvatting van de Schriften, de Messias aan zijn volk verschijnen zou, doorzagen zij nog altoos niet, hoe diezelfde Schriften ook getuigden van de vernedering en het lijden, die daaraan zouden voorafgaan'.

Maar ik heb deze aanmerking eigenlijk te vroeg gemaakt. Ik moest eerst nog een paar voorbeelden van onjuiste vertaling van ἐπὶ c. acc. vermeld hebben. 't Eerste dan, wat ik in het oog heb, is Hd. 11 : 17: πιστεύσασιν ἐπὶ τὸν κύριον. De Staten-vertaling gaf hiervoor in de plaats: „*in* den Heer geloofd hebben"; de Synodale: ‚*aan* den Heer geloovig geworden zijn'. Zij hadden moeten luiden: die *op* den Heer vertrouwen. Vertrouwen in den tegenwoordigen tijd duidt 't zelfde aan als wat door πιστεύσασιν te kennen gegeven wordt. Terwijl *op* veelmeer de kracht van ἐπὶ teruggeeft. 't Zelfde bezwaar omtrent ἐπὶ c. acc. geldt ook Hd. 16 : 31, vgl. Winer S. 281. En zie over de geheele kwestie, hier aangeroerd, de *Exegetische studiën* van J. R. Wernink, over Πίστις en Πιστεύειν in het Nieuwe Testament [1]). Ofschoon ZEerw. meent, dat voor εἰς en ἐπὶ en πρὸς c. acc. „wel *dezelfde* vorm zal moeten gekozen worden". Ik heb hier de kwestie slechts herinnerd. Toch moet ik opmerken, dat Wernink m. i. vs. 34 niet goed gevat heeft. Het trekt terecht de opmerkzaamheid, dat Paulus vs. 31 zegt: Πίστευσον ἐπὶ τὸν Κύριον ... en dat Lucas vs. 34 verhaalt van den stokbewaarder πεπιστευκὼς τῷ Θεῷ. De genoemde schrijver meent, dat beide uitdrukkingen 't zelfde

1) Te Rotterdam, bij VAN DER MEER en VERBRUGGEN. 1858.

beteekenen. ‚Had de stokbewaarder, zegt hij, aan *God* zijn geloof geschonken, hij was even daardoor geworden een πιστεύων ἐπὶ τὸν Κύριον.. Van Jezus werd hem in *Gods* naam verkondigd'[1]). Ik kan dit niet toestemmen. Ter zijner behoudenis gaf Paulus aan den stokbewaarder den raad, dien ik niet beter vertolken kan dan door: *Vertrouw op den Heer Jezus Christus*, dien hij hem verkondigen zou (vs. 32). Dien raad gaf hij gehoor met zijn geheele huis. Daarvan nu was het gevolg, dat zij allen geloovig werden aan God. Aan Gods bestaan, en dientengevolge aan Zijne liefde, die ook in de aardbeving had gesproken, hadden zij vroeger — Heidenen zijnde — niet geloofd. Nu waren zij door den Zoon tot den Vader, door Jezus tot God gekomen. Hun geloof omtrent God was de vrucht van het vertrouwen op Jezus. Op deze wijze komt het verschil van ἐπὶ c. acc. en van den Dativus tot zijn recht; terwijl ik enkel om de beteekenis van dat voorzetsel *vertrouw op* zou verkiezen boven *geloof in*, vs. 31.

Met betrekking tot σὺν zij het mij vergund, een vermoeden te onderwerpen aan het oordeel van deskundigen. Het heeft wel geene betrekking op onjuistheid in de vertaling, maar toch op de verklaring van gewichtige plaatsen. Laat ik echter eerst mededeelen, wat Winer zegt (S. 366): ‚σὺν *mit* zeigt, unterschieden von μετὰ, eine nähere und engere Verbindung an, wie zwischen Personen die des Berufs, der Ueberzeugung, des Schicksals cet...., daher wird es hauptsächlich von geistiger Gemeinschaft gesagt, wie der Gläubigen mit Christus'... Ter opheldering haalt Winer nog het woord van Krüger aan: σύν τινι mehr Cohärenz, μετά τινος mehr Coexistenz'. Nu is het mij voorgekomen, dat doorgaans op σὺν de aanduiding volgt der *hoofdpersonen* van het verband waarin dat voorzetsel voorkomt; hetgeen van μετὰ niet gezegd kan worden. Ik wijs niet opzettelijk op al die plaatsen, waarin gesproken wordt van hen, die *met* (σύν) Jezus, als hun Meester, waren. Terwijl er niet gezegd wordt, dat Hij met hen was. Alleen Jh. 18:1 zou als

1) t. a. p. bl. 48 noot 3.

uitzondering kunnen gelden. Maar daar wordt blijkbaar niets anders bedoeld, dan dat Jezus in gezelschap van zijne leerlingen uitging. Zoo levert Lc. 7 : 6ª ook geen bezwaar op. Jezus toch ging, *op aanvrage en onder geleide* van de oudsten der Joden. Maar met opzet wijs ik op Lc. 9 : 32, 23 : 32, 24 : 29, Hd. 3 : 8, 10 : 20, 14 : 4, 15 : 22, 21 : 16, 24 : 24. Ik geloof zelf, dat al de plaatsen der Vijf Historische Boeken ons den indruk geven dat op σὺν de aanduiding volgt van hen op wie, ik zou haast zeggen, het accent van den nadruk valt. Met betrekking nu tot de vraag, of Maria een dochter Davids was — de Synodale Vertaling ontkent dat het uit de Evangeliën blijkt, — zou, is mijne opmerking gegrond, uit Lc. 2 : 5 volgen, dat hoofdzakelijk om Maria te laten opschrijven de reis naar Bethlehem gemaakt was. Immers σὺν Μαριὰμ staat veel te ver van ἀνέβη om daarbij te behooren. Dit erkent Meyer volmondig, ofschoon hij dat een oogenblik daarna schijnt te vergeten, schrijvende: ‚Man hat... dabei stehen zu bleiben, dass Maria *freiwillig*, nach ihrem und Joseph's Wunsch, die Reise und Obhut (nicht grade wegen der unruhigen Zeit, die Ebrard hinein trägt) zu bleiben'. Want bij ἀπογράψασθαι behoort σὺν Μαριάμ. Zoodat ook op haar het gebod der opschrijving toepasselijk was. Ja, voor Jozef was de reis noodzakelijk, om gehoorzaam te zijn, maar voor Maria nog veelmeer. Zij in allen gevalle moest deze vernedering ondergaan. Om welke reden? — Dit is hoogst moeijelijk uit te maken. En het onderzoek er van is niet hier ter plaats.

En hier is het waarschijnlijk ook de geschiktste plaats, om een enkel woord te zeggen over het gebruik van een voorzetsel in de vertaling, waar het oorspronkelijke het niet heeft. Dat is, natuurlijk, dikwijls het geval, ja noodzakelijk om den aard onzer taal. Maar de Synodale Vertaling heeft er ook gebruik van gemaakt, waar 't niet vereischt werd. Bijv. Hd. 5 : 4 wordt de *Dativus commodi* of *incommodi* overgezet door ‚*tegen*', en Hd. 17 : 2 dezelfde naamval door ‚*tot*'. Moeijelijk is het echter van de uitdrukking διελέγετο αὐτοῖς, H. 17 : 2, 17, 18 : 4, 19 eene juiste vertaling te geven. Moet men er eene

eigenlijk-gezegde *dialoog* onder verstaan? Sommige geleerden zijn genegen, bevestigend te antwoorden. Andere vertalen, zooals de Synodale Vertaling deed: ‚hij sprak tot hen'. Wederom anderen zouden aan de Staten-vertaling de voorkeur geven: „hij handelde met hen". Maar in de beide vertalingen is het *Deponens Medium* verwaarloosd. Harting zou liefst vertalen: hij onderhield zich met hen; en dit zou denkelijk het beste zijn! — Maar, spraken wij zoo even over gevallen; waarin een Nederlandsch voorzetsel overtollig is — van onregelmatigheid zijn er in de nieuwe vertaling ook sporen. Twee voorbeelden haal ik aan. ἀκούειν c. gen. pers. wordt er Lc. 2:46, 47; 6:17; 15:1; 21:38 vertaald door hooren met den 4den naamval van den persoon die gehoord wordt *zonder* voorzetsel. Dezelfde constructie wordt echter Mtth. 17:5, Mrc. 9:7, Lc. 9:35, 10:16, Jh. 6:60 overgezet door ‚hooren *naar*'. — Blijkbaar behoort deze onregelmatigheid tot de verschijnselen eener verklarende vertaling, tot de interpretamenta. Volgens Winer, S. 187, geeft de Genitivus personae bij dit werkwoord den persoon te kennen, *uit* wien iets vernomen wordt; terwijl ons *hooren naar* aanduidt de *richting* van hem die hoort, en bovendien de nevenbeteekenis verkregen heeft van *gehoorzamen*. Met Mtth. 5:3, πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ‚*naar den geest*', voor oogen, moest Hd. 20:22, δεδεμένος τῷ πνεύματι, in de vertaling niet luiden: ‚*in den geest*', maar eveneens *naar den geest;* de oorzaak van het gebonden zijn wordt H. 15:6 en 7 aangewezen.

Boven sprak ik van διελέγετο, en wees op de moeijelijkheid, om διὰ tot zijn recht te laten komen. Maar er zijn ook voorbeelden, waarin het voorzetsel, in de samenstelling met een werkwoord, noodeloos buiten de vertaling gebleven is. De Synodale Vertaling schijnt geen bezwaar gemaakt te hebben, om Mtth. 3:12, διακαθαρίζειν te vertalen, alof het voorzetsel geene kracht had. *Door-zuiveren* beteekent *geheel-en-al* zuiveren, even als *door* met weeken, of met trekken samengesteld op het volkomen-ondergaan van de aangeduide werking wijst. En men kan niet bewijzen, dat zulk een Hollandsch woord, als

verouderd, de nieuwe vertaling zou ontsierd hebben. Evenmin komt er dezelfde praepositie in διελθεῖν, Hd. 11 : 19, 22, tot zijn recht. De zin is, gelijk ook de Staten-vertaling uitdrukt: dat men 't land *doorging*, doorreisde, tot — toe. De Synodale heeft slechts, dat men *ging naar*.

Onderscheidene voorbeelden van dien aard kan men leveren. Zoo is ook ἀπὸ in ἀποστέλλειν op vele plaatsen niet in de vertaling overgedrukt. Soms wordt er zijne beteekenis niet door verzwakt. Wenschelijk echter zou het geweest zijn, dat er vertaald ware *afzenden*, zoo het voegzaam had kunnen geschieden, bijv. Mtth. 10 : 40, Mrc. 9 : 37, Lc. 9 : 48, 10 : 16, daar Jezus, Hebr. 3 : 1, ook den naam draagt van ἀπόστολος. Van Herodes heet het, dat hij *‚heenzond'*, Mtth. 2 : 16, Mrc. 6 : 17, echter niet vs. 27; van de twaalve, dat zij *‚uitgezonden'* werden, Mtth. 10 : 5 en 16, Mrc. 3 : 14, 6 : 7; Lc. 9 : 2 (*uit welke plaats?*); evenzoo van de Engelen, Mtth. 13 : 41, 24 : 31, Mrc. 13 : 27 (wat zich beter laat begrijpen). En dat verschil betreft slechts een en hetzelfde ἀποστέλλειν! De regelmatigheid is hier verre te zoeken, en, helaas! de leidsvrouw heeft in dit geval menigwerf verleid. Bovendien moet ik nog opmerken, dat twee leerlingen van Jezus, Mrc. 14 : 13, *‚uitgezonden'* heeten, terwijl zij Lc. 22 : 8, waar 't zelfde werkwoord voorkomt en dezelfde gebeurtenis verhaald wordt, eenvoudig als *‚gezonden'* voorgesteld worden; alsmede dat Lc. 19 : 32 en Jh. 1 : 24 dat werkwoord overgezet wordt door *‚afzenden'*. Grootere gelijkvormigheid was, voorzeker, wenschelijk geweest.

En hiermeê besluiten we dit lastige Hoofdstuk. Hebben wij in het Eerste opgemerkt, dat de nieuwe op sommige plaatsen beter gelet heeft op de voorzetsels dan de oude vertaling — dit Hoofdstuk deed ons zien, dat zij ook in dit opzicht niet onverbeterlijk is. Er zijn fouten in, die van onregelmatigheid, van zucht tot verklaring, soms van slordigheid aanklagen.

ZESDE HOOFDSTUK.

NAAMWOORDEN.

„... indess verdient dieses Wort [ὄνομα] *jedenfalls eine schärfere Behandlung von Seiten des N. T. Lexikographen'.*

WINER.

In dit Hoofdstuk wensch ik eenige opmerkingen te maken omtrent de Synodale overzetting van een viertal Grieksche zelfstandige naamwoorden. Daar ik echter, overeenkomstig het zooeven herinnerde woord van Winer, van oordeel ben dat de beteekenis van ὄνομα in verschillende verbindingen, ook in de Synodale Vertaling, niet tot haar recht komt, wensch ik daarop hoofdzakelijk te letten. Over de vertaling van de drie andere bedoelde *nomina* handel ik dus slechts met een enkel woord. Zij zijn ἐξουσία, ψυχὴ en κρίσις.

ἐξουσία wordt met onderscheidene woorden verbonden, zoo als met ἔχειν, διδόναι, εἶναι en ποιεῖν. Voorloopig laat ik het vierde Evangelie buiten aanmerking.

Waar het geconstrueerd met ἔχ. voorkomt, wordt het bestendig [1]) vertaald door: *‚machthebben'*. Ter voorkoming van misverstand zij hier terstond opgemerkt, dat *‚macht*-hebben' niet 't zelfde beteekent als *kracht*-hebben, daar, bijv. Lc. 4 : 36 en 9 : 1, δύναμις onderscheiden wordt van ons woord. Ἐξουσία

1) Één uitzondering, zie beneden!

schijnt in al die pll. den zin te hebben van ons *bewind*, *beheer*, *heerschappij*.

Waar het geconstrueerd voorkomt met δι̇δ., wordt het op gelijke wijze vertaald door: ‚*machtgeven*'. Ook in dit verband beteekent het niet *kracht*, maar *bewind*, *beheer*, *heerschappij*. Als Jezus, bijv., Mtth. 28 : 18 zegt: *Gegeven is mij alle macht in hemel en op aarde*, dan heeft Hij niet het oog op verleende fysieke, zedelijke of geestelijke kracht, maar op de koninklijke heerschappij die Hij zou uitoefenen. Geen wonder dus, zoo *wij* er soms bij denken aan *last* of *volmacht!* Maar opmerkelijk is de afwijking der Synodale Vertaling van hare gewoonte, die nam., op al die plaatsen, *macht* te lezen gevende, alléén Hd. 26 : 10, 12 ‚*volmacht*' meende te moeten zetten. Lag hiervan de aanleiding in λαβών? Of vond zij het ongepast, te stellen dat Paulus van het Sanhedrin de ‚*macht*', om Christenen te vervolgen, ontving?

Week ze dáár dus af van haren eigen regel [1]), ‚*die gelijkmatigheid of consequentie voorschrijft*', dezelfde overtreding merken wij ook Mtth. 8 : 9, Lc. 7 : 8, 19 : 17.

ὑπὸ ἐξουσίαν εἶναι bij Mtth.: ‚*onder anderen staan; — εἶναι ὑπὸ ἐξουσίαν τασσόμενος*, bij Lc.: ‚*aan anderen ondergeschikt zijn*'. Hier heerscht blijkbaar eene fout. *Ondergeschikt zijn* sluit in zich: *aan anderen;* men is nooit aan *zichzelven* ondergeschikt; zoo men spreekt van *ondergeschiktheid*, *ondergeschikten* enz., zegt men er nooit bij *aan anderen*, wijl men dan een stuitend pleonasmisme maken zou. Niet alleen betreuren wij, dat ἐξουσ. door ‚*anderen*' is overgezet, maar het is ook in de vertaling van die Lucas' plaats geheel en al overtollig.

In de andere plaats van Lc., H. 19 : 17, wordt: ἐξουσ. ἔχων ἐπάνω δέκα πόλεων, vert. door: ‚*gesteld over* 10 *steden*'. Naar den zin juist; letterlijk: *wees machthebbende over* —; is echter de Staten-vertaling niet dichter bij het oorspronkelijke: „*heb macht over*"?

Jezus sprak als machthebbende, als *gebieder*, berichten ons

---

1) *Grondsl. en regel.*, bl. 3.

de Evangelisten gedurig. Lc. echter heeft desaangaande twee eigenaardige uitdrukkingen: 4 : 32: ἐν ἐξουσίᾳ ἦν ὁ λόγος αὐτοῦ, en vs. 36: ἐν ἐξ..... ἐπιτάσσει. Nu is het de vraag, of ἐν hier vertaald mag worden, *met*, gelijk leidsvrouw en volgeling beide doen, en of die uitdrukkingen verklaard mogen worden als synoniem met *machthebbende*, gelijk de Synodale Vertaling doet (zie de *Aanm.* op vs. 32), 't welk zij aldus omschrijft (op Mtth. 7 : 29): ‚als een, die toonde, door de waarheid van hetgeen hij leerde, recht van spreken te hebben, zonder zich op het gezag van anderen te beroepen, zoo als de schriftgeleerden gewoon waren te doen'. Jezus zal dit laatste zekerlijk wel niet gedaan hebben; maar of het daarom geoorloofd is bij ἐξουσία te denken aan *recht*, aan *zedelijke* macht?! Tegenover het gezag van *anderen* staat bovendien slechts het *eigen* gezag, en niet *recht* of *zedelijke macht*. En hoe kon Jezus de duivelen (Lc. 4 : 36) gebieden *met recht van spreken*, en dit, door de waarheid van wat hij leerde, toonen? Te recht is dan ook door de Synodale Vertaling op dat vers aangeteekend: ‚*met de macht eens gebieders*', vgl. vs. 35. Maar waarom moet er nu bij *leeren* aan *zedelijke* macht, aan recht van *spreken* gedacht worden? Meyer denkt — zie op Mtth. 7 : 29 — aan de *volmacht* van Jezus in tegenoverstelling van de schriftgeleerden, ‚denen man es anhörete, dass sie nicht *ermächtiget* waren zu reden, sondern *proprio Marte* lehreten'. Overweegt men nu, dat die uitdrukking: *leerende als machthebbende* 't eerst voorkomt *na* de bergrede, wier vorm is gelijk een *wetgever* alleen past, dan denken wij hier ook liefst aan het *gebiedende* karakter van Jezus' leer. Wat nu inzonderheid het ἐν van Lc. 4 : 32 en 36 betreft, 't is zeker hoogst moeijelijk daarvan eene letterlijke vertaling te geven. De uitdrukkingen: zijn woord was *in* macht, of, hij gebood *in* macht, klinken al zéér zonderling. Maar de vertaling ‚*met macht*' geeft toch de oorspronkelijke bedoeling niet juist terug. ‚*Was het niet in uwe macht?*'[1]) Hd. 5 : 4 wordt door de Synodale Vertaling

1) Hd. 1 : 7, ἔθετο ἐν τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ, in zijn eigen beheer; d. i. onder zijn *eigen* bewind gesteld heeft.

verklaard: ‚om over de opbrengst naar welgevallen te beschikken', zoodat Ananias zelf er meê doen kon wat hij wilde. Dáár dus klinkt: *in* goed, denkelijk omdat er *uwe* bijstaat. Maar het bezittelijk voornaamwoord wordt in onze plaatsen gemist. Zou het nu niet hoogst waarschijnlijk zijn, dat er ἐν ἐξουσίᾳ (vs. 36: ook ἐν δυνάμει) adverbialiter, of als adjectivum staat? Vgl. Winer S. 395.

Dit is het geval niet met ποιεῖν ἐν ἐξουσίᾳ, Mtth. 21: 23; 24, 27, en gel. pll. — De nieuwe heeft hier even als de oude vertaling *door welke macht doet gij?* — Deze overzetting leidt tot misverstand; zij maakt den indruk, alsof er gevraagd werd naar 't *vermogen* van Jezus. Neen, men begeerde Jezus' geloofsbrief te zien, men begeerde te weten, *hoe* zijn volmacht luidde, vanwaar die was; juist zooals Meyer zich uitdrukte: ‚Die zweite Frage ist bestimmt auf den Vollmachts-*geber*, die erste allgemein auf die *Beschaffenheit* der Vollmacht, auf das *Wie* der Ermächtigung gerichtet (ob sie göttlich oder menschlich sei).' Wij kunnen op die plaatsen dus niet duidelijker vertalen dan met *gezag*, *last*, en laten dan *door* wijken voor *op*. *Op welk gezag doet gij dit?* En *wie heeft u dat gezag gegeven?*

Zoo zijn we dus genaderd tot het onderzoeken van de Synodale Vertaling van het vierde Evangelie op dit punt. Wij herinneren ons, dat bij Mattheus, Marcus en Lucas ons woord bestendig in denzelfden zin voorkomt, en nergens de beteekenis heeft van *kracht*, δύναμις, *recht*, *zedelijk vermogen*. Er moeten dus al hoogstgewichtige redenen bestaan, waarom van die vaste beteekenis afgeweken zou worden, redenen die zoo klaarblijkelijk juist zijn dat er niets tegen te zeggen valt.

Nauwelijks toch slaan wij de eerste bladzijde van het vierde Evangelie op, of wij lezen aan haar voet dat ἐξ. vs. 12 beteekent: ‚*het zedelijk vermogen, en dus ook het recht en de bevoegdheid daartoe*'. Niet alleen dat aldus in dit „geestelijk Evangelie" de wereldsche spreuk: macht geeft recht, binnengesloken wordt. Maar er wordt ook een grondslag voor recht en bevoegdheid gelegd, welke niet door ons woord aangeduidt wordt. Gezwegen van de omstandigheid, dat uit geene *enkele* plaats blijkt dat

Johannes het recht en de bevoegdheid, om kinderen Gods te worden, fundeert op het zedelijk vermogen, dat zij ontvangen zouden hebben, doe ik slechts opmerken dat de eenig juiste beteekenis *bevoegdheid*, synoniem met *volmacht*, aan de Synodale Vertaling wel bekend was, maar door haar als de eerste beteekenis verworpen werd. De Joden meenden dat zij, zelfs met verwerping van Christus, dat zij alléén den naam van Gods kinderen mochten dragen. Neen, zegt Johannes *zoovelen* Hem aangenomen hebben, of ‚aannamen', hun heeft hij macht, of bevoegdheid [1]), gegeven om kinderen Gods te worden.

Dezelfde beteekenis drukt de Evangelist ook uit in H. 5 : 27. Jezus heeft macht, dat is, Hij is bevoegd, ook het gericht te houden. De Vader bestemde hem daartoe. Vgl. voor het denkbeeld Hd. 17 : 31. De Synodale Vertaling geeft hier geene opheldering.

Er is dan ook geene reden om H. 10 : 18^{b} in een anderen zin op te vatten. Zij komt er echter met hare misvatting wederom voor den dag. Let wel! Aldaar zou *macht* beteekenen: ‚macht *des geestes, die Jezus in staat stelde het zinnelijk leven vrijwillig op te offeren*, en *deze macht stelde hem ook in staat het leven in hoogeren zin onsterfelijk voort te zetten*' [2]). De juiste opvatting wordt er echter bij vermeld: ‚*Tot sterven en tot verrijzenis uit den dood beide heeft de Vader mij gemachtigd*' [2]). Had Johannes de meening der Synodale Vertaling gedeeld, dan had hij in állen gevalle het woord δύναμις, of πνεῦμα gebruikt. Maar zoo iets wilde hij blijkbaar niet uitdrukken; Jezus spreekt van zijne bevoegdheid, gelijk er duidelijkheidhalve nog de verzekering op volgt: dit *gebod* heb ik van mijn Vader ontvangen.

Bij H. 17 : 2, 19 : 10 en 11 behoeven wij niet stil te staan. Aldaar is ἐξουσία in den ons bekenden en juisten zin vertaald, en, voor zooverre, ook verklaard.

Wij vonden dus geene reden, om van de gewone beteekenis

---

1) Ook de vertaling van GODET: *in staat gesteld*, is onjuist. *Kommentaar op het Ev. v.* JOHANNES.

2) Ik onderstreepte.

van ἐξουσία af te wijken. Beheer, bewind, heerschappij, last, gezag, bevoegdheid, volmacht, — dat zijn toch „*broêrtjes en zusjes*" in onze taal. Wellicht was 't hier of daar noodig, om van de oude vertaling: *macht* af te wijzen. Maar nergens hebben wij genoegzamen grond gevonden, om ‚macht' gelijk te stellen met *kracht*, *recht*, *zedelijk* of *geestelijk vermogen*. En zoo men zich hiervoor beroept op het ‚leerbegrip' van den vierden Evangelist, dan antwoord ik, dat zulk een beroep niet aangenomen mag worden. Men beroept zich slechts op zijn eigen inzicht daaromtrent; en de begrippen van een schrijver kan men alleen uit zijne woorden leeren kennen. Nu is het zéér zeker, eene slechte, helaas! geene zeldzame gewoonte, om den gewonen alleszins bruikbaren zin van een woord te veranderen, soms om te keeren, ter wille van eene opvatting omtrent andere plaatsen bij dienzelfden schrijver. Uit zijne *woorden*, genomen in hun gewonen zin, vorme men zijn ‚leerbegrip', alléén eene enkele plaats, die anders niet verklaard kan worden, behandele men bij het licht van zijn *zoogenaamd* leerbegrip.

Ψυχή. Dit woord wordt in de nieuwe vertaling op drieërlei wijze vertaald; door: ‚*leven*': bijv. Mtth. 6 : 25, 20 : 28, Lc. 21 : 19, Jh. 10 : 11, 15, 17, Hd. 20 : 24; — ‚*ziel*': Mtth. 10 : 28, 12 : 18, 26 : 38, Mrc. 10 : 45, Lc. 10 : 27, 12 : 19, Jh. 10 : 24, 12 : 27; Hd. 20 : 10; — ‚*gemoederen*': Hd. 14 : 2, 22, 15 : 24.

Zoo men hiermeê de Staten-overzetting vergelijkt, zal men bevinden, dat zij hare leidsvrouw niet zoo getrouw mogelijk gevolgd is, zelfs zóó weinig dat zij ‚*gemoederen*' als een nieuwe ontdekking in de vertaling bracht. Voorts merke men op, dat zij op sommige plaatsen heeft getracht, hare opvatting van den zin waarin ψυχή aldaar voorkomt in de vertaling zelve duidelijk te maken, zooals bijv. met ‚*gemoederen*' het geval is; zelfs zonder aanteekening van de beteekenis des oorspronkelijken woords, en dat zij bijv. op andere plaatsen — zie Mtth. 20 : 28 — *ziel* als *leven* opvatt'e, en *dat* woord toch liet staan.

Ook zie men niet voorbij, dat zij ψ. niet onderscheiden, maar *verschillend* heeft verklaard. Lc. 12 : 19 houdt zij ψ. voor ‚*genotlievend hart*'[1]); en op 21 : 19: ‚Door uwe volharding zult gij uw leven gewinnen', teekent zij aan: ‚Door uwe standvastigheid in het verdragen van al dat leed voor de belijdenis van mijnen naam, zult gij het *ware leven der ziel* verkrijgen. Zoo komt ψ. dan langzamerhand op ééne lijn met het Johanneïsche ζωή te staan, gelijk in dit Ev. ‚*leven*' voor die beide Grieksche woorden vertolkt werd (uitgez. ψ. 10 : 24, 12 : 27).

Waarom niet — ziedaar eene vraag ter onderzoeking — overal zonder eenige afwijking *ziel*, en dan in de *Aanteekeningen* vermeld, welke onderscheidene beteekenissen het woord op de onderscheidene plaatsen heeft?

De ψυχή verschijnt in de Evangeliën als de draagster van álle leven. Zelve onvernietigbaar (Mtth. 10 : 28), en dus niet „ein complex von Fähigkeiten und Kräften" of „ein feines imponderables Fluidum", of „der summe vieler Wirkungen" of „het afscheidsel der hersens", waarvan de Materialisten fabelen, — zelve onvernietigbaar, is zij de draagster van het *vegetatieve*, *sensibele* (*animale*), en *religieuse* leven, daargelaten dat zij op menige plaats voorkomt ter aanduiding van het menschelijk individu als onvergankelijk wezen gedacht. Wie wil, overwege nauwkeurig pll. als Mtth. 6 : 25, Lc. 12 : 14—23, Mtth. 26 : 38, Jh. 12 : 27, Mtth. 22 : 27, Mtth. 11 : 29. Dientengevolge wordt het *hier* gebruikt voor het bewustelooze leven dat door spijs en drank wordt onderhouden; *dáár* voor het gevoelsleven, *elders* voor dátgeen wat naar rust en vrede in de gemeenschap Gods dorst. Wij scheiden te veel het een en ander in onze voorstelling. Dat deed Jezus niet. De ψυχή was bij Hem eene ondeelbare eenheid, het wezen van ons bestaan, de draagster van álle leven des individu's.

De ψυχή valt dus onder verscheidene gezichtspunten. Dit verschil te willen uitdrukken in de vertaling, 't geen Staten- en Synodale Vertaling beide hebben beproefd, is afkeurens-

---

1) Ik onderstreepte.

waardig, wijl de vertaling niet eene verklaring mag zijn. Zoo het ons taaleigen niet verbiedt, vertolke men dat woord overal door *ziel*, te meer omdat wij de door het verband aangeduide opvatting toch niet juist kunnen wedergeven.

Ook de vertaling van κρίσις gaat gebukt onder de onregelmatigheid. De leidsvrouw gaf er bijna overal voor terug „*oordeel*". De volgeling behield dit in plaatsen als Mtth. 10 : 15, Lc. 10 : 14, 11 : 31. Maar het verdween voor ‚*recht*' Mtth. 12 : 18, 20, 23 : 23, Lc. 11 : 42. Zij verklaarde het bovendien op Mtth. 23 : 23 voor ‚een oordeel naar recht en billijkheid'. De uitspraak H. 23 : 33, waar de Staten-vertaling, meer Westersch dan naar de letter van het oorspronkelijke overzettende, te lezen geeft „helsche verdoemenis", luidt bij haar: ‚*vonnis* der hel', met de toelichtende *Aanteekening:* ‚de veroordeeling tot de helsche straf, zie verder op H. 3 : 7'.

‚*Recht*' te stellen voor κρίσις, is onrechtmatig. Het recht is een *abstractum*, is het richtsnoer des oordeels. De κρίσις is de *actio judicandi*. Nergens kent Jezus aan het begrip van κρίσις tevens het begrip van *recht*, *rechtheid*, *rechtvaardigheid* toe, als *inhaerent*. Zie ten bewijze Jh. 5 : 30, 7 : 24, 8 : 16. Meent men, Mtth. 12 : 18, 20 op grond van het משׁפט in den Hebreeuwschen grondtekst, *recht* te moeten vertalen, zoo vergeet men, dat men enkel met Mtth. zelven, die hem aanhaalt, te doen heeft. Hij nu heeft κρίσις geschreven, en κρίσις beteekent *oordeel*. Vlg. voorts Meyer t. d. pl. — Denzelfden zin heeft het Mtth. 23 : 23 en Lc. 11 : 42. Daaromtrent teekende de nauwkeurige Bengel aan: „judicium quo discernitur inter bonum et malum, et, in utroque genere, inter majora et minora". Dit onderscheiden was gegrond *in* de Wet, 't welk dus ook *naar* de Wet geschieden moest. Zoo er δικαίωμα gelezen werd, dan moest het door *recht*, maar nu er κρίσις staat, moet het door *oordeel* overgezet worden. De vertaling *vonnis*, als aanduiding van het vastgestelde en uitgesprokene rechterlijke oordeel, is niet geheel-en-al af te keuren.

't Is bekend, dat de persoons-namen der Israëlieten niet alle familie-namen zijn, en dat zij nog minder aan dieren of ambachten ontleend zijn. Veelal hebben zij eene hoogere, eene gewichtige beteekenis. Hij werd in dit geval ,ontleend aan eene bijzondere omstandigheid voor of bij de geboorte van het kind, aan zijne bijzondere ligchaams-hoedanigheden, aan de wenschen wier vervulling men verwachtte, ja zelfs dikwijls aan de namen van God, in welk geval hij eene godsdienstige herinnering of eene goede voorstelling behelsde' [1]).

Alzoo gaf men de persoonsnamen niet enkel als persoonlijke onderscheidings-teekens, maar ook ter *aanduiding* van persoonlijke hoedanigheden, ter *aanwijzing* van de bestemming dergenen die dezen of genen naam droeg, ter *openbaring* van wenschen, verwachtingen enz., die omtrent een persoon gekoesterd werden. De Israëlietische naam was dus, tot op zekere hoogte, eene openbaring. Wat geopenbaard werd, werd uitgedrukt door de beteekenis van den naam.

Vandaar het verband tusschen שֵׁם, *σῆμα*, *signum*. Vandaar zijne menigwerf voorkomende beteekenis van *auctoritas*, *fama*, *gloria*, *memoria*, *monumentum*, en, met betrekking tot God, van *numen quatenus mortalibus praesens* est. Vgl. *Gesenius*, *Lexicon Manuale*, in v. — Zoo was ook de naam יהוה, Ex. 3 : 14, eene openbaring van Gods onveranderlijkheid.

Dit denkbeeld houde men ook goed voor oogen, wanneer men in het N. T. de namen van *Vader*, *Jezus*, *Christus* enz. gebruikt ziet. Zij duiden den aldus benoemden persoon in de door zijnen naam uitgedrukte betrekking of hoedanigheid of waardigheid aan. De naam is er dus eene openbaring van. Zekerlijk, *ὄνομα* staat niet gelijk met *φανέρωσις* of *ἀποκάλυψις*. Deze woorden duiden meer de *actio* aan eener speciale openbaring; dat woord is als 't ware het *signum waarin iets geopenbaard is*. Toch kunnen wij, om het denkbeeld uit te drukken,

---

1) *Bijbelsch Woordenboek*, op het woord.

geen beter Hollandsch woord vinden, te meer omdat er aan de woorden: *uitdrukken*, *aanduiden*, *aanwijzen*, *benoemen*, het denkbeeld van eene *manifestatio* ten grondslag ligt. De naam zelf moet dan uitwijzen, wat er van zijnen drager aangewezen, uitgedrukt, openbaar gemaakt wordt of is.

In vorige dagen heeft men willekeurig gehandeld met dit woord, als zoude het op vele plaatsen *pleonastisch* staan. Des te meer hebben wij behoefte herinnerd te worden aan het woord van een beroemden Nederlandschen uitlegkundige, den Vader der Synodale Vertaling, van Heugel: ‚*Nominis* notio, ubicunque ὄνομα legitur, nusquam negligenda est'. Maar niet minder moet de aandacht gevestigd worden op de woorden, welke bij dat woord staan. Wij hadden mogen verwachten, dat de nieuwe vertaling dit gewichtige punt met groote zorgvuldigheid zou behandeld hebben, ten minste dat zij de onmiskenbare sporen droeg van één vast beginsel gevolgd te hebben. Maar dat is het geval niet, zoodat een nauwkeurig onderzoek van dat woord niet overbodig noch vruchteloos zal zijn. Wij moeten nog gehoor geven aan het woord van Winer: ‚Dieser Aufgabe ist noch nicht, auch nicht von Mey. Genüge geschehen'.

ὄνομα zonder voorzetsel, van *God* of van den *Vader* gebruikt in het N. T.: — wat duidt het aan? Zoo vraagt men terecht aan de Synodale Vertaling, die immers ten dienste der gemeente het licht ziet. Gij leest Mtth. 6 : 9, de eerste bede van het *Onze Vader*, de eerste plaats waar dat woord voorkomt. Gij vindt er echter niets anders, en niets meer aangeteekend dan dit: ‚worde geheiligd, d. i. worde erkend en geëerbiedigd als de ééne heilige naam, die aller aanbidding waardig is'. Nu slaat gij om meerder licht de gelijkluidende plaats, Lc. 11 : 2, op, in de hoop, daar de beteekenis van *uw naam* aangewezen te vinden. Te vergeefs! Gij denkt voorts aan Jh. 12 : 28, en zoekt hier voldoening van uw verlangen. En wederom te vergeefs! Eindelijk mag het u, voortlezende, gelukken op Jh. 17 : 6 eene aanteekening te ontdekken, die wil doorgaan voor eene verklaring. Er staat: ‚den naam, waardoor het wezen van God

wordt aangeduid, t. w. als Vader (vs. 11)'. Die opheldering kan stellig niet roemen op Bijbelsch-Theologische juistheid. Waar toch wordt Gods *wezen* als *Vader* beschouwd? Wordt Hij *Vader* genoemd, dan geschiedt dit om de liefdes-betrekking, waarin hij staat tot schepselen, maar niet om zijn *wezen*-zelf aan te duiden. Blijkbaar is de vader-naam het teeken, waardoor ons de liefde zijns persoons jegens zijne kinderen, zoo concreet- én beknopt-mogelijk, *gesignaleerd*, en mitsdien *geopenbaard* wordt.

Geheiligd worde Uw naam — deze uitdrukking zal dan beteekenen: Geheiligd worde 't geen Uwe liefde als die des hemelschen Vaders openbaart, en dientengevolge *Gij-zelf!* Met deze opvatting stemt blijkbaar de *Heidelbergsche Catechismus* in, zie 't eerste gedeelte van het 122ste Antwoord. — *Verheerlijk Uwen naam*, Jh. 12:28a zal dan hetzelfde willen zeggen, maar met eene opmerkelijke beperking. De Synodale Vertaling verwijst bij deze bede des Zoons naar H. 13:31, waar Hij-zelf verklaart: ‚Nu is de Zoon des menschen verheerlijkt, en God is in hem verheerlijkt', en de Synodale Vertaling opmerkt: Jezus beschouwt zijn dicht aanstaand lijden als reeds volbracht en ziet daar in zichzelven en God verheerlijkt. Zijn lijden en sterven toch zou de volle grootheid zijner gehoorzaamheid en liefde in het licht stellen en daardoor ook de volle grootheid van Gods liefde. Vgl. H. 12:23, 14:31, 16:14, 3:14—16'. Ofschoon deze verklaring niet onvoorwaardelijk onderschreven mag worden, zoo is toch het hoofddenkbeeld juist, dat zich de Vader in den Zoon openbaart. Zij zal er dus zelve geen bezwaar tegen kunnen hebben, dat ik Jh. 12:28 op dezelfde wijze verklaar: Verheerlijk de openbaring van U in mij; of: Verheerlijk U in mij die U openbaar. En mocht men soms, met toepassing van deze opvatting, in Jh. 17:6 eene ondragelijke tautologie vinden: zoo herinner ik dat de Zoon, als de openbaring zijns Vaders, den menschen, Hem uit de wereld gegeven, niet openbaar kon zijn, tenzij Hij zich aan hen openbaar gemaakt had, zoodat de uitdrukking: Geopenbaard heb ik uwe openbaring den menschen enz. zelfs een

uitnemenden zin, vooral in verband met andere uitspraken, zooals H. 14 : 7—11 oplevert [1]).

Op gelijke wijze vatte men de formule: ἐπικαλ. τὸ ὄνομα Κυρίου, Hd. 2 : 21; 9 : 14, 21, op. Ook over haar verspreidt de Synodale Vertaling geen licht. Zij zegt alleen bij de laatstgenoemde plaats (vs. 14), dat het eene ‚omschrijving van de Christenen' is, met aanhaling van 1 Kr. 1 : 2. Maar, zij men dankbaar voor deze zijdelingsche erkenning, dat een zeer voornaam kenmerk van het Christendom is: de goddelijke hulde aan Jezus gebracht; men moet toch ontevreden zijn over het gemis eener aanduiding van wat in dit verband ons onderwerp beteekent. Ons dan zooveel mogelijk aansluitende aan de eenvoudigste omschrijving van *naam*, boven gegeven, zien wij daarin deze beteekenis: den Heer aanroepen overeenkomstig de aanduiding of de openbaring van zijn persoon. Zouden wij echter eenigszins mogen drukken op het voorzetsel, in den zin van *bij*, gelijk ook Harting [2]) de beteekenis opgeeft: ‚*iemand er bij roepen*', dan zouden wij omschrijven mogen: den Heer er met zijn naam bij roepen, nam. bij zekere woorden of handelingen die stilzwijgend verondersteld worden; zoodat Hij er wijding, richting, steun, karakter, volgens zijn naam, aangeeft. In allen gevalle echter beteekent die formule: de plechtige en vormelijke vereering van Christus als God [3]), volgens de openbaring van zijn persoon.

De naam van Jezus, gedacht als eene openbaring van zijn persoon, past ook voor Hd. 9 : 15, waar de Synodale Vertaling terecht, *quoad sensum*, haar gelijkstelt met ‚het Evangelie'. Bij H. 4 : 12 echter is zij onduidelijk, waar zij interpreteert: ‚God heeft onder de menschen niemand anders dan hem daartoe be-

---

1) LANGE, Bibelwerk, t. d. p., aldus: „Durch Wort, Werk und Leben Christi ist der Name Gottes, seine spezifische Selbst offenbarung im Sohne, mit ihm der Gott Christi, der persönliche Himmlische Vater in voller Bestimmtheit den Menschen geoffenbart."

2) *Handwoordenboek* op 't W.

3) Vgl. *Plinius' brief.*

schikt, en hem als zoodanig door zijnen naam, t. w. den naam Christus, aangeduid'. 't Is blijkbaar dat wij ook hier *naam* niet gelijk mogen stellen met *persoon*. ‚*De behoudenis is in geen ander*' (dan in Jezus Christus). Voor deze uitspraak is het tweede lid van het vs. tot bewijs en toelichting [1]), 't welk aldus opgevat worde: Want er is ook onder den hemel geene openbaring van een ander persoon, onder de menschen gegeven, in wie [2]) wij moeten behouden worden. In 't kort: Want niemand dan Hij is als de Behouder (van Gods wege) *duidelijk* bestemd. H. 3 : 16 — waar de Synodale Vertaling onvoldoende is en meer verduistert dan verlicht [3]) — ontvangt alzoo ook eene betere opvatting. *En op grond van het geloof in den aangeduiden persoon* (*of in den, naar zijn naam, bekenden persoon*) — *heeft zijn persoon* [4]), *aangeduid met zijn naam — gesterkt; en het geloof dat door hem is* enz. Deze laatste zinsnede is wederom een bewijs voor de stelling, dat *naam* en *persoon* [5]) niet geïdentificeerd mogen worden. Petrus kon niet zeggen, dat zijn geloof ontstaan was door den naam, maar wel door den *per-*

---

1) „Act. 4 : 12 enthält der Satz οὐδὲ γὰρ ὄνομά ἐστιν cet. die nähere Entwicklung und somit Begründung des ἐν ἄλλῳ οὐδενί ἡ σωτηρία, und jeder Aufmerksame sieht von selbst, was in dem Zweiten Satze mehr enthalten ist, als im ersten". — Meyer t. d. pl.

2) In wier gemeenschap, of in de gemeenschap van welken *aangeduiden* persoon.

3) Zij zegt bijv. ‚Het hier bedoelde geloof in God, dat tot de genezing noodig was, wordt door Petrus aan den kreupele toegekend. Vgl. H. 14 : 9'. Tamelijk onbewezen en raadselachtig!

4) Zonderling verklaart hier Meyer: ‚*die Aussprechung seines Namens*'. V. 6. — Over vs. 6 later; alsdan zal blijken, dat Petrus wilde zeggen: In plaats J. CHR. zeg ik u, enz.

5) Dit deed de Synodale Vertaling op Lc. 6 : 22. ‚*Uwen naam als boos uitwerpen*', beteekent dus niet, gelijk zij opmerkte: „*U als niets waardig en goddeloos ten toonstellen en uit hunnen omgang bannen*'. Dat lag reeds in 't voorgaande aangeduid. Maar het duidt aan: de aanduiding van uw persoon uit (de conversatie-taal, uit de dagelijksche gesprekken) werpen als inbegrip van slechtheid; — uwe *namen* niet meer willen uitspreken als zoo verachtelijk, enz. Zoo ook Meyer t. d. pl.

soon — in rechtstreeksche gemeenschap met hem. Daarentegen, de genezing van den kreupelgeborene was niet onmiddelijk van Jezus gewerkt. Plaatsen als Mrc. 6 : 14 en Hd, 19 : 13, 17 baren geene bezwaren.

διὰ τὸ ὄνομά μου Mtth. 10 : 22, 24 : 9: Mrc. 13 : 13; Lc. 21 : 17; Jh. 15 : 21. — Aan deze uitdrukking hecht de Synodale overzetting den zin van: ‚*Belijdenis* [1]) *der waarheid*', ‚*om* [2]) *mijnentwille*', ‚*omdat* [3]) *gij mij als den gezondene des Vaders belijdt*'. — Dit is niet juist. Voorzeker, de leerlingen des Heeren zouden niet gehaat worden, indien zij Hem niet beleden; en er wordt bovendien verondersteld, dat zij dat doen zouden. Maar de oorzaak van den haat lag niet in de belijdenis op zichzelve; nog minder in hunne personen als zoodanig, maar in de *openbaring* [4]) van *Jezus*, die door middel van hun woord en werk tot de wereld zou komen. Bleef Zijn persoon (en dus ook Zijn werk) maar verborgen, dan zou die haat zich ook niet vertoonen. Maar juist de openbaring daarvan maakt de vijandschap der wereld gaande tegen hen, in wie zij plaats had.

ἕνεκα (εἵνεκα, εἵνεκεν, ἕνεκεν) ἐμοῦ, τοῦ ὀνόματός μου, τοῦ εὐαγγελίου, enz. 't Is bekend, dat deze expressie's enkele malen in de eerste 3 Evangeliën voorkomen. Mtth. 5 : 11, ἕνεκεν ἐμοῦ. In 't zelfde verband: Mtth. 10 : 18. — Dezelfde gedachte: Lc. 6 : 22, maar hier: ἕνεκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου; — Lc. 21 : 12, maar hier: ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου; — Mrc. 13 : 9, maar hier: ἕνεκεν ἐμοῦ. De Synodale Vertaling heeft in al die pll. vertolkt even als de Staten-overzetting: ‚*om — wil*'. Oppervlakkig beschouwd, zou men dus zeggen, dat zij promiscue gebruikt worden. Echter, men zij voorzichtig! Want, al komen zij in 't zelfde verband voor, zoo kan ieder van haar, bij aanduiding van dezelfde hoofdzaak, toch zeer wel eene eenigermate gewijzigde beteekenis hebben. — Een soortgelijk verschil

---

1) Zie, 1) Mtth. 10 : 22. 2) Lc. 21 : 17. 3) Jh. 15 : 21.

4) Vgl. wat de *zaak* zelve betreft Jh. 15 : 19, waar ἐγὼ met nadruk (door de Synodale Vertaling [*ik* zonder klemtoon] verwaarloosd) gebruikt wordt, en H.5 : 16 en 18.

van uitdrukking is op te merken in de gelijkluidende plaatsen Mtth. 19 : 29, Mrc. 10 : 29, Lc. 18 : 29. Bij Mtth. is het: *om mij*, bij Mrc.: *om mij en het Evangelie*, bij Lc. *om het koninkrijk Gods.* — Vergelijk ook de gelijkl. pl. Mtth. 10 : 39, en 16 : 25; Lc. 9 : 24; Mrc. 8 : 35.

Wordt dus door die plaatsen het onderscheid tusschen *naam* en *persoon* niet opgeheven noch twijfelachtig gemaakt, nog minder in zulks het geval, als er gezegd wordt, met het oog op Jezus: διὰ τοῦ ὀνόματος. Hd. 4 : 30 en 10 : 43. De Synodale Vertaling, welke bij de eerste plaats deze uitdrukking niet opheldert, onderscheidt zich bij de tweede gunstig van Meyer, die, terwijl er uitdrukkelijk gezegd wordt dat een ieder *die gelooft* (waardoor het middel, om de genade subjectief te ontvangen, reeds aangeduid wordt) vergeving van zonden ontvangt, διὰ τοῦ ὀνόμ. αὐτοῦ zegt: ‚des gläubigen Bekenntnisses desselben, wodurch die objectiv volbrachte Erlösung subjectiv vermittelt wird'. Er zou alzoo in die weinige woorden eene zeldzame tautologie zijn! Dit schijnt de Synodale Vertaling gevoeld te hebben, die immers omschrijft: ‚door middel van hem, die overeenkomstig den naam, dien hij draagt, de Christus is'. Maar waarom zou men niet aannemen: *door middel van de openbaring van Zijn persoon?* Wat dan, inzonderheid met betrekking tot deze plaats, zou beteekenen: door de *prediking* van den Christus. En deze gedachte is immers uitnemend-overeenkomstig met de doorgaande leer der Apostelen? Ofschoon men niet voorbij zie, dat het begrip van *naam* een grooteren inhoud heeft dan dat van Evangelie-prediking! Daartoe moet wellicht ook de persoonlijke werking en gemeenschap van Christus gebracht worden.

ὄνομα met εἰς Mtth. 10 : 41, 42, 18 : 20, 28 : 19; Jh. 1 : 12, 2 : 23, 3 : 18; Hd. 8 : 16, 19 : 5.

Mtth. 10 : 41 en 42. Met betrekking tot deze plaats heerscht eene opmerkelijke eenstemmigheid tusschen de Staten- en de Synodale overzetting, tusschen Dr. Harting, Dr. Vissering en Dr. Meyer, die allen εἰς ὄνομ. opvatten, als: ‚*om* Zijn naam'. Ik blijf hier niet staan bij de onbehoorlijke invoeging van *zijn* in de nieuwe overzetting, — eene invoeging die zich

de leidsvrouw [1]) niet veroorloofd heeft, en waardoor ook deze vertaling gerangschikt moet worden onder de *interpretamenta* in haar. — Maar ik bedoel de verwarring van εἰς met διὰ c. acc., waardoor het gelijke beteekenis zou hebben als διὰ ὃν. vs. 22; — eene verwarring die ('t zij met eerbied jegens die hooggeplaatste autoriteiten gezegd!) niet betaamt en niet behoeft te bestaan. Meyer zelf wees immers reeds den weg door te vergelijken het Hebreeuwsche לְשֵׁם. De praefix ל beteekent ook — zie Gesenius [2]) Lex. Man. in v. — *secundum*, *naar*, *overeenkomstig*, *als*. Ons voorzetsel kan zulk een beteekenis hebben. Zij ligt opgesloten in den oorspronkelijken zin, in het denkbeeld van de *richting naar*. Waaruit als van zelf de beteekenis voortvloeit van de *norma waarnaar* [3]) men zich richt. Op deze wijze zou ik, Mtth. 12 : 41, 't liefst opvatten: εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, indien er geene overwegende reden bestaat om te vertalen *tot*. De Ninivieten bekeerden zich *overeenkomstig* de prediking des Profeten. De vertaling *op*, in den zin van *naar aanleiding van*, komt te veel overeen met de beteekenis van ἕνεκα of διὰ c. gen. Op gelijke wijs zou Hd. 7 : 53 opgevat moeten worden. De wet was, Gl. 3 : 19, beschikt door engelen. De Israëlieten hadden haar *ontvangen*, en dat wel *overeenkomstig* hunne beschikkingen, gelijk zij door der Engelen dienst hun zelven beschikt geworden was. Zoo kan men komen tot goedkeuring van Winer's (S. 214) voorslag, om te vertalen *als* engelen-*verordeningen*. Maar minder juist is de vertaling der Synode *op*. Dit geeft ons den indruk, alsof de verordening van de Engelen-zelven uitgegaan was.

Men zou dus εἰς in de bovengenoemde plaatsen overzetten

---

1) Zij vertaalde echter: „in den naam eens profeten." enz.; de Synodale Vertaling heeft: ‚om zijn naam van profeet'.

2) Deze geleerde verwijst o. a. naar Gn. 1 : 11, 10 : 5, Nm. 4 : 29, Jb 39 : 16.

3) Niet alsof εἰς = κατὰ zou zijn. Maar als ik mij begeef naar eene bepaalde plaats, dan geeft zij, doelwit mijner reis, tevens de richting mijner gangen aan. Ik moet toch dien weg gaan, die op haar uitloopt. Voor het woord *norma*, misschien minder juist, weet ik echter niet een beter. Het doelwit of eindpunt is normatief.

kunnen door *als*, als een profeet. Echter, in dit geval zou *naam* er niet bijgevoegd kunnen worden, en men mag dat woord toch ook niet weglaten. 't Best zou zijn te vertalen: *naar* of *overeenkomstig* den naam eens profeten enz. En men verklare deze spreekmanier aldus: in overeenstemming met 't geen de waardigheid eens profeten, de gezindheid eens rechtvaardigen, of de roeping eens leerlings van Jezus vereischt, aangeduid door de betrekkelijke namen. De Synodale Vertaling verklaart, ‚omdat hij datgene *is*[1]', wat de naam beduidt, t. w. een profeet'. Maar hoe kan de gastheer dat weten bij de ontvangst? De ontvangst moet zoodanig zijn, als Christus hier verlangt, uit eerbied voor *de waardigheid* van een profeet, voor de *gezindheid* van een rechtvaardige, voor het *discipelschap* van Jezus. Alzoo doende, zou de gastheer openbaar worden, geestverwant dier mannen te zijn, hij zou handelen uit liefde jegens den Zender des profeten, den God des rechtvaardigen, den Meester der leerlingen, en mitsdien ook blijken, vatbaar te zijn voor belooning *naar* hunne maat.

Mtth. 18 : 20: οὗ γάρ εἰσι — συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα. — οὗ duidt de plaats aan, waar de vergaderden zijn: εἰς *de richting waarin* het vergaderen zelf plaats had. De Synodale Vertaling ‚*tot*' kan hier mocijelijk verbeterd worden. Maar men meene niet, dat εἰς er de zedelijke beteekenis van *doel* heeft. *De richting waarin* geeft slechts overdrachtelijk *het doel* te kennen. De vergaderden waren daar *met het oog op*, *gericht naar den naam* van Jezus. En 't is waar, zijne volgelingen zoeken, ook aldus, de eer zijns naams te bevorderen. Maar dit ligt toch niet in de beteekenis van εἰς, gelijk de Synodale Vertaling, en ook Meyer meent. De vergadering zou gericht moeten zijn naar de aanduiding, naar de openbaring van Jezus, zou Hij in hun midden tegenwoordig zijn. Zijne gemeenschap moet zij zoeken, om zijne tegenwoordigheid te genieten.

Deze beteekenis, de oorspronkelijke, die van de *plaats waarheen*, van *de richting waarin*, hebben wij ook bij Mtth. 28 : 19

---

1) Ik cursiveerde.

en 20 vast te houden. Laat mij deze geheele, hoogstbelangrijke, uitspraak overschrijven. Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν.

Dikwijls wordt βαπτ. met εἰς geconstrueerd. Maar, naar mijn bescheiden oordeel, deze constructie is even dikwijls misverstaan. Bijzondere nauwkeurigheid is dus des te meer een hoofdvereischte. Dat werkwoord, verbonden met ἐν en een plaats-naam, bijv. Mtth. 3 : 6, Mrc. 1 : 4, Jh. 3 : 23, duidt de plaats aan waar*in* de doop-plechtigheid geschiedde. Verbonden met ἐν (of met den Dativus alléén) bij ὕδατι of πνεύματι, geeft 't het element te kennen, *waarmée* gedoopt werd. De plaats nu, waarin iemand gedoopt, of ingedompeld werd — 't zal wel geen opzettelijk bewijs behoeven, dat de doop, die in 't N. T. vermeld wordt, eigenlijk indompeling was, — wordt aangeduidt door εἰς, Mrc. 1 : 9, waaromtrent Meyer terecht aanteekent: ‚vorstellung des *Eintauchens*'.

Hier heerscht dus dezelfde ‚vorstellung' als Mtth. 28 : 19. Wat verhindert ons, haar in deze plaats ook toe te passen? De *naam* wordt hier blijkbaar voorgesteld als datgeen waarin de indompeling plaats hebben moest. Vroeger reeds heb ik herinnerd, dat wij ons voorzetsel *in* ook ter aanduiding van de *plaats waarheen*, van het *voorwerp waar-naar-toe* men ingaat, of eene handeling zich beweegt, gebruiken. Als de Grieken zeggen: εἰσέρχομαι εἰς, dan zeggen wij: *Ik kom in.* Zeggen wij eenvoudig *tot*, dan zou het begrip van het Grieksch niet uitgedrukt worden. En zou aldus het onderscheid tusschen εἰς τὸ ὄνομα en ἐν τῷ ὀνόματι niet in de vertaling uitgedrukt worden, — 't is niet te verhelpen, dan door eene aanteekening. De overzetting *doopen tot*, maakt toch al eenen zeer zonderlingen indruk op den geen, die goed overweegt, dat doopen eigenlijk is *indompelen.* Wat beteekent toch *indompelen tot den naam?!*

Werd men εἰς τὸ ὕδωρ gedoopt, dan werd men van het water omringd, in het water opgenomen, in het water ingelijfd. Werd

men εἰς τὸ ὄνομα gedoopt, dan werd men van dien naam omringd, in dien naam opgenomen, in dien naam ingelijfd. Dit komt ook overeen met de beteekenis van den Christelijken doop.

Het bevel, Mtth. 28 : 19 luidt: *Maakt al de volken tot mijne leerlingen.* Hoe dit geschieden moest, leert het vervolg. Een tweeledig middel wordt er aangewezen. 1°. *Door hen in te dompelen in den naam;* — 2°. *door hen te leeren onderhouden.* — De volken tot Jezus' leerlingen te maken, sluit in zich, hen op te nemen in zijne gemeenschap, wijl niemand dien naam mag en kan dragen, die niet in zijne gemeenschap is; de opneming in zijne gemeenschap is de voorwaarde van het leerlingschap. Dat opnemen zou niet enkel, gelijk de Synodale Vertaling meent, geschieden door het onderwijs; maar ook, en dat wel het allereerst, door den Doop.

Het *ondergaan* van deze plechtigheid had, gelijk men weet, tot *conditio sine quâ non* de voorafgaande belijdenis, de prediking van de zijde desgenen die doopen zoude, en de belijdenis des doopelings, of de betuiging zijner instemming met die prediking. Dit sprak van zelf, zoodat de Heer dit niet opzettelijk vermeldt, ofschoon Hij het veronderstelt, blijkens het woord τήρειν, 't welk *onderhouden*, *bewaren*, *volstandig betrachten*, beteekent. Hetwelk men niet kan doen, als men er niet eerst meê begonnen is; de geboden kan men niet τήρειν, als er geen λαμβάνειν voorafgegaan is.

Ten overvloede merk ik op, dat die voorafgaande prediking en belijdenis uit meer dan ééne plaats blijkt. Hd. 2 : 38 eischt Petrus, als slotsom zijner toespraak, de μετανοία vóór dat hij den raad geeft om zich te *laten* doopen; waarop de geschiedschrijver bericht: „Die dan zijn woord gaarne aangenomen hadden, werden gedoopt", alzoo zij, die daarmeê hunne hartelijke instemming hadden betuigd. Zoo ook H. 21 : 16, waaromtrent Wolf, ook volgens Meyer, *treffend* aanteekent: „postquam in vocaveris atque ita professus fueris nomen Domini. Id scilicet antecedere olim debebat initiationem per baptismum faciendam". Indien nu de belijdenis voorafgaan moest, hoe kon dan nog de doopeling verplicht worden tot belijdenis, gelijk de

Synodale Vertaling verklaart? Bedoelt men soms eene *voortgaande*, eene *blijvende* belijdenis? Of meent men wellicht, dat zij zich ontwikkelen moest van de belijdenis van Jezus tot die van den drieëenigen God? Maar noch voor het eene noch voor het andere zal men eenig bewijs kunnen bijbrengen.

Iemand tot belijdenis verplichten, die zich zelf reeds verplicht gevoelde om te belijden, — iemand tot iets verplichten die reeds aan die verplichting vrijwillig voldeed, — 't is eene zonderlinge gedachte. Bovendien, door die verklaring wordt de voorwaarde gemaakt tot doel, het vereischte om gedoopt te worden veranderd in den plicht die na den doop zou betracht moeten worden!

En hoe kan toch ooit εἰς τὸ ὄνομα beteekenen tot de *belijdenis* van den naam? Willekeurig schuift men dan *belijdenis* in; of men geeft aan *naam* eene beteekenis, die dit woord nooit hebben kán. De naam des Vaders enz. is iets, wat den Persoon, die hem draagt, eigen is, de belijdenis is de eigene daad van hem, die haar aflegt. De naam is het eigendom van Hem, omtrent wien beleden wordt; de belijdenis is iets van het belijdende subject. De Genitivus τοῦ Πάτρος κ. τ. λ. is ontegenzeggelijk een Gen. subjectivus. Op welk een grond komt men er toe te verklaren als stond er: εἰς τὴν ὁμολογίαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Π. κ. τ. λ.?

Boven hebben wij uiteen gezet, dat *naam* ook beteekent *aanduiding*, *openbaring*. Substitueer dit woord voor *naam* in de woorden van Mtth. 28 : 19. Dan verkrijgt gij het denkbeeld van *opneming*, *inlijving in de openbaring des drieëenigen Gods*. Zou dit denkbeeld strijdig zijn met de doorgaande leer des N. T.?

Nadat Jezus, ook volgens de Synodale Vertaling, in last gegeven had om alle volken te brengen tot den kring, waartoe zijne Apostelen, als zijne leerlingen, behoorden, zegt Hij, ter aanduiding van den weg dien zij daartoe bewandelen moesten: Doopt hen in den naam enz.; — geeft het dus niet een passenden zin, wanneer men verklaart: door hen op te nemen in de openbaring des Vaders enz.?

Die openbaring toch was in de gemeente Gods. Jezus zegt: „Waar twee of drie zijn vergaderd tot mijnen naam, ben ik in

hun midden", Mtth. 18 : 20. „Zoo iemand mij liefheeft, die zal mijn woord bewaren, en mijn Vader zal hem liefhebben, en wij zullen tot hem komen, en wij zullen woning bij hem maken", Jh. 14 : 23. „Maar de Trooster, de heilige Geest ..., die zal u alles leeren, en zal u indachtig maken alles, wat ik u gezegd heb", vs. 26. In de brieven van Paulus komt de Gemeente ook voor als het huis des Vaders (Ef. 2 : 19), als het ligchaam van Christus, als de tempel des h. Geestes. Daarvan was Jezus' eerste discipel-kring, was de twaalve de kern. Daar dus was de naam des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes.

Onze tekst levert alzoo den goeden zin: *Maakt alle volken tot leerlingen van mij, die uw Heer, uw Meester, uw Verlosser ben, door hen op te nemen, voorgesteld door het Doopen, in de openbaring des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes, welke openbaring in uw midden is.* Daaruit volgt dan ook dat men door den doop opgenomen, ingelijfd werd in de Gemeente, in de gemeenschap met de discipelen, en alzoo in de gemeenschap des drieëenigen Gods. Gelijk ook Dr. Chantepie de la Saussaye [1]) de m. i. juiste opvatting *aangeduid* heeft in deze woorden: „De Doop openbaart de Kerk als iets gewordens, iets dat in het aanzijn getreden is en niet meer in het aanzijn behoeft geroepen te worden, „*etwas Fertiges*". — In den doop wordt de doopeling in waarheid opgenomen in de Kerk, die het ligchaam des Heeren is... Aldus opgenomen in de gemeenschap met de Kerk, met Christus, met God, moeten de gedoopten leeren, alles volstandig te betrachten wat Jezus zijne gezanten geboden had.

In Mtth. 28 : 19 wordt dus de doop beschouwd van de zijde dergenen die doopen; wat hij is, beschouwd van het standpunt dergenen die gedoopt worden, wordt niet aangeduid. Men zou kunnen zeggen: Jezus wijst daar aan de *objectieve* beteekenis van de plechtigheid. Paulus zou later de *subjectieve* ontwikkelen, dat zij namelijk afbeeldt het afleggen van den

---

1) Gedachten over het wezen en de behoeften der Kerk, bepaaldelijk der Ned. Herv. Kerk, Leijden, J. H. ZITMAN 1855.

ouden en het aandoen van den nieuwen mensch. De behandeling van dit punt behoort echter niet tot het plan van dit onderzoek. Den belangstellende verwijs ik in *dezen* naar *de Leer der Zaligheid, volgens het Evangelie in de Schriften des Nieuwen Verbonds, voorgesteld door J. I. Doedes Hoogleeraar in de Godgeleerdheid*[1]), § 138. — 't Zij mij echter vergund, een enkel woord in te lasschen over het gebruik van de „Doopsformule".

't Moet toegestemd worden, dat Jezus niet geboden heeft totidem verbis, of er, en zoo ja, welke woorden gebruikt behooren te worden bij het doopen. Alléén ten gevolge van het gebruik verkreeg εἰς — Πν. de benaming van Doopsformule. Maar terecht is door Meyer opgemerkt, dat zij ‚die telische Beziehung des Taufactes' uitdrukt. Hij die den doop bedient, doet dit als gevolmachtigde der Gemeente, die het bevel daartoe van haren Heer ontving. Zij doet dat in haar midden en ter opneming in hare gemeenschap. Zij heeft dus alle recht om van hem, den bedienaar, te eischen, dat hij de plechtigheid volbrengt overeenkomstig hare beteekenis, en dat die daad tevens verklaard wordt door het woord. De „Doopsformule" over den doopeling, bij het doopen zelf, uitspreken, is het *signaleeren*, en *legitimeeren* van den actus. Dit verklaren, kenmerken, wettigen, was, ook met het oog op den doop van Johannes en den proselieten-doop der Farizeërs, raadzaam, en, ter aanduiding dat de handeling in overeenstemming is met bedoeling des Heeren, onmisbaar. Die gewoonte is blijkbaar van Apostolischen oorsprong. Anders toch laat zich moeijelijk verklaren, dat zij ons reeds bij Justinus tegenkomt als een algemeen gebruik, ja als een karaktertrek des Christendoms. Die apologeet-martelaar zegt[2]): Ἐπ' ὀνόματος γὰρ τοῦ πατρὸς τῶν ὅλων καὶ δεσπότου θεοῦ καὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ πνεύματος ἁγίου τὸ ἐν τῷ ὕδατι τότε λουτρὸν ποιοῦνται.

't Is waar, er is geen enkel voorbeeld bekend, dat een van 's Heilands Apostelen die woorden als doopsformule uitgespro-

1) Te Utrecht, bij KEMINK EN ZOON, 1870.

2) Apol. 1, 61.

ken heeft. Maar evenmin bestaat er eenig bewijs, dat zij andere formule's gebruikt hebben. Eenmaal in den waan verkeerende, dat Mtth. 28 : 19 eene voorgeschrevene doopsformule bevat, kwam men als-van-zelf tot de misvatting dat de bedoelde uitdrukkingen, welke in de *Handelingen* voorkomen, ook doopsformules zijn, ja tot de onbewijsbare meening, dat Mtth. 28 : 19 een ὕστερον πρότερον zou zijn. Het verschil tusschen de eene en de andere uitdrukking wordt aldus opgelost.

Mtth. 28 : 19 bericht het doops-*bevel*, Hd. 8 : 16, of 19 : 5 eene doops-*bediening* als *feit;* dáár wordt gezegd, wat men doen *moest; hier* verhaald, wat men *gedaan had*. In den aard van elke wetgeving licht de zucht naar de grootst mogelijke juistheid van uitdrukking. De geschiedschrijver vermeldt het feit met zijne meest-bekende benaming. Het woord van den Heer is de *legale*, het woord van den geschiedschrijver Lucas de *populaire* benaming van dezelfde handeling. Edoch, deze is daarom niet onjuist. Immers, in den naam van Jezus Christus concentreerde zich voor het geloof de naam van den drieëenigen God, zoodat men, opgenomen in Christus' gemeenschap, ook tevens in die des Vaders en des Zoons en des heiligen Geestes werd geacht opgenomen te zijn. Jezus Christus toch was de Gezant des *Vaders*, de mensch-gewordene *Zoon* des Vaders, en de Zender des *heiligen Geestes* van den Vader. Geen wonder dus, dat de uitdrukking: doopen of gedoopt in Christus, als eene *concreete* uitdrukking, ontstond in den boezem der Gemeente, vandaar overging in de geschriften des N. T., en er zelfs den voorrang verkreeg. Maar dit geeft nog geen recht tot de stelling, dat de Apostelen eene andere formule dan de gewone gebruikt hebben bij het verrichten van de plechtigheid.

Maar laat ons terugkeeren tot het eigenlijke onderwerp! εἰς ter aanduiding van het *element waarin men in*gedoopt wordt, vindt ook in andere uitspraken bevestiging. Ik zonder uit Hd. 19 : 3: εἰς τί is hier, volgens Winer S. 371, ‚*concis oder vielmehr ungenau*'. Bijv. 1 Cr. 1 : 13: Zijt gij door den doop in de gemeenschap van Paulus opgenomen, zoodat gij zeggen kunt: Ik ben van Paulus? — H. 10 : 2: εἰς Mozes gedoopt,

in de gemeenschap van Mozes opgenomen als leidsman en wetgever. — II. 12 : 13 : εἰς één ligchaam gedoopt, in één ligchaam ingelijfd, zoodat de bedoelden er leden van geworden zijn (vs. 12 en 14) en elkander als elkanders leden van noode hebben (vs. 15 vv.), en niet, gelijk de Synodale Vertaling en Meyer willen, ‚*om* één lichaam te zijn of *om* tot het ééne ligchaam van Christus te behooren'. — Rm. 6 : 3, 4, 5 : εἰς Chr. Jezus gedoopt, staat er gelijk met: ingedompeld, opgenomen zijn in zijnen dood; 't *laatste* was het element, waarin, naar de zinnebeeldige voorstelling, de oude mensch onderging; 't eerste εἰς Chr. Jezus, kan dan ook niet iets anders beteekenen dan het *element* waaraan men door indompelen gemeenschap verkreeg. Door den doop met Hem begraven in de gemeenschap zijns doods, werd men dan ook „ééne plant met Hem in de gelijkmaking zijns doods". — Gl. 3 : 27 : εἰς Christus gedoopt zijnde, had men Hem *aangedaan* als een kleed dat om den gedoopte heen hangt, zoodat ook hier de voorstelling heerscht van opneming in zijne gemeenschap. — Hd. 19 : 5 liet men zich doopen εἰς τὸ ὄνομα van den Heer Jezus, aldus door den doop opnemen in zijne openbaring, in zijne verlossingsgemeenschap, alzoo in het ligchaam, waarvan Hij het Hoofd, in het Koninkrijk waarvan Hij de Heer is. Zoo ook H. 8 : 16.

Mtth. 3 : 11 en Hd. 2 : 38 pleiten eerder voor dan tegen mijne opvatting. Johannes doopte met water, opdat de gedoopten deel zouden verkrijgen aan de bekeering, en Petrus wilde, dat de bekeerden zich zouden laten doopen om de vergeving van zonden deelachtig te worden.

Het is dus verkeerd, βαπτ. εἰς te vertalen door *doop. tot.* Verder is het een gebrek in de Synodale Vertaling, dat zij, die toch ten nutte der gemeente moet dienen, niet beproefd heeft eene opheldering te geven — iets anders dan eene ‚dogmatische redenering' — van het den aandachtigen Bijbel-lezer in 't oog vallend onderscheid tusschen Mtth. 28 : 19 en Hd. 8 : 16 of H. 19 : 5. Zij heeft wel getracht veel moeijelijker plaatsen toe te lichten, en er zelfs geen bezwaar in gezien, om bijv. de beroemde plaats, Rm. 9 : 5, aldus te veranderen:

‚uit wie, wat het vleesch aangaat, de Christus is. Hij, die over alles is, God, zij geprezen tot in eeuwigheid. Amen.' Waarom dan dat verschijnsel, 't welk reeds vroeg de aandacht der kerkvaders trok, met stilzwijgen voorbijgegaan?

ὄνομα in den dativus met ἐπὶ. — Vooraf deze wenk van Winer S. 367: ‚Uebergetragen bezeichnet ἐπί (c. d.) im Allgemeinen die Basis, auf der eine Handlung oder Zustand ruht, ... Hieher gehört auch das ἐπὶ τῷ ὀνόματί τινος: *auf* Jem. 's *Namen* etwas thun d. h. indem man sich dabei auf Jem. 's Namen stützt oder darauf Bezug nimmt" .... — Tegen dit gevoelen zal men geen wettig bezwaar kunnen inbrengen, maar minder eenstemmig is men bij de toepassing er van op de onderscheidene plaatsen waarin die constructie voorkomt, gelijk ons blijken zal, en waardoor eene nauwkeurige behandeling bij vernieuwing niet overbodig is. Hiervoor breng ik nu eenige aanmerkingen in 't midden.

Mtth. 18:5, Mrc. 9:37, Lc. 9:48 zijn gelijkluidende pll. *iemand ontvangen* ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου. Zoo men het verschil tusschen deze en *iemand ontvangen* εἰς ὄνομα (Mtth. 10:41 en 42) niet opmerkt, zal men licht tot de onjuiste meening komen, dat beide uitdrukkingen hetzelfde beteekenen. Daaraan geeft de overzetting *in*, zoowel in de nieuwe als in de oude vertaling, maar al te veel voedsel. De laatste uitdrukking heb ik verklaard: — zóó ontvangen als overeenkomt met hetgeen de naam, dien hij draagt, beteekent en dus vereischt. 't Is blijkbaar, dat wij dezen zin niet hechten mogen aan de uitdrukking, die ons thans bezig houdt. De Synodale Vertaling verklaart haar: ‚*omdat hij mij toebehoort*,' alsof zij hare verklaring vond in het slechts eenmaal voorkomende: ἐν ὀνόματι ὅτι Χριστοῦ ἐστέ (Mrc. 9:41). Veeleer echter zou dit woord, ook om het verband, waarin dezelfde gedachte Mtth. 10:41 en 42 voorkomt, 't zelfde beteekenen als εἰς ὄνομα μαθητοῦ: een *met het karakter van mijn discipel overeenkomstige* liefdedaad. Ik moet er echter bijvoegen, dat de Synodale Vertaling er zich niet op beroept. Hoe dit ook zij, zij had moeten bedenken dat, zoo ἐπὶ τῷ ὀν. μου dien zin had, de Heiland zich korter en dui-

delijker had kunnen uitdrukken, en de beteekenis van ὄν. gansch en al verdwenen zou zijn. Daarom, al het boven omtrent haar gezegde voor oogen houdende, zou ik, daar iemands naam of aanduiding ook iemands *bevel*, *gebod*, insluit, verklaren willen: *op grond van mijn bevel*, of, in 't algemeen, op *grond van 't geen hem, die u ontvangt, van mij als den Christus bekend is.*

Mtth. 24:5, Mrc. 13:6, Lc. 21:8: — *komen* ἐπὶ τῷ ὀν. μου. Ook deze pll. laten zich onder hetzelfde gezichtspunt brengen: Komen *op grond van 't geen mij als den Christus aanduidt.* Dit wordt nader verklaard door: „Zeggende: Ik ben de Christus". Alzoo is de vertaling: .komen *onder* mijnen naam', niet geheel onjuist, en de verklaring evenmin: ‚Zich uitgeven voor den Christus en zich alzoo de waardigheid aanmatigen die mij alleen toekomt'.

Mr. 9:39: *kracht doen* ἐπὶ τῷ ὀν. μου. — Vooraf gaat het gezegde der leerlingen, dat iemand τῷ ὀνόματί van Jezus duivelen uitgeworpen had [1]). Hierop geeft Hij ten antwoord: „Verbiedt 't hem niet! Want er is niemand, die eenige kracht zal doen in mijnen naam en weldra kwaad van mij zal kunnen spreken". Hier is dus eene eenigszins (Lc. 9:49) andere voorstelling dan in 't voorgaande vers. Of de vertaling *in* aan te bevelen is, laat ik daar; de beteekenis zal echter wel zijn: *op grond van 't geen mij als den Christus aanduidt of openbaart.*

Hieruit vloeit voort, dat wij dezelfde uitdrukking in andere verbindingen omschrijven mogen door: *op grond van zijn last, bevel, gezag.* Zoo ongeveer zou Lc. 22:47, Hd. 4:17 en 18,

---

1) Blijkbaar is dit een Dativus instrumentalis (gelijk Mtth. 7:22, vgl. Winer S. 203), door Meyer omschreven: ‚*vermittelst deines Names*, durch Aussprechung desselben. Vgl. Act. 19, 13'. Gevoegelijk had men hier vertalen kunnen: *met* uwen naam; ook ter voorkoming van verwarring met ἐν τῷ ὀν. in eene andere verbinding, was dit raadzaam geweest, zoodat de vertaling *in*, van wege de Staten en Synode evenmin goed te keuren is, als de verklaring: ‚*Wie iets in iemands naam verricht, geeft zich daarmede, te recht of ten onrechte, het voorkomen van, op een ontvangen last, en in het belang zijns lastgevers werkzaam te zijn*' (de Synodale Vertaling op Mtth. 7:22).

5 : 28 en 40 opgevat moeten worden, waaromtrent Winer S. 367 aanteekende: ‚Sich dabei auf ihn als Originallehrer und Abordner beziehend'. Dus: *op Jezus' gezag* prediken, spreken, leeren. Bij Lc. 24 : 47 heeft de Synodale Vertaling de zonderlinge aanteekening: ‚op grond van zijn naam en (!) van hetgeen daardoor beteekend wordt'; terwijl die op Hd. 4 : 18 veel te onbepaald is: ‚. . . . leer, *die rustte op de onderstelling* [1]) dat Jezus de Christus was', gelijk Meyer evenmin op bijzondere juistheid roemen kan, als hij zegt: ‚der *ausgesprochene* [1]) Name Jesu ist die Basis, auf welcher das λαλεῖν beruht'. — En nu Hd. 2 : 38! Zou deze plaats niet op dezelfde wijs opgevat moeten worden? — Een iegelijk late zich doopen ἐπὶ τῷ ὀν. Ἰη. Χρ., *op grond van 't geen Jezus Christus als zoodanig aanduidt*, of (wilt gij) op zijn gezag, bevel. Indien het niet al te vermetel schijne, worde de verklaring van Winer S. 367, die de Synode volgde, afgekeurd: ‚so dass die Taufe auf das *Bekenntniss* [1]) seines Nam. gründet'. De aanduiding van Jezus Christus als zoodanig is *objectief*, de belijdenis *subjectief*. Petrus geeft van af zijn standpunt, als tolk van Christus, als prediker van zijn naam, aan zijne verslagene hoorders raad, wat zij moeten doen. Bekeert u, zegt hij, namelijk tot Christus; dus: Neemt Hem aan als zoodanig tegenover de verwerping, waaraan gij u schuldig gemaakt hebt door Hem te kruisigen (vs. 6). Wordt dus van zin veranderd, en belijdt hem mitsdien als uw Heer en Christus. En, zoo gaat Petrus verder voort, een iegelijk van u *late* zich doopen, geve daarvan door den doop te *ondergaan* een bewijs. Ontvangt dit teeken *op grond van zijn naam*, *zijne waardigheid*, *zijn bevel*, *zijn gezag*; — dus als *blijk* dat gij Hem gehoorzaamt, Hem als uw Heer en Christus erkent. Door het *toedienen* van den Doop (van de zijde der Apostelen) werden zij εἰς den naam des V. en des Z. en des h. G. ingelijfd, die door den discipelkring als gedragen werd. Vandaar dan ook de uitdrukking, ter kenschetsing van de vrucht, die de prediking voortgebracht had: *werden gedoopt*, *werden toe* (tot

1) Ik onderschrapte.

de gemeenschap der belijders) *gebracht* (vs. 41). — Door het *ondergaan* van den Doop (van hunne zijde) ἐπὶ den naam v. J. C., legden zij een daadwerkelijk getuigenis af, dat zij den Heer in zijne door zijnen naam J. Ch. uitgedrukte waardigheid erkenden, en mitsdien gehoorzaamden.

En zoo hebben wij ons den weg gebaand tot eene richtige opvatting van ὄνομα met ἐν, van welks behandeling Winer, S. 365, zegt, dat het ‚*besonderes proteusartig ist gedeutet worden*'. De enkele pll. toch, waar het voorkomt op eene andere wijs, kan ik veilig passeeren. Alleen Hd. 26 : 9 zij, ter staving van de juistheid mijner opvatting over 't geheel, hier nog even, als ter loops, behandeld. Er staat: „Ik voor mij dan meende πρὸς (in de Synodale even als in de Staten-vertaling *tegen*) den naam van Jezus, den Nazarener, veel vijandigs te moeten plegen". Wat dit was, en wie het ondervonden, weten we. Blijkbaar brengt Paulus dus *den naam* in 't nauwste verband tot het woord, de prediking, de openbaring, de gemeente van Jezus. Alzoo is het duidelijk, dat zijn naam is = 't geen Hem als zoodanig aanduidt, openbaart, hetwelk ook de gemeente was tegen wie Paulus woedde, en waardoor hij gerekend werd Jezus zelven te vervolgen (vs. 14).

De pll., waarin ἐν voorkomt ter aanduiding van het *middel waarmeê* iets gedaan wordt, zijn duidelijk. Zij komen overeen met de beteekenis van den Dativus. Vgl. Mtth. 7 : 22 met Mrc. 16 : 17. Gelijk ook ὕδωρ met ἐν en zonder ἐν (Mtth. 3 : 11 en Lc. 3 : 16) geconstrueerd wordt ter aanduiding van het middel waarmeê gedoopt wordt. Zie Winer, S. 204. Tot deze soort van uitdrukkingen zou ik echter niet brengen Hd. 3 : 6, waar veeleer een werkwoord van *bevelen* verondersteld wordt, gelijk ἔγειραι dan ook den Imperativus heeft. De volledige vorm staat Hd 16 : 18.

Ook hier nu zij het gevoelen van Winer (S. 365) aangehaald. Hij zegt: ‚*in* Jem.'s Namen geschieht etwas, wenn es *in* dessen Namen befasst oder umschlossen ist, auf Rechnung von dessen thätiger Persönlichkeit kommt vgl. Act. 4, 7'. — Iemands naam beteekent: *'t geen hem bekend maakt, aanduidt, openbaart,*

gelijk de beteekenis van den naam zelven is. Passen wij dit een en ander toe op de uitdrukkingen: *komen in den naam van* — Mtth. 21:9, 23:39; Mrc. 11:9; Lc. 13:35, 19:38; Jh. 5:43 [1]) — dan verkrijgen wij den zin: Komen in hetgeen den genoemden persoon als zoodanig bekend maakt, aanduidt, openbaart; dus: in zijn karakter, waardigheid, als anderszins; dientengevolge, als zijn gezant, vertegenwoordiger, plaatsbekleeder, op zijn gezag. *Komen in zijn eigen naam*, beteekent dan, als vertegenwoordiger van zich zelven; als zender en gezant beide in eigen persoon, op eigen gezag. Dit gevoelen is van wege de Synode op Jh. 5:43 aangeduid, en sluit het denkbeeld van *komen voor rekening van* ... als van zelf in zich.

Denzelfden zin hechte men aan die uitdrukking Hd. 3:6 en 16:18: *Op 't gezag van Jezus*, of, *als zijn gezant* (vertegenwoordiger) *beveel ik.* En waarom ook niet in Hd. 4:7 en 10, vooral omdat er het verbod vs. 17 en 18 op volgt ἐπὶ τῷ ὀν.? Het Sanhedrin wilde weten, door welke kracht of op welk gezag de genezing verricht was. Toen de leden dit vernomen hadden, geboden zij, dat de Apostelen zich niet meer beroepen, steunen, zouden op Jezus' naam (ἐπὶ) als hun Zender, dus niet meer als zijne vertegenwoordigers (ἐν) zouden optreden. Ook Hij zelf deed de werken ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου (Jh. 10:25), op het gezag, als de gezant van zijn Vader.

ἐν bij τήρειν Jh. 17:11 wordt, mede met het oog op vs. 6, 't best opgevat als lokaal, *bewaren in 't geen U bekend maakt*, de openbaring van U. Maar Hd. 9:27 en 28 mag het met Meyer niet opgevat worden als aanduiding van *element*, als lokaal. Paulus was vrijmoedig als *gezant van Jezus.* Vgl. het verband met vs. 15, de roeping van Paulus tot verkondiger van het Evangelie. *Gedoopt worden ἐν den naam des Heeren* Hd. 10:48 is dus evenmin ter aanduiding van de *sfeer*, waarin het doopen geschiedt (Meyer), nog minder gelijk aan gedoopt worden ‚in overeenstemming met hunne belijdenis van dien aard' (Synodale verklaring). Petrus gelastte, dat zij gedoopt zouden worden op

---

1) Tot deze klasse behoort ook Jh. 14:26.

het gezag van Christus, en niet op het zijne, of eens anders, alzoo *naar Jezus inzetting en voor zijne rekening.*

αἰτεῖν ἐν — Jh. 14 : 13, 14, 15 : 16, 16 : 23 ontvangt mede, bij het licht dier aanduidingen, genoegzaam licht tot recht verstand. De verklaring: ‚als mijne vrienden, en dus in mijnen geest en voor mijne zaak', te vinden in de nieuwe overzetting is willekeurig en klaarblijkelijk-valsch; terwijl die van Meyer: *de naam — als de inhoud des geloofs en der belijdenis — het element waarin zich de gebeds-werkzaamheid beweegt*, ook geene opzettelijke wederlegging verdient. *Iets eischen in iemands naam*, heeft ook bij ons de beteekenis van krachtens *het gezag*, *de waardigheid*, *het recht van den genoemde*, en dus ook van zijne *openbaring.*

De slotsom van dit splinterige onderzoek is dus, dat iemands *naam*, als aanduiding van de daarin aangewezene persoonlijkheid of waardigheid of bestemming, zéér goed in al die pll. naar zijne eigenlijke beteekenis verklaard kan worden; terwijl de Synodale Vertaling in dezen geen bewijzen vertoont van het onmisbare, zelfstandige en nauwkeurige onderzoek.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

DEELWOORDEN.

'De participia maken de rede bondig'.

MADVIG.

Deelwoorden, — 't is bekend dat de Griek, die *volz*innen mint en in het bouwen van zulke kunstwerken bedreven is, even daarom veel deelwoorden, vooral in den historischen stijl, gebruikt, en dát veel meer dan de taal van onze natie gedoogt na te volgen. Hieruit vloeijen bij de vertaling van het N. T. velerlei bezwaren voort. Gebruikt men daarbij eene menigte deelwoorden, dan let men niet genoeg op de eigenaardigheid van onze taal; dan levert men als 't ware eene vertaling in Hollandsch-Grieksch gewaad, en werkt men, daar zij — verondersteld, zij valt in het hart van ons volk — een grooten invloed op het spraakgebruik erlangt, de verbastering onzer taal in de hand. Lost men ze integendeel meestal op, dan wordt de vertaling licht te vrij, de gelaatstrekken van het oorspronkelijke erg, soms onherkenbaar, mismaakt, en de stijl, bij het gedurig wederkeeren van dezelfde voegwoorden en voornaamwoorden, in de korte volzinnen der N. T. geschriften, stijf en eentoonig.

Men kan de participia oplossen in verba finita met pronomina en conjunctiones, daargelaten de gevallen waarin het Hollandsch den Infinitivus vereischt, en de oorspronkelijke deel-

woorden *limitatief* of *praedicatief* staan [1]). Op die wijze kan men ze oplossen, als ze te kennen geven: *de omstandigheden waaronder*, *de redenen waarom*, *de wijzen waarop*, *de tijden waarin of waarna*, *en de middelen waardoor*, in betrekking tot de woorden waartoe ze behooren. Vat men nu daarbij in 't oog, dat de Grieksche deelwoords-vormen met meer tijden dan de Hollandsche begunstigd zijn, dan gevoelt men iets van de groote moeijelijkheid om eene vertaling te leveren, die niet vatbaar is voor onderscheidene gegronde aanmerkingen.

Welken weg de Staten-vertaling betrad, behoeft geene aanwijzing meer, en evenmin de misstappen die zij, ondanks haar zelve, maakte. Zooveel de klaarheid en eigenschap onzer moedertaal lijden kon, bleef zij [2]), overeenkomstig hare instructie, bij den oorspronkelijken tekst, zoodat zij zijne spreekmanieren, ook in dezen, meestal *behield*. Dies beschuldigde haar IJpeij en Dermout van te Oostersch, niet Westersch genoeg te zijn, een beschuldiging door niet weinigen overgenomen, maar die eigenlijk een loftuiting is.

Maar, zoo de Staten-vertaling te veel participia behouden heeft, de Synodale heeft er te veel verdorven. En oordeelde de eerste, dat hun veelvuldig gebruik geene schade deed aan onze moedertaal; — de laatste heeft geoordeeld dat zij het verbood, zoo dat men van deze twee één kiezen moet: óf ééne der vertalingen zag verkeerd óf onze taal is veel veranderd. Reeds een oppervlakkige blik toch in Synodale Vertaling doet ons zien dat er een heirleger deelworden verdwenen is. Is nu de boven aangestipte lof, dien de leidsvrouw ontving, grondig, dan kan er de volgeling niet in deelen, maar dan zal zij de beschuldiging van ontrouw moeten hooren, als openbaar in de *onmetelijke* verwoesting die zulke Grieksche spreekmanieren ondergingen.

't Was te verwachten, met het oog op de velerlei aanmer-

---

1) Vgl. bijv. Mtth. 8 : 9 en Lc. 7 : 8, waar de Synodale Vertaling zich zelve niet gelijk bleef.

2) Vgl. VISS. t. a. p. bl. 262.

kingen, die de Staten-vertaling verdragen moest; op de reusachtige vorderingen die de kennis van het Nieuw-Testamensche Grieksch gemaakt heeft; en op de taalkundige wetenschappen der Synodale Vertalers, — dat zij sommige belangrijke verbeteringen zouden aanbrengen. Haar aan te stippen acht ik een overtollig, en bovendien een ondankbaar werk. Maar, ofschoon dien lof niet beknibbelende, meen ik toch te moeten aanwijzen, dat de oplossing, op véle plaatsen, niet gelukkig geslaagd is, en dit behoort tot de voornaamste gebreken welke hun werk als vertaling ontsieren. Daartoe breng ik hier *enkele* bewijzen bij, ze rangschikkende naar de boven aangeduide orde.

a. *De omstandigheden waaronder.*

Mrc. 1 : 16 [1]) wordt gezegd dat Jezus Simon en Andreas zag ἀμφιβάλλοντας ἐν τῇ θαλάσσῃ. In welke omstandigheden nu waren die mannen, *toen* Jezus hen zag? — Zij waren in hun werk. Zij oefenden hun bedrijf uit: *zij wierpen het net in de zee.* Het participium geeft te kennen, dat zij daarmeê bezig waren, toen Jezus hen zag. De Synodale Vertaling heeft het echter opgelost in een verbum finitum met een betrekkelijk voornaamwoord: ‚*die — uitwierpen*'. Bepaald-verwerpelijk is dit wel niet; maar de indruk, dien het oorspronkelijke geeft, is toch ietwat verzwakt; de zin zou krachtiger gevoeld worden, indien er vertaald was; *toen zij — uitwierpen.* Echter, in dit geval, zou *toen* eigenlijk eene nadere bepaling van *zag* zijn, en er alzoo eene zekere alteratie plaats vinden. Misschien ware aan de Staten-vertaling [„*werpende*"], dus aan eene letterlijke overzetting, de voorkeur te geven, waarbij echter het meervoud van het oorspronkelijke verloren zou gaan. Denkelijk is deze plaats te rangschikken onder 4 S. 323 van Winer's Grammatick, en alzoo naar de analogie van Mrc. 16 : 5 te vertalen: *Hij zag — uitwerpen.*

Dezelfde bezwaren drukken ook dezelfde vertaling in Mrc. 1 : 19, waar bovendien het nadrukkelijke καὶ αὐτοὺς geheel ver-

1) Ongeveer 't zelfde Mtth. 4 : 18.

loren ging. De Staten-vertaling heeft er voor: *en dezelve;* Vissering *insgelijks*, even als Meyer: *ebenfalls* (*de même*), waarbij Vissering echter *en* achter *het schip* invoegt op deze wijze: „insgelijks in het schip en de netten verstellende". Voor die opvatting voert Meyer aan: ‚Es gehört nicht zu καταρτίζοντας (so *gewöhnlich*, wobei man eine unvöllstandige Vergleichung, die nur das Fischergeschäft überhaupt im Auge habe, annimmt, (vrgl. z. Mtth. 15, 3), sondern blos zu ἐν τῷ πλοίῳ, so dass dann καταρτ. etc. einen ferneren Umstand hinzufügt. Jene Erklärung mit ihrer Auskunft wäre nur dann möglich, wenn ἀμφιβάλλ. V. 16 u. καταρτιζ. Einen allgemeinern Begriffe subsumirt wären'. Meyer bedacht echter niet, dat hij-zelf Mtth. 15 : 3 gezegd had — en terecht! —: ‚von Beiden nämlich wird das παραβαίνειν ausgesagt, dessen Objecte nur verschieden sind'. — ‚*Ausgesagt*' nu wordt vs. 16 ἐν τῳ πλοίῳ volstrekt niet, zoodat aldaar het punt van vergelijking ontbreekt. Als de visschers op zee het net uitwerpen, zijn ze — natuurlijk — in het schip, zoodat Marcus deze omstandigheid volstrekt niet behoefde aan te duiden, zelfs niet door καὶ αὐτοὺς, vs. 19, volgens de opvatting van dien geleerde. Maar dat zij hunne netten vermaakten *in het schip*, dat sprak niet van-zelf. De Evangelist wil, bovendien, aan zijne lezers mededeelen, onder welke omstandigheden die vier mannen, reeds leerlingen zijnde, tot Apostelen geroepen werden. De eerste twee, vs. 16, toen zij het net over boord wierpen, de laatste twee, vs. 19, toen zij het net aan boord vermaakten [1]). Ik zou dus καὶ αὐ τοὺς liefst emphatisch en letterlijk vertalen, en wel op deze wijze: Hij zag Jakobus en Johannes; en hén — in het schip hunne netten vermakende, tenzij men, naar de analogie van καὶ Jh. 1 : 16 en Hd. 23 : 6 (vgl. Winer, S. 407) dat voegwoord beschouwe als *epexegetisch:* en wel, ‚*undzwar*'.

---

1) De Synodale Vertaling meende dit woord te moeten vervangen door ‚verstellen'. Ten onrechte. Men verstelt wel een kleed, maar niet een net. Zij heeft de visschers-taal niet in aanmerking genomen.

b. *De redenen waarom*

worden menigvuldig door het participium aangeduid, in welke gevallen men den zin kan teruggeven in het Hollandsch door een verbum finitum met *daar*, *omdat*, *wijl* enz. Gelijk de Synodale Vertaling deed Mtth. 1 : 19: δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων.

Dezelfde gelukkige overzetting vinden wij op verscheidene plaatsen. Maar tegenover deze staat ook een tal, waarin aan de ontbinding- én koppelzucht te veel toegegeven is, door een verbum finitum met het koppelwoordeke *en* te gebruiken: bijv. Mtth. 2 : 3, 12 : 2; Mrc. 12 : 15 (Lc. 11 : 17), Lc. 5 : 22, 7 : 2, Lc. 15 : 17.

Mtth. 2 : 3. Koning Herodes [de vraag en mededeeling der Magiërs berichtte de Evangelist vs. 2] ἀκούσας (met nadruk vooraan!) — ἐταράχθη. Dus, *omdat* hij zulks hoorde, werd hij ontroerd. In de Synodale Vertaling nu gaat deze fijnheid verloren: ‚*hoorde en ontroerde*'. Zoo *dus* of *mitsdien* bij het laatste werkwoord opgenomen ware, zou de bedoeling van den Evangelist teruggegeven zijn.

Mtth. 12 : 2. De Farizeërs ἰδόντες, dat Jezus' leerlingen aren plukten en aten, εἶπαν. Dus: *omdat* zij deze vermeende sabbatsschennis zagen, zeiden zij enz. De Synodale Vertaling heeft echter: ‚De Farizeërs — *zagen* — *en* zeiden'. Waarom dan niet achter het laatste *dus* ingevoegd, indien zij het tegenwoordige deelwoord van *zien* onvoegzaam achtt'e?

Mrc. 12 : 15: ὁ δὲ εἰδὼς hunne geveinsdheid εἶπεν; — ook hier is het verlies duidelijk in de nieuwe vertaling: Maar hij *kende* — *en* zeide. — Evenzoo Lc. 11 : 17.

Lc. 5 : 22: ἐπιγνοὺς δὲ ὁ Ἰησοῦς hunne overleggingen ἀποκριθεὶς εἶπεν; — onderging eene opmerkelijke vermindering in: ‚Doch J. bemerkte — *en* antwoordende zeide hij'; — waarom niet: Daar J. echter — bemerkte, zeide hij in antwoord?

Lc. 7 : 2: κακῶς ἔχων ἤμελλεν τελευτᾶν, werd er vertaald door: ‚*was krank en lag op sterven*'. Alsof dit slechts twee gecoördineerde toestanden waren! Volgens den Evangelist lag hij op sterven *ten gevolge* zijner krankheid. Zoo wordt H. 15 : 17:

εἰς ἑαυτὸν δὲ ἐλθὼν ἔφη vertaald door: *„En hij kwam tot zichzelven en zeide"*, alsof het zeggen, naar zijn inhoud gedacht, niet het *vruchtgevolg* van zijne inkeering was!

't Is dan ook licht te begrijpen, dat de grootste zorgvuldigheid noodig is om, bij het oplossen, het rechte voegwoord te kiezen, waartoe, behalve nauwkeurige exegese, als 't ware een exegetisch instinct van noode is. Op vele plaatsen is de Synodale Vertaling hierin gelukkig geslaagd. Op andere echter zag ik liever een ander voegwoord. Bijv. Lc. 5 : 19 voor *„toen"*, *daar*, Mrc. 3 : 8 voor *„na"*, *wijl*. In Mrc. 1 : 15 is *„terwijl"* en *„en"* overtollig. Er kan, met nauwe aansluiting aan het oorspronkelijke, vertaald worden: *En vroeg*, *diep in den nacht*, *opgestaan*, *ging hij uit*. De Synodale Vertaling heeft: *„terwijl het nog diepe (?) nacht was*, *stond hij op en ging uit*.

c. *De wijzen waarop*

iets geschiedt, worden gelijk men weet, in 't Gricksch ook menigwerf aangeduid door participia. Lost men ze op met *en*, dan, men gevoelt het, gaat deze fijnheid der Grieksche rede verloren. Op dit punt is de nieuwe vertaling niet het minst berispelijk.

Mtth. 2 : 11, 4 : 9 en and. pll. heeft προσκυνεῖν een participium bij zich van πίπτω, of τίθημι (τὰ γόνατα). [Alleen in Mrc. 't laatste]. — Dit geeft dus de manier te kennen waarop het προσκ. plaats had. Lucas (Ev. 4 : 7) heeft er ἐνώπιον — voor gezet. Slechts in de Apocalypse vindt men, om licht-verklaarbare redenen, het verbum finitum, met een volgend καὶ, van πίπτω bij προσκ. De bijzonderheid, dat de vrouwen (Mtth. 28 : 9), bij het προσκ., Jezus' voeten grepen, wordt ook door een verbum finitum (ἐκράτησαν) aangeduid. De Synodale Vertaling heeft echter altijd opgelost met *en*. Daardoor maakt zij den indruk, alsof het *nedervallen* eene van het *„nederbuigen"* of *„aanbidden"* afgescheidene handeling was. Zij *co*ördineerde, terwijl de tekst *sub*ordineerde.

Had het deelwoord H. 10 : 1 en 7 kunnen blijven, in H. 8 : 25 had het moeten blijven. De Evangelist deelt hier meê: De

discipelen wekten den Heer, niet door te roepen van af hunne post, maar (alles overgevende) als in zijn oor: ze snelden tot Hem als 't laatste anker hunner hoop met den kreet enz. De Synodale Vertaling heeft dus onjuist: ‚*kwamen tot hem en* wekten hem'.

Mrc. 1:18, 20; Lc. 5:28 wordt gezegd, dat Jezus gevolgd werd met achterlating van al het aardsche, in de meermalen genoemde vertaling maakt dit echter al weêr een afzonderlijk bestanddeel van het verhaal uit. Vgl. ook Mrc. 1:31. — Zie ook Jh. 19:30.

Lc. 10:13: ἐν σακκῷ καὶ σποδῷ καθήμενοι μετενόησαν werd daarin vertaald door: , zij — in zak en asch gezeten en zich bekeerd hebben'. Volgens de *Aanmerking* van wege de Synode zelve, op Mtth. 11:21, beteekent die uitdrukking: ‚zich, op ondubbelzinnige wijze berouw toonende, bekeeren. In hare vertaling echter schijnt het, alsof het *in-zak-en-asch-gezeten-zijn* geen modus van bekeeren uitdrukt.

Hd. 20:1 staat: Μετὰ δὲ τὸ παύσασθαι τὸν θόρυβον προσκαλεσάμενος ὁ Παῦλος τοὺς μαθητὰς καὶ ἀσπασάμενος ἐξῆλθεν πορευθῆναι εἰς τὴν Μακεδονίαν. Van wege de Synode werd vertolkt: ‚Nadat nu de opschudding bedaard was, riep Paulus de leerlingen tot zich en groette hen, en begaf zich op reis naar Macedonië'. Nu is het wel ontegenzeggelijk waar, dat het samenroepen en groeten plaats had ná het bedaren der opschudding. Maar het was Lucas niet te doen, om *dat* mede te deelen. Zijn oogmerk, blijkbaar uit den geheelen bouw van den zin, was om te beschrijven, *hoe Paulus Efeze verliet*. Gedurende het oproer te vertrekken, was niet geraden voor veiligheid en eer. Toen het gestild, en de menigte weêr te huis was, wilde Paulus echter ook niet in stilte en in haast het tooneel der blakende en tierende vijandschap verlaten. Alzoo riep hij de leerlingen tot zich, die vele waren (H. 19:18 en 20), en nam een formeel afscheid van hen. Ik betwijfel, of men aan de Synodale Vertaling kan merken, dat Lucas zulk een verband tusschen een en ander uitdrukte.

d. *De tijden waarin of waarna.*

Ook in dit opzicht is de nieuwe vertaling gansch niet zonder gebreken. Zij heeft zeer dikwijls het koppelwoord gebruikt in plaats van *toen* of *nadat*.

Toen is blijkbaar goed gebruikt in Mtth. 8 : 14, Mrc. 6 : 16ª, Jh. 19 : 20. Het zou ook Mtth. 10 : 1 en Lc. 9 : 1 gevoegd hebben. Er staat: καὶ προσκαλεσάμενος — ἔδωκεν. Dit brengt zij over op dezelfde wijs als: καὶ προσκαλεῖται — καὶ ἐδίδου: ‚en hij riep — en hij gaf', zelfs zonder het onderscheid der tempora in acht te nemen.

Nadat ware beter geweest, bijv. Mtth. 22 : 6: οἱ δὲ λοιποί, κρατήσας enz., waar zij de eenvoudige copula gebruikte. *De overigen echter, na zijne dienstknechten gegrepen te hebben, mishandelden en doodden hen.* Zoo ook Hd. 23 : 31. De Synodale Vertaling geeft hier te lezen: ‚De krijgsknechten dan namen Paulus, gelijk hun gelast was, en brachten hem des nachts naar Antipatris'. In het oorspronkelijke staat: οἱ μὲν οὖν στρατιῶται κατὰ τὸ διατεταγμένον αὐτοῖς ἀναλαβόντες τὸν Παῦλον ἤγαγον κ. τ. λ. Blijkbaar behoort de bepaling κατὰ τὸ διατ. bij den hoofdzin, aanwijzende, *hoe* de krijgsknechten deden. De Synodale Vertaling echter brengt haar tot het deelwoord ἀναλάβοντες, zekerlijk uit vrees voor *nadat*. Nu heeft zij er echter den schijn, alsof slechts het *nemen* gelast was, en niet het *brengen*. Zuiverder dus zou men vertalen: De krijgsknechten dan, na Paulus genomen te hebben ('t geen de bevelhebber niet uitdrukkelijk gezegd had en daarom hier afzonderlijk vermeld wordt), brachten hem, gelijk hun gelast was enz.

e. *De middelen waardoor.*

Mrc. 6 : 21, 22. Blijkbaar gaat de schrijver niet voort, gelijk hij, bij het begin, had gewild en voornemens was geweest te eindigen. Maar even blijkbaar is het, dat ἤρεσεν (vs. 22) afhangt van ὅτε (vs. 21), terwijl de participia εἰσελθούσης en ὀρχησαμένης verklaren, *waardoor* Herodes behaagd werd. De Synodale Vertaling luidt hier echter: ‚En toen er een geschikte

dag gekomen was, en Herodes — aangericht had — kwam de dochter van Heródias binnen en danste, en behaagde aan He rodes'. — 't Zou juister geweest zijn, had men aldus vertaald: ‚En toen er een geschikte dag gekomen was — ‚als Herodes — aangericht had — en het dochtertje van haar [1]), van Heródias, dat binnen kwam en danste, aan Herodes — behaagde [2]).

Hd. 5 : 30 (verg. ook H. 10 : 39): διεχειρίσασθε κρεμάσαντες ἐπὶ ξύλου. Petrus zegt, dat Jezus, niet door manslag, steeniging, als anderszins, maar ‚*door dat ze Hem aan een hout hingen*, omgebracht hebben. De Synodale Vertaling heeft echter: ‚welken gij aan een hout gehangen en omgebracht hebt.' Zoo *aldus* achter *en* gevoegd ware, had men Petrus meening teruggegeven; nu heeft men het niet gedaan.

Laat ons nog even stilstaan bij twee plaatsen:

Mtth. 27 : 4: ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῷον. De Evangelist bedoelt blijkbaar, dat Judas bekende gezondigd te hebben *door* onschuldig bloed verraden te hebben. Dat blijkt volstrekt niet uit de nieuwe vertaling, die heeft: ‚Ik heb gezondigd en onschuldig bloed overgeleverd'. Waarom niet: ‚gezondigd, overleverende onschuldig bloed'? De juistheid mag toch niet opgeofferd worden aan de welluidendheid.

Lc. 2 : 19: Ἡ δὲ Μαριὰμ πάντα συνετήρει τὰ ῥήματα ταῦτα συμβάλλουσα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς. De Evangelist zegt, dat Maria al deze dingen bewaarde, door ze in haar hart te overwegen. Hoe meer men mediteert over eene zaak, hoe beter men haar in gedachtenis houdt. De nieuwe vertaling zag echter dit verband tusschen συνετήρει en συμβάλλουσα voorbij, vertalende: ‚bewaarde *en* overwoog'. Waarom niet de Statenvertaling behouden: Overleggende of overwegende?

Het participium λέγων (-οντες) wordt er meestal op drieërlei wijze vertaald: *zeggende*, *en zeide* (of *n-*), *die zegt* (*zeide*, *-n*).

---

1) αὐτῆς is in de nieuwe vertaling niet overgebracht.

2) Men heeft wellicht op deze wijze den zin willen eindigen: *werd haar begeerte vervuld* (vs. 19). Waarop dan de mededeeling van het *hoe vervuld* volgt.

Zeggende volgt doorgaans op die verba, aan wier beteekenis *zeggen* ten grondslag ligt:

Spreken: Mtth. 13 : 3; Lc. 4 : 36; Jh. 8 : 12; Hd. 26 : 31.

Roepen (of *Schreeuwen*): Mtth. 8 : 29, 15 : 22; Mrc. 1 : 24, 3 : 11, Lc. 4 : 41, 9 : 38; Jh. 1 : 15, 7 : 37, 18 : 40; Hd. 16 : 17.

Vragen: Mtth. 16 : 13, 17 : 10, 22 : 24, 27 : 11; Mrc. 1 : 27 6 : 25, 9 : 11, 12 : 28, 14 : 60; Lc. 3 : 10, 14; Lc. 8 : 30, 9 : 18; Jh. 4 : 31; Hd. 1 : 6.

Bidden: Mtth. 8 : 31, 15 : 23, 18 : 29; Mrc. 5 : 12, 23; Lc. 5 : 12, 7 : 4; Hd. 16 : 15.

Gebieden: Mtth. 10 : 5, 15 : 4, 17 : 9, Mrc. 8 : 15.

Verbieden: Mtth. 9 : 30.

Bestraffen: Mrc. 1 : 25, 9 : 25, Lc. 4 : 35.

Leeren: Mtth. 5 : 2.

Voorstellen: Mtth. 13 : 24, 31.

Getuigen: Mrc. 14 : 5, Jh. 1 : 32.

Loochenen: Mtth. 26 : 70, Mrc. 14 : 68; Lc. 22 : 57.

Prediken: Mtth. 10 : 5, 7; Mrc. 1 : 7, 15.

Profeteeren: Mtth. 15 : 7; Lc. 1 : 67.

Verzoeken: Mtth. 19 : 3. — *Bespotten:* Mtth. 27 : 29.

Overleggen: Mtth. 16 : 7, 21 : 25; Mrc. 8 : 16, 11 : 31; Lc. 5 : 21, 12 : 17, 20 : 5; Hd. 4 : 16.

Verheerlijken (of *Prijzen*): Mrc. 2 : 12: Lc. 7 : 16, 19 : 28; Hd. 11 : 18. — *Lasteren:* Lc. 23 : 39.

Het volgt echter ook wel — gelijk men licht gissen kan — op andersoortige verba, zooals: *verschijnen:* Mtth. 1 : 20, 2 : 13, 20 — *tegenhouden:* Mtth. 3 : 14 — *aanraden:* Mtth. 8 : 3 — *bezorgd zijn:* Mtth. 6 : 31 — *voorkomen:* Mtth. 17 : 25 — *brengen:* Mtth. 25 : 20 — *geven*: Mtth. 26 : 27, 48, Mrc. 14 : 44; Lc. 22 : 19; *wasschen:* Mtth. 27 : 24 — *volgen:* Mtth. 9 : 27. Hiervan mag men de Synodale Vertaling geen verwijt maken. Maar wat in allen gevalle bevreemdend is, is de omstandigheid dat het altijd voorkomt bij het verbum finitum van *nederbuigen*, uitgezonderd één enkele plaats (Mtth. 18 : 26: *‚en zeide'*), zoo dat *hier* een reminiscens, die tot inconsequentie voerde, schijnt

gehcerscht te hebben, daar de Staten-vertaling gelijk men weet, op al die plaatsen constant *aanbidden* heeft. Daartegenover staat het verschijnsel dat het in ‚*en zeide*' opgelost werd bij het verbum finitum van *antwoorden* (waar men dit naar de analogie der bovenvermelde plaatsen niet verwacht, en niet-noodig gekeurd zou hebben). Dit geschiedde bijv. Mtth. 25 : 9, 37, 40, 44, 45; Mrc. 3 : 33, Lc. 8 : 50, 11 : 45; Hd. 15 : 13. Het geschiedde niet: Mrc. 15 : 9; Lc. 3 : 16, 4 : 4; Jh. 1 : 26, 12 : 23 Zoo had het ook naar dezelfde analogie moeten staan bij *spreken*. Mtth. 14 : 27, Hd. 8 : 26, — *roepen:* Mrc. 10 : 49 Lc. 15 : 6, 9, 18 : 16, — *morren:* Mtth. 20 : 12; Lc. 19 : 7 (Lc. 5 : 30, 15 : 2 staat: *zeggende*), — *vragen:* Mrc. 8 : 27, — *bestraffen:* Mrc. 8 : 33, — *leeren:* Mrc. 11 : 17, — *vernamen:* Hd. 2 : 40. Er staat echter: *en zeide* (*-n*).

‚*En zeide*' vindt men in den regel ook bij éénzelfde soort van werkwoorden, werkwoorden waaraan het denkbeeld van *lichamelijke gewaarwording* of *beweging* ten grondslag ligt. Zooals na:

Komen: Mtth. 2 : 2, 9 : 14, 13 : 36, 14 : 15, 15 : 1, 18 : 1 enz.; Mrc. 10 : 35, Lc. 10 : 17, 19 : 16 [uitgezonderd Mrc. 5 : 35].

Aanraken: Mtth 9 : 29, Lc. 5 : 13.

Vallen (*aan, op de knieën*): Mtth. 17 : 15, Lc. 5 : 8.

Slaan: Mtth. 26 : 68; *Scheuren:* Mtth. 26 : 65 (hier staat: *en sprak*); *Grijpen:* Mtth. 18 : 28.

Verwonderen: Mtth. 8 : 27, 9 : 33, 21 : 20, Lc. 8 : 25, Jh. 7 : 15.

Verslagen staan: Mtth. 19 : 25, Mrc. 6 : 2, 10 : 26.

Verstoord zijn: Mtth. 26 : 8; *Bevreesd zijn:* Mtt. 27 : 54, Lc. 5 : 26.

‚*Die zegt*'. Zulk eene oplossing van het participium praesens van λέγω vindt men bijna zonder uitzondering bij eene aanaanhaling uit het O. T.

Die zegt: Mtth. 1 : 21, 2 : 15, 17, 3 : 3, 4 : 14, 8 : 17, 13 : 14, 35, 21 : 4, 27 : 9. Uitgezonderd Mtth. 22 : 31, waar van *Gods* zeggen sprake is; *hier* is het ‚*als die zegt*'.

Die zeide, uitgez. Mtth. 3 : 17 en Lc. 4 : 34, wordt gebruikt bij het substantivum *Stem:* Lc. 9 : 35, Hd. 9 : 4, 11 : 7, 22 : 7, 26 : 14.

Mij dunkt, met deze voorbeelden kan ik volstaan, en zal dus, ook om het geduld van den lezer niet al te veel op de proef te stellen, tot het opmaken van de slotsom overgaan. Gelukkig, de kortheid is hier mogelijk!

Voor de juistheid was het dus wenschelijk geweest, dat er wat meer gebruik van onze deelwoorden gemaakt was. Ofschoon het vonnis der verbanning niet op állen toegepast werd, getuige *‚zijnde'*: Lc. 3 : 23, *ziende'*: Lc. 10 : 31; *‚hoorende'*: Mtth. 12 : 24, zoo zijn er toch maar enkelen aan deze onbloedige vervolging ontkomen, die echter niet onschadelijk bleek te zijn, en bovendien een heirleger van koppelwoorden in de vertaling bracht. Het oorspronkelijke, dat reeds op zich zelf veel minder participia en veelmeer copulae heeft dan bij de Grieksche historieschrijvers voorkomen [1]), heeft dus in de vertaling eene groote vermeerdering en vermindering ondergaan.

Vermeerdering door eene onaangename inlassching van *en*'s; soms *twee*, *drie* in één en 't zelfde vs., zoodat [2]) de onderscheidene zinsneden dikwijls gelijken op de uitspraken van kinderen, of onontwikkelden, die hunne gezegden gewoonlijk slechts met *en-en-en-en* bij elkaâr voegen, bijv. Mtth. 22 : 6, Lc. 5 : 28, Mrc. 1 : 31, Hd. 17 : 5.

Vermindering door de vernietiging der participia niet alléén, maar ook van die rijke verscheidenheid van tijden, vormen, wendingen, verbindingen, welke een groot sieraad is der Grieksche taal. Heeft Vissering de Staten-vertaling verweten, dat zij den Griekschen *woorden*schat te veel verminderd had, —

---

1) ‚In der histor. Rede erscheint jedoch im Allgemeinen der Gebrauch der Participia im N. T. nicht so häufig und mannichfaltig, wie bei den griech. Geschichtschreibern, viel mehr läuft jene in einfachen Sätzen ab (die vorz. durch das oft wiederkehrende καὶ verbonden sind) und verschmäht die Periodirung, in welcher die Griechen so gewandt waren'. Winer S. 333 u. 334.

2) Soms is zéér opmerkelijk καὶ verwaarloosd, Mrc. 2 : 15, Hd. 23 : 3.

van de Synodale moet gezegd worden dat zij de grammatikale en logische constructie van het oorspronkelijke te veel gewijzigd en dus den Griekschen *vormen*-rijkdom droevig verarmd heeft. Het Grieksche verband is zeer verslapt, en de Fransche losheid der zinsneden heeft haar werk op deze vertaling gezet, terwijl alzoo ook de juistheid werd opgeofferd aan de bevalligheid. Is dit niet een karaktertrek onzer eeuw?

ACHTSTE HOOFDSTUK.

WERKWOORDEN.

„Men moet in den geest der taal ingedrongen, niet slechts taalkundige, maar ook taalkenner zijn."

DOEDES.

Ook over de vertaling van werkwoorden moet ik het een en ander in het midden brengen. De overbrenging van hunne *modi* en *tempora* laat ik onbesproken. Ik wensch uitsluitend op de vertolking van het substantieële van sommige werkwoorden de aandacht te vestigen, mocht het zijn, ter verbetering, althans tot een hernieuwd onderzoek leidende; terwijl mijne opmerkingen ook hier niet uitsluitend de nieuwe vertaling betreffen.

παραλαμβάνειν opent de rij. Saamgesteld uit παρα en λαμβ. beteekent het letterlijk: *er bij nemen* (vgl. *Harting*, *op het w.*). Hieruit volgt dan de beteekenis van *medenemen* enz. Maar in het spraakgebruik van het N. T. komt het enkele malen voor als geconstrueerd met μετὰ c. gen. pers., zooals Mtth. 12 : 45, 18 : 16, Mrc. 14 : 33, en éénmaal met πρὸς c. acc. pers., Jh. 14 : 3. De schrijvers hebben dus dit woord gebruikt, zonder er altijd *met*, *tot zich*, bij in te denken, gezwegen van die plaatsen waarin ons werkwoord voorkomt in den zin van *erkennen*. Op die omstandigheid nu heeft de Synodale Ver-

taling niet genoegzaam acht geslagen, en daardoor het oorspronkelijke niet tot in zijne fijnste trekken teruggegeven. Bijv. Mtth. 2 : 13, 14, 20, 21 leest men in haar ‚*met u, met zich*' *medenemen*, alsof het pronomen opzettelijk in het Grieksch uitgedrukt ware. Aldus wordt παραλ., *zonder* zelfstandig voorzetsel en zonder pronomen gebezigd, vertaald evenals Mrc. 14 : 33, waar de grondtekst heeft: παραλ. μεθ' ἑαυτοῦ en de vertaling, als stond er dit niet bij, ‚*nam met zich*', schoon zij elders, bijv. Mtth. 12 : 45, voor de zelfde constructie heeft: ‚*met zich mede-nemen*'. Vestigen wij nu het oog op andere pll., waar in het voornaamwoord met een voorzetsel niet voorkomt, zooals Lc. 11 : 26, dan vinden wij daar: ‚*mede-nemen*' vertolkt. Dit nu moest ook geschied zijn in Mtth. 2 : 13—21, tenzij men liefst ook nog ‚*mede*' zou willen weglaten om ons taaleigen, dat *nemen* in den zin van παραλ. in zulke uitdrukkingen bemint. Het „*tot u, zich*" der Staten-vertaling is ook verwerpelijk. — En ligt nu in het voorzetsel παρα- oorspronkelijk de beteekenis van *bij*, *tot*, *mede*, dan veroorloof ik mij de bedenking, of er niet van Mtth. 1 : 20^{b} eene juistere vertaling te leveren zij. Synode en Staten lieten τὴν γυναῖκά σου beschouwen als eenvoudige appositie van Μαριάμ. Zou het ook kunnen zijn dat deze vertaling beter ware: *Vrees niet, Maria tot uwe vrouw te nemen;* en alzoo ook vs. 24: *en hij nam haar tot zijne vrouw?* — Nog zij opgemerkt dat ‚*tot zich*' H. 20 : 17 had kunnen wegblijven; in de Hollandsche uitdrukking: *iemand afzonderlijk* (κατ' ἰδίαν) *nemen*, ligt het denkbeeld van *tot zich* duidelijk opgesloten.

Voor de overzetting van de in den strijd over het openbarings-begrip beroemde woorden: ἀποκαλύπτειν en φανεροῦν neem ik deze *Opmerking* [1]) van de auteurs zelven over: ‚De woorden ἀποκαλύπτειν en φανεροῦ zullen in de vertaling zóó onderscheiden worden, dat, in den regel voor het eerste woord geschreven wordt *ontdekken*, en voor het tweede *openbaren*. Men zal echter hier en daar duidelijkshalve hiervan afwijken,

1) *Opmerkingen betreffende de grondslagen en regelen* enz. bl. 5.

en bijv. het eerste woord, waar het van de objectieve [1]) openbaring gebezigd wordt, mede vertalen door *openbaren;* gelijk het ook, om andere redenen, ongepast wezen zou, de *Apocalypse* anders te willen noemen, dan de *Openbaring'*.

Uit bovenstaande woorden blijkt dus ten overvloede, dat de Synodale Vertaling zich niet uitsluitend door hermeneutische beginselen heeft laten besturen. Waar gesproken wordt van ‚objectieve openbaring', daar denken wij terstond aan een gebied dat veel verder gaat dan de grammatikale exegese, aan een gebied dat met de dogmatische zienswijze der bewerkers omtrent het leerbegrip van de Schrijvers des N. T. in 't nauwste verband staat. Zeer zeker, ook *dit* heeft in de *verklaring* eene hoogst-gewichtige plaats. Maar 't is eene andere vraag, of de *vertaling* zelve zich niet zooveel mogelijk van de Bijbelsche dogmatiek in 't algemeen, en van het leerbegrip van elken schrijver losmaken moet, indien men namelijk deze benamingen gebruiken kan. Bij het vertolken is het hoofdzakelijk, zoo niet uitsluitend, de vraag: Wat beteekent dit of dat woord? Die vraag worde beantwoord allereerst bij het licht van het gewone Grieksche lexicon, het lexicon van het zoogenaamde profane Grieksch. Daarna beoordeele [2]) men, of de aldus gevondene beteekenis ook voor de onderhavige plaats past. Zoo ja, dan gebruike men, zoo mogelijk overal, hetzelfde woord in de vertaling; zoo neen, dan zoeke men uit de oorspronkelijke beteekenis de juiste nevenbeteekenis af te leiden. In de meeste

---

1) Zoo ligt daarin dan eene zijdelingsche erkentenis, dat φανεροῦν niet overal een *objectief*, en ἀποκαλ. evenmin overal een *subjectief* openbaren aanduidt [vgl. integendeel prof. SCHOLTENS *Initia* (MDCCCLVIII) p. 27 et q. seq.]; en dat Dr. CRAMER, die gesteld had: „Vocabula φανέρωσις en ἀποκάλυψις, in ss. ll., promiscue usurpantur" (Thesis X, *Specimen de Arianismo* MDCCCLVIII, krachtig en helder ontwikkeld in de *Nieuwe Jaarb.* 1860), niet geheel en al misgezien heeft.

2) Als wanneer de exegese te pas komt. Men vergete toch niet, wat prof. DOEDES aanmerkte: „Daarom behoort men ook niet tot de vertaling over te gaan, voor dat men het werk van den uitlegger heeft volbragt." *Hermeneutiek*, 1866, bl. 100.

gevallen zal men hiermeê volstaan kunnen. De *verklaring* wijze, des noodig, aan, hoe dit of dat woord opgevat moet worden naar verband, leerbegrip, als anderszins.

Laat ons nu zien, of de Synodale Vertaling zich aan hare eigene beginselen gehouden heeft: ἀποκαλ.: ‚*openbaren*' Mtth. 11:25, 27; 16:17; Lc. 2:35; 10:21, 22; 17:30; Jh. 12:38. — Hiertoe behoort ook het substantivum ἀποκάλυψις ‚*openbaring*' Lc. 2:32. — Alléén Mtth. 10:26 en Lc. 12:2 is ‚*ontdekken*' gekozen. — Mtth. 11 en Lc. 10 staat het tegenover: ἀποκρύπτειν ἀπό, terecht vertaald door: ‚*verbergen voor*'; dus niet: *in* de wijzen en verstandigen zelven iets brengen of verwekken waardoor zij niet zien wat buiten hen op zich zelf helder, openbaar is; maar *de zaken zelve bedekken voor hunne oogen*. Is ἀποκαλ. hier tegenover gesteld, dan beteekent het *de zaken zelve van haar deksel ontdoen voor* enz. Er wordt dus gedacht aan eene ‚*objectieve openbaring*', en in zóóverre heeft de Synodale Vertaling haar regel behartigd, gelijk ook Lc. 17:30 gedacht moet worden aan het *te voorschijn treden van Christus-zelven*. Maar hare *Aanteekeningen* beantwoorden niet aan deze opvatting. Om niet te spreken van die op Mtth. 11:25, schrijf ik, onderstreepende, slechts over wat zij op H. 16:17 noteerde: ‚d. i. menschen hebben u dit *inzicht* niet gegeven, maar in *uw eigen hart* is het, door de werking van Gods Geest, ontstaan, *tengevolge* van hetgeen gij van mij gezien en gehoord hebt'. Blijkbaar dus wordt het in dat vers opgevat als *illuminatio interna*, als innerlijke verlichting: gelijk de hoogleeraar Scholten [1]) schreef: Actus Dei, quo fit ut homo veritatem extrinsecus patefactam, mente susceptam, agnoscat et intelligat, revelatio (ἀποκάλυψις) in Scripturâ ideo dicitur, et q. seq.

Maar wat reden is er, om ook hier niet het werkwoord ἀποκαλ. te *verklaren* als ‚objectieve openbaring'? Dat Jezus de Christus, de Zone Gods was, moest bij zijn optreden nog blijken, als zóódanig moest hij door woord en werk, door zijn gansche

1) t. a. p. § 10.

leven, bewezen worden. Dit nu duidt het ἀποκαλ. aan. Maar had dit plaats zonder betrekking tot Petrus? Geenszins, en die betrekking wordt mitsdien aangeduid door σοί, niet zonder nadruk aan het einde der zinsneê geplaatst. *Aan hem* had God den Heer Jezus als den Christus onthuld. Zeker, ook in Petrus was eene werking geweest, tengevolge waarvan hij zijn Meester als zoodanig had leeren kennen en belijden. Maar die werking wordt *niet* aangeduid door ἀποκαλ. In *dit* geval zou het beteekenen *van Petrus' hart of oog een beletsel of bedeksel, waarom hij niet zag, wegnemen*, en eene *subjectieve* verlichting aanduiden. Jezus zwijgt hier over de oorzaak dier werking. Hij zegt niets meer dan: Gelukkig zijt gij, Simon Barjona; want vleesch en bloed heeft u mijne waardigheid niet openbaar gemaakt, maar mijn Vader die in de hemelen is. *Deze* heeft het gedaan. Uwe belijdenis van mijn persoon is dus in overeenstemming met 's Vaders werk omtrent mijn persoon. De Vader toch getuigde van den Zoon. Vgl. Jh. 5 : 36 en 37. Hartverheffend was het voor Christus te bemerken dat het getuigenis zijns Vaders omtrent zijn persoon beaâmd werd door Simon, voor wien zulk eene belijdenis heilzaam was, en die aan hare juistheid niet twijfelen mocht, wijl zij uitdrukte, wat niet vleesch en bloed, maar de hemelsche Vader-zelf van Christus getuigde.

Zoo schijnt ook het inzicht der auteurs omtrent het leerbegrip des N. T. [1]) de translatio *variata* van προσκυνεῖν aangeraden te hebben, hier door *‚nederbuigen'*, dáár door *aanbidden* vertaald. 't Spreekt wel van zelf, als men aan het laatste woord de beteekenis hecht van *iemand als God godsdienstige hulde bewijzen*, dan voegt zij niet op menige plaats. Maar dit beweer ik niet.

Ik kom op tegen het beginsel, om zich in de *vertolking* zelve der woorden door het eigen inzicht omtrent des schrijvers leerbegrip te laten besturen. Als er Mtth. 18 : 26 gezegd wordt: ὁ δοῦλος προσκύνει αὐτῷ, en Jh. 4 : 24, dat men God in geest

1) Althans te oordeelen naar 't geen Dr. PRINS schreef in de bovengen. *Aflev.* van *Geloof en Vrijheid.*

en waarheid moet προσκυνεῖν, dan heeft men geen recht, om op de eerste plaats *nederbuigen* en op de laatste *aanbidden* te vertalen. Heeft προσκυνεῖν, de beteekenis van *nederbuigen*, goed! maar dan ook Jh. 4 : 24; beteekent het: *aanbidden*, goed! maar dan ook Mtth. 18 : 26. In onze taal verschilt *nederbuigen* en *aanbidden* zoo veel, dat niemand zou kunnen vermoeden, dat er in 't oorspronkelijke één en 't zelfde woord stond, indien het hem niet opzettelijk werd gezegd. Bovendien, aldus vertaald, wordt de vertaling veeleer eene verklaring; hebben sommige teksten dat woord, en schijnt er zijn gebruik zonderling, dan is het de taak van *andere* wetenschappen, om daarvan de oplossing te zoeken; maar de vertaling moet in elk geval de getrouwst-mogelijke afspiegeling van het oorspronkelijke zijn.

Eindelijk merk ik op, hoe *onbetrouwbaar* het bovenbestreden beginsel is. De Magiërs, Mtth. 2, worden door de Synodale Vertaling voorgesteld als zich *'neder te buigen'* voor het kindeke Jezus, als de minderen jegens dien meerdere, misschien wel als onderdanen jegens hun Koning (zie de *Aanm.* op vs. 11). Daarmeê verklaart zij dus, dat zij Jezus beschouwden als een aardschen koning, als een Joden-vorst. Maar, hoe kwamen zij er dan toch toe, om zulk eene groote reis te maken, en zooveel schatten voor het kindeke te geven? Of koesterden zij wellicht hoogere verwachtingen en verhevener denkbeelden omtrent het voorwerp hunner hulde? Met zekerheid is deze laatste vraag niet te beantwoorden, maar evenmin de stelling der Synodale Vertaling te bewijzen. Misschien is het integendeel niet onwaarschijnlijk, dat de Magiërs, Heidenen zijnde, Jezus eene hulde brachten gelijk hunne afgoden ontvingen. Maar hoe dit zij, het leerbegrip van de schrijvers des N. T. kan hier niets anders doen, dan — ons in de donkerheid te laten omtasten.

Nog een paar voorbeelden! De melaatsche (Mtth. 8 : 2), de overste (9 : 18, de discipelen (14 : 33), de Kananeesche (15 : 25), de moeder van Zebedeus' zonen (20 : 20) — zij allen *'bogen'* zich, volgens de Synodale Vertaling, voor Jezus neder met de gewone buiging van gewone eerbiedigheid; — misschien

was ze wat dieper dan gewoonlijk! — En dat, niettegenstaande de melaatsche Hem beschouwde als den Machtige, om zijne onherstelbare kwaal weg te nemen, en de overste als bekwaam (volgens Mtth.) om zijne dochter in het leven terug te roepen. En dat, niettegenstaande de discipelen een diepen indruk van zijne heerschappij over zee en stormen bekomen hadden, de Kananeesche de genezing van hare dochter verlangde, en Salomo de hoogste eereplaats voor hare zonen. In het laatste voorbeeld verschijnt Christus slechts als een aanstaand machtig vorst; maar overigens mogen wij wel aannemen, dat Jezus als een *hooger wezen* beschouwd werd. Maar, wat kan ons ook hier het leerbegrip des N. T. helpen?

Bovendien, wat een zonderling figuur maakt dat *‚nederbuigen'* soms niet! Lees daartoe, om slechts iets te noemen, Mtth. 14 : 23—33. De discipelen zijn bevreesd voor vergaan; worden heftig ontroerd, meenende dat zij een spooksel zagen; verbazen zich vervolgens over het wandelen van Jezus en Petrus op de zee; en komen tot de grootste verwondering door het stillen van den storm. En — nu komen zij tot Jezus en *buigen zich*, dood bedaard en plechtstatig, voor Jezus neder, onder den uitroep: „Waarlijk, Gij zijt Gods Zoon"! Ook hier zeg ik: In zulk eene stemming zijnde, werpt men zich in het stof neder aan zijne voeten, om Hem te eeren gelijk men den Vader eert.

Men wane echter niet, dat προσκυνεῖν zeggen wil: *iemand als God hulde toebrengen.* Dat ligt niet in het woord begrepen, evenmin als in het *aanbidden* der Staten. Uit zulk eene misvatting is wellicht dat lamme, *‚nederbuigen'* in de nieuwe vertaling te verklaren. Mag ik afgaan op de *Aanteekening* der Staten-overzetting, Mrc. 15 : 19, alwaar zij eveneens „*aanbidden*" heeft, dan hechtte zij er geene hoogere beteekenis aan dan die van *vereeren*, gelijk men hooggeachte, en inzonderheid, vorstelijke personen deed. Nu blijft *vereeren* altijd *vereeren*, onverschillig wie de vereerde is. Daarom is het onjuist als Harting op dit woord vermeldt, dat het, met het oog op God of andere voorwerpen der aanbidding, bet. *‚nederknielen, aanbidden, godsdienstige hulde bewijzen'*. 't Is *niet* de vraag, hoe

die voorwerpen *zijn*, maar wel, hoe de vereerders over hen *dachten*. Wordt iemand gedacht als een goddelijk persoon, dan zal de προσκυνήσις ook een godsdienstig *beginsel* hebben en alzoo als godsdienstige hulde *verklaard* kunnen worden. Maar daardoor verandert de *vorm* der vereering en het vereeren *zelf* niet. Dit blijft zoo als het is.

Het ‚*nederbuigen*' voor προσκυνεῖν, dat oorspronkelijk beteekent *iemand een kus toewerpen*, vandaar *groeten*, *vereeren*, is dus veelzins af te keuren. En leidde „*aanbidden*" soms tot misverstand, dan had men het óf duidelijk verklaren óf er — en dan zooveel mogelijk! — *vereeren* voor zetten moeten!

ἐλέγχειν, ἐλέγχεσθαι, schijnt een werkwoord van kameleontischen aard te zijn. Het wordt vertaald:

Mtth. 18:15, Lc. 3:19, Jh. 3:20 [1]): *door bestraffen.*
Jh. 8:46, 16:8 [2]): „ *overtuigen.*
[2 Tm. 4:2, Tt. 1:9: „ *wederleggen.*]

't Zelfde werkwoord heeft in de beide vertalingen die drie *verschillende* beteekenissen! En het verschil is nog al groot! Eene wederlegging kán bestraffend of beschamend zijn; is het echter, op zich zelve genomen, niet; ja, ze kan zelfs vereerend zijn. Alleen, wanneer ze *doeltreffend* is, werkt ze overtuigend, maar daarom is wederleggen nog niet gelijk *overtuigen*. Dat zelfde geldt van *terechtwijzen*.

Jh. 8:46 bijv. is overgezet: ‚wie uwer overtuigt mij van zonde?' Volgens onze opvatting en ons gebruik van *overtuigen* (denk slechts aan spreekwijzen als: *hij is voor geene overtuiging vatbaar; hij is overtuigd van zijn misslag; niet overtuigd maar wel overreed*, enz.), zou de Heiland dus vragen: Wie van u wekt in mij de overtuiging dat ik zonde heb? — Men voelt, dat de Joden, die den Heer voor een Belialskind hielden, een ontzettend grievend antwoord hadden kunnen geven, indien

---

1) Evenzoo 1 Cr. 14:24, Ef. 5:11, 13, 1 Tm. 5:20, Tt. 1:13, 2:15; Hbr. 12:5; Jc. 2:9.

2) Hbr. 11:1: ἔλεγχος: *overtuigd zijn;* ἔλεγξις, 2 Ptr. 2:16: *bestraffing.*

Hij zoo iets bedoeld had. Hij had echter iets anders op het oog. Περί c. gen. geeft, vgl. Winer, S. 349, *het middelpunt eener werkzaamheid* te kennen. ἁμαρτία was daar het onderwerp des gespreks. Wie van u, vraagt Jezus, wijst mij omtrent dat punt terecht? Of, wie van u wijst mij aan dat ik ἁμαρτία heb? Reeds zoo menigwerf hadden de Joden den Heer voor al wat leelijk en onzedelijk was uitgemaakt (zie ook vs. 48), dat Hij hen nu ook als sommeert om *bewijzen* voor hunne beweringen te geven.

In denzelfden zin vatte men de veelzins verkeerd begrepene plaats Jh. 16 : 8 op. Werd het woord κόσμος genomen als *uitverkorene wereld*, *universitas electorum* (wat eene *contradictio in adjecto* is) dan werd „*overtuigen*" verklaard: als zulk een betoogen en openbaar maken van de waarheid aan het geweten, ook zelfs van een wederstrevigen, dat hij *gedwongen wordt zich over te geven* [1]). Nam men *wereld* niet in dien zin, dan werd *overtuigen* verklaard als het beginsel der bekeering, of als eene *‚beschamende erkenning'*, gelijk de Synodale Vertaling doet. Al die opvattingen zijn in strijd met 't geen elders omtrent de wereld voorspeld werd, zooals H. 15 : 18 en gel. pll. Zij is het dan ook niet met zichzelve eens. Op H. 8 : 28 wordt, met aanhaling van H. 17 : 21, 16 : 8—10, geleerd dat de h. Geest, door de macht der waarheid, na Jezus' heengaan, bij toeneming de ongeloovige wereld, in weerwil van haren tegenstand, zou *overtuigen* dat Jezus door God gezonden was. Maar op H. 17 : 21 wordt verklaard, dat de van God afkeerige wereld, *haars ondanks*, *gedrongen* zou worden tot de erkenning van Christus' goddelijke zending. Zoo heeft hier dan γινώσκειν de kracht van eene *afgeperste* bekentenis, die met *overtuiging* gelijk gesteld wordt, terwijl ἐλεγχ. in onzen tekst zou beteekenen: tot eene *beschamende erkentenis* brengen. Prof. Scholten echter, wiens *Evang. v. Joh.*, bl. 148, met die *Aanteekening* tot beter verstand vergeleken worde, gaat nog eene schrede verder. Ofschoon hij bl. 365 van *overtuigen* spreekt,

---

1) LAMPE, Evang. v. Joh. 3de Dl. bl. 382.

beweert hij bl. 148, dat de paracleet de kinderen der wereld tot de erkenning zal *noodzaken*, en, bl. 94, dat zij *tegen wil en dank* daartoe *gedwongen* zullen worden.

Zoo verkreeg ἐλέγχειν de beteekenis van *dwingen!!* Eene kleine fout baart groot verdriet. Waarom zou het hier ook niet beduiden: *aanwijzen*, *terechtwijzen*, *bewijzen?* De h. Geest toch zou van Jezus getuigen, leert Hij elders uitdrukkelijk (bijv. 15 : 26), ofschoon de wereld Hem verwierp, zoodat de getuige dan ook bewijzen leveren en terechtwijzen moest. En deze gekomen zijnde, belooft nu Christus, zal de wereld terechtwijzen omtrent (of over) zonde, en omtrent gerechtigheid, en omtrent oordeel. Zou deze vertaling niet te verkiezen zijn?

Bestraffen (Jh. 3 : 20 en and. pll.) voor ἐλέγχειν is ook ongepast. Vooreerst, men *bestraft* wel personen, maar geen zaken; en vindt het ná ἐπιτίμησον, 2 Tm. 4 : 2, dat zelf *beboelen*, *verwijten*, *bestraffen* aanduidt, en waar men terecht begreep, dat niet *bestraffen*, maar *weêrleggen* voegzaam was. Voorts had het verband die vertaling verhinderen moeten. Bijv. Jh. 3 : 20. Met het volgende vs. verbonden, zou het volgens Meyer beduiden: ‚Während der Böse wünscht, dass sein Thun nicht *gerügt* [1]) werde, sondern im Finstern bleibe, wünscht der Gute, dass *sein* Thun an den Tag komme und offenkundig werde... dass die Werke in Gott gethan sind.' Dat de boosdoener bestraffing vreest, is op zich zelf zéér waar. Echter, de Heer zegt nog iets meer. De boosdoener haat het licht en komt niet tot het licht, opdat zijne werken niet *aangetoond* worden; dit *aantoonen*, *aanwijzen*, gaat vóór en is het vereischte om te *bestraffen*. *Niet-bestraft* en *openbaar* worden, maken geene tegenstelling. Alleen op die wijze vs. 20 verklaard, vormt het eene antithese met vs. 21, en is φανερ. ‚das Gegentheil des μὴ ἐλεγχ'.

De boosdoener komt niet tot het licht, opdat zijne werken niet aan het licht komen, niet door het licht, als boos, aangewezen worden. En waarom wil hij dit laatste niet? — Zeer

1) Ik onderstreepte.

zeker, uit vrees voor ‚züchtigende Rüge', maar dit ligt niet in de kracht van ons woord. Evenmin Lc. 3 : 19, Jh. 8 : 9 (Receptus), Mtth. 8 : 15. Ook hier past ons: aanwijzen, terechtwijzen: *toon hem zijne zonde aan.* Bestraffen geeft altoos den indruk van iets onbroederlijks, meesterachtigs, smartelijks; terwijl Jh. 8 : 9 (vgl. vs. 6) en Lc. 3 : 19 het *terechtwijzen* — en *mitsdien* beschuldigden, bestraffen — geene bezwaren oplevert.

Alzoo zou de beteekenis van ons werkwoord 't best omschreven worden op deze wijze: *iemand zijne verkeerdheid onder 't oog brengen*, en vertolkt met: aanwijzen, bewijzen, weerleggen, aantoonen, met betrekking tot eenig kwaad. Lampe teekent bij Jh. 3 : 20 aan, dat het woord ἐλέγχειν van de rechtbanken is ontleend, en overeenkomt met het Hebr. הוכיח. Dit erkent ook Schleusner in beginsel in v.: יכח nu, in Kal inusit., beteekent: in fronte fuit, hinc trop. manifestus fuit, apparuit; en alzoo de Hiph. arguit, declaravit aliquid (beweisen) etsp. Vgl. Genes. in v. — Bengel teekent met zijne gewone nauwkeurigheid bij Jh. 3 : 20 aan: „ἐλεγχθῇ *demonstrentur*, coarguantur talia esse, qualia sunt; invito eo, qui male agit, oppositum: φανερωθῇ *manifestentur*, vs. 21. ἐλέγχειν verbum huic loco aptum, ex ἔλη et ἔγκω. nam. ὁ ἔλεγχος εἰς φῶς ἄγει τὰ πράγματα." Minder juist echter teekent hij bij Jh. 16 : 8 aan: „cui elencho mundus *partim* [1]) se submittet, *partim* repugnabit, sed adversus stimulum calces".

Altemaal dus getuigen voor de juistheid der bovenverdedigde opvatting omtrent de eigenlijke beteekenis, die immers, zooveel mogelijk, overal behouden moet worden. Jammer is het dus, dat de nieuwe vertaling hier hare leidsvrouw zoo getrouw gevolgd is. Aan eenige nevenbeteekenissen werd te veel gezag toegekend; een paar van de hoogste takken beschouwde men als den wortel; ofschoon men toch niet zoo dwaas handelde als S. V. Jo. Aug. Ernesti, die in zijne *Hypomnemata* in N. T. [2])

---

1) Ik onderstreepte.

2) Edita a Chr. G. KÜTTNERO, Lipsiae. MDCCLXXX.

op Jh. 16:8 aanteekende; „ἐλέγχειν duplicitur dicitur: ad ἁμαρτίας relatum notat *arguere*, ad δικαιοσύνης, *clare monstrare*".

De verschillende vertaling van ἐλέγχ. verraadt eene ontoereikende kennis van de eigenlijke beteekenis. De verandering van „aanbidden" in ‚nederbuigen', staat in nauw verband met gebrek aan inzicht omtrent het oud-Hollandsch en aan fijn gevoel. Nu nog een voorbeeld, dat aan de Synodale Vertaling ook niet ontbreken de sporen van min-gelukkige woorden-keus, en onstandvastigheid in het gebruik van Hollandsche woorden, tengevolge waarvan hunne dooreenhaspeling bevorderd wordt. Ik bedoel het verbum συνάγω in Activo en in Passivo.

In *Activo* wordt het, alleen in het eerste Evangelie (om mij hierbij te bepalen), niet minder dan op zeven onderscheidene wijzen vertaald. Door: *samenroepen*, H. 2:4; *verzamelen*, H. 3:12, 6:26, 12:30, 13:30; *inzamelen*, H. 25:24 en 26; *samenbrengen*, 13:47; *bijeenbrengen*, H. 22:10; *opnemen* H. 25:35, 38, 43; *vergaderen*: H. 27:27. Hierbij kan men nog Lc. 15:13 voegen, waar de Synodale Vertaling heeft: *bijeen verzamelen*.

Samenroepen is blijkbaar eene verklaring, en stelt ons werkwoord voor als gelijk aan συγκαλεῖν, Mrc. 15:16, Lc. 15:6 waar zij terecht *samenroepen* te lezen geeft. — De beteekenis van het Medium is echter, niet altoos, ten minste, in achtgenomen, zie Lc. 9:1. — Had zij er geen vrede bij, om de Staten-vertaling *bijeen* vergaderen te behouden (waarover nader), — het denkbeeld van *vergaderen* drukt het denkbeeld van συνάγειν zeer juist uit. Letterlijk beteekent dit Grieksche woord: *samenbrengen*, 't welk ook door *vergaderen*, maar met eenige verzachting, uitgedrukt wordt.

De overzetting *verzamelen* kan toegelaten worden in de aangeduide uitspraken, wijl er het denkbeeld van *oogsten* op den voorgrond treedt. De voorstelling in H. 12:30 schijnt ook van dit denkbeeld uit te gaan. De Staten-vertaling is in zoover verbeterd, dat de onregelmatigheid in H. 3:12: „*te zamenbrengen*", weggenomen is. Zij heeft overigens „*vergaderen*". Maar waarom nu H. 25:24 en 26, waar dezelfde voorstelling heerscht,

en de leidsvrouw ook „*vergaderen*" te lezen gaf, *inzamelen*' vertaald moet worden, heb ik niet kunnen opsporen. ‚*Samenbrengen*' H. 13 : 47 is in overeenstemming met de Staten-vertaling. Echter de Nederduitsche taal gedoogt niet, *samen* te houden voor synoniem met *bijeen*. Aan deze gelijkstelling toch meen ik het verschijnsel te moeten toeschrijven, dat de Synodale Vertaling H. 22 : 10 heeft *bijeenbrengen*. Dit zou letterlijk beteekenen *op één hoop samenbrengen*, of *naar-elkander-toebrengen*. En waarom werd het „*vergaderen*" der oude vertaling niet behouden? Koos men wellicht *brengen*, als eene krachtigere uitdrukking, gelijk past voor het net, dat de visschen bijeen sleept? Maar van zulk een krachtigen aandrang, om te komen, meldt het 9de vers ons niet, waar slechts sprake is van *roepen*.

De verouderde uitdrukking „*geherbergd*", II. 25 : 35, 38, 43, ofschoon zij 't zelfde als 't oorspronkelijke uitdrukt, is terecht niet goedgekeurd voor de nieuwe vertaling. Maar men gevoelt, dat het *simpele* ‚*opnemen*', 't welk zij in de plaats zette, een verkeerden indruk geeft. Het doet denken alsof er αἴρειν in 't Grieksch stond. Συνάγειν in het verband dier verzen geeft te kennen: in huis nemen, gastvrijheid verleenen, en daarvoor gebruiken wij in de omgangs-taal de korte uitdrukking *bij — innemen*. Een vondeling neemt men *op*, een vreemdeling neemt men *in*. Dus *in* drukt in dat geval συν uit.

‚*Vergaderen*' H. 27 : 27, overgenomen uit de Staten-Vertaling, staat er goed op zijne plaats.

Dit woord heeft in onze taal eene transitieve én intransitieve beteekenis. Ik maak er dan ook de beide vertalingen geen verwijt van, dat zij ook het *Passivum*, Mtth. 26 : 3 en 28 : 12, vertaalden door *vergaderen*. En dat de *lijdelijke* vorm van dit woord H. 25 : 32 behouden bleef: „*verzameld worden*", kan toegelaten worden, om reden dat de volken, naar Jezus' leer, niet uit eigene aandrift voor zijn rechterstoel verschijnen zullen. Edoch, waarom de arenden, H. 24 : 28, *zich* verzamelen zullen, alsof er het *Medium* en niet het *Passivum* stond, laat zich niet best verklaren, tenzij men hier te doen hebbe met eene dogmatische meening omtrent de wereld der vogelen. De leids-

vrouw heeft den lijdelijken vorm. In H. 13 : 2 heeft ‚*zich vergaderen*' een goeden zin. Maar hoe onregelmatig de Synodale Vertaling overigens op dit punt is, leert de onderstaande opgave:

1. συνήχθησαν ἐπὶ τὸ αὐτό, H. 22 : 34, vertaald door: ‚zij kwamen bijéén'.
2. συνήχθησαν, H. 27 : 62, vertaald door: ‚zij kwamen te zamen'.
3. συνηγμένων δὲ τῶν Φαρ. H. 22 : 41 (27 : 17), vertaald door: ‚terwijl ze bijeen [1]) waren'.
4. συνήχθησαν, H. 26 : 57, vertaald door: ‚zij waren vergaderd'.

De volmaaktheid dus is hier ook nog niet gegrepen.

---

1) *Waren* is te verklaren. Maar waarom niet: ‚*samengekomen* waren'? En waarom hier *bijeen* en niet *samen?* Er is dus overgezet, als stond er ἐπὶ τὸ αὐτό bij.

AANTEEKENINGEN.

*** *De gehechtheid aan de Staten-vertaling in verband met de Synodale*, bl. 17—80.

In de lente van 1869 bedroeg, volgens het laatste officieële [1]) bericht, het getal inteekenaars op de besproken Uitgave ongeveer 800, een cijfer dat ongetwijfeld beneden de geringste verwachting is gebleven. En hoe groot was zij niet bij de grondleggers van dit werk! Of de kleine Editie die nu gereed is, naar evenredigheid, meer aftrek zal vinden?

Het *Nederlandsche Bijbelgenootschap*, gevestigd te Amsterdam, verspreidde *de Heilige Schriften*, volgens de Staten-vertaling, maar naar de thans gebruikelijke taal en spelling ingericht. Zóó luidde de titel, maar er waren ook wezenlijke veranderingen in aangebracht. Deze omstandigheid heeft, toen zij in den boezem der gemeente ontdekt werd, aan het genootschap veel schade gedaan, bij den een uit liefde tot oprechtheid, bij den ander uit gehechtheid aan de Staten-vertaling-zelve. De laatste soort was verreweg het talrijkst. Dezer dagen heeft het genootschap echter, overeenkomstig het dientengevolge genomen besluit der Algemeene Vergadering van 1865, eene nieuwe uitgaaf van het N. T., naar de in 1657 verschenen editie der Staten-vertaling, het licht doen zien. De Commissie tot revisie heeft deze editie „zeer langzaam woord voor woord, ten einde elke afwijking op te merken", nagegaan, en zich dan alléén afwijkingen veroorloofd, „wanneer door eene zeer geringe woordverandering de verstaanbaarheid aanmerkelijk won, vooral ingeval de verschillende uitgaven volgens de nieuwe spelling eenparig

1) *Syn. Hd.*, Bijl. B, bl. 2, 1869.

deze verandering reeds hadden opgenomen, en het zich dus onderstellen liet, dat onze bijbellezers er geheel aan gewoon geraakt waren" [1]).

't Voornoemde Genootschap heeft sedert zijn oprichting in 1815 tot 30 April 1869 in ons land verspreid 1,095,609 Bijbels en Testamenten.

Het Britsch en Buitenlandsch Bijbelgenootschap daarentegen, dat zich voor ons land strikt hield aan de Staten-vertaling, in de 25 jaren, sedert de vestiging van een agentschap te Amsterdam in 1843, 697,045 Bijbels en Testamenten.

Men kan ook uit deze cijfers opmaken, hoe groot de achting is van ons volk voor de Staten-vertaling.

Bovendien moet ik nog wijzen op een verschijnsel uit denzelfden tijd als de Synodale Vertaling.

Onder toezicht van de WelEerw. HH. MOLENAAR, predikant te 's Hage, en FELIX te Utrecht gaf de firma SWAAN te Arnhem eene nieuwe editie van den „*Staten-Bijbel*" [2]), ingericht naar de tegenwoordige spelling, uit, waarvan zij in Nederland p. m. 3200 exemplaren plaatste. De uitgever VAN VELZEN te kampen zette eene gelijksoortige onderneming op het touw in 1868, maar in nog grootere gebondenheid aan den ouden vorm [3]). Deze editie vond in ons vaderland zulk een aftrek dat er tot 12 Maart 1870 ruim 9000 ex. geplaatst werden.

---

1) *Hand.* der Algem. Verg. van het *Nederl. Bijbelgenootschap*, gehouden te Amsterdam op den 12den Augustus 1869. Met het oog op dit hoogstbelangrijke antecedent laat het zich ook niet verwachten, dat aan 't voorstel van de afdeelingen Heerenveen en Franeker, ‚om de nieuwe Bijbel-vertaling krachtig te ondersteunen' (zie bl. 55), gevolg gegeven zal worden. Althans, het Gen. heeft daarvoor nog niets gedaan (vgl. op bl. 80, boven).

2) De titel luidt: Bijbel, dat is de gansche Heilige Schrift bevattende al de canonyke boeken des Ouden en Nieuwen Testaments, door last van de Hoog-Mog. Heeren Staten-Generaal van de Vereenigde Nederlanden en volgens het besluit van de Synode Nationaal, gehouden te Dordrecht in de jaren 1618 en 1619. Uit de oorspronkelijke talen in onze Nederlandsche taal getrouwelijk overgezet met nieuwe bijgevoegde verklaringen op de duistere plaatsen, aanteekeningen van de gelijkluidende teksten en nieuwe registers over beide Testamenten, (vroeger uitgegeven bij PIETER KEUR te Dordrecht). Te Arnhem bij J. W. en C. F. SWAAN 1864.

3) De titel dezer uitgaaf is: *Biblia*, dat is de gantsche H. Schrifture, vervattende al de Canonycke boecken des Ouden ende des Nieuwen Testaments. Door last der Hoogh Mog. Heeren Staten Generael van de vereenighde Nederlanden en volgens het besluyt van de Synode Nationael,

Genoeg ter kenschetsing! Ik behoef dus niet te spreken over de prachtuitgaven, Kerkbocken enz. enz., naar dezelfde vertaling, onder ons volk in zwang gebracht, sedert de herleving van Natie en Kerk.

Nog iets. Zelfs heden ten dage wordt in sommige oorden van ons vaderland met toejuiching een prent verbreid, waarop eene berekening voorkomt, zooals de Joden van het O. T. bezaten, hoeveel malen men bijv. het voegwoord *Ende* in den *Bybel* (!!) vindt, hoeveel *woorden*, *letters*, enz [1]).

*** *De Staten-vertaling mocht niet zijn het werk van één man, of van ééne provincie*, bl. 50.

Zoo leest men in *de Handelingen van de extraordinaire Synode te Middelburg*, 19 en 20 Oct. 1593 (opgenomen bij TE WATER, Kort Verhaal der Reform. in Zeeland in de 16e eeuw, Bijl. Z, bl. 76—78): „Alsoo de Suythollantse Kercken, door missive hierover gedient, versocht hebben, dat het den Kercken van Zeelant believen soude eenen uyt hun te benoemen, dewelcke benevens de andere vier, soo uyt Hollantse, Vriese, als ook Gelderse Kercken, souwden in conferentie tot de nieuwe oversetting des Bibels bijeencomen, soo wort mits desen op 't welbehagen van Ed. Heeren Staten van Zeelant daertoe verkoren Ds. DANIEL DE DIEU." — Vgl. hiermee het niet-heldere bericht van VAN HINLOPEN, bl. 27.

*** *In* 1600 *kwam de verlangde goedkeuring in*, bl. 51.

Namelijk, van de meeste Kerken. Immers, er waren stemmen gehoord tegen eene nieuwe vertaling door de Zuid-Hollandsche Synode

---

gehouden tot Dordrecht in de Jaren 1618 en 1619, uit de Oorspronkelicke talen in onse Nederlandsche talen getrouwelick over-geset. Met nieuwe bygevoeghde Verklaringen op de duystere plaetsen, aenteeckeningen van de gelyck Luydende Texten, ende nieuwe Registers over beyde de Testamenten. Ende door gemeene ordre der Nederlandsche Kercken verbetert van Drucfauten en Misstellingen die in den Eersten Druk gevonden worden. Uitgegeven volgens de beste uitgaven van HENDRIK, JAKOB en PIETER KEUR. Met twaalf Staalplaten, Titelplaat en uitvoerige, volgens de nieuwste bronnen bewerkte Bijbelkaart. 1868, Folio. Duitsche letter, *f* 12.80. Hetzelfde werk. Latijnsche letter. *f* 12.80.

1) *Woorden:* 773.692; *letters:* 3, 566.480. *Ende* 46227. — Natuurlijk, deel ik dit slechts mede, zoo als ik het vond; die telling schijnt van ouden datum te zijn.

verlangd. V. HINLOPEN spreekt hierover op bl. 34. Inzonderheid wijst hij op den tegenstand uit Zeeland, en brengt dien tot het jaar 1600. Of hem hier zijne bron eene onjuistheid veroorzaakte (:Een *Cort Verhael* betrekkelijk de translatie door BOGERMAN en BAUDARTIUS, *M. S.*) durf ik niet vermoeden. Maar is dat verhaal, en V. HINLOPEN'S mededeeling, juist, dan heeft die tegenstand nog langer geduurd. Immers, in de *Hand. van de Provinciale Synode van Zeel.*, te Tholen, 12—20 Nov. 1602 (*M. S.*) staat aangeteekend: „Aengaende de oversettinge des bijbels, die versocht is, is goetgevonden, bij maniere van advys (naerdien 't selve eigentlijck aengaet den nationalen Synodum) dat het goet ware, niet een heel nieu werck te maecken, maer verbeteringe te doen, ende van de oude oversettinge te laten wat lijdelijck is". — Gelijken tegenstand bood de classis van Zuid Beveland tot 1609, gelijk uit de *Acten* is gebleken.

*** *Gravamen der Edamsche classis*, ... bl. 51.

Ofschoon die Kerkelijke Vergadering niet de eenige was, welke zich in dezen tot de Synode wendde. Vgl. V. HINLOPEN, bl. 63—64. Slechts ter loops spreekt hij van de Zeeuwsche Synode te Zierikzee gehouden. Ik ben in staat gesteld, om de aan het M. S. der *Hand.* ontleende bijzonderheden mede te deelen:

„Overmits de Nederlantsche oversettinge des Bijbels dickwels besloten ende tot noch toe niet en is utghevoert, dewijl desen last aen te weynich persoonen ghestelt was, so wert verstaen, dat men den Synodo nationaal desen wech sal aenwijsen, datter ut elcke provintie eenighe ghcleerde, treffelijcke, Theologi, in de Talen wel ervaren, werden vercoren, dewelcke hooft voor hooft een ofte twee boucken souden belast werden over te setten, ende dat alle dese stucken daernaer bij twee ofte drie utgelesene mannen souden werden gherevideert ende versamelt".

— „Ut elcke provintie", — zie boven de *Aant.* op bl. 50.

*** *De Staatsmacht en de Bijbel-vertaling*, bl. 56.

In *'t Register* (*M. S.*) op de *Staten-notulen van Zeeland* vindt men deze bijzonderheden:

„Julij 1591. Den Bijbel te translateeren, en de gedeputeerde wegens dese provincie, sal sijn de heer MARNIX ST. ALDEGONDE.

„4 Aug. 1593. Brieven van de gedeput. ter algemeene dagvaart, om het translateeren van den Bijbel, door den heer MARNIX ST. ALDEGONDE.

„18 Aug. 1594. De heer VAN MARNIX ST. ALDEGONDE beschreven, om den Bijbel uit het Hebr. in het Nederduitsch te helpen translateeren.

„21 Nov. 1595. Tot wiens laste de onkosten dier vertaling moeten

zijn. Zierikzee zegt, dat de Ontfanger-generaal van de Unie hiermede belast moet worden." — Vgl. hiermede het berigt van V. HINL. bl. 21 vv.

„12 Sept. en 29 Oct. 1625. GERSON BUCERUS, pred. te Veere, behoudt zijn traktement, schoon hij met andere Gedep., bij het Synode van Dordt benoemd om den Bijbel te helpen translateeren, te Leiden gaat wonen.

„23 Jan. 1626. Die van Veere kunnen in voorz. verzoek niet consenteeren, tenzij hun inmiddels [1]) een ander Predikant bezorgd worde. De Staten zijn van oordeel, dat op 't beroep van een ander Pred. geene zwarigheid zal vallen. *Veere* verklaart, dat zij, en hunne gansche gemeente, zeer ongeern van hunnen ouden leeraar willen afstaan.

„30 April 1626. De Staten consenteeren, dat die van Veere, bij afwezigheid van Ds. BUCERUS procedeeren tot het beroepen van een ander Predikant.

„12 Aug. 1626. De Classis van Walcheren remonstreert, hoe nodig

---

1) Met hoeveel moeite kerkelijke en burgerlijke Autoriteiten toestemming gaven, dat de voor het vertalen of herzien benoemde leeraars een tijdelijk ontslag bekwamen, blijkt uit meer dan ééne bladzijde van V. HINLOPEN'S *Historie*. Ééne bijzonderheid zal ik aan zijne mededeelingen toevoegen. In de *Consist. acten* van den Vlissingschen Kerkeraad, 22 Juli 1633, leest men, dat Ds. JOOST VAN LAREN JZ., benoemd reviseur — die zelfs veel heeft bijgedragen aan de Vertaling van het O. T. —, na het eerste besluit op 3 Julij, om hem „nog niet te dimitteeren", „plat *afgeslagen wiert om als reviseur naar Leyden te gaan*, niettegenstaande de andere reviseurs zulks ernstig verzochten; maar werd hem vergund, *voor zijn particulier, voor 2 à 3 weken, naar Leyden te gaan.*" — „Den 17. Sept. daaraanvolgende deed hij op dat stuk nadere verzoeken en vertoogen, en werd het hem toegestaan, *mits hij zijne beurten bezorgde door de broederen des Classis.*" Vgl. VROLIKHERT, *Vlissingsche Kerkhemel*, enz. bl. 94—96. En V. HINL. bl. 137 vv. met de aangeh. *Bijlagen*. Deze vermeldt ook niet al de redenen van weigering. De voornaamste werd uit kieschheid verzwegen. Ds. E. STERTENIUS toch, de 4de predikant, maakte zich schuldig aan ergerlijke schandalen, zoodat hij in 1638 werd afgezet, en de gemeente, mistte zij VAN LAREN, slechts twee bruikbare predikanten zou bezitten, terwijl zij er 5 behoefde. Volgens de *Acten der Extraord. Cl. Verg.* te Middelburg (*M. S.*), 22 Sept. 1633, hebben hare leden de genoemde gemeente „met twee predikatie's elcke weke, een des Sondaghs en een des dynsdaghs daer aen volgende", voor den tijd van zes maanden, in plaats van VAN L., willen dienen.

het is, dat het werck van het Translaat van den Bijbel zijn voortgang hebbe; dat echter Ds. BUCERUS niet te bewegen is, derwaarts te gaan, en zijn hierover verscheide discoursen met de Heeren van Veere gehouden.

„14 Sept. 1626. Credentiebrief voor Ds. BUCERUS.

„12 Jan. 1629. Betaling van 1 jaar tractement aan den Predikant pro interim ter *Veere* beroepen in plaats van Ds. BUCERUS." — Vgl. v. HINL. bl. 95, die de bijzonderheden niet vermeldt.

AANGEHAALDE PLAATSEN UIT DE BEHANDELDE BOEKEN.

Mattheus.

Blz.

H. 1 : 1—17 . . . . 110, 111.
" 18, 20 . . . . . 176.
" 19 . . . . . 118, 243.
" 20 . . . . . 170, 253.
" 22 . . . . . 111, 189.
" 25 . . . . . 88, 111.

H. 2. . . . . 115.
H. 2 : 2 . . . . . 112.
" 3. . . . . 243.
" 4. . . . . 263.
" 11 . . . . . 244.
" 13 . . . . . 170, 253.
" 14 . . . . . 253.
" 16, 18. . . . . 112.
" 16 . . . . . 208.
" 18 . . . . . 156.
" 20, 21. . . . . 253.

H. 3 : 1 en 13 . . . . . 132.
" 6. . . . . 226.
" 7. . . . . 113, 136.
" 9. . . . . 132.

Blz.

H. 3 : 11 . 122, 180, 232, 236.
" 12 . . . . . 207, 263.

H. 4 : 9 . . . . . 244.
" 12 . . . . . 88.
" 18 . . . . . 241.
" 24 . . . . . 131.

H. 5 : 1. . . . . 167.
" 3. . . . . 207.
" 4. . . . . 88.
" 6. . . . . 117.
" 8. . . . . 138.
" 15 . . . . . 168.
" 26 . . . . . 116.
" 31 . . . . . 118.
" 41 . . . . . 101.
" 42 . . . . . 123.
" 44 . . . . . 88.
" 47 . . . . . 88.

H. 6 : 1. 88, 117, 120, 123, 124.
" 9. . . . . 117, 218.
" 22 . . . . . 133.

	Blz.
H. 6 : 23	133, 157.
" 25	214, 215.
" 26	263.
H. 7 : 5	114.
" 11	117.
" 17	137.
" 22	234, 236.
" 29	211.
H. 8 : 2.	257, 258.
" 6.	103, 124.
" 7.	113.
" 9.	113, 240.
" 10	124.
" 11	98, 124.
" 12	134, 168.
" 14	246.
" 15	262.
" 25	244.
H. 9 : 2.	88.
" 5.	88.
" 10.	98.
" 18.	257, 258.
H. 10 : 1	246.
" 1, 7	244.
" 5	208.
" 9	145.
" 15.	120, 216.
" 16.	208.
" 18.	222.
" 21.	157.
" 22.	222.
" 26.	255.
" 28.	214, 215.
H. 10 : 29.	116.
" 39.	223.
" 40.	208.
" 41.	202, 223, 233.
" 42.	156, 202, 223, 233.
H. 11	115.
H. 11 : 3	119, 134.
" 5	168.
" 24.	120.
" 25, 27	255.
" 28.	128.
" 29.	106, 215.
H. 12 : 2	243.
" 8	168, 171.
" 18.	214, 216.
" 20.	216.
" 30.	263.
" 34.	113.
" 41.	224.
" 45.	252, 253.
H. 13 : 2	106.
" 3	170.
" 19.	106.
" 22.	88.
" 28.	158.
" 30.	263.
" 31.	105.
" 33.	202.
" 35.	106.
" 39.	106.
" 40.	88, 106.
" 41.	208.
" 47.	263.
H. 14 : 22	101, 124.

	Blz.
H. 14 : 33	257, 258.
H. 15 : 7	163.
" 25	257, 258.
" 63	157.
H. 16 : 3	122.
" 17	117, 255.
" 25	223.
" 26	111.
H. 17 : 2	123.
" 5	207.
" 17	122.
H. 18 : 5	233.
" 10	117.
" 11	87.
" 15	111, 259.
" 16	120, 252.
" 20	223, 225, 229.
" 26	256, 257.
" 28	116.
H. 19 : 3	123.
" 5	118.
" 16	87, 88.
" 17	87, 88.
" 18	160.
" 29	223.
H. 20 : 2	116.
" 15	133.
" 16	87.
" 17	253.
" 20	257, 258.
" 28	254.
H. 21 : 2	123.
" 9	237.
" 10	183.
" 16	112.
" 22	123.
" 23	212.
" 42	170.
H. 22 : 6	246.
" 10	263.
" 13	134.
" 16	123.
" 27	215.
" 44	109.
H. 23 : 9	117.
" 23	216.
" 25	182.
" 33	133, 216.
" 39	237.
H. 24 : 5	234.
" 9	222.
" 27	212.
" 31	208.
" 42	88.
" 45	161.
H. 25 : 13	87.
" 24 en 26	263.
" 35	263.
" 38	263.
" 43	263.
H. 26 : 15	116.
" 17	158.
" 38	214, 215.

Blz.

H. 26 : 63. . . . . 129.
" 75. . . . . 88.

H. 27 : 4. . . . . 247.
" 7. . . . . 146.
" 19. . . . . 134.
" 21. . . . . 152.
" 25. . . . . 153, 157.
" 27. . . . . 262.
" 32. . . . . 101.
" 35. . . . . 86.
" 43. . . . . 169.
" 48. . . . . 183.

H. 28 : 9 . . . . . 87, 244.
" 18. . . . . 122, 210.
" 19. . . 202, 223, 225 vv.
" 20. . . . . 106.

Marcus.

H. 1 : 4. . . . . 170, 226.
" 7. . . . . 122.
" 8. . . . . 122, 180.
" 9. . . . . 226.
" 13. . . . . 88, 133.
" 15. . . . . 244.
" 16. . . . . 241.
" 18, 20. . . . . 245.
" 19. . . . . 241.
" 31. . . . . 245.

H. 2 : 5. . . . . 88.
" 9. . . . . 88.
" 12. . . . . 108, 124.
" 28. . . . . 168.

Blz.

H. 3 : 2. . . . . 100.
" 7. . . . . 88.
" 8. . . . . 124. 244.
" 14. . . . . 208.

H. 4 : 1. . . . . 107.
" 3. . . . . 170.
" 12. . . . . 163.

H. 5. . . . . 131.
H. 5 : 2. . . . . 129.
" 11. . . . . 113.
" 14. . . . . 108.
" 23. . . . . 119.

H, 6 : 2. . . . . 170.
" 7. . . . . 208, 88.
" 9. . . . . 159.
" 11. . . . . 86, 88.
" 14. . . . . 222.
" 16. . . . . 246.
" 17. . . . . 208.
" 19. . . . . 120.
" 20. . . . . 99.
" 22. . . . . 123. 246.
" 23. . . . . 123.
" 26. . . . . 100.
" 27. . . . . 208.
" 37. . . . . 116.
" 52. . . . . 120.

H. 7 : 5. . . . . 119.
" 7. . . . . 120.
" 8. . . . . 100.
" 9. . . . . 108.
" 22. . . . . 133.
" 24. . . . . 88.

	Blz.
H. 7 : 30.	88.
II. 8 : 6—7.	120.
„ 20.	183.
„ 33.	120.
„ 35.	223.
II. 9 : 2.	122, 123.
„ 4.	99.
„ 7.	207.
„ 12.	108.
„ 18.	109.
„ 19.	122.
„ 29.	88.
„ 37.	208, 233.
„ 39.	234.
„ 41.	233.
„ 44.	87.
„ 46.	87.
H. 10 : 12.	118.
„ 29.	122.
„ 30.	113.
„ 45.	214.
H. 11 : 9	237.
„ 26.	87.
H. 12 : 14.	123.
„ 15.	116, 243.
„ 25.	88.
„ 36.	176.
„ 42.	116.
„ 44.	119.
H. 13 : 6	234.
„ 9.	222.
H. 13 : 13.	222.
„ 22.	119, 153.
„ 23.	109.
„ 26.	106.
„ 27.	208.
II. 14 : 9.	88.
„ 12.	158.
„ 13.	208.
„ 33.	252.
„ 62.	122.
„ 72.	88.
II. 15 : 16.	263.
H. 16.	87.
H. 16 : 5	241.
„ 15.	104.
„ 17.	236.

Lucas.

H. 1.	115.
H. 1 : 3.	104, 142.
„ 7.	108.
„ 10	113.
„ 11	113, 170.
„ 15	181.
„ 19	124, 170.
„ 22	114.
„ 28	88.
„ 35	176.
„ 41	88, 115, 181.
„ 43	158.
„ 45	158.
„ 57	124.
„ 63	119.

	Blz.
H. 1 : 67	181.
" 75	88.
" 76	115.
" 78	135.
H. 2.	115.
H. 2 : 5.	206.
" 10	135.
" 12	169.
" 15	162.
" 19	247.
" 27	176.
" 32	255.
" 34	163.
" 35	255.
" 40	123.
" 44	201.
" 46	207.
" 47	207.
" 49	136.
" 52	123.
H. 3 : 7.	136.
" 8.	106.
" 10	117.
" 12	117.
" 14	117.
" 16	180, 122, 236.
" 19	88, 259, 262.
" 20	88.
" 22	176.
" 23—38.	110.
H. 4 : 1.	176, 182.
" 4.	88.
" 7.	244.
" 20	99.
H. 4 : 22	122.
" 29	118.
" 30	118.
" 32	211.
" 35	211.
" 36	122, 210, 211.
" 42	118.
H. 5 : 3.	99.
" 12	183.
" 14	158, 159.
" 19	244.
" 21	172.
" 22	243.
" 24	172.
" 28	245.
" 30	88.
H. 6 : 1.	88.
" 5.	168.
" 7.	99, 100.
" 9.	88.
" 14	88.
" 16	88.
" 17	207.
" 22	114, 221, 222.
" 29	124.
" 34	88.
" 42	114.
H. 7 : 2.	243.
" 4.	118, 119.
" 6.	119, 134, 206.
" 8.	240.
" 9.	122.
" 15	99.
" 20	119, 134.

	Blz.
H. 7 : 22	168.
„ 25	107.
„ 32	115.
H. 8 : 2.	131.
„ 5.	170.
„ 8.	137.
„ 14	101.
„ 15	137.
„ 39	124.
H. 9 : 1.	210, 246.
„ 2.	208.
„ 3.	128, 201.
„ 7.	102.
„ 22	190.
„ 24	223.
„ 31	135.
„ 32	206.
„ 35	207.
„ 38	108.
„ 48	208, 233.
„ 49	88, 234.
„ 52	159.
„ 54	88, 158.
H. 10 : 7.	158.
„ 8.	159.
„ 13.	245.
„ 14.	216.
„ 15.	105, 116.
„ 16.	207, 208.
„ 20.	138.
„ 21.	123, 255.
„ 24.	123.
„ 27.	214.
„ 35.	134.
H. 11 : 2—4	86.
„ 2	116, 117.
„ 17.	243.
„ 27.	88.
„ 31.	216.
„ 34.	133.
„ 39.	182.
„ 40.	160.
„ 42.	216.
„ 49.	115.
„ 51.	159.
„ 52.	124.
H. 12 : 2	255.
„ 5	105.
„ 6	116.
„ 8	123.
„ 11.	203.
„ 18.	118.
„ 19	214, 215.
„ 20.	162.
„ 31.	88.
„ 32.	122.
„ 36.	101.
„ 41.	200.
„ 44.	122.
„ 47.	159.
„ 48.	119, 159.
„ 56.	122.
„ 58.	203.
„ 59.	116.
H. 13 . 7	101, 160.
„ 9	160.
„ 34.	122.
„ 35.	237.

Blz.

H. 14 : 2 . . . . . 123.
" 23 . . . . . 101.
" 24 . . . . . 122.
" 62 . . . . . 122.

H. 15 : 1 . . . . . 207.
" 6 . . . . . 263.
" 16 . . . . . 182.
" 17 . . . . . 243.

H. 16 : 1 . . . . . 129.
" 3 . . . . . 129.
" 4 . . . . . 130.
" 8 . . . . . 128—130.
" 19 . . . . . 105.
" 21 . . . . . 182.
" 28 . . . . . 202.

H. 17 : 7 . . . . . 160.
" 9 . . . . . 134.
" 20, 21 . . . . . 107.
" 30 . . . . . 255.

H. 18 : 8 . . . . . 106.
" 12 . . . . . 145, 146.
" 29 . . . . . 223.

H. 19 : 17 . . . . . 210.
" 20 . . . . . 87.
" 27 . . . . . 123.
" 32 . . . . . 208.
" 38 . . . . . 237.

H. 20 : 1 . . . . . 122.
" 17 . . . . . 170.
" 33 . . . . . 138.

Blz.

H. 21 : 4 . . . . . 119, 160.
" 8 . . . . . 234.
" 12 . . . . . 222.
" 17 . . . . . 222.
" 19 . . . . . 214, 215.

H. 22 : 8 . . . . . 201.
" 36 . . . . . 152.
" 47 . . . . . 234.
" 66 . . . . . 105.

H. 23 : 8 . . . . . 123.
" 9 . . . . . 124.
" 15 . . . . . 118, 119.
" 17 . . . . . 87.
" 20 . . . . . 123.
" 32 . . . . . 206.
" 40 . . . . . 138.
" 41 . . . 118, 119, 138.

H. 24 : 4 . . . . . 102.
" 25 . . . . . 203.
" 29 . . . . . 206.
" 47 . . . . . 235.

Johannes.

H. 1 : 1 . . . . 138, 169, 200.
" 4 . . . . . 139.
" 5 . . . . . 140.
" 9 . . . . . 140.
" 10 . . . . . 140.
" 12 . . . . . 212, 223.
" 13 . . . . . 145, 171.
" 14 . . . . 139, 140, 198.
" 16 . . . . . 242.
" 18 . . . . . 141, 161.
" 24 . . . . . 208.

Blz.

H. 1 : 31. . . . . 178.
" 33. . . . . 180.
" 37. . . . . 161.
" 39. . . . . 179.

H. 2 : 5 . . . . . 161.
" 7 . . . . . 185.
" 23. . . . . 223.

H. 3 : 3. 107, 124, 141, 144, 197.
" 5 . . . . . 144, 173.
" 6 . . . . . 173.
" 7 . . . . . 141.
" 10 . . . . . 171.
" 13 . . . . . 141, 197.
" 14—16 . . . . . 219.
" 18 . . . . . 223.
" 20 . . . . . 259, 261.
" 23 . . . . . 226.
" 31. 124,141,143,145,197,198.
" 34 . . . . . 161.

H. 4 : 10 . . . . . 145.
" 24 . . 169, 171, 256, 257.
" 26 . . . . . 161.

H. 5 : 10 . . . . . 145.
" 19 . . . . . 190, 192.
" 21 . . . . . 168.
" 27 . . . . . 169, 213.
" 30 . . . 190, 192, 216.
" 34 . . . . . 128.
" 36, 37 . . . . . 256.
" 43 . . . . . 192, 237.
" 44 . . . . . 133.

H. 6 : 16—18. . . . . 222.

Blz.

H. 6 : 60 . . . . . 207.
" 70 . . . . . 164.

H. 7 : 53—8 : 11 . . . . . 87.
" 17 . . . . . 190, 191.
" 11 . . . . . 191.
" 24 . . . . . 145, 216.
" 44 . . . . . 195.
" 48 . . . . . 195.

H. 8 : 9 . . . . . 262.
" 16 . . . . . 216.
" 23 . . . 143, 195, 197.
" 28 . . . . . 190, 260.
" 42 . . . . . 190.
" 44 . . . . . 171, 195.
" 46 . . . . . 259.
" 47 . . . . . 198.
" 58 . . . . . 165.
" 59 . . . . . 189.
" 62 . . . . . 109.

H. 9 : 1 . . . . . 144.
" 2 . . . . . 162.
" 3 . . . . . 145, 162.
" 4 . . . . . 123.
" 5 . . . . . 171.
" 39 . . . . . 163.

H. 10 : 3 . . . . . 117.
" 7 . . . . . 145.
" 11. . . . . 124, 214.
" 15. . . . . 214.
" 17. . . . 124, 163, 214.
" 18. . . . . 190, 213.
" 24. . . . . 214, 215.
" 25. . . . . 237.

	Blz.
H. 11 : 39	145.
" 51	190.
H. 12 : 21	123.
" 23	219.
" 27	214, 215.
" 28	218, 219.
" 36	171.
" 38	255.
" 49	191.
H. 13 : 3	198.
" 15	104.
" 16	104.
" 18	162.
" 23	98.
" 25	98.
" 31	219.
H. 14 : 1	122.
" 2	159.
" 3	252.
" 7—11	220.
" 10	190.
" 13	238.
" 14	238.
" 19	161.
" 23	229.
" 26	176, 237.
" 31	219.
H. 15 : 2	199.
" 4	192.
" 13, 14	192.
" 16	192, 198.
" 19	190, 222.
" 21	222.
H. 15 : 25	162.
" 26	132, 261.
" 27	132.
H. 16 : 4	219.
" 8	259, 260.
" 21	143.
" 23	238.
" 33	190.
H. 17 : 2	213.
" 6	218, 219, 237.
" 11	237.
" 16	196.
" 21	260.
" 23	145.
H. 18 : 1	205.
" 5	152.
" 6	161.
" 8	161.
" 16	117.
" 18	162.
" 34	190.
H. 19 : 10, 11	213.
" 20	246.
" 30	245.
H. 20 : 2	162.
" 11	161.
" 12	162.
H. 21 : 11	161.
H. 23 : 11	145.

Handelingen der Apostelen.

	Blz.
H. 1 : 4.	159.
" 5.	180.
" 12 . . .	105, 109, 201.
" 13	150.
" 18	145, 146.
" 27	102.
H. 2 : 4 . .	147, 176, 181, 183.
" 11.	147.
" 12.	102.
" 13.	156.
" 21.	220.
" 22.	194.
" 23.	185.
" 37.	117.
" 38. . . .	227, 232, 235.
H. 3 : 6.	236, 237.
" 8.	206.
" 16	221.
H. 4 : 7	199, 236, 237.
" 8	181.
" 10.	199, 237.
" 12.	199, 220.
" 17, 18	234, 237.
" 18. . . .	159, 235, 237.
" 21.	159.
" 30.	223.
" 31.	181—183.
H. 5 : 3.	131.
" 4.	206, 211.
" 24	102.
" 27	107, 124.
" 28	182, 235.
H. 5 : 30	247.
" 40	235.
H. 6 : 3	182.
" 5	182.
H. 7 : 3	88.
" 20	147.
" 23	147.
" 35	147.
" 51	121.
" 53	224.
" 55	182.
H. 8 : 1	200.
" 4	124.
" 7	86.
" 12	124.
" 16 . . .	223, 231, 232.
" 20	145.
" 25	124.
" 27	147.
" 35	124.
H. 9 : 3	143.
" 14	220.
" 15 . . .	220, 223, 237.
" 17	181.
" 21	220.
" 27, 28.	237.
" 38	88.
H. 10 : 3	170.
" 17.	101.
" 20.	206.
" 21.	124.
" 39.	247.

	Blz.
H. 10 : 40	123.
" 43	223.
" 56	147.
" 48	237.
H. 11 : 3	121.
" 15	176.
" 17	204.
" 19	200, 208.
" 22	208.
" 24	182.
" 26	124.
H. 12 : 41	107.
H. 13 : 2	176.
" 4	104.
" 9	181.
" 24	123.
" 28	124.
" 39	199.
" 44	134.
" 52	181.
H. 14 : 2	214.
" 3	123.
" 4	206.
" 9	221.
" 14	104.
" 17	143.
" 22	214.
" 27	124, 161.
H. 15 : 4	124, 161.
" 6	124, 207.
" 7	148, 207.
" 22	206.
H. 16 : 24	214.
" 28	131, 176.
" 38	148.
H. 16 : 13	143.
" 17	88.
" 18	236, 237.
" 31	204.
H. 17 : 1	171.
" 2	194, 206.
" 3	148, 159.
" 5	120.
" 17	206.
" 26	123.
" 31	200, 213.
H. 18 : 1, 2	193.
" 4	206.
" 5	157.
" 6	153.
" 15	88.
" 17	123.
" 18	149.
" 19	206.
" 22	159.
H. 19 : 3, 5	231.
" 5	232.
" 9	149.
" 13	234.
" 19	116.
" 23	149.
" 29	182, 183.
" 30	202.
" 39	171.
" 40	124.

	Blz.
H. 20 : 1	245.
„ 9	149.
„ 10.	214.
„ 13.	149.
„ 22.	207.
„ 24.	214.
„ 25.	149.
H. 21 : 16	206, 227.
„ 23	149.
„ 38	150, 172.
H. 22 : 13.	148.
„ 24.	124, 148.
„ 28.	145.
H. 23 : 6	242.
H. 23 : 28.	124.
„ 31.	246.
H. 24 : 24.	206.
H. 26 : 4	88.
„ 5	142.
„ 9	236.
„ 10.	210.
„ 12.	210.
„ 17.	172.
„ 20.	148.
„ 23.	148, 172.
H. 27 : 16.	123.
„ 24.	123.

STELLINGEN.

I.

De dusgenaamde Synodale Vertaling van de vijf historische boeken des N. T. is niet aanbevelenswaardig boven de zoogenaamde Staten-vertaling van diezelfde boeken.

II.

Om een schrijver (of spreker) goed te kunnen verklaren, moet er geestesverwantschap tusschen hem en zijn tolk bestaan.

III.

De Logosleer van den vierden Evangelist is wezenlijk eene andere dan die van Philo.

IV.

Het Christus-beeld van het vierde Evangelie is wezenlijk hetzelfde als het Christus-beeld der Synoptici.

V.

Aan gegronden twijfel is de stelling onderhevig, dat „de eenvoudige, reine en redelijke godsdienst door Jezus zelven *beoefend*" is (*Alg. Inl. tot het N. T. der Synodale Bijbel-vertaling*).

VI.

Het specifiek verschil tusschen de wettige godsdienst van Israël en de godsdiensten der Heidenen blijkt reeds uit Ex. 20 : 1—17.

VII.

Onbewijsbaar is de meening van den Hoogl. Kuenen: „het is inderdaad ondenkbaar, dat Salomo ... dat standpunt van religieuse en zedelijke ontwikkeling zou hebben ingenomen, dat door het Spreuken-boek wordt vertegenwoordigd" (*Historisch-Kritisch onderzoek*, enz. *Derde Deel*, bl. 83).

VIII.

Indien de moeder van Jezus gerekend moet worden onder de in Mrc. 3 : 20 bedoelde οἱ παρ' αὐ τοῦ, levert zelfs deze omstandigheid geen gegrond bezwaar op tegen de geloofwaardigheid der mededeelingen in Lc. 1 : 26—55 en H. 2 : 1—38.

IX.

Onbetamelijk is het, een verhaal te verwerpen als onwaar, omdat het een „wonder"-verhaal zou zijn.

X.

Onvoegzaam is de vraag, of „wonderen" al of niet mogelijk zijn.

XI.

De zonde is niet door God gewild.

XII.

De afschaffing van de doodstraf wordt ook door de Christelijke menschlievendheid verboden.

XIII.

Plichtmatig is de strijd tegen het woord „*Christelijke*" in Art. 23 der *Wet op het Lager Onderwijs van* 1857.

XIV.

Er is geene onafhankelijke zedeleer, noch onafhankelijke zedelijkheid.

XV.

De Nederlandsche Hervormde Kerk is niet van grondvormen veranderd door de organisatie van 1816 en 1852.

XVI.

Het juridisch-confessioneele beginsel der Nederlandsche Hervormde Kerk is in strijd met het kerkelijk beginsel van 't Ultramontanisme.

XVII.

„De godsdienstlooze burgerschool" werkt Rome in de hand.

XVIII.

Verwerpelijk is de meening van den Hoogl. L. W. E. Rauwenhoff (*Kath. en Ultram.* 1869, bl. 10), dat „het Katholicisme" een godsdienst, en wel een schoone godsdienst is.

XIX.

Het „vrij theologisch wetenschappelijk onderwijs aan onze Hoogescholen" wordt afgeschaft, in geval de voordracht der Regeering (*Ontwerp van wet tot regeling van het Hooger Onderwijs met toelichtende Memorie*, 1869, Art. 123—125) aangenomen wordt.

XX.

Het is de plicht der Kerk, voor het Theologisch Onderwijs te zorgen.

XXI.

De Staat is onbevoegd, volgens Art. 194, Al. 2, der *Grondwet*, tot het geven van onderwijs.

XXII.

Iemands godsdienst is afhankelijk van 't geen hij aangaande God gelooft.

XXIII.

Onvruchtbaar is de raad, om te treden „in de dienst van het gezonde menschenverstand."

ERRATA.

Bl.	9 r.	5 v. o.	*staat:* den	*lees:*	de
"	11 r.	4 v. o.	" !!	"	,
"	18 r.	8 v. b.	" onnauwkeurigheid	"	nauwkeurigheid.
"	" r.	5 v. o.	" iniatief	"	initiatief.
"	20 r.	15 en 16 v. o.	" ontworpen,	"	,ontworpen
"	26 r.	4 v. o. (N. 2)	" stleling	"	stelling.
"	27 r.	12 v. b.	" Beven-	"	Boven-
"	30 r.	5 v. o.	" getuischrift	"	getuigschrift
"	30 r.	3 v. o.	" Receptes	"	Receptus
"	31 r.	8 v. o.	" elke voor	"	elke, voor
"	32 r.	5 v. b.	" diet	"	die
"	" r.	13 v. b.	" Tekstkritriek	"	Tekst-kritiek
"	41 r.	1 v. b.	" wor-	"	wer-
"	" r.	13 v. b.	schrap uit: voor het gevoelen		
"	42 r.	1 v. o.	" voo	"	voor
"	54 r.	4 v. o.	" usschen	"	tusschen
"	66 r.	10 v. o.	" den	"	den"
"	71 r.	1 v. o.	" de	"	den
"	74 r.	1 v. o.	" zijn"	"	zijn
"	77 r.	4 v. o.	" een	"	,een
"	84 r.	11 v. o.	" *Vrede*	"	*Vrijheid*
"	113 r.	10 v. o.	" H. 1 : 10	"	Lc. 1 : 10
"	128 r.	14 v. b.	" een werkwoord	"	het lidwoord
"	141 r.	4 v. o.	" 8	"	7
"	142 r.	9 v. o.	" ;	"	:
"	145 r.	1 v. b.	" vs. 13	"	vs. 13, H. 1.
"	193 r.	3 v. o.	" H.	"	Hd.